

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

KADİYANİLİĞİN TEŞEKKÜL SÜRECİ

Doktora Tezi

Şenol ZAMAN

Ankara-2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

KADİYANİLİĞİN TEŞEKKÜL SÜRECİ

Doktora Tezi

Şenol ZAMAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Muzaffer TAN

Ankara-2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

KADİYANİLİĞİN TEŞEKKÜL SÜRECİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Muzaffer TAN

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı Soyadı İmzası

1- Prof. Dr. Baki ADAM.....

2-Prof. Dr. Osman AYDINLI.....

3- Prof. Dr. Ali AVCU

4-Prof. Dr. Ömer Faruk TEBER.....

5- Doç. Dr. Muzaffer TAN.....

Tez Savunması Tarihi

28.07.2023

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Doç. Dr. Muzaffer TAN danışmanlığında hazırladığım “Kadiyaniliğin Teşekkül Süreci”(Ankara 2023)”adlı doktora tezimdaki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma süresinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

/ /2023

Şenol ZAMAN

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Kadiyanilik cemaatinin ortaya çıkışı, teşekkülü ve gelişimi ve dinlerle, kültürlerle etkileşimi üzerine bir inceleme sunmaktadır. Kadiyanilik, 19. yüzyılın sonlarında Hindistan'da Mirza Gulam Ahmed tarafından kurulmuş bir İslam cemaatidir. Bu cemaat, İslam dininin yenilenmesi ve modern dünyanın sorunlarına cevap verebilmesi için İslam'ın öğretilerinin yeniden yorumlanması fikrini savunmaktadır. Bu tez, Kadiyanilik cemaatinin teşekkülü, öğretileri, liderleri ve toplumda nasıl yayıldığına dair kapsamlı bir araştırmayı içermektedir. Bu araştırmanın temel amacı, Kadiyanilik cemaatinin ortaya çıkışının sebeplerini ve bu cemaatin İslam dünyasındaki etkilerini anlamak ve açıklamaktır.

Çalışma, birçok kaynağı inceleyerek, Kadiyanilik cemaatinin doğuşuna ve gelişimine ilişkin birçok farklı teoriyi tartışmaktadır. Bu teoriler arasında, Kadiyanilik cemaatinin ortaya çıkışında Şiilik, Sufizm, Hinduizm, Sihizm ve Batı düşüncesi gibi çeşitli faktörlerin rolü olduğu düşüncesi yer almaktadır. Ayrıca, bölgedeki İslami mezheplerden Brelvi ekolü, Ehl-i Hadis, Diyobendi, Çiştîyye, Kadirilik ve Nakşibendilik incelenmiştir.

İnsanlar, din aracılığıyla evrenin ve insanlığın kökeni, hayatın anlamı, ölüm sonrası varoluş gibi derin sorulara cevap ararlar. Din, insanlara bu sorulara cevaplar sunarak, onların kendilerini ve dünyayı anlamlandırmalarına yardımcı olur. Aynı zamanda din, toplumsal değişimlere karşı da direnç göstermiştir. Bazı durumlarda, din geleneksel değerleri ve normları koruma eğiliminde olmuş ve toplumsal değişimlerle çatışmıştır.

Dünyanın kadim kültürlerinin bir araya geldiği Hint toplumu da farklı dillerin, kültürlerin ve dinlerin bir arada bulunduğu ve stratejik ticaret yollarının geçtiği bir ülkedir. Bu bağlamda, tezin ana teması Kadiyaniliğin teşekkül süreci olması itibariyle farklı kültürlerin ve dinlerin Kadiyaniliğin oluşumuna etkileri kültür, kültürel değişim ve din ile kültürün iç içe geçmesi gibi hususlar bu tezde ele alınmaya çalışılmıştır.

Mirza Gulam Ahmed Kadiyani'nin (1839-1908) Pencap eyaleti Kadiyan kasabasında doğmuş, Sialkot Bölge Mahkemesine memur namzeti olarak başlamış burada toplumla iletişime girmiş, özellikle Hindu, Hıristiyan ahali ile dini tartışmalar yürütmüştür. Daha sonraları bu tartışmalarını gazete köşelerine taşımış ve eserler vermeye başlamıştır. Bu arada Hindistan'a yerleşen İngilizlere karşı mücadele verilmesi

gerektiği dūřuncelerine karşılık cihadın kılıç ile değil kalem ile yapılması gerektiğini savunmuş ve Hindistan'ın Dar'ul-Harb olmadığını söylemiştir. Vahyin kesilmediğini, devam ettiğini söylemekten geri durmamıştır. Tezimizin üçüncü bölümünde Mirza Gulam Ahmed'in İşlam, Hindu ve Hristiyan din adamları ile yaptığı münzara ve mübahaheleler incelenmiştir.

Gulam Ahmed 1885-1904 arasında kendisini sırasıyla müceddid mehdî, Mesih, nebi, resul, krişna-avatar ilan etmiştir. Bu aşırı iddialarından dolayı Müslümanlar, Hristiyanlar ve Arya Samaj mensupları Gulam Ahmed'e şiddetle karşı çıktılar. Bu araştırma, Bu çalışma, Kadiyanilik hareketinin doğuşunu ve yayılmasını etkileyen faktörleri anlamaya yönelik bir çaba olarak görülmelidir. Amacımız, bu tez, okuyuculara Kadiyanilik hareketi hakkında daha geniş bir perspektif sunup ilgili araştırmacılar için de faydalı bir kaynak sayılabilmektedir.

Bu çalışmasının ortaya çıkmasında katkı ve desteklerini gördüğüm kişilere teşekkür ediyorum. Bu kişilerin başında rahmet ve minnetle yâd ettiğim merhum danışmanım Prof. Dr. Hasan Onat hocamız gelmektedir. İlk Danışmanım Hasan Onat hocamızın vefatından sonra danışmanlığımı üstlenerek tezimi yeniden titizlikle okuyarak düzenlemesini gerçekteştiren, değerli önerilerde bulunan ve tezimizin bu aşamaya gelmesini sağlayan Doç. Dr. Muzaffer Tan hocama ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca derslerde ufkumuzu genişleten ve bilime bakış perspektifi kazanmamızda bizlere büyük katkı sağlayan ve Kadiyanilik ile ilgili zengin bir koleksiyonu kütüphanemize kazandıran Prof. Dr. Sönmez Kutlu hocamıza emekleri için çok teşekkür ederim. Tez İzleme Komitesinde bulunan Prof. Dr. Baki Adam hocamıza ve doktora yeterlik sınavları esnasında zamanını ayırıp sınavlarda görev alan Prof. Dr. Ali Avcu hocama da teşekkür ederim. En başında tezin kurgulanmasında değerli uzmanlığına başvurmama imkân sağlayan Prof. Dr. Osman Aydınlı'ya teşekkür ederim. Dr. Öğretim Üyesi İsmail Akkoyunlu hocamı da tezimizin öneri aşamasındaki yardımlarını minnetle anmak isterim. Doç. Dr. Mehmet Kalaycı hocamıza da teşekkür ederim. Ayrıca, Dr. Nuran Üçok hocama da teşekkürlerimi sunmak isterim.

şenol ZAMAN

Ankara 2023

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. Çalışmanın Önemi	4
2.Yöntem.....	5
3. Kaynaklar	8
3.1. Kadiyani Kaynaklar	8
3.2. Kadiyani Olmayan Kaynaklar	9
3.3. Yeni Araştırmalar (Tez-Makale).....	10
4. Kadiyaniliğin Doğuşunu Hazırlayan Etkenler	10
4.1.Kadiyaniliğin Doğuş Dönemi Hindistan'ın Durumu	14
4.2. Hindistan'da Siyasi Durum.....	16
4.3. Hindistan'da Dinî-Mezhebî Durum	20
4.4. Hindistan'da Sosyo-Kültürel Ortam.....	35
BİRİNCİ BÖLÜM.....	38
MİRZA GULAM AHMED VE KADİYANİLİĞİN TEŞEKKÜLÜ	38
1. Mirza Gulam Ahmed'in Hayatı.....	38
1. 1. Doğumu ve Yetiştirilmesi.....	38
1.2. Evliliği ve Çocukları	44
1.3. Eserleri ve İçerikleri	45
2. Temel Öğretisinin Oluşumu.....	49
3. Müceddidlik İddiası.....	58
4. Mehdilik ve Mesihlik İlanı	61
4.1. Mehdilik İlanı.....	61

4.2. Mesihlik İlanı.....	63
5. Nübüvvet İddiası	69
6. Krişna-Avatarlık İlanı.....	76
İKİNCİ BÖLÜM	80
MİRZA GULAM AHMED SONRASI KADİYANİLİK.....	80
1. KADİYANİLİK BÜNYESİNDE FARKLILAŞMA /HALİFELER DÖNEMİ	81
2. KADİYAN KOLU.....	82
2.1. Hakim Nureddin Dönemi	83
2.2. Beşirüddin Mahmud Ahmed Dönemi	84
2.3. Nasır Ahmed Dönemi	87
2.4. Tahir Ahmed Dönemi-Diasporaya Açılım.....	88
2.5. Mesrur Ahmed Dönemi (Günümüz Kadiyaniliği).....	89
3. LAHOR KOLU (NÜBÜVRET İDDİASININ REDDİ)	91
3.1. Lahor Kolunun Birinci Emiri Muhammed Ali.....	91
3.2. Lahor Kolunun ikinci Emiri Mevlana Sadruddin.....	92
3.3. Lahor Kolunun Üçüncü Emiri Seyyid Ahmed Han	92
3.4. Lahor Kolunun Dördüncü Emiri Asgar Hamid	92
3.5. Lahor Kolunun Beşinci Emiri Abdülkerim Seyyid Paşa:	92
4. KADİYANİLİĞİN İTİKADİ GÖRÜŞLERİ.....	92
4.1. İman Esasları.....	93
4.1.1. Allah’a İman.....	95
4.1.2.Meleklerle İman	97
4.1.3. Kitaplara İman.....	98
4.1.4. Peygamberlere İman.....	99
4.1.5. Ahirete İman	106
4.1.6. Kadere İman.....	107
5. SİYASİ GÖRÜŞLERİ	108
6. HİLAFET ANLAYIŞLARI	110

7. CİHAD ANLAYIŞLARI	112
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	117
MİRZA GULAM AHMED'İN MÜSLÜMAN, HİNDU VE HİRİSTİYANLAR İLE YAPTIĞI MÜNAZARALAR.....	117
1. Mirza Gulam Ahmed'in Müslümanlarla Yaptığı Münazaralar	117
1.2. Mirza Gulam Ahmed'in Müslüman Olmayan Kesimlerle Münazaraları..	125
1.2.1.Mirza Gulam Ahmed'in Hindu Arya Samaj ile Münazarası	125
1.3. Mirza Gulam Ahmed'in Hristiyanlar İle Yaptığı Münazaralar	143
SONUÇ	155
ÖZET	159
ABSTRACT	160
KAYNAKÇA.....	161

KISALTMALAR

a.m.	: Aynı makale
a.mlf.	: Aynı müellif
AÖF	: Açık Öğretim Fakültesi
AÜ	: Ankara Üniversitesi
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
ER	: The Encyclopedia of Religion
Erişim	: Erişim tarihi
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
İng.çev.	: İngilizce'den çeviren
krş.	: Karşılaştırınız
md.	: Madde
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallahu Anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Salallahü Aleyhi ve Sellem
sy.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDVY	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
trc.	: Tercüme
Trk.	: Türkçe
trz.	: Tarihsiz
U.K.	: United Kingdom
üniv.	: Üniversite
vb.	: Ve benzerleri
vd.	: Ve devamı
y.y.	: Baskı yeri yok
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Bu tez çalışmasında, Mirza Gulam Ahmed'in hayatını ve Kadiyaniliğin Oluşum süreci ve oluşumuna etki eden dinler ve kültürler ele alınmıştır. Bu çalışma Mirza Gulam Ahmed'in cemaatinin kimliğinin yanı sıra düşüncesini, fikirlerini ortaya koymasını ve yayma biçimini ve karizmatik kişiliği ile bu bağlamda varılan akademik boşluğun doldurulmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu çalışmada, Mirza Gulam Ahmed'in (çalışmanın devam eden kısımlarında "Gulam Ahmed" olarak anılacaktır) doğumu çocukluğu, yetişmesi, faaliyetleri, eğitim sürecini, sağlık sorunlarını davranışlarına etkisi, içinde yaşadığı kültürel durumun cemaatin kuruluşunu hangi bakımlardan etkilediği irdelenmiştir. Bu çalışma kapsamında, ek olarak, Guam Ahmed'in iman anlayışı ve siyasi görüşleri Gulam Ahmed'in dini-siyasi iddiaları bağlamında irdelenmiştir. Bu çalışmada asılsız iddialardan ve kritiklerden kaçınmak için sistemli düşünme ve iddia ("en az bir gerekçe tarafından desteklenen bilgi iddiası")¹ kurma stratejileri benimsenmiştir. Ele alınan birtakım olaylar ve durumlar, genel itibariyle, "neden-sonuç" ilişkilerini inşa edebilme ve/veya irdelenen tarihsel konjonktür çerçevesinde ortaya çıkması muhtemel psikolojik ve çıkar çatışması perspektiflerinden ya da lenslerinden ele alınarak, bunların Müslümanlar üzerindeki "olası" izlerinin derin bir tahlili de bu çalışmanın başat amaçları arasında yer almaktadır. Bu çalışma kapsamında Kadiyanilik analitik/parçalı değil, bir bütün olarak ele alınmıştır.

Genel kabul veya sağduyu gözetildiğinde, insanların dünyaya geldiklerinde kendi kültürleri ile ilgili hiçbir bilgilerinin olmadığı varsayılır. İnsanlar zamanla içinde yaşadıkları ortamla bütünleşebilir, kendi kültürlerini içselleştirebilirler. "Dünyaya gelen her bir canlı dilini, dinini, yemeyi-içmeyi, sosyal yaşantıyı, manevi değerlerini belirgin bir kültür içinde yaşayarak edinir."² İnsanlar, yukarıda bahsi geçen edinimlerini, belirli bir kültürel biçimlenme içinde öylesine yüksek bir mertebeye benimserler ve içselleştirirler ki; kendi kültürlerinin dışındakilerinin doğruluğunu ya kabul etmezler ya başka kültürleri önemsemezler, ya da kendi kültürlerinin en önemli kültür olduğuna inanmaya başlayabilirler³ Son tahlilde, yukarıda listelenen düşünme alışkanlıkları belirli bir kültürel biçimlemeye bağlanmış olmuş insanın bir parçası olabilir ve onun diğer dinlere ve/veya kültürlere bir ön yargı ile yaklaşmasına sebep olabilir.

¹ Toulmin, S, E. *The Use of Argument*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003)

² Soner Doğan, *Okul Kültürü ve İklimi*, ed. Celal Tayyar Uğurlu, (Sivas: Anı Yayıncılık, 2017), 1

³ E. Özkalp, *Sosyolojiye Giriş*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998), 113.

Değerler, bireyin mensup olduğu toplumca üretilir yaratılır ve değerler toplumsallaşma sürecinde benimsenirler. Her kültür mensup olunan dinin izlerini barındırır. Her toplumda dini, iktisadi, siyasi, felsefi, kültürel değerlerden oluşan bir “değerler sistemi” söz konusudur. Aşamalı ve yavaş da olsa değerler sistemi de değişebilir. Listelemek gerekirse, bu çalışma kapsamında, Hindistan, Kadiyaniliğin Doğuşu Öncesine Hint Alt Kıtası’na Genel Bakış, Siyasi ortam, Dini mezhebi ortam, sosyo kültürel ortam ve Hint kıtasına uzun dönem hükmeden Ekber Şah’ın Dinleri Birleştirme Projesi, Şia’nın, Ehl-i Kur’an, Ehl-i Hadis, Brelvi, Diyobendi, Nedvetu-l Ulema ve Sünni temelli tarikatlardan; Çiştiiyye, Kadirilik ve Nakşibendiliğin bölgeye etkilerini ve öne çıkan isimleri, İngilizlerin bölgeye olan ilginin altında yatan temel saikleri, İngilizlerin bölgeyi işgal etmesini kolaylaştıran ulusal muhibbi ve bu işgale karşı koyan ekolleri, Müstemleke çabaları, Sipahi ayaklanmasını, Kadiyaniliğin teşekkül sürecini, Gulam Ahmed’in yetiştiği sosyal ortam, kendisini Müceddid, mehdi, mesih, Krişna Avatar ve Hatmi nübüvve iddialarını, cihad ve vahiy konusundaki görüşlerini, Hinduizm ve Sihizm dinlerinin etkilerini, ülkenin ve kadiyaniliğin ikiye ayrılması konuları ile Kadiyaniliğe tepki veren İslam alimleri, Arya Samaj grupları ile Hristiyan misyonerler incelenmiştir.

Mirza Gulam Ahmed Kadiyani (1839-1908 Pencap eyaleti Kadiyan kasabasında doğmuş, küçüklüğü hastalıklarla geçmiş ve hukuk eğitimi almak istemişse de tamamlayamadan evine dönmüş ve babasının himayesinde Sialkot Bölge Mahkemesine memur namzedi olarak başlamış, burada toplumla iletişime girmiş, özellikle Hindu, Hristiyan ahali ile dini tartışmalar yürütmüştür. Daha sonraları bu tartışmalarını gazete köşelerine taşımış ve eserler vermeye başlamıştır. Bu arada Hindistan’a yerleşen İngilizlere karşı mücadele verilmesi gerektiği düşüncelerine karşılık Cihad’ın kılıç ile değil kalem ile yapılması gerektiğini savunmuş ve İngilizlerin ülkedeki varlığının Müslümanlar için bulunmaz bir iyilik olduğunu,⁴ Hindistan’ın Dar’ul-Harb olmadığını söylemiştir. Vahyin kesilmediğini, devam ettiğini söylemekten de geri durmamıştır.

Gulam Ahmed 1885-1904 arasında kendisini sırasıyla Mesih, mehdî, nebi, resul, krişna-avator ilan etmiştir. Kendisinin “yeni bir kitap getiren kişi” anlamında bir peygamber olmadığını, nübüvvetinin “Allah’ın has ve seçilmiş bir kulu” manasında değerlendirilmesi gerektiğini, bu bağlamda nebiliğinin velâyet nuruna sahip bulunması sebebiyle mecazi anlamda zillî (gölge) ve burûzî⁵ (yeniden belirme) biçiminde anlaşılabileceğini ifade etmiştir. Kendisinden sonra sırasıyla Hakîm Nureddin (1908-1914), Mirza Beşirüddin Mahmud Ahmed (1914-1965), Mirza Nasır Ahmed (1965-

⁴ Gulam Ahmed, *Nuru'l Hakk*, I/26.

⁵ Gulam Ahmed, *Hakikatu'l Vahy* 28/391: Fıglalı, *Kadiyanilik*, (Ankara: TDV, 1994), 2-53; 2001, 24-137.

1982); Mirza Tahir Ahmed (1982-2003), Mirza Mesrur Ahmed (2003-) halife olmuştur. Bugün Kadiyanilik elindeki maddi imkânlar ve bazı devletlerin aktif ya da pasif desteği neticesinde dünyanın her tarafına yayılmıştır. Mevlana Muhammed Ali'nin önderliğinde Lahor'a yerleşerek Ahmediyye Encümen-i İşâât-ı İslâm adı altında başkanlık statüsü çerçevesinde organize olan yapıya Lahor Ahmedîleri denir. Lahor kolunun da 5 emiri bulunmaktadır. Sayıları diğer Kadiyaniler kadar olmamakla birlikte özellikle Kur'an-ı Kerim çevirisi gibi konularda çok faaldirler.

Mirza Beşirüddin Ahmed'e göre: Gulam Ahmed'in kehanetleri arasında; Afganistan Şehitleri, İran'da İhtilal, Abdullah Ethem olayı, Amerikalı Dowie'nin uğradığı akıbet, Lekh Ram'ın ölümü, veba, şiddetli zelzele, Birinci Cihan Harbi, Kadiyaniliğin büyüyüp gelişmesi gibi konular bulunmaktadır.

Mirza Gulam Ahmed, her ne kadar vahiy aldığını iddia etmiş olsa da kendisinin yeni kitap getiren bir peygamber olmadığını açıkça vurgulamıştır. Bu sebeple, Kadiyanilerin Kur'an'ın yerine ihdas ettikleri ayrı bir kitapları yoktur. Bu kadar vahit alan Gulam Ahmed'in bunları Mushaf haline getirmemesinin nedeni sorulduğunda dayanaklarını Kur'an-ı Kerim aracılığıyla vermiştir. "Kadiyaniler kendi akımlarının değerlendirmesini yaparken, Kuran'ın yeni ve farklı bir yorumu olduğunu söylemişlerdir. Kadiyanilerin metinleri, Gulam Ahmed'in hayatta iken fikirlerini yaymak için yazdığı propaganda mahiyetli kitaplardan ibarettir. Bunlardan en önemlisi ise "*Berahin-i Ahmediyye*" adlı kitaptır. Gulam, Hindu ve Hristiyanlara cevap olarak yazmaya başladığı ve bu sebeple Müslümanlardan büyük ilgi ve yardım gördüğü *Berahin-i Ahmediyye* kitabının üçüncü cildinden itibaren, farklı düşünceleri dile getirmeye başladı. Gulam'ın bu kitabın basımı ile ilgili tavrı da ilgi çekicidir. *Berahin-i Ahmediyye* adlı kitabı 50 cilt olarak basacağına dair söz vererek abone şeklinde yardım toplayan⁶ Gulam Ahmed kitabının yayını durdurmuştur." Kadiyaniler kendilerini mezhep olarak görmemektedir çünkü onlara göre İslam'da mezhep bulunmamaktadır, var olan mezhepler ancak düşünce okulları olarak kabul edilebilir.

Bu aşırı iddialarından dolayı Müslümanlar, Hristiyanlar ve Arya Samaj mensupları Gulam Ahmed'e şiddetle karşı çıkmışlardır. Daha önce *Berâhîn-i Ahmediye*'yi öven Muhammed Hüseyin el-Batalevî, 29 Ramazan 1308'de (8 Mayıs 1891) Luziyana'da onun inkarına dair bir fetva neşretmişti. Ancak Gulam Ahmed bu karşı çıkışlara rağmen arka arkaya yayımlanan, Arapça kaleme aldığı *Kerâmâtü's-*

⁶ Fıglalı, *Kadiyanilik*, Ankara: TDVY, 1994), 50;(2001), 24, 137.

sâdikîn (baskı yeri yok, 1893), *Hamâmetü'l-büşrâ* (baskı yeri yok, 1893), *Nûrû'l-hak* (baskı yeri yok, 1894) ve *Sırrü'l-hilâfe* (baskı yeri yok, 1894) adlı eserlerinde iddialarını sürdürdü, muhaliflerinin felâket ve ölüm gibi gelecekle ilgili kötümser kehanetlerde bulunmuştu. 26-29 Aralık 1896'da Lahor'da Hindular tarafından düzenlenen dinler konferansına katılıp bu münasebetle *İslâmî Usûl ke Felâsifi* (baskı yeri yok, 1899, *The Teachings of Islam*, trc. M. Alexander Russell Webb, London 1910) adlı eserini yazdı. Ardından İngiliz hükûmetine bağlılığını dile getirip adalet ve iyilik yıldızı olarak gördüğü kraliçenin duacısı olduğunu açıklayan *Tuhfe-i Kayseriyye* ile (Lahor 1899) *Sitâre-i Kaysere 'yi* (Lahor 1899) kaleme aldı.⁷

Bu araştırmanın ikinci kısmında Mirza Gulam Ahmed'in yetişmesi ve faaliyetleri görüşlerinin teşekkül süreci, Müceddidlik, Mehdilik, Mesihlik ve Krişna-Avatarlık iddiaları, Mirza Gulam Ahmed'in eserleri ve İçerikleri, Gulam Ahmed'in karizmatik kişiliği, Kadiyaniliğin Kadiyan ve Lahor Kolu olarak ikiye ayrılması, Kadiyaniliğin Halifeleri, Vahiy anlayışları İtikadi inançları ele alınmıştır. Gulam Ahmed'in vefatından sonra halifelerin çalışmaları ve Kadiyanilik akımına kazandırdıkları, Müslümanlığın saç ayaklarından kabul edilen Nübüvvet konusunda halifelerin bakış açıları ve bunun Kadiyaniliğe etkileri, Tefsir anlayışları, tezin Üçüncü kısmında Mirza Gulam Ahmed'in İslam Alimleri, Arya Samaj grubu üyeleri ve Hristiyan ve misyoner ve papazlarla yaptığı münazara ve mübahaleler ele alınmıştır.

1. Çalışmanın Önemi

Kadiyanilik literatürde mezhep kitaplarında çağdaş/yeni mezhepler başlığı altında incelendiğinden ve müntesiplerinin kullandığı isimden hareketle çalışmamızda Kadiyanilik cemaati terimi kullanıldı. İtikadi mezhepleri diğer mezhep ve fırkalardan ayıran temel özellik, kendilerine özgü dini bakış açıları ve olaylara yaklaşımlarıdır. "Cemaatin kendine has bu bakış açısı ve yaklaşım tarzı ise cemaatin omurgasını meydana getiren temel ilkeleri ortaya koyar. İslam'ın itikadi ve ameli sahadaki düşünce ekolleri diyebileceğimiz mezhepler dinin anlaşılma biçimleri ile ilgili tezahürlerdir."⁸ Dolayısıyla din olarak çoğu kez tarihin ya da geleneğin kutsandığından veya tarih bilgisi eksikliğinden gelenekler din haline getirilebilmektedir. Mirza Gulam Ahmed'in Müslümanların öğretilerinde önemli bir yer işgal eden vahiy, nübüvvet ve mehdi-mesih inançlarına yönelik kendine has yorumlarıyla Kadiyanilik, yeni dini akımlardan birisi

⁷ Fırlı, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kadiyanilik>. Erişim 09.03.22; Fırlı, Kadiyanilik, 50.

⁸ Hasan Onat-Sönmez Kutlu, *İslam Mezhepleri Tarihi*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 35.

olarak kabul edilir. Kadiyanilik cemaatinin oluşumunun, yayılmasının ve gelişiminin doğru anlaşılıp sağlam bir senteze erişilebilmesi için yukarıda bahsedilen durumlar dikkate alınarak güncel durumlarının ve varoluş koşullarının araştırılması önem arz etmektedir.

Mirza Gulam Ahmed'in doğum yeri olan, bugün Pakistan sınırları içinde yer alan Lahor şehrinin başka bir deyişle Pencap eyaletinin Gurdaspur bölgesindeki Kadiyan'dır. Yukarıda tarif edilen İslam Mezhepleri Tarihi alanındaki bu bilgi boşluğundan hareketle bu araştırmanın önemi, Mirza Gulam Ahmed ve sonrası Kadiyanilik düşüncesinin yeniden inşa faaliyetlerini ve yaşadığı dönem aralığı olan 1839-1908 dönemine kadar olan dini, siyasi, ilmi ve sosyal durumu ve Hint Yarımadası'ndaki ve dünyadaki yerini, önemini ortaya koyarak günümüze kadar olan yayılma faaliyetleri, Kadiyaniliğin oluşumuna etki eden dini ve kültürel unsurları ortaya koyarak Kadiyaniliğin kuruluşu hakkındaki bilgi boşluğunu gidermektir.

2.Yöntem

Müstakil bir bilim dalı olan “İslam Mezhepleri Tarihi” kendisine özgü bir araştırma yöntemine sahiptir. İstisnasız bütün alanlarda araştırmanın bilimselliği açısından hayati önem taşıyan usul ve yöntem bilgisi sosyal bilimler alanında da önemini korumaktadır.⁹ Sosyal bilimciler fen bilimcilerin ilke ve yöntemlerini kullanarak insan, kültür ve toplumları araştırmaya başladılar.¹⁰ Bu çalışmamızda kullandığımız yöntemlerden birisi de “Şahıslar üzerinde derinleşmedir.” Mezhepler tarihçisi, araştırdığı şahsın doğumundan başlayarak yetiştiği sosyal ve kültürel alanı, eserleri ve hakim zümrelerle olan ilişki ve iletişimi, düşünsel bağlantıları, mezhebinin görüşlerinin ne zaman, hangi şartlarda ortaya çıktığını, destekleyicileri ya da yapılan muhalifleri, tarihi ve karizmatik kişiliği, kullanılan edebiyat üslubu, fırkalara bölünüşü, yayıldığı bölgeler, günümüzdeki durumu, İslam'a olan katkıları ile birinci el kaynaklara müracaat etmek Mezhepler Tarihinde önem arz etmektedir.¹¹

Çalışma nitel araştırmaya dayalı olacaktır. Bu bakımdan anlama, açıklama ve analiz öncelenecektir. Araştırmanın türü açısından ise hem araştırmacı hem de tanımlayıcı olacak; çünkü fikirlerin araştırılması ve gerçeklerin açıklanması bu

⁹ Sönmez Kutlu, “İslam Mezhepleri Tarihinde Usul Sorunu”, (İslami Araştırmalar Vakfı Tarafından Düzenlenen “İslam Mezhepleri Tarihinde Usul Sorunu” Adlı İlmi İhtisas Toplantısında Sunulmuş Tebliğ) (İstanbul: 27-28 Eylül 2003), 33.

¹⁰ Yıldırım, A., & Simsek, H. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemler*, (2 Basım: 1999-2018), 30.

¹¹ Sönmez Kutlu, “İslam Mezhepleri Tarihinde Usul Sorunu”, İslami İlimlerde Metodoloji (Usul) Meselesi-Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantıları, (İstanbul: 2005, 431-438); Sönmez Kutlu, “İslam Düşünce Ekollerinin Ortaya Çıkış Sebepleri”, İslam Düşünce Ekollerini, ed. Hasan Onat, (Ankara: 2006, 9-10.

çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırmada tündengelim yöntemi temel araç olarak kullanılacaktır ancak gerektiğinde akıl yürütmede olaydan yasaya, özelden genele geçme yolu için tümevarım yöntemden de istifade edilecektir. Araçlar ve Teknikler bakımından ise konusu itibariyle belgesel malzeme tekniği toplama araç olarak uygulanacaktır. Bunun içinde Kur'an, hadis, ilgili kitaplar, dergiler, araştırma belgeleri, resmî belgeler ve gazeteler bulunmaktadır. Bilgi toplama birinci dereceli ve ikinci dereceli kaynaklar aracılığıyla Mirza Gulam Ahmed ve iki grubun orijinal eserlerinden de birinci kaynak olarak istifade edilecektir. Kadiyani Cemaati'nin Türkiye Başkanı ve ileri gelenleri ile toplantı ve görüşme yapılmıştır. Katılımcıların kullandığı kapalı ifadeler titizlikle açık hale getirilmiştir ve akıcı bir anlatım tarzı benimsenmiştir. Bu noktadan hareketle tezimizde mümkün olduğunca birinci el kaynaklardan, Urduçadan Türkçeye veya İngilizceye çevrilmiş eserlerden ve Türkçe eserlerden faydalanılmıştır.

İslam, düşünmeye, akla, makul delillere, belge ve tanıklara dayalı, akla yatkın bilgi üretmeye dayalıdır ve septik ve eksik bilgiden uzak durmayı teşvik eder. Bu sebeple doğru bilgiye ulaşabilmek için doğru yöntemler kullanılmasını ilke olarak benimser.¹² Sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan betimleyici/tanımlayıcı (descriptive), rivayetçi ve açıklayıcı yöntem burada da kullanılmaktadır.¹³ Sosyal Bilimler anlayıcı bilimlerdir. Rickert, bu ayrımı doğa bilimlerinin umumileştirici ve sosyal bilimlerin ferdileştirici olduğu şeklinde açıklamaktadır.¹⁴ Sosyal Bilimlerde kendine has edebiyatı ve yazıcılığı olan Mezhepler tarihi önce pozitivist daha sonrada sosyolojik yaklaşımdan nasibini almıştır.¹⁵

Mezhepler Tarihi alanında yapılacak araştırmalarda Fuat Köprülü'nün belirttiği gibi “Her ilim, ancak kendine mahsus ilmî metotlarla teşekkül edebilir”. Başka bir deyişle her ilmin kendine has yöntemi vardır. Dolayısıyla 19. yüzyılda şekillenmeye başlayan Kadiyanilik cemaatini araştırırken farklı yöntemlerden faydalandık. Kadiyanilik üzerine yazılmış Türkçe, Arapça, İngilizce, Urduca dillerinde yazılmış eserlerini betimleyici/tanımlayıcı yöntem kullanılarak Kadiyanilik Cemaatinin tezimiz başlığı doğrultusunda incelemeye öncelik verilmiştir. “Bilimsel yöntem diye bir şey yoktur, her proje, her teori, her usul kendi içinde ve ele aldığı süreçlere uyarlanmış

¹²Kutlu, *İslam Mezheplerine Giriş*, (İstanbul: Dem Yayınevi, 2016), 172.

¹³Metin Bozan, , *İmamiyye Şiasının İmamet Tasavvuru*, (Ankara: 2007, 12).

¹⁴Kutlu, *İslami İlimlerde Mezheplerde Metodoloji/Usul Mes'elesi*. İslami Araştırmalar Vakfı. İstanbul: İslami İlmi İhtisas Toplantılar Dizisi 1, 2005. 391; Birand Kamuran. *Dilthey ve Rickert'te Manevi İlimlerin Temellendirilmesi*, Kamuran Birand Külliyyatı. 7.

¹⁵ Kutlu, *İslami İlimlerde Mezheplerde Metodoloji/Usul Mes'elesi*. İslami Araştırmalar Vakfı. İstanbul: İslami İlmi İhtisas Toplantılar Dizisi 1, 2005. 392.

standartlarla değerlendirilmelidir”¹⁶ ifadesi, koşulların değişmesiyle standartlaştırılan kuralların her yerde geçerli olamayacağına vurgu yapar.

İslam Mezhepleri Tarihi tanımına göre, İslam dininin değişik zaman dilimlerinde ortaya çıkan farklı din anlayışı, algılarını ve fikri tezahürleri fikir-hadise irtibatı bağlamında ele alması önemlidir. Fikirler üzerine derinleşme önemli olduğu kadar şahsiyetler üzerinde de aynı hassasiyetle durularak birbirini desteklemesi sağlanmalıdır. Bu bağlamda ele alınan konuda kişiler ve fikirler üzerinde derinleşmeye, fikir-hadise-mekân irtibatını sağlamaya, olayların tahlil edilmesinde insan ve sosyal yaşam faktörüne dikkat çekmeye bu çalışma kapsamında oldukça önem verilmiştir.

Tarih alanında yapılacak çalışmalarda göz önünde bulundurulması gereken önemli bir ayırım tarih ile geçmişin aynı şeyler olmadığıdır.¹⁷ Araştırmacı tarih ile geçmişini aynı değerlendirdiğinde anakronizme¹⁸ düşmesi kaçınılmazdır. Her bir araştırmacı tarihe farklı yaklaştığı gibi tarih kişiden kişiye ve toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Geçmişte yaşanmış hadiselerin okuyucuda bıraktığı etkide tarihçinin rolü yadsınamaz. Tarihçi geçmiş olayları olduğu gibi mi aktarıyor yoksa eldeki belgelere kişisel yorum katıyor mu? Tarihçinin dikkati, olay ve olguları aktarma yeteneği ve bakış açısı olayların yorumlanmasında başattır. Gerekliyse farklı anlatım tarzlarına başvurularak olay ve olgunun net anlaşılması sağlanmalıdır.

Mezhepler Tarihi araştırmalarında diğer sosyal bilimlerdeki bilimlerin kullandığı yöntemlere sıkça başvurur. “Tarih, ne denli ilginç ve öğretici olursa olsun, yaşamda pratik bir tutumun oluşmasında ne denli değerli olursa olsun, hakikat iddiasında bulunamaz. Çünkü betimlediği olaylar hiçbir zaman tamı tamına onun betimlediği gibi olmamıştır”¹⁹

Tarihsel kültür, toplumların geçmişte yaşadığı olaylar, tecrübeler, gelenekler, sanat, edebiyat, dil, din, mimari, bilim, teknoloji gibi birçok alanda oluşturduğu yapısal öğeleri içermektedir. Dolayısıyla uygar bireyler tarih tarafından yaratılan standart tiplerdir.²⁰ Bireylerin yaşam dinamikleri geçmişe tutsak edilip şekillendirilmemeli

¹⁶ Paul Feyerabend, *Özgür Bir Toplumda Bilim*, çev. Ahmet Kardam, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3. Basım, 2017), 136.

¹⁷ Keith Jenkins, *Tarihi Yeniden Düşünürken*, çev. Ayhan Şahin, Birleşik Yayınevi, Ankara: 2011, 30-33; Hasan Onat “İslam Bilimleri ve Yöntem Açısından Tarihin Anlam ve Önemi”, 48-49

¹⁸ Anakronizm: Kişi nesne veya olayların kendi gerçek zaman ve mekânlarından kopartılıp farklı bir çerçeveye oturtulmasıdır. (Vikipedi, özgür ansiklopedi)

¹⁹George Robin Collingwood, *Tarih Tasarımı*, çev. Kurtuluş Dinçer, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2007), 104.

²⁰ Nietzsche, Friedrich. *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, çev. Nejat Bozkurt, (İstanbul:

söz konusu dinamikler günümüzde aranması uygundur. Kadiyaniliğin kuruluşunda bölgede mevcut inanış ve yapılarla etkileşime girmesi kaçınılmaz bir olgudur. Etkileşim kavramına başvurmamızın nedeni tez çalışmamızın başlığı olan “Kadiyaniliğin Teşekkül Süreci” sebebiyle dinler için çıkmaz bir sokağa benzetilen Hint Alt Kıtasındaki kadim kültür ve dinleri inceleyip çalıştığımız konu ile olan etkileşimini ortaya koyabilmek

“Simmel’e göre, toplum birkaç bireyin etkileşime girdiği yerde mevcut olabilir. Bu etkileşim belli saiklerle ve belli amaçlar doğrultusunda gerçekleşir.”²¹

Mezhepleri hak ya da batıl diye ayırmak yerine, öncelikle mezhepleri kendi kaynaklarında doğru olarak anlamaya çalışmak önceldir. Bu sebeple bu araştırma hem tarihsel, sosyal ve dinsel nitelikler taşıması nedeniyle insanı merkeze almakta hem Defo’nun evrensel anlayış çerçevesinde bilinenlerden bilinmeyenlere ulaşmak için bazı sentez, analiz ve yorumlamalar bu araştırmada yapılmaktadır. Çabamız mezhepler tarihi alanında ortaya konan birikimlerden faydalanarak doğru metot ve yaklaşımlarla Kadiyaniliğin oluşumunu incelemektir.

3. Kaynaklar

3.1. Kadiyani Kaynaklar

Bir mezhebin, dini akımın etkileşim içine girdiği diğer mezhepleri, hangi zaman diliminde ortaya çıktığını, ileri sürdüğü fikirleri, liderini ve ondan sonra liderlik yapan kişilerin iyi analiz edilip doğru değerlendirmede bulunabilmek için kullandığı birinci el kaynakları ve başkalarının yazdığı kaynakları karşılaştırarak araştırmak gerekir. Çalışmamızda cemaatin temel ilkelerini anlayabilmek için öncelikle Gulam Ahmet ve sonraki halefleri tarafından yazılan kaynaklar incelenmiştir. Gerektiğinde, kurulan iddiaları genişletmek ve pekiştirmek için Kadiyani harici kişilerin kaleme aldığı eserlere de başvurulmuştur. Bu konuyla ilgili yerli ve yabancı, muhtelif dillerde eserler mevcuttur. Hint alt kıtasında din ile kültür iç içe geçmiştir. Kadiyaniliğin temellerine inebilmek için bölgede hüküm süren dini yapıları ve tarihini iyi bilmek gerekiyor. Araştırmamız esnasında özgün olmaya ve temel kaynaklara ulaşmaya çalıştık. Kadiyaniler cemaatlerine yönelik yayınladıkları eserlerde millî ve dini coşkuya yol

Say Yayınları. 2009), 3-80.

²¹ George Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, çev. Tuncay Birkan, (İstanbul: Metis Yayınları 2009), 47.

açacak söylemlerin ağırlığı hissedilir. Mirza Gulam Ahmed'in halefi Beşirüddin Mahmud Ahmed ve cemaate mensup kişilerin kaleme aldığı eserler bulunmakla birlikte temel kaynak olarak Mirza Gulam Ahmed'in eserlerini önceledik. Bunlar sırasıyla *Berahin-i Ahmadiyya*, *Melfuzat*, *Hakikatü'l Vahy*, *Takdirah*, *Kerametü's Sadikin*, *Hamametu'l-Buşra*, *Nuru'l Hak ve Sırru'l Hilafe*'dir. Mirza Gulam Ahmed'in temel fikirleri incelenirken *Vasiyet* isimli eser ile hilafet konusu, mesihlik ve mehdilik iddiası incelenirken *Hiz. İsa Hindistanda*, *Ta'lim ve İslamiyet'in Öğrettiği Esaslardan* faydalanılmıştır. Tezin konusu gerek Mirza Gulam Ahmed gerekse cemaat kaleme alınan kaynaklardan hareketle Kadiyaniliğin kuruluşuna etki eden kültürel ve dini oluşumlar anlaşılmaya çalışılmıştır. Bugünden geçmişi okuyabilmek, itikadi anlamda farklılaşmayı ortaya çıkarabilmek amaçlanmıştır. Ayrıca 1921 yılından beri Amerika'da yayımlanan *The Muslim Sunrise* ile *The Review of Religions* dergiler ile Cemaate ait olan, *Maneviyat Dergisi (Türkçe)*, İngiltere'de yayımlanan *The Muslim Herald* ve *African Crescent (İngilizce)*, el fazl (Urduca) yayımlardan da faydalanılmıştır. *İsa Mesih Hindistan'da*, *Vasiyet*, *Duanın Bereketleri*, *Kitab'ul Beriyya*, *Nuh'un Gemisi*, *Bir Hata'nın İzalesi*, isimli eserlerden faydalanılmıştır. Bu yüzden çalışmamızda, sözkonusu Kadiyanilik cemaatinin lideri Mirza Gulam Ahmed'in doğduğu ortam, çevresi, ülkedeki dini yapılar ve ileri sürdüğü iddiaları doğru çözümleyip analiz yapabilmemiz için Gulam Ahmed'in *The British Government and Jihad*, Külliyyat olarak *Ruhan-i Hazain* ayrıca ikinci halife Beşirüddin Ahmed'in *Hazreti Ahmed*, *İslamiyette Ahmediye Cemaati*, *Ahmediye'ye Davet*, *The Truth about the Split*, Raşit Paktürk'ün *Vaadedilen Mesih'ten Seçmeler*, Muhammed Celal Şems'in *Hilafet ve Müjde* yararlandığımız diğer eserlerden bazılarıdır.

3.2. Kadiyani Olmayan Kaynaklar

Bu çalışmada sırasında Kadiyani olmayan kaynaklardan da yararlanılmıştır. Hüseyin Gazi Yurdaydın'ın "*İslam Tarihi Dersleri*" genel İslam Tarihi bağlamında ve Yusuf Hikmet Bayur'un "*Hindistan Tarihi*" eseriyle Ekber Şah'ın kurduğu yönetim biçimi ve dinleri birleştirme projesi, Hindistan'ın 19. Yüzyıl içinde bulunduğu süreç değerlendirilmiştir. H.D. Griswold'un *Mirza Gulam Ahmed, The Mehdi Messiah of Qadianism*, (H.A. Walter'in *The Religious Life of India: The Ahmadiya Movement*, Ali en Nedvi'nin *Qadianism: A Critical Study*, Spencer Lavan'ın *The Ahmadiyya Movement: A History and Perspective*, A. R. Dard'ın *Life of Ahmad Founder of Ahmadiyya Movement*, Iian Adamson'nın *Ahmad The Guided One: A Life of the Holy Founder of the Movement to Unite All Religions*, Sofianto Kunto'nun *Mirza Ghulam*

Ahmad, Ayrıca, Ruhi Fığlalı'nın “Kadiyanilik”kitabının Türkiye’de Kadiyanilik konusunda Doktora düzeyinde yapılmış ilk eser olmasından dolayı başvurulmuştur. Hasan Onat ve Sönmez Kutlu’nun “İslam Mezhepleri Tarihi”,Sönmez Kutlu’nun *Mezheplerde Usul Sorunu*, Mircae Eliade’nin *Sihizm*, Muhammed Ebu Zehra’nın *İslamda Siyasi, İtikadi Mezhepler Tarihi*, Mustafa Öz’ün “İslam Mezhepleri Tarihi” isimli eserleri, Mustafa Kubat’ın“İslam Mezhepleri Tarihi”,Sıddık Korkmaz *Kadiyanilik-Ahmedilik*, Yusuf Bayur Hikmet’in *Hindistan Tarihi* (1-II-III-IV), Mazhar Murat Yemenlioğlu’nun “*Dinler Tarihi*”, Baki Adam’ın “*Dinler Tarihi*”, Paul N. Siege’nin “*Dünya Dinleri ve İktidar*” çalışmada çeşitli sentezlerin yapılması için kullanılan diğer eserlerdir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* başvurduğumuz diğer bir kaynaktır. Çalışmada kullanılan diğer bir eser de *Tohum* isimli dergidir. Bu eserden de İngilizlerin Hindistan’ı işgal ettiği dönemde işgalin yanında ve karşısında olan ekoller analiz edilirken ayrıca *Şamil İslam Ansiklopedisi* faydalanılmıştır.

3.3. Yeni Araştırmalar (Tez-Makale)

Son zamanlarda Kadiyanilerle ilgili yapılan tezler, kitaplar ve makaleler şu şekilde listenebilir: Ethem Ruhi Fığlalı’nın Ahmediye Mezhebi Kadiyanilik Doçentlik Tezi, Muhammed Zuhur’un Sihizm’in Oluşumuna İslam’ın Etkisi, Muhammed Usman Ali Kadiyani Geleneginin İki Temel Akımı Olarak Rebva Cemaati ve Lahor Cemaati, Fatih Yenilmez’in Kadiyanilerin Vahiy Algısı isimli tezi, Ekber Şah’ın Dinleri Birleştirme Projesi kapsamında Hilal Çağlayan’ın Ekber Şah Döneminde Hindistan isimli Tezi. Durmuş Bulgur’un “Kadiyanilik” isimli makalesi, Yasin Doğan’ın Kadiyanilik ve Mirza Gulam Ahmed’in Dini ve Siyasi İddiaları isimli Yüksek Lisans Tezi, Ahmet Pistofoğlu’nun Ahmediye Cemaati ve Türkiye’deki Faaliyetleri isimli tezi, Ahmet Yöner’in, “Kadiyanilik Bağlamında Mehdilik” isimli makalesi, Halide Rumeysa Korkusuz Küçüköner’in, Mirza Beşirüddin Mahmud Ahmed’in Ahmediyye Cemaati’ndeki Yeri isimli tezi, Hadiye Ünsal’ın Mevlana Muhammed Ali’nin Meal-Tefsiri Bağlamında Kadiyanilik (Ahmedilik) ve Kur’an, Halide Rumeysa Küçüköner’in Mirza Gulam Ahmed ve Ahmedilerin Mirza Gulam Ahmed Telakkisi adlı Doktora çalışmaları konuyla ilgili çalışmalardır.

4. Kadiyaniliğin Doğuşunu Hazırlayan Etkenler

Hindistan, dünyadaki kadim dinlerin, dillerin ve kültürlerin bir arada yaşama imkânı bulduğu ender ülkelerden birisidir. Hint alt kıtasının sömürge arayışı içindeki

devletler için cazibe noktası olmasının arka planında farklı etkenlerin olduğu söylenebilir; örneğin Uzak Doğu'ya giden yolların hem kara hem denizcilik anlamında kavşak noktası olması bu ülkenin stratejik önemini arttırmaktadır.

1700'li yıllardan sonra İngiltere'de görülmeye başlayan sanayileşme, 1800 yıllarından sonra da diğer Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da yaygınlaşmaya başlamıştır. Böylelikle, elle yapılan basit üretim, yerini makinelerle yapılan karmaşık üretime bırakmıştır. 18. yüzyılda James Watt tarafından buharla çalışan termodinamik makinanın icat edilmesi üretime yeni bir boyut getirmiştir. 19. ve 20. yüzyıllar Avrupa'da buharın sanayide, çeliğin endüstride kullanılmasıyla, sanayi devriminin başlamasıyla ve hammadde kaynaklarına gereksinim artmıştır.

Sömürge ve hegemonya arayışında olan ülkelerin hedeflerine ulaşmanın yolunu sömürge toprakları bulup, ucuz insan gücünden faydalanmak da eklenmiştir. Tarihsel olarak 1845-1875'lerde Hollanda, 1875 -1945 İngiltere ve 1945'ten sonrada ABD emperyalist ve kolonileşme çalışmalarına başlamıştır. Sömürgecilerin ortak noktası altın ve doğal madenlere ulaşma, verimli topraklara sahip olma ve zenginleşmek güdüsüyle hareket etmektir.

Müslüman ülkelerden Hindistan'a düzenlenen fetih hareketlerinin başlangıcı Emevi Halifesi Velid b. Abdulmelik dönemine rastlamaktadır. (711)Müslümanlar Hindistan'a 722 yılında Muhammed bin Kasım es Sakafi ulaşmıştır. Önce Gazneliler²², sonra Delhi Sultanlığı²³ve sonrasında Babürler yönetmiştir. X. asrın sonlarına doğru Hindistan'ın büyük bir kısmı Abbasîlerin, X. asrın sonlarından itibaren ise, Müslüman Türk devleti Gazneliler, Hindistan'ın büyük bir kısmına hâkim olmuş ve bu hâkimiyet XV. yüzyıla kadar devam ettirmişlerdir.²⁴

“XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Hint Alt Kıtasında başlayan Gürkanlı egemenliği, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan çöküş dönemi ve sonrasındaki dağılma dönemiyle XIX. asra kadar devam etmiştir. Gürkanlı hâkimiyetinin son bulması, Hint Alt Kıtası'nda birçok devletçiğin kurulmasına sebebiyet vermiştir.”²⁵

²² Gazneli Devleti (Ghaznavid Saltanat), 961-1187 yılları arasında Hindistan'ın kuzeyi ve Horasan'da hüküm sürmüş olan Türk devleti.

²³ Delhi Sultanlığı bugünkü Hindistan topraklarında 1206-1526 yılları arasında hüküm sürmüş olan bir Türk devletidir. Sultanlığı Türk kökenli olan Kölemen Hanedanı (Memlük Hanedanı 1206-1290) kurmuş ve Halaci (Saltanat 1290-1320), Tuğluk (Saltanat, 1320-1413), Seyyid (1414-51) hanedanları tarafından yönetilmiştir. Son hanedan olan Lodi Hanedanı (1451-1526) ise Afgan kökenlidir. Delhi Sultanlığı yeni ortaya çıkan Babür İmparatorluğu tarafından 1526 yılında yıkılmıştır

²⁴MuhammedEbu Zehra, *İslam'da İtikâdi, Siyasî, Fıkhi Mezhepler Tarihi*,çev. Sıbğatullah Kaya, (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2013), 250; Ethem Ruhi Fırlı, *Kâdıyanîlik: Ahmediye Mezhebi*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1986), 24; Azmi Özcan, “Hindistan'da İngiliz Hâkimiyeti ve Ulemanın Tavrı”,*Divan İlmi Araştırmaları*, (2005), 17/103.

²⁵Fırlı, *Kâdıyanîlik: Ahmediye Mezhebi*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1986), 25.

Müslüman âlimlerden Ebu Reyhan el-Biruni (970- 1048) *Tahkiku Ma li'l-Hind* isimli Arapça eserinde Hintlilerin değerli ve değersiz yönlerine değinmekte işitme görme gibi değil daha nesnel bilgilere ulaşıldığını belirtmektedir.²⁶ Biruni eserinde Hint astronomisi ve Hint dinleri hakkında bilgi vermektedir. Müslümanlar X. yüzyılda Hint dini ve kültürüyle ilgili esas bilgileri Biruni 'nin bizzat Hindistan'a giderek yazmış olduğu *Tahkik mali'l-Hind*²⁷ isimli eserinden öğrenmişlerdir. Seksen bölümden oluşan eser, inanç yanında Hint tarihi, coğrafyası ve de felsefi düşünce biçiminden de bahsetmektedir. Hindistan dini ve kültürel çeşitliği zengin bir ülkedir. Hint alt kıtası denilince Hindistan Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka gibi ülkeler akla gelmektedir. İbnu'l-Mukaffa da tercümeleriyle Hint düşüncesinin tanınmasına yardımcı olmuştur. Bu eser sayesinde Müslümanlar bölge insanının düşüncelerini, kültürünü ve dini inançlarını yakından tanıma imkânı bulmuştur. Bir hareketi anlayabilmek için hareketin geliştiği toplumun zihin dünyasını iyi müşahade etmek gerekiyor. 1538'de ölen Nataka İslam ve Hinduizm'in karışımı bir din kurmuştur. Söz konusu din Sihler tarafından da kabul edilmiştir. Goldzhier, el-Akide ve's-şeria adlı kitabında “Bize göre bu iki dini birbirine yaklaştıran ve uzaklaştıran en önemli unsur, putçuluğu yıkma ve ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalardır. Bu da İslam tasavvufçularının inandığı ‘vahdet-i vücud’ (varlık birliği) teorisinin benimsenmesiyle mümkün olmuştur”.²⁸

Mirza Gulam Ahmed döneminde batı dünyası endüstri devrimini yaşarken teknik yenilikler dizisi olarak dünyaya tanıtılan çeliğin endüstride, buharın sanayide kullanılmasıyla üretim zincirine getirilen otomasyon devrimi emek gücüne duyulan gereksinimi azaltarak, geleneksel toplumdan modern toplumlara dönüştürmüştü; bu da İslam âleminin duraklama dönemi yaşadığı döneme denk gelmiştir. Bu dönemde işçi sınıfının ortaya çıktığı, iş bölümünü ve zamanı yönetme gibi kavramların ortaya atıldığı, fabrikaların yapılandırıldığı bir dönemdir.

İngiltere, Uzak Doğu'nun kullanılmamış yeraltı ve yerüstü zenginliklerini işlemeyi hedeflemiş ve Hint alt kıtasına yerleşmiştir. İngiltere tarafından dini ritüeller inançlar ve uygulamalar bireysel ihtiyaçlara göre yeniden icat edilmekte,

²⁶ El Biruni Ebu Reyhan, *Tahkiku Ma Li'l-Hind*, çev. Kvameddin Burslan,(Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları).

²⁷ El Biruni Ebu Reyhan, *Tahkiku Ma Li'l-Hind*, çev. Kvameddin Burslan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları).

²⁸ Muhammed Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2011), 252.

değiştirilmekte, dönüştürülmekte, yaratılmakta ve yeniden işlenmek istenmiştir.²⁹ Kùltürler arası etkileşim, bu çeşitliliğin bir arada yaşamasını ve birbirini anlamasını sağlar. Kùltürlenme süreci, bireylerin kendi kùltürlerini ve diğèr kùltürleri anlamalarını sağlar. Bu, onların kùltürel farklılıklara saygı göstermelerini ve farklı kùltürlerle etkileşim kurmalarını sağlar.³⁰

Hintlilerden Müslüman olanlar arasında Arapça öğrenmeye başlayanlar olduğı gibi, Müslümanlardan da onların ilim ve tarihlerine ilgi duyanlar olmuştur. Böylece Müslümanlar IX. yüzyıldan itibaren, İran yoluyla önceki yüzyılda elde etmiş oldukları Hint mirası yanında, doğrudan doğruya Hint kùltürüne ait bilgiler elde edebilmişlerdir. Bu süreçte Abbasi halifeleri, Mansur ve Harun Reşid devrinin ünlü İranlı veziri Yahya b. Halid el-Bermeki (738-805)'nin önemli olduğı söylenebilir.

“Kadiyaniliğın doğuşundaki etkenlerden biri de İngiliz Hükümetinin desteğı olmuştur. İhsan İlahi Zahir ve Mevdûdi gibi bazı İslam düşünürlerine göre İngiliz Hükümeti, Hindistan’da Müslümanların hâkimiyetini tamamen ele alıp, söz sahibi olabilmek için Gulam Ahmed’i ortaya çıkarmış ve onu kendi çıkarları doğrultusunda desteklemiştir. Bu sayede Gulam, Müslümanların güvenini kazanmış ve onların bir kısmının lideri konumuna yükselmiştir. İngilizler de Gulam sayesinde Müslümanlar üzerinde hâkimiyet kurmuştur.”³¹ “İngiliz Hükümeti’nin Gulam Ahmed’i desteklemekteki amacı birlik ve beraberlik içinde yaşayan Müslümanların arasına nifak düşürüp onları birbirinden ayırarak güçlenmelerini engellemektir. İslam inançlarına aykırı fikirler ileri süren Gulam, ona inanmayan Müslümanlar tarafından eleştirilmiş ve din dışı azınlık olarak kabul edilmiştir. Gulam da kendisine inanmayanları küfürle itham etmiştir. Böylece İngilizler Müslümanları gruplara bölmeyi ve güçlenmelerini engellemeyi başarmıştır.”³²

Müslümanların Hint düşüncesinden haberdar olduklarını gösteren başka bir örnekte, İslam düşünürlerinin Berahime olarak isimlendirilen Hint mezhebinin, peygamber göndermesinin gereksizliğine inandığını zikretmeleridir.³³

“İslam dininde mezheplerin ortaya çıkmasında birçok faktörün etkisi görölmüştür. Bu faktörler daha çok İslam’ın bünyesinden (İslam’ın mezheplerin varlığına bakışı, Kur’an-ı Kerim’in düşünce hürriyetine verdiği önem, ayetlerin muhkem ve müteşabih oluşu, vahyin üslubu vb.) ve Müslümanlar arasındaki siyasi kavgalardan doğmuştur”³⁴

Hint toplumu felsefe ve mezhep yönünden zengin sayılabilir. Felsefe söz konusu

²⁹ Mustafa Alıcı, “Postmodern İlahiyat Hermenötiğı The Hermeneutics of Postmodern Divinity”, Âsâr, 1/1, (Ekim 2021), 29.

³⁰ Handan Koçoğlu, <https://www.sosyologer.com/evlilik-öncesi-kùltürel-farklılık-tutumları-psiko-egitim-örneğı/> erişim 21.07.2023.

³¹ İhsan İlahi Zahir, *İslam Dünyasında İngiliz Emperyalizmi Kadiyanilik*, (İstanbul: Bereket Yayınları, 2011) 32-33.

³² Mevdudi, *Kadiyanilik*, çev. Ahsen Batur (İstanbul, İhya Yayınları, 1975), 59-60.

³³ Hüseyin Karaman, *İslam Felsefe Tarihi*, (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2001), 42-43.

³⁴ Ethem Ruhi Fığlalı, “Mezheplerin Doğuşuna Tesir Eden Sebepler”, *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi* IV, (Ankara: 1980), 115-131.

olduğunda, İslam dünyasının bir hayli gelişmiş olduğu açıktır.

4.1.Kadiyaniliğin Doğuş Dönemi Hindistan'ın Durumu

Müstemleke peşinde koşan ülkeler ayak bastıkları topraklardaki yer altı ve yer üstü zenginliklerini sömürmek için sistemli, planlı bir çalışma ile hedeflerine ulaşmak isterler. Dünya ölçeğinde özellikle iktisaden ve kültürel bağlamda geri kalmış ülkelerde değişik dinsel güdümlerle Bu tarzda akımlar, Machivelli'nin “amaca giden her yol meşrudur.” sözünden destur alırlar.

Kültür, insanın yaşamak için geliştirdiği maddi ve manevi ürünleridir. Kültürü, Taylor “Bilgi, inanç, sanat, ahlak, gelenek ve bireyin toplumun bir üyesi olarak öğrendiği huy ve kabiliyetlerin bütünüdür.” şeklinde tanımlar. Son tahlilde, İslam Dünyası Batıya katkı yaptığı gibi Batı'daki teknik gelişmelerden de faydalanmıştır.³⁵

Yüzyıllar boyunca dinler arasında birtakım düşmanlıklar yaşanmıştır (ör.; batıda 30 yıl savaşları yüzyıl savaşları gibi). Müslümanlar dünyaya büyük bir medeniyet sunmuşlar, Avrupa'daki Reform ve Rönesans, Aydınlanma gibi büyük kültür hareket hareketlerine büyük katkı sağlamışlar, yaptıkları başarılı fetihlerle farklı ülkelere yayıldıklarında, kendilerinininkinden farklı ve daha gelişmiş kültürlerle karşılaşmışlardır.

Böl-yönet-ayrıştır politikasının uygulandığı ülkelere Hint alt kıtası örnek olarak gösterilebilir. 18 yüzyılda İslam dünyası farklı arayışların içinde olduğu bir dönemde idi. Bir yandan Vehhabi hareketi, diğer taraftan Osmanlının gücünü ve etkisini önemli ölçüde yitirmesi, Mısır'daki gelişmeler, küresel ölçekte yaşanan ekonomik krizler, siyasal düzenlerin değişmesi, Avrupa'da Kilisenin, derebeylerin ve krallıkların gücünü ulus devletlere bırakması fikri olarak milliyetçilik akımının etkileri sürmekte iken Hint alt kıtasında yalnız kalan Hint Müslümanları çıkmaz içine sürüklenmişlerdir.

Sömürgeci güçler sadece kendilerine karşı direnişi kırabilmek için Müslümanların cihad anlayışını değiştirmenin yollarını aramakla kalmamışlardır. Aynı zamanda, eğer ruhanî lider etrafında zümreleşme geleneğine sahip olan Hint toplumu için kurtarıcı bir mehdî insanları çevresinde toplayabilirse, bu Batılıların işini kolaylaştırmış olacak idi. Cemalleddin Afganî (ö. 1897), Muhammed İkbal (ö.1938) ve Muhammed Abduh (ö.1905) gibi isimlerle, Sudan'daki Muhammed Ahmed'in (ö.1885) ‘mehdî’ sıfatıyla İngilizlere karşı ayaklanması, Libya'da Senûsî hareketi ve Hindistan'daki

³⁵ Edward B. Taylor, *Kültür Sosyolojisi*, ed. Ali Ertuygur, Emre Gökalp, (Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları,2014), 29.

Müslümanların bağımsızlık hareketleri bunlardan bazılarıdır.³⁶

Mısırda iki ayrı tip okul vardı. Biri dini eğitim veren Ezher, diğeri hükümetin ve yabancıların kurduğu okullardır. Abduh bunların arasında bir bağlantı görmemiştir. Avrupa’da meydana gelen felsefi düşünceler hızla İslam dünyasını da etkilemeye başlamıştı. Dönemin önde gelen figürlerden Muhammed Abduh’un özellikle üzerinde durduğu diğeri bir meseleyse, İslam’ın modern düşünce ile uyuşabileceği konusuydu. Abduh’a göre, “dinde esas ve değişmez olan, dinin, özüne herhangi bir zarar vermeksizin dönemin koşullarına ve gelişmelere paralel olarak değişebilir olması özelliğidir. Abduh’a göre mükemmel sayılabilecek İslam toplumunun gerilemesine iki şey nedendir: İslam’a yabancı unsurları girdiren felsefeciler ile müfrit Şiiler bir ifrat anlayışı geliştirmişlerdir. İkincisi Müslüman dünyasında “esas olan” ile “esas olmayan” unutulmuştur. Reform ve Rönesans devrimlerini yaşayan Batılı düşünürlerin akımı, Hristiyanlığı reddederek onun yerine materyalizm esasları doğrultusunda geliştirilmiş bir akımdı. Abduh, bir ülkede yaşayan insanların, Müslüman veya Gayrimüslim olsun, dayanışmasının önemini eserlerinde sıklıkla vurgular.”³⁷

Arap yarımadasında doğan İslam dini kısa sürede farklı coğrafyalara yayıldı ve farklı kültürlerle sahip olan Müslümanlarla, farklı dinlere, kültürlerle ve etnik kökenlere sahip insanlar bira arada yaşamaya başladılar. Etkileşim içine girilen bu dinler Yahudilik, Hristiyanlık, Zerdüştlük ve Hinduizm gibi hem ilahi olan hem de beşerî dinlerdir. Hindistan birçok din ve kültürün bir arada yaşadığı, tarihin en eski medeniyet merkezlerinden birisidir. Bölgede Kadiyanilik’ten önce çok sayıda tarikat ve hareket kurulmuş, bunlar arasında, çeşitli siyasî ve fikrî hareketlerle ortaya çıkan “kurtarıcı mehdî” veya “kâimu’z-zaman” iddialarında bulunanlar olmuştur. Bu tartışmalar Kadiyanilikte de görüleceği üzere “vahy-i nübüvvet” ve “vahy-i velayet” gibi meseleler etrafında cereyan etmiştir. Böylelikle bu dönemde siyasi-toplumsal bunalımlar ve eğitimsizlik, kurtarıcı rolü oynayacak karizmatik bir lider bekleme fikrinin toplumda hakim bir fikir haline gelmesine sebep olmuştur.³⁸ İşte Kadiyanilik böyle bir siyasî ve kültürel zeminde tarih sahnesine çıkmıştır. Bu hareketin ortaya çıkmasında ve örgütlenmesinde, Mirza Gulam Ahmed kişiliğinin ve fikirlerinin etkisi oldukça önemlidir.

³⁶Fıçlalı, *Kadiyanilik*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1986), 22-25.

³⁷ Hüseyin Gazi Yurdaydın, *İslam Tarihi Dersleri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1988), 253.

³⁸Siddik Korkmaz, *İslam Mezhepleri Tarihi*, Ed. Hasan Onat-Sönmez Kutlu, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 532.

1857 Hint Müslümanlarının Hindistan'da kaybettikleri iktidarı tekrar ele geçirmek üzere başlattıkları başarısız bir girişimdir. Bu başarısızlık Hint Müslümanlarında yeni bir liderlik anlayışı ve görüşüne gereksinim duyulduğu gerçeğini de ortaya çıkarmıştır. Bu liderlik gereksinimi, (1858-1898) yılları arasında Sir Seyyid Ahmet Han tarafından karşılanmıştır. Cemaleddin Afgani ile Sir Seyyid Ahmet Han arasındaki görüş farklılıkları var idi. Afgani Ahmet Han'ın İlmül-Kelam'ının İslam'ın özünü bozacağı endişesini taşımakta idi. Ahmet Han'ı Pan-İslamizme karşı görmekte ve Hint Müslümanlarını Dar'ul İslam'ın özellikle Osmanlıdan ayrı tutmakla evrensel İslam hilafet anlayışına zıt görmektedir. Görüldüğü üzere Hindistan uleması arasında düşünsel bir birliktelik bulunmamaktadır.

Hindistan tarih boyunca birbirinden bağımsız çok sayıda kültürün oluştuğu ve zıtlıkların kesiştiği bir coğrafyadır. Kafkasya'dan gelen Ari ırklar ile Dravidi kültürlerinin karışımı ile oluşmuştur. Sanskritçe dilini kullanırlar. Ariler Hindistan'ın dini inanışlarının ve sosyal geleneklerin şekillenmeye başladığı Vedaların ve Kast sisteminin ortaya çıktığı krallıkların oluşmaya başladığı Ganj Medeniyeti milattan önce1500-1000)'ni kurmuşlardır.³⁹

4.2. Hindistan'da Siyasi Durum

Hindistan'ın çok sayıda değişik halkı barındırması tarih öncesi dönemlerden başlayarak ülkeyi altüst eden sürekli istilaların sonucudur. Günümüzde halklar arasındaki temel ayrım etnik kökenlerden çok konuşulan dillere dayanmaktadır. Bununla birlikte karışma yoluyla ortaya çıkmış etnik bileşimlerin temelinde Beyazlar, Moğollar, Avustralyalılar ve Siyahlardan izler taşımaktadır. Hindistan'da değişik büyüklükte toplulukların konuştuğu 723 dil ve lehçe saptanmıştır. Bütün dil ve lehçeler dört dil ailesi şemsiyesi altında toplanır: Hint-Ari dilleri, Dravid dilleri, Asya dilleri ve 13. yüzyılın Tibet dilleridir.⁴⁰ Her bir kültürel bölgede, ister şahıslar ister fikirler olsun bu hâkim din istilacılara karşı etkili bir tefekkürü savunma sistemi oluşturabildi.⁴¹

Avrupa'da hızlı bir şekilde yenilenme, canlanma, ekonomik ve siyasi alanda dünyaya hâkim olma yaşanırken; doğuda ise büyük imparatorluklar yıkılıp parçalanmış, iç savaşlar, kargaşalar boy göstermiş, siyasi, askerî ve ekonomik alanda buhran ve çöküşler yaşanmıştır. Doğuda var olan bu siyasi iktidarsızlık ve çöküntü Avrupalının

³⁹ İbrahim Sarıçam-Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi Türkiye Diyanet Vakfı*, (Ankara: 2015), 13.

⁴⁰ Azmi Özcan, "Hindistan", *İslam Ansiklopedisi*, 5/1.

⁴¹ W. Montgomery Watt, *Dinlerde Hakikat* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2002), 208.

işini kolaylaştırmıştır. Böylece istediği ülkeye kolayca hâkim olarak bölge halkını kendi din, kültür ve medeniyetinden uzaklaştırıp batı dilini, dinini, kültürünü yerleştirmiştir.⁴²

Hindistan'ın Avrupalıların ilgisini çekmesi 1498 yılında Vasco de Gama'nın Ümit Burnu'nu dolaşarak bugünkü Kerala eyaleti sahillerine ulaşmasına kadar gitmektedir. Her ne kadar bu dönem (1526-1857) Hindistan'da Moğol imparatorluğu egemen olsa da eşzamanlı olarak Hindistan topraklarında batı etkisi kendisini göstermektedir.⁴³ Hindistan ticareti özellikle Portekizliler sonrasında ise Hollanda İngiltere ve Fransa gibi diğer Avrupalılar için her zaman bir cazibe merkezi olmuştur. On yedinci yüzyılın başından itibaren İngilizler Hindistan'da ticaret merkezleri kurmuş ve Hindistan'ı sömürge merkezi haline getirmeye başlamışlardır. Batı etkisiyle birlikte Moğol etkisi 18. yüzyıldan sonra etkinliğini yitirmiş ve 19. yy'da tamamen ortadan kalkmıştır. 1803 yılında Pencap dışında bütün Hindistan İngiliz yönetimi altına girmiştir. İngilizler müstemlekeye çok önem atfetmiştir. Cebelitarık boğazından, Mısır, Süveyş Kanalı, Irak, Basra, Seylan kısacası Hindistan'a giden bütün önemli merkezleri kontrolü altına almıştır.⁴⁴

İngiliz iktidarını teyit ve cihadı farklı yorumlayan Mirza Gulam Ahmed'in ailesi Pencab'a yeni yeni yerleşen İngiliz Hükümeti'ne başlangıçtan beri sadık kalmıştır. Bu aileye mensup bazı kişiler yeni hükümetin terakkisi ve bekası için canı gönülden çalışmışlardır. Özellikle 1857 savaşında Mirza Gulam Murtaza İngilizlere maddî yardımda bulunmuş, karşılığında hükümetten övgü dolu mektuplar almıştır. O kadar ki Gulam Murtaza ve büyük oğlu Gulam Kadir İngiliz ordusuna katılarak Müslümanlara karşı savaşmışlar ve Gordaspûr'un Termun kıyılarında mücahitleri kılıçtan geçirmişlerdir. Bu hizmetlerine karşılık olarak İngiliz hükümeti bu aileyi ödüllendirmiştir.⁴⁵

Mirza Gulam Ahmed *Kitâbu'l-Beriyye* (1897), *Tuhfe-i Kayseriyye* (1897) ve *Tiryâku'l-Kulûb* (1902) adlı eserlerinde ailesinin bu hizmetlerini sayarken şunları söylemiştir: “Ben, bu hükümetin gerçek dostu olan bir ailedenim. Babam Mirza Gulam Murtaza hükümetin nazarında sadık bir dost idi. Valinin konağında yeri vardı. Babam 1857 savaşında gücünün üzerinde hükümete yardım etmişti. Yani elli kişiyi elli at ile

⁴² Ahmet Yöner, “Kadiyânîlik Bağlamında Mehdilik”. Sakarya: *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/24 (2011), 176.

⁴³ Burton Stein. *Hindistan Tarihi*, Çev. Müfit Günay, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2015.

⁴⁴ Hatice Görgün, “Pakistan Ve Türkiye İlişkilerinin Gelişiminde Hindistan Hilafet Hareketinin Etkileri” *Doğu Araştırmaları Dergisi* (2022), 2/27.

⁴⁵ Ahmet Ağaoğlu, *İngiltere ve Hindistan* (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1929), 17-25

birlikte tam isyan vaktinde İngilizlere yardım için göndermişti. Büyük abim Mirza Gulam Kadir de isyan zamanı İngilizlere yardım etmiş ve İngilizlerin safında savaşmıştır.”⁴⁶

İngiliz yönetimine karşı 1857’de gerçekleşen ilk büyük ayaklanma gerçekleşmiştir. 1857 yılına kadar iktidarda etkin olan Müslümanlar bundan sonra statülerini kaybederken yeni ekonomik ve politik sistemde İngilizler Hintlilerin güçlenmesini tercih etmişlerdir. Eğitim alanında İngiliz eğitim sistemi Müslümanlar ve Sihler tarafından benimsenmezken Hindular bu sisteme daha çabuk intibak etmişlerdir.

İngilizlerin Pencap Valisi Sir John Lawrence (ö.1879), İngiliz ordusunu toparlayarak isyanı şiddetli bir şekilde bastırdı. Lawrence, başkent Delhi’yi 1857 yılında tamamen ele geçirdi ve çok büyük zulümler ederek halktan intikam aldı.⁴⁷ İngilizler’in idaresine kadar Hindistan’da halk ister Müslüman ister Hindu ister Sünnî veya Şîî olsun Hint-Türk hükümdarların yönetiminde eşit idi. Bütün halk güven içinde yaşıyordu. Ancak İngilizlerin hâkimiyet kurmasıyla işler tamamen değişti.⁴⁸ Sipahi ayaklanmasından sonra durumun vahametini anlayan Müslümanlar kendi dini ve kültürel kimliklerini korumak amacıyla çeşitli seviyelerde eğitim öğretim kurumları kurdular.

“Siyasi ve iktisadi alanda hiçbir gücü kalmayan ve paramparça olan bölge halkı dini ve içtimai alanda da çöktüğe zorlanmıştır. İngilizler özellikle Müslümanlara baskı kurarak din adamlarının bir kısmını idam etmiş bir kısmını hapse atmış ve birçok Müslümanı sürgün etmiştir.”⁴⁹

Batıyı Hint-alt kıtasına, Afrika'ya kısaca sömürgeleştirdiği alanlara sevk eden tek neden makine egemenliğini daha uzak noktalara taşıma hevesidir, Hz. İsa’nın emrine uyarak İncil öğretilerini insanlara tebliğ etme arzusu değil. Zira Batı, Hristiyanlığın ahlaki ilkelerini insanlığa taşıma niteliğine sahip değildir. Onlar Hristiyanlığı daha kolay sömürge alanı sağlamanın ve tam koloni egemenliği sistemini yerleştirmenin bir aracı olarak kullanmışlardır. Bu gerçeği bir Afrika yerlisinin şu ibretamiz ifadelerinde görmek mümkündür: "Batılılar Afrika'ya geldiklerinde onların elinde İncil bizim elimizde topraklarımız vardı, şimdi bizim elimizde İncil onların elinde ise topraklarımız var.”

⁴⁶ Gulam Ahmed, *Kitâbu'l-Beriyye*, 2.

⁴⁷ Bayur, *Hindistan Tarihi*, 3 cilt, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987), 303.

⁴⁸ Bulgur, “Ticaretten Sömürgecilğe XIX. Yüzyılda Hindistan ve İngiliz Hâkimiyeti”, *Dîvân İlmi Araştırmaları*, (2004), 82.

⁴⁹ Özcan Azmi, “Hindistan’da İngiliz Hâkimiyeti ve Ulemanın Tavrı”, *Divan İlmi Araştırmaları Dergisi*, 17, Erken Matbaacılık, (İstanbul: 2004), 103-115.

İnsanlara "Ceketini alana paltonu da ver" buyuran İncil ile yola çıkanların ajandalarındaki hesabın farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sebeple İncil'i insanlara Aramca tebliğ eden insanlık tutkunu Nasıralı İsa ile İncil'i Latince okuyan insanlık düşmanı Batı arasında isim benzerliğinin ötesinde bir ilişki yoktur. Egemen Batı kültürü otantik Hristiyanlığı kültürleştirip kendi potasında eritmiştir.⁵⁰

İngiliz işgali altındaki Hindistan'da Müslümanların kendilerini müdafaa edecekleri ve düşmana karşı koyacakları kuvvetleri yoktu. Müslümanlar, Sultan Yetbu diye şöhret bulan Fetih Ali Han'ın (ö.1899) kumandası altında birleştiler. İngilizlerle aralıklı devam eden şiddetli muharebeler yaptılar, Eğer Güney Hint'teki emirleri kendi kuvvetlerine ilhaka muvaffak olabilselerdi hemen hemen gayelerine ulaşacaklardı. Fetih Ali Han'ın muhaberede ansızın şehit düşmesi bu duruma imkân tanımadı.⁵¹

İngilizlerin, Müslümanlardaki cihad ruhunun kökünü kazımada bu derecede niçin hırslı olduklarının cevabını bize Hint yazarı Ebu'l-Hasen en - Nedvi şöyle vermektedir. "İngilizler bu yüzden büyük belalara katlandılar, ayrıca Sudan'dan neredeyse İngiliz sultasını söküp atacak olan Seyyid Ahmed Sudani'nin Mehdilik cihadı adıyla giriştiği harekâtı da gördüler. Sonra Cemaleddin Efganî'nin dâvetini de bütün dünyaya yayıldığını müşahade ettiler. Bütün bunları gören İngilizler bu kıvılcımların Müslümanların gönlünde gizli kalamayacağını en küçük bir temasta patlak vermeğe hazır olduğunu biliyorlardı."⁵²

Bu bahse İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni tehditlerini Sultan Abdülhamid'in İngiliz sömürgesi altında bulunan İslâm ülkelerinde, Britanya aleyhine İslamî cihad ilân etme tehdidiyle karşılık verdiğini ilâve edelim. Gerçekten Hintli Müslümanların İngiliz'ler aleyhine hücumu geçmesi için çıkardığı ferman, cihat ateşini yakma ve mukavemet ruhunu sağlamlaştırmaya geniş ölçüde tesir etti.

İngiltere şirketleri aracılığı ile yerleştiği Hint Alt Kıtası'nı uzun süre yönetti ve yöre halkı karşısında farklı uygulamalar sergilediği görülmüştür. Ayrımcılık politikası Müslümanların aleyhinde idi. Mahkemelerde bile Avrupalılar ve Müslümanlar arasında ayrımcılık yapıldı. Bir yandan misyonerlik faaliyetleri artmış, birçok kasabaya misyoner merkezleri kurulmuştu. Fakirlikten bunalan halk, imtiyazlar elde etmek

⁵⁰ Şaban Ali Düzgün, "Evrensellik Düşüncesi ve İslam Dünyasındaki Yansımaları", *Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 Cilt (1996), 523.

⁵¹ Ebu'l-Hasen en-Nedvi, *el-Müslimune fi'l-Hind* 82.

⁵² Ebu'l-Hasan en-Nedvi'nin *el-Kâdiyani ve'l-Kadiyaniyye*, (Beyrut: 1387/1967) 49-50.

hırsıyla Hristiyanlığı kabul ediyorlardı.⁵³ İngilizler Müslümanları kendi din ve kültürel varlıklarından ayırıştırmak için İngilizceyi ana dil haline getirmeye matuf eylemler denemişlerdir. Müslümanlar bunlara karşılık belirli dini tarikatlar ve ekoller aracılığıyla karşı koymaya çalışmışlardır. Sihler başlangıçta Müslümanlık yerine Hristiyanlık geldi olarak değerlendirmelerde bulunmuşlar ancak bunun bedelini maddi ve manevi bakımından ağır şekilde ödemişlerdir.

Hindistan'da İngiliz hâkimiyetinin kurulması aşamasında yoğunluk kazanan misyonerlik faaliyetleri Müslümanlar arasında tepki uyandırdı. Rahmetullah el-Hindî, Mevlânâ Ali Hasan, Vezir Han, Muhammed Kâsım Nânevtevvî gibi önde gelen âlimler bu konuda eserler yazarak misyoner propagandalarını tesirsiz kılmaya çalıştılar. Bu alanda başarılı isimlerden biri olan Seyyid Ahmed Han'ın *Huṭabât-ı Ahmediyye'si* bu açıdan önemlidir. Eser özellikle gençlerin itikadını güçlendirmede son derece etkili olmuştur.⁵⁴

4.3. Hindistan'da Dinî-Mezhebî Durum

Hindistan'da birçok din, yüzlerce de mezhep vardır. Hintlilerin yaşayışında dinin büyük önemi ve etkisi görülür. Din ayrılıkları çeşitli siyasi anlaşmazlıklara yol açmıştır. Hindistan'a yerleşen Ari kavimleri özlerini yitirmemek amacıyla babadan oğula geçen meslek gruplaşması olan Kast sistemini kurmuşlardır. Kast sistemi zaten aralarında din, dil, ırk bağı olmayan Hint halkı arasında kapanmayan uçurumlar meydana getirmiştir.⁵⁵

Hinduların ayrılmış olduğu sınıflara Kast denir. Kast sisteminin temeli Arya kanunlarına dayanır. Başlıca dört kast vardır: 1- Brahmanlar (rahipler) 2- Kşatriyalar (asiller ve askerler) 3- Vaisyalar (çiftçiler, sanatkârlar ve tüccarlar) 4- Sudralar (işçiler). Kastların ayrıldığı kollarda ırka ve coğrafi durumlara göre ayrılır. Bu dört kastın dışında kalanlara parya denir. Paryalar en adi işlerde çalıştırılan ve dokunulması caiz olmayan kişilerdi.⁵⁶

Hindistanlıların dinî ve içtimaî hayatlarına İslâm'ın derin tesirleri olmuştur. “Dinî eğitim ve tartışmaların herkese açık olması ve hiç kimsenin inhisarında bulunmaması fikri de Hindistan'a İslâm'ın getirdiği yeni bir anlayıştır. İslâmiyet bölgeye girmeden önce inşa edilmiş olan Hindu mabetlerinde tanrıya tapınmak için birer kişilik

⁵³ Durmuş Bulgur, “Ticaretten Sömürgecilğe XIX. Yüzyılda Hindistan ve İngiliz Hâkimiyeti” *Dîvân İlmi Araştırmalar*, (2004), 101.

⁵⁴ <https://www.sabah.com.tr/sozluk/cografya/hindistan-hakkinda-buyuk-hindistan-tarihi>. Erişim 09.11.2021

⁵⁵ Sarıçam-Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2015), 13.

⁵⁶ Şaban Kuzgun, *Dinler Tarihi*, (İstanbul, Bilge Kültür Sanat; 2022),130.

yerler ayrılmışken sonradan İslâm'ın cemaatle ibadet uygulamasından etkilenecek bu yerler genişletilmiştir.”⁵⁷

Hindistan Müslümanları arasında en fazla yayılmış olan mezhep Hanefilikti ve siyasi iktidar tarafından resmen tanınan ve her yerde tatbik edilen sistem bu mezhebe dayanırdı. Hindistan’da bir diğer mezhep Şii’likti. Şii’ler mümkün olan yerlerde kendi fıkıh esaslarına ve müçtehitlerinin fetvalarına göre amel ediyorlardı.⁵⁸

Hinduizm tarihsel olarak en eski geçmişe sahip yaşayan dindir. Hinduizm, dünyanın en eski dini sistemlerinden biridir ve felsefî açıdan oldukça zengin bir geleneğe sahiptir.⁵⁹ Dünya nüfusunun yüzde 15,7’sini oluşturur. Bu da 7 milyarlık dünya nüfusunun yaklaşık 1.083 milyarına denk gelmektedir. Ticari, ekonomik veya diğer sebeplerle göç eden Hinduların bulundukları üç büyük ülke Hindistan, Nepal ve Bangladeş’tir. Hinduizm’in en önemli –belki de dinin kendisi açısından en kötü- özelliği, Hristiyanlık ve Müslümanlığın aksine, misyonerlik yoluyla yayılmaya uygun bir din olmayışıdır. Çünkü Hinduizm aynı zamanda “sosyal” bir dindir ve Hinduların kendi toplulukları için kast sistemini icat ettiklerinden beri Hinduizm “seçilebilir” değil, “öyle doğulabilir” bir din haline gelmiştir.⁶⁰ Dinsel değerlerle meşrulaştırılan Kast sisteminde birey, statüsünü doğuştan kazanır ve yaşam boyunca aynı statüyü devam ettirir. Kastlar arasında geçiş yoktur. Rahipler en üst kastı oluşturmuştur. Farklı kastlarda etkileşim yoktur. Öte yandan, dinî niteliklere dayalı bir ayrımın olmadığı tabakalaşmada, dinin mevcut sosyal farklılaşmaya tepkisinin mahiyeti tartışılmıştır. Öyle ki, dinin özellikle sosyal değişmeyi sağlamak yerine, mevcut statü ilişkilerinde bir değişiklik yapmayı deneyerek, sosyal tabakalaşma için ahlakî temellendirmeler yapması rastlanılan bir durumdur.⁶¹

Vedizm dininin temelleri üzerinde ortaya çıkan bu din, uzun süre Brahmanizm adı ile anıldıktan sonra onun Hint toplumu ve onun gelenekleri ile bütünleşmesi sebebiyle “Hinduizm” adını aldığını görmekteyiz.⁶² Hinduizm, Hint Yarımadasıyla

⁵⁷ Halıq Ahmad Nizami *TDV İslâm Ansiklopedisi*, cilt 18 (İstanbul 1998), 85-92.

⁵⁸ İlyas Üzümlü, “Şii’lik”, 39/121-123, İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi 2010.

⁵⁹ Johnson, Gordon, *Hint Dünyası Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi*, c. 10, çev. Müfide Pekin, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998).

⁶⁰ Ambedkar, 1945:Part 3, Chapter 7); Funda Altın, *Hindistan, Bangladeş Ve Nepal’de Yükseköğretim Seviyesinde Sanat Eğitimi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, (Samsun: 2013), 48.

⁶¹ Kehrler, “Din ve Toplum”, 17- 118.; [www. itunesu-assets.itunes.apple.com](http://www.itunesu-assets.itunes.apple.com).

⁶² Şaban Kuzgun, *Dinler Tarihi* (İstanbul: Bilge –Kültür-Sanat,2022),128-130; Alfred Lyal, “Brahmanism”, *Religious Systems of the World*.(New York: 1982), 115, Swami Nikhilananda, *Ruhun Kurtuluşunda Hinduizm*. Çev. Sedat Ümran, (İstanbul: 1978), 145.

sınırlı bir din oluşu itibariyle etnik kökenlidir ve bu yönüyle Yahudiliği çağrıştırır. Fakat Yahudilik ve diğer dinlerden farklı olarak onun belli bir kurucusu ve inanç esasları yoktur. Bununla birlikte kutsal metin külliyatı ve tanrıları bakımından oldukça zengindir. Hindu geleneği içerisinde derin düşünme ve yoga gibi unsurları ön plana çıkaran ve Batı'da ilgi çeken bazı popüler hareketler de çıkmıştır. Bunların en meşhurlarından biri Transandantal Meditasyon'dur. Hinduizm'in altın kuralı "Size yapıldığında güzel bulduğunuz ne eylem varsa, başkalarına da aynısını yapın."Taittiriya Upanişad.⁶³ Bizim algıladığımız dünyanın ötesindeki dünyaya Hinduizm'in yaptığı vurgu Katha Upanişaddan (3,3-7,10-14). "Ruhu bir at arabasının efendisi olarak düşünün, Beden arabanın kendisidir. Akıl sürücüsü zihinde dizginleridir. Duyular atlardır ve tutkulara üzerinde yolculuk ettikleri yollardır."⁶⁴

Hindistan'da ortaya çıkan bu dinin mensuplarının çoğu yine Pencap eyaletindedir. Merkezleri Amritsar şehrindeki Altın Tapınak'tır. Bulundukları ülkeler ve ülke nüfuslarına göre oranları şöyledir: Hindistan 21,5 milyon (%2.7), Amerika 750 bin (% 0.3), Kanada 500 bin (% 1), İngiltere 350 bin (% 0.5), Malezya 100 bin (% 0.4). Budizm, özellikle Avrupa ve Amerika'da Hristiyanlıktan uzaklaşanlar arasında hızla taraftar bulmaya başlamıştır.⁶⁵

Hristiyanlık, Yahudilik ve İslamiyet'tekine benzer sistemli, düzenli ve tek biçimde bir tapınması da yoktur.⁶⁶ Marx'ın Hint toplulukları üzerine çok haklı bir tespiti vardır: "Hint toplumunun gerçek anlamda veya en azından bilinen anlamda bir tarihi yoktur. Onun tarihi olarak düşündüğümüz imparatorluklarını, direnmeyen ve değişmeyen köy topluluklarının pasif temelleri üzerine kurmuş başarılı işgalcilerin tarihidir."⁶⁷

Hindulara göre güneş sabahleyin Brahma, öğleyin Vişnu akşamleyin ise Şiva şeklinde tasavvur edilir.⁶⁸ Mahatma Gandhi'ye göre Hinduizm, dünya dinlerinin en hoş görülüüsüdür. Onun amentüsü bütün dinleri ihata edecek kadar geniştir.⁶⁹ Çok tanrıcılık Hinduizm'de genel kabul görür. Koruyucu büyük tanrı Vişnu ile yok edici ikinci büyük

⁶³ Ross Dickinson, *Bir Solukta Dünya Dinleri*, çev. Ramazan Kılıç, İstanbul: Say Yayınları 2022, 51.

⁶⁴ Peter Archer, *Dinler Tarihi*, çeviren Simge Kaytan, İstanbul: Say Yayınları, 2022, 164.

⁶⁵ Ahmet Aras. *Yaşayan Dünya Dinleri*,Günümüz Dünyasında Dinler Coğrafyası Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi,10

⁶⁶ Mehmet Taplamacıoğlu, *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*,(Ankara: 1966), 139.

⁶⁷ Kosambi Damodar Dharmanand, *An Introduction to the Study of Indian History*, Mumbai, Hindistan, (İlk basım 1956, 11. Basım 2008), 12.

⁶⁸ Ali İhsan Yitik, *Hint Dinleri*, (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, No 26, 2005), 30.

⁶⁹ Yitik, *Hint Dinleri*, 161.

tanrı Şiva'dır. Hindistan'daki büyük tarikatlardan birisi Vişnu'ya diğerleri ise Şiva'ya tapınım yapmaktadır. Geçmişte Vişnu, Şiva ile Brahma bir nevi üçleme halindeydi zamanla Brahma yok oldu.⁷⁰ Hindulara göre nasıl ki gece ile gündüz birbirini takip ediyor ve canlı türleri arasında reenkarnasyon devam ediyorsa, evrende yok edilip tekrar yaratılmakta sonuçta en büyük tanrı ötekilerin niteliklerini devralıp kullanır.⁷¹

Şiva inancında Katolik mezhebinin kutsal suyuna atfedilen değer gibi İnek kutsal kabul edilir ve arındırıcı olduğu kabul edilir. Tanrılara eşler verilir ve aynı tanrılar gibi farklı bedenlerde cisimleşen bu eşlere de tapınılır.⁷² 1828 yılında Ram Mohan Roy Kalkutta'da kurulan "**Brahmo Samaj**"⁷³ tek tanrılı bir din yaklaşımı geliştirmiş şekilde gösterilemez mutlak ve tek bir Tanrı olduğunu belirtmiştir. 1875 yılında Dayananda tarafından Mumbai'de kurulan Arya Samaj Hinduizm'i sonraki lüzumsuz etkilerden kurtarmak istemiş çok Tanrılılığı ve Kast sistemini reddetmiştir. Ve vahiy kaynağı olarak sadece Veda'yı kabul etmişti. Orta çağ Hinduizm'de iki önemli gelişme yaşanır Karma-Yoga ve İlane-Yoga yanında üçüncü kurtuluş yolu olarak Bhaktş-Yoga'nın Hindular arasında yaygınlık kazanmasıdır.⁷⁴

19. yüzyılda Hindistan ve Avrupa'nın karşı karşıya gelmesiyle, Hindistan'da çeşitli dini ve sosyal reform hareketleri ortaya çıkmıştır.⁷⁵ Hinduizm'deki dulların yakılarak öldürülme geleneği ve kast sistemi sorgulanmaya başladı. Tanrı'nın şu ana kadar bilinen 10 Avatar'ı vardır. Bunlardan **10 Avatar Kalki**'nin henüz gelmediği dünyanın sonunda bozulan düzeni yeniden sağlamak için geleceği kabul edilir. Hinduların büyük çoğunluğu tarafından sayıları bazen yirmi ikiye kadar çıkartılan Avatarların hemen hepsinin Hindistan alt kıtasında ortaya çıktıkları kabul edilmesine rağmen, Vivekananda ve Yeni Hinduizm akımını diğer liderleri dünyadaki bütün din kurucularını Tanrı'nın bir Avatar'ı olarak görme eğilimindedirler.⁷⁶

Hinduizm'de inanç ve değerlerin başında avatara doktrini gelmektedir. Hinduizm'de çoktanrıcılık, üçleme, tanrı-âlem birliği bulunmakla beraber tektanrıcı

⁷⁰ İnsan kurban etmek elbette artık yasal değil ama Hint gazeteleri birkaç yılda bir (insan kurban etme töreni) şüphesiyle bir grup kabile üyesinin tutuklandığını ve yargıldığını duyurur.

⁷¹ Siegel, *Dünya Dinleri ve İktidar*, çev. Selin Dingiloğlu (İstanbul: 2003), 258.

⁷² Siegel, *Dünya Dinleri ve İktidar*, 259.

⁷³ Brahmo Samaj, Raja Ram Mohan Roy (1772-1833) tarafından İngiliz yönetiminden kurtulup modern bir Hindistan inşa etmek için günümüzdeki Bangladeş ve Hindistan'ın Batı Bengal eyaletinde 1828 yılında kurulmuş olan bir harekettir. Brahmo Samaj "ilahi toplum" demektir ve tek tanrı inancına teşvik eder.

⁷⁴ Mazhar Murat Yemenlioğlu, *Dinler Tarihi*, (İstanbul: 2016), 353.

⁷⁵ Raju, P. T. *Hinduizm, Asya Dinleri*, çev. Abdullah Davudoğlu (İstanbul: İnkılab Yayınevi, 2002).

⁷⁶ Yitik, *Hint Dinleri* (İzmir: İlahiyat Vakfı Yayınları No.158).

inanın var olduğu söylene de onlar tanrıyı Brahman olarak düşündüklerinden Tanrı'ya ait tüm vasıfları ona atfederler. Kadim Hint felsefesine göre uygun ve doğru ayinle ilgili uygulamaları olmaksızın bilgi verimsizdir, iyi ameller boş ve gerçek mutluluk imkânsızdır.⁷⁷,

Brahman kurtarıcıdır, mayadır, mayanın akıl almaz gücü; bir şeyden habersiz insanlar üzerine uyguladığı ve kendi ilahi doğalarını unutmalarını sağlayan büyüdür. Tanrı'nın bir lütfu olarak maya ortadan kaldırıldığında insan özgürleşir.⁷⁸ Hindular için her canlının bir ruhu vardır ve bu ruhlar temelde birbirleriyle eşit olup karmalarında farklılık göstermektedir. Hinduizm'de Nirvana'ya ulaşmak temel hedeftir. Tenasüh inancına göre insan ruhu kendi derecesi içinde alçak veya yüksek doğmaktadır. Bundan dolayı insan kendi kaderinin mimarıdır. Şehristani tenasüh inancı hemen her dinde bir grup tarafından kabul görmüş olsa da kaynağı Mazdekizm, Brahmanizm, filozoflar ve (Pisagor ve Platon) ve Sabii'lerdir. Bu inancın yaygın olarak bulunduğu yerler Mezopotamya Eski Mısır, Roma ve Hindistan olarak belirtmektedir.

Hindistan'da, destanların çok büyük bir önemi vardır. Kutsal metinler olarak kabul edilirler. Destanlar Hint kültürünü anlayışını, felsefesini ortaya koyar. Destanlar, Hint mitolojisinde geçen avataraların nasıl ve niçin tezahür ettiklerini, kimlerle savaştıklarını konu edinir. Avatara doktrininin bir diğer önemli özelliği de "kurtarıcı" fikri ile ilişkili olmasıdır. Hinduizm'de **Avatara** terimiyle ifade edilen, Tanrının, insan-hayvan veya insan suretinde bedenlenmesi, dünyada İnsanlar arasında yaşamasıdır.⁷⁹ Avatara doktrini bağlamında dikkat çeken bir diğer husus, tarihi süreç içinde Hint coğrafyasında ortaya çıkan farklı inanç ve kültürlerin, avatara doktrini sayesinde Hinduizm çatısı altında tutularak Hindular arasında dini birlikteliğin sağlanmış olmasıdır.⁸⁰

Avatara doktrini, Hare Krişna ve Sathya Sai Baba Hareketi gibi Hinduizm kökenli bazı modem akımların gelişiminde de önemli rol oynamıştır. Bu tür dini

⁷⁷ Gavin Flood, *An introduction to Hinduism*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

⁷⁸ Nikhilananda, Swami, *Hinduizm*. çev. Ash Özer (İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 2003), 39.

⁷⁹ Yitik, "Hinduizm" (İstanbul: TDV, 2012) 593-594. Hintlilerin iki büyük eserinden birisi Mahabharata destanı MÖ 5 ile 2. Yüzyıllar arasında yazılmıştır. Destanın toplam uzunluğu İlyada ve Odyssea'nın sekiz katıdır. Destan tek kişi tarafından yazılmamıştır. Mahabharata destanından sonraki ikinci büyük destanıdır, Valmiki tarafından yazılmıştır.

⁸⁰ Kürşat Demirci, "Hindistan (Diğer Dinler)", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.18 , (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 92- 94.

oluşumlar, avatara inancından beslenerek etkinlik alanlarını genişletmişlerdir.⁸¹

Dünyanın en genç dinlerinden biri olan Sihizm Hindistan'ın en yaygın ilk dini olan Hinduizm ve İslam'dan çok şey almasının yanı sıra eşitlik kavramı bakımından bu iki dinden de kendini ayırmaya çalıştı.⁸² Sihizm, İslam ve Hinduizm arasında bir sentez olarak ortaya çıkmış bir dindir. Sihizm olarak geçen Sih Dini; Hindistan'da yaklaşık 15. yüzyılda doğmuştur. Sihizm, Hinduizm ile İslam arasında senkretik bir yapı olarak dikkat çekmektedir.⁸³ Sihizm'in kurucusu Guru Nanak'tır. Kutsal kitabının adı "Çapçi" dir. Bu kitabın bazı kısımlar Ku'an-ı Kerim'e benzerlikler ihtiva etmektedir. Özellikle kast sisteminin en alt tabakası sayılan paryaların İslam dinini benimsemesi ve İslam'ın gün geçtikçe Hint alt kıtasında yayılmasından endişe duyan aristokrat egemen sınıflar ile Brahmanlar İslam inanç ve esaslarının da alarak Sihizm isimli senkretic bir din ortaya konulmuştur.⁸⁴

Sihizm'de insanın davranışları onun yeni hayatında nasıl olacağını belirleyecektir. Sihizm'in ortaya çıkışında İslam'ın büyük etkisiyle bir diğer önemli etkende Sihizm inancı, özellikle yerli Hindu düşüncesi ile İslâm'ın Tanrı inancının bir karışımı olarak, ibadet ve riyazetten daha çok ahlaki davranışlara, sevgiye ve hoşgöröllye önem veren uzlaştırmacı ve barışçı dini bir hareket olarak dinler tarihinde yerini almıştır.⁸⁵

Başlangıçta Sihler, özellikle Ekber Şah (1542-1605) zamanında, Müslümanlar ile iyi ilişkiler içinde iken, daha sonra en çok da Şah Cihan (1592-1666) ve Evrengzip (1618-1707) zamanında, yaşanan şiddetli çekişmeler sonucu, aralarında dostça davranış mümkün olmamıştır. Müslüman hükümdar Ekber Şah'ın (1542-1605) düşünce bağlamında bütün dinleri felsefi bir monoteizmde uzlaştırmayı denemiş ve Guru Nanak

⁸¹Roy Wallis, "Three Types of New Religious Movement", in *Cults and New Religious Movements*, ed. Lorne L.Dawson, (UK: Blackwell Publishing Ltd., 2003), 36. Wallis, dünyayı reddeden (world rejecting), dünyayı tasdik eden (world affirming),

Wallis, dünyayı reddeden (world rejecting), dünyayı tasdik eden (world affirming)dünya ile uzlaşan (world accommodating) hareketler olarak yeni dinî hareketleri üçlü birsinıflandırmaya tabi tutmaktadır. Dünyayı reddeden mezhepler, genel itibariyle bu dinîörgütlenmeler Tanrı fikrine sahip hareketler olmakla birlikte, kişisel çıkardan ziyade guruetrafında toplanmaktadırlar. Dünya ile uzlaşan (world accommodating) hareketler olarak yeni dinî hareketleri üçlü birsinıflandırmaya tabi tutmaktadır. Dünyayı reddeden mezhepler, genel itibariyle bu dinîörgütlenmeler Tanrı fikrine sahip hareketler olmakla birlikte, kişisel çıkardan ziyade guruetrafında toplanmaktadırlar. Bkz. Cengiz Kanık, "Batı'da Ortaya Çıkan YeniDini Hareketlere Bakış, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/17 2017/2

⁸² Ross Dickinson, *Bir Solukta Dünya Dinleri*, çev. Ramazan Kılıç, (İstanbul: Say Yayınları 2022), 66-67.

⁸³ Şinasi Gündüz, "Sih Dini", *Yaşayan Dünya Dinleri*, Editör Şinasi Gündüz (İstanbul:2007), 376.

⁸⁴Abdurrahman Küçük,"Sihizm", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (1986), 392.

⁸⁵Huzeyfe Sayım, "Sihizm' in Din Anlayışı", *Dinler Tarihi Araştırmaları* II(Kasım 1998), 282.

onun takipçisi olmuştur.⁸⁶

Dini bir hareketin mensubu olarak ortaya çıkan Sihler, 1800-1839 yılları arasında kendilerine ait bir devlet kurmuşlardır. ⁸⁷ İngilizler Hindistan' hâkimiyetleri altına aldıktan sonra bu devletin varlığına son verilmiştir (1839). O günden beri Sihlerin en büyük emelleri Pencab'da Khalistan isimli, yeniden bir devlet kurmaktır. Bu amaçla Sih militanlar tarafından Hindistan'da zaman zaman terörizme varan hareketlere girişildiği bilinmektedir.⁸⁸

Daha sonra İslam'ın da Hindistan'a girmesiyle Hinduizm ile İslam arasında insanların hoşgörü dini olan İslam'a doğru yöneldikleri görülmektedir. Hak ve adalet ölçüsüne dayanan, kast sistemini reddeden, takvadan başka üstünlük kabul etmeyen İslam'ın Hinduların gönlünde yer etmesiyle bir kısmı bu dine şüphesiz bağlanırken, bir kısmı da eski dinlerinden kopamayıp İslam ile Hinduizm'i uzlaştırmaya çalışmışlardır. Sihlerin uyması gereken üç görev; Takva, ciddiyetle çalışmak ve paylaşımına açık olmaktır.⁸⁹

“Nanak, fakir olmasına rağmen yüksek sayılabilecek bir kast'a mensup bir aileden Hindu bir çevrenin çocuğudur. Nanak'ın yedi yaşında okula gittiği, Hindu öğretmenine Vedaları öğrenmek yerine Tanrı'nın gerçek adını öğrenmek istediğini söylediği; 9 yaşında Farsça öğrenmeye başladığı rivayetler arasındadır. Rivayete göre, Nanak zahidane gezilerinin birinde, bir keşif halinde, Tanrı'nın huzuruna çıkarılmış ve kendisine, "Yaratıcı, korku ve düşmanlıktan münezzeh, doğmamış, zatı ile kaim, yüce, lütufkâr yalnız bir Tanrı'nın bulunduğu" şeklinde vazetmek görevi verilmiştir.”⁹⁰ İnanc yönünden İslam akidesine benzemekle birlikte ibadet şekilleri Hinduizm'deki dini uygulamalara benzerlik göstermektedir.

Nanak'tan sonra gelen dokuz Guru, Nanak'ın ruhunun kendilerine geçtiğine inanarak Guru Granth Sahib ya da Adi Granth olarak bilinen kutsal kitapta yer alan manzum eserler ortaya koymuşlardır. Dokuzuncu Guru'nun eserlerinin toplandığı onuncu metin, Adi Granth olarak bilinir. Sihizm'e göre evrenin yaratıcısı Tek Tanrı'dır. Sih metinlerinin "Ek Onkar" ile başlaması, tek tanrıcılığa olan inancın bir

⁸⁶ Enver Osman Kaan, *Dinler ve Mezhepler* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010), 34.

⁸⁷ Sayım, "Sihizm'in Din Anlayışı", *Dinler Tarihi Araştırmaları II*, (Konya: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 1998) ;www.isamveri.org.tr. Erişim 21.05.2023.

⁸⁸ Sayım, "Sih Dini", 166; Günay Tümer Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi* (Ankara: 2011), 213-280.

⁸⁹ Ross Dickinson, *Bir Solukta Dünya Dinleri*, çev. Ramazan Kılıç, (İstanbul: Say Yayınları, 2022) 66-67.

⁹⁰ Küçük, "Sihizm", 396.

göstergesidir.⁹¹

Mezhepler bir bakıma dinin alt kategorisi olarak da tanımlanabilir ve bağlı olduğu dinde anlaşılmayan ya da kişiden kişiye farklı yorumlar gerektiren konulara açıklık getiren ekollerdir. Özellikle, fikirlerin tarihsel gelişimini ve sosyal hayatla olan ilişkisinin ortaya konması açısından son derece önemlidir. Bu nedenle Kadiyanilik cemaati üzerine yapılan bu çalışmada söz konusu yaklaşımlar dikkate alınmıştır. Bu araştırmada benimsenecek ilkelerden birisi ise eldeki rivayetlerden akla en uygun olanını benimseme olarak ifade edilebilecek Menkulde Ma'kul olma esasına riayet etmektir.⁹²

Mezhepler; din anlayışındaki farklılaşmaların kurumlaşması sonucu ortaya çıkan dinî nitelikli oluşumlar olup, dinin anlaşılma biçimleri ile ilgili tezahürlerdir.⁹³ Başka bir ifadeyle mezhep; “bir takım siyâsî, içtimâî, iktisadî olayların tesirlerinin mezhep kurucusu sayılan insan ile ona uyanlardaki fikri ve dinî tezahürüdür.”⁹⁴ On altıncı asırdan itibaren bölgede Hint dinleri ile İslam arasındaki anlaşmazlıklara son verip ortak inançlara dayalı tevhid-i ilâhî veya din-i ilâhî adı altında yeni bir din kurma teşebbüsü başladı. Hicretin ikinci bin yılında çeşitli Sünnî Sufî tarikatların etkisiyle, kurtarıcı (mehdî) ve yenileyici (müceddid) fikri yaygınlaşmaya başlamıştır.

Hindistan'da Tasavvuf ve önemli sufi tarikatlar Hindistan'a tasavvufun girişiyle ilgili olarak kaynaklarda kesin bir tarih belirtilmemiştir. Uç şehrine yerleşen Şeyh Safiyüddin el-Kâzerûnî⁹⁵, Data Genj Bahş olarak bilinen ve Lahor'a yerleşen Ebu'l Hasan bin Osman al- Hücvîrî (ö. 465/1072)⁹⁶ Hindistan'a ilk gelen sûfîlerdir. ⁹⁷ Bunlardan Çiştîyye, Kâdiriyye ve Nakşibendiyye diğerlerine nazaren daha ön plâna çıkmıştır. Allah'a ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) manevî açıdan erişmede rehberlik eden bir mürşide bağlı kimseler (derviş, mürit vb.) için konulmuş, manevi, ahlâkî ve sosyal

⁹¹Abdurrahman Küçük, “Sihizm”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (1986), 391-417.

⁹²Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri*, (İstanbul: 1992), 10.

⁹³Onat, “Türkiye’de İslâm Mezhepleri Târîhi’nin Gelişim Sürecinde Prof.Dr.Ethem Ruhi Fıığlalı’nın Yeri”, Ethem Ruhi Fıığlalı’ya Armağan, (Ankara: Vadi Yayınları, 2002), 236-254, 236. Mezheplerinin anlaşılma biçimleri ile ilgili bilgilerin bkz., Onat, *Türkiye’de Din Anlayışında Değişim Süreci*. (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003), 127-130.

⁹⁴Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed el-Bağdâdî (429/1037), *Mezhepler Arasındaki Farklar*, çev., Ethem Ruhi Fıığlalı, (Ankara: TDV Yayınları, 2001).

⁹⁵Kâzerûniyye Tarikatının kurucusu Ebû İshak Kâzerûnî’ (ö. 426/1035)nin yeğenidir. Algar, Hamid, “kâzerûnî”, *DİA* 25, (Ankara: 2002), 145.

⁹⁶Şeyh Hücvîrî’nin Peygamber Efendimizden onun dönemine kadar olan sûfîler hakkında kaleme aldığı ‘Keşfu’l Mahcûb’ adlı kitabı, tasavvuf alanında yazılmış önemli bir eserdir. Uludağ, Süleyman, “Hücvîrî”, *DİA* 28, (İstanbul: 1998), 458-460.

⁹⁷Rizvi, S. A, *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*, (New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers, 1978), 111.

kuralların bütünü ve bu kurallara göre teşkilatlanmış müesseseler anlamına gelen tarikatlar, hicri II. asırdan günümüze kadar İslâm coğrafyasının dört bir yanında yaygınlık kazanmış, halkın maneviyatını yükseltmede, imanını yakîne erdirmede önemli hizmetler ifa etmişlerdir.⁹⁸

Şiilik, Hindistan’a İslamiyet’in doğuşundan 300 yüzyıl kadar sonra gelmiştir. Geldiğinde de çok çabuk yayılmamış olup; yayılıp gelişmesi birkaç yüzyılı bulmuştur. Şiilerin Deccan şehrine gelmesiyle başlayan Şiiliğin Hindistan süreci Bahmani Sultanlığı, Adil Şah Hanedanlığı, Kutb Şah Hanedanlığı ve Nizam Şah Hanedanlığı ile devam etmiştir. Böylece Şiilik, Hindistan’ın geneline yayılarak etkisini artırmıştır.⁹⁹

Nizari İsmaililiği "Hasan Sabbah liderliğindeki Selçuklu karşıtı Alamut devleti tarihinden ayrı düşünülemez.¹⁰⁰ Nizari İsmaililiği Agahanlar döneminde Hindistan’daki konumları güçlendi ve akabinde I. Agahan 1265/1849’da Bombay’a yerleşti. Moğolların İran topraklarına hâkim olduğu zamanlarda birçok Şii başka bölgelere göç etmiştir. Ayrıca Moğolların, ülkelerine yaptıkları saldırılardan sonra İran Seyitlerinin göçü Hindistan’da Şiiliğin genişlemesine neden olmuştur.

Hint Şiileri Hindistan’ın geneline yayılmışlardır. Ülke içinde birçok dernek, vakıf, örgüt, parti, alt mezhep, cemaat, okul, medrese, kütüphane ve cami gibi birçok grup ve yapı kurmuşlardır. Zira sürekli artan Şii nüfus da bunu göstermektedir.¹⁰¹ XVIII. yüzyılda Mürşidâbâd (Bengal), Eved, Râmpûr (Uttar Pradeş) ve Hayrpûr’da (Sind) Şîî devletleri kuruldu.

Birişik’a göre, “Ekber Şah’ın en yakınında bulunan Şeyh Mübârek b. Hızır en-Nâgûrî ve iki oğlu Ebü’lFeyz Feyzî ve Ebü’l-Fazl Allâmî Şii idiler. Şiiler ilerleyen zamanda Şia’nın alt mezheplerden bazıları Hindistan’da da bulunmaktadır: On İki İmamcılar, İsmaililer, Davudi Buhracılar, Hocacılar, Caferiler, El Kısacılar. On İki İmam Şiileri, Hz. Ali’den başlayarak Hz. Mehdi’ye kadar gelen ve on iki tane imamdan oluşan bir düşünce sistemini kabul ederler. Dini lideri Hindistan’da yaşayan ve yaklaşık 1 milyon takipçisi bulunan Davudi Buhra Cemaati, İsmaililik mezhebinin bir kolu

⁹⁸ Semih Ceylan, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih- Kültür* (İstanbul: İsam Yayınları, 2015)5, 28-29.

⁹⁹ Muhammed Rıza İravani vd. ““A Study of Social and Cultural in the Asna Ashari Shias”, *Technical Journal of Engineering and Applied Sciences (TJEAS)*, 4(3), (2014), 156-164.

¹⁰⁰ Muzaffer Tan. “İsmailiyye” *İslam Mezhepleri Tarihi*, Editörler Hasan Onat- Sönmez Kutlu. (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015),262

¹⁰¹ Çalışkan, Mehmet Erol, Hindistan “Şiiliği ve İran-Hindistan İlişkilerinde Şiilerin Yeri”. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi* (2020), 179.

olarak bilinmekte ve Hindistan'daki en büyük Şii mezhebini teşkil etmektedir.¹⁰² Hocacılar, genel olarak Şiilerden farklılık arz etseler de inanış ve değerler bakımından On İki İmam Şiiliğine yakındırlar. Beşinci Mezhep Şiileri: kendilerini tüm Müslüman mezhepler arasında gerçek bir mezhep olarak görmektedir ve Raşidun halifelerine inanmaktadır. El-Kısa Şiileri: El-Kısa Şiileri, On İki İmam Şiilerinin inançlarını reddetmekte ve biraz Vahhabiliğe kayan bir inanç sistemini benimsemektedirler. Ancak sayıları çok fazla değildir. Caferi Şiileri Şiilerin çoğunluğunun da inandığı bir ekoldür. Günümüzde Şii Müslümanların yüzde sekseni On İki İmamcılığın Caferi fikhını takip etmektedirler¹⁰³

İsmaililerin en büyük ve etkili grubu Aga Han'ın temsil ettiği Nizâri İsmaililerdir. Bunların dışında Müsta'li Dâvudî Bohra ve Süleymânî Bohra diye de grupları vardır. Nizâri İsmailîler ibadetlerini kendilerine ait toplantı yerinde yaparken diğer İsmaililer ve Caferilerin camileri vardır.¹⁰⁴

Sir Seyyid Ahmet Han'ın izlediği siyaset Müslüman halkın İngilizlere karşı öfkelerini soğutmaya yönelik girişimlerdi. Babür'ü sarayına yakın üst düzey bir aileden gelen Seyyid Ahmed Han'ın (d.1817- ö.1898), Babür'ü imparatorluğunun çöküşünü an be an yaşayanlardan biri olduğu bilinir. Adliye teşkilatında çalışıp, hâkim olarak emekli olan Seyyid Ahmed Han ilk başta klasik bir İslâm âlimi çizgisi ortaya koyarken, 1850'den sonra İngilizler ile Müslümanların arasını bulmaya çalışmıştı. *Rah-ı Sünnet ve Bidat, Tehzibü'l Ahlak, Loyal Mohammadan of India* ve *Esbab-ı Beğavat-ı Hind* eserlerinden bazılarıdır. Kendisine “Sir ve Knight Commander of the Star of India” (Hint Yıldızı Nişanı Şövalye Kumandanı) unvanı takdir edildi. 1860'tan sonra İngilizlere iyice yaklaşan Ahmed Han, 1870-1898 arasında bir Batı ve İngiliz sistemi savunucusu olmuştur. “Hindistan'ın Sadık Müslümanları (Loyal Muhammadans of India, 1860)” adıyla bir yapı da oluşturmuştur. Onun ortaya koyduğu Kur'an merkezli anlayış kurulu İslâm anlayışını bütünü ile reddedip sadece Kur'an-ı merkeze alan bir yapı arz ettiği için çok ciddi bir mukavemet ile karşılaşmıştır. 1875 yılında Aligarh'ta kurduğu Mohammadan Anglo-Oriental High School (8 Ocak 1877'de Mohammadan Anglo-Oriental College -Medresetü'l-ulûm adını aldı) bölgede modernizmin ve Batı

¹⁰² Abdulkadir Aksöz, “Davudi Buhra Cemaati”, Mecra, <https://www.gzt.com/mecra/davudi-buhracemaati-3435120>, (Erişim Tarihi: 20.11.2018)

¹⁰³ Çalışkan, Hindistan “Şiiliği ve İran-Hindistan İlişkilerinde Şiilerin Yeri”, 154.

¹⁰⁴ Birışık, “Hint Alt Kıtasında Batı Sömürgeciliği Karşısında İslâmî Fikir Akımları” *Tohum* 160,(2018), 29.

tarzı İslâm anlayışının merkezi olmuştur.¹⁰⁵ Aligarh gibi Batı tipi modern eğitim kurumlarının mezunları arasında gelişen Panislamcı duygular yeni partinin genel havasında etkili olmaya başladı.

Batı dünyası ile hiçbir problemi olmadığı izlenimi veren akım Hindistan Ehl-i Hadis Ekolüdür. Şah Veliyyullah'ın (d.1703-ö.1762) Hadis'e verdiği değeri kendilerine bir hareket noktası kabul eden ama o dönemdeki yeni Selefilik-Vehhâbilik anlayışından etkilenen yapı Seyyid Nezir Hüseyin Dihlevî'nin (d.1805- ö.1902) eğitim, Sıddık Hasan Han Kannûcî'nin (d.1832-ö.1890) yayın faaliyetleri ile kısa zaman içinde kendisine bir zemin bulmuş ve Hindistan'da yayılmıştır. Bunlar kaynak olarak Kur'an ve Sünneti/Hadisleri kabul etmekle birlikte diğer konuların tamamında Ehl-i Kur'an gibidir. Bu yönüyle Ehl-i Hadis Ekolü'nü modern dönemin ürünü olarak modern bir hareket olarak görmek yerinde olur. Bunlar bid'at ve hurâfeye karşı tavır aldıkları gibi günün tasavvuf anlayışını da kıyasıya eleştirirler. Nezir Hüseyin ve arkadaşları kendilerine Vehhâbî ya da başka bir şey denilmesini önlemek için cemaatlerinin adını İngiliz hükümeti nezdinde "Ehl-i Hadis" olarak tescil ettirdiler. Ekolün önde gelen âlimlerinden Sıddık Hasan Han kendilerinin devlete sadık olduğunu göstermek için *Tercümân-ı Vehhâbiyet* adlı bir eser kaleme almıştır.¹⁰⁶

Brelvilik, Hindistan'daki Atraberdiş vilayetine bağlı Brili şehrinde, İngiliz sömürgeciliği döneminde ortaya çıkmış tasavvufi bir fırkadır. Brelvi ekolünün önde gelenleri: Bu fırkanın kurucusu Ahmed Rıza Han b, Taki Ali Han'dır. Ahmed Rıza H. (d.1272-ö.1340) yılları arasında yaşamıştır. Atraberdiş vilayetinin Brili şehrinde dünyaya geldi, Mirza Gulam Kadirbek'e öğrencilik yaptı. Ahmed Rıza Mekke'yi ziyaret etti ve H. 1295 yılında oradaki bazı hocalardan ders aldı. *Enbau'l-Mustafa, Hâlisu'l-İtikad, Devinu 'l-Ays, el-Emnu ve'l-Ulâ li Naiti'l-Mustafa ile Merciu l-Gaybi ve'l Melfüzit* en önde gelen kitapları arasında sayılabilir. Ayrıca *Hadaik Bahş* adında bir şiir divanı vardır.¹⁰⁷

Didar Ali Brilevi: H. 1270 yılında Alûr vilayetine bağlı Nevâbürr kentinde dünyaya geldi. Ekim 1935'te vefat etti. *Tefsiru Mizani l-Edyân ve AlâmâtüVehhabiyye* eserlerinden biridir.

¹⁰⁵ Abdülhamit Bırışık, "Hint Alt Kıtasında Batı Sömürgeciliği Karşısında İslâmî Fikir Akımları " *Tohum* 160, (2018), 23.

¹⁰⁶ Abdülhamit Bırışık, "Hint Alt Kıtasında Batı Sömürgeciliği Karşısında İslâmî Fikir Akımları " *Tohum* 160, (2018), 23.

¹⁰⁷ Mani b. Hammadel Cuheni, *Çağdaş İnançlar ve Düşünceler*, çev. M. Beşir Eryarsoy. (İstanbul: Beka Yayınları, 2012).

Naimuddin el-Muradabadi (1300-1367/1883-1948): el-Camiatu'n Nuaymiyye adını verdiği okulun kurucusudur. Lakabı Sadru'l-Efadil'dir. Eserlerinden biri *el-Kelimetu'l-Ulyá fi'l-Akideti limi'l-Gayb'dir*.

Emced Ali b. Cemâleddin b. Hudabahş: Kuhusi'de dünyaya geldi. 1320 yılında Conbür'daki Hanefî medresesinden mezun oldu. 1367/1948 yılında vefat etti. *Bahar-ı Şeriat* adlı bir eseri vardır.

Haşmet Ali Han: Lucklov'da dünyaya geldi. Öğrenimini 1340 yılında tamamladı. Lakabı Gayzu'l-Münâfikin'dir. *Tecânuhu Ehli Sünne* adında bir kitabı vardır. H. 1380 yılında vefat etmiştir.

Ahmed Yar Han (d.1906-ö.1971): Fırka adına oldukça mutaassıp biriydi. *Cael-Hak ve Zeheka'l-Bâtıl ile Saltanât-ı Mustafa* eserlerinden bazılarıdır.

Bu fırka mensupları Hz. Peygamber'in kâinata tahakküm edebilecek bir kudrete sahip olduğuna inanırlar. Emced Ali şöyle demektedir: "Şüphesiz Hz. Peygamber, Yüce Allah'ın mutlak vekilidir ve elbette ki kâinatın tümü onun tasarrufu altındadır. O dilediğini yapar, dilediği şeyi dilediği kimseye verir ve dilediği şeyi alır. Onun âlemlerdeki hükmünü yönlendirecek bir kimse de yoktur." ¹⁰⁸ Emced Ali, *Bahar-ı Şeriat'ta* şunları söylemektedir: "Şüphesiz ki nebilerle, velilerle ve onların kabirleri ile istimdat etmeyi inkâr eden kimseler mülhid kimselerdir." ¹⁰⁹

Diyobend Hareketi Hint Alt Kıtası'nda kurulmuş ve hâlen faaliyet gösteren önemli dinî ekollerden biridir. Mevlânâ Kâsım Nanevtevi'nin önderliğinde 1866'da Hindistan'ın Diyobend kasabasında bir medrese olarak kurulan ve daha sonra Darü'l Ulûm (İslâm Üniversitesi) olarak bilinen eğitim müessesesine mensup olanlara Diyobendî denilmektedir. Ancak Diyobend ve ona bağlı diğer Yüksek İslâm Enstitüsülerinden mezun olanlar farklı unvanları ile bilinmektedir. Örneğin, Diyobend Dar'ül-Ulûm'den mezun olanlar "Kasimi" ve Saharanpûr'daki Mazahir'ul-Ulûm'den mezun olanlar ise "Mazahiri" olarak bilinmektedir." ¹¹⁰

Diyobendilik Hint İlim adamlarından bir grup tarafından kurulmuş fikrî bir okuldur. Bu okul Hindistan'da Hanefilerin Arapça tedrisat yapan dini enstitülerin en büyüğü haline gelinceye kadar gelişti. Mahmud Hasan Diyobendî 1920 yılında

¹⁰⁸ Cuheni, *Çağdaş İnançlar ve Düşünceler*. Çev. M. Beşir Eryarsoy. (İstanbul: Beka Yayınları,2012), 387.

¹⁰⁹Emced Ali b. Cemâleddin b. Hudabahş, *Bahar-ı Şeriat*,1, 122.

¹¹⁰ Haneef Chundunnummal Muhammad, *Bir Hindu Akımı Olan Arya Samaj İle Müslümanlar Arasındaki Dinî Diyalog Ve Tartışmalar*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi 2019.

Diyobend Medresesinin kuruluş maksadını şöyle ifade etmiştir: “Bu medrese sadece ilim yapmak için kurulmadı. Medreseyi kuranlara en yakın olanlardan biri benim. Bu medrese 1857 bağımsızlık hareketindeki kayıplarımız göz önünde tutularak kurulmuştur. Hocamın (Nânevtevi) yapmayı arzuladığı şeyleri yapmaktan geri durmayacağım.”¹¹¹

Hint Alt Kıtası’nda Şah Veliyyullah Dihlevî¹¹², Seyyid Ahmed Şehid ve İmdâdullah Tânevî çizgisini takip eden Diyobendî Ekolü, Muhammed Kâsım Nânevtevi’nin yüzbinlerce medrese mezunu ve taraftarının oluşturduğu Diyobendî Cemaati’nin günümüzde tüm dünyada yirmi bini aşkın medresesi bulunmaktadır.¹¹³ Diyobendiler kendilerini amelde Hanefî, itikatta Eş’arî ve Mâturidî, meşrepte sûfî, fikirde Veliyullâhî ve usulde ise Kâsımî olarak ifade etmişlerdir. Diyobendi âlimler, itikadî sapmalar ve muamelâtteki birtakım İslâm’a uygun olmayan ayrıntı ve uygulamalarla Hinduizm veya cehaletten kaynaklanan hurafe, gelenek ve bâtil inançlara şiddetli bir şekilde karşı çıkmışlar, ideal olarak en saf şeklindeki İslâm’ı savunmuşlardır.¹¹⁴ Şah Veliyullah düşünce ve eserleriyle Hint alt kıtasının 18. yüzyıl ve sonrasına damgasını vuran, kendisinden sonraki bütün reform hareketlerine ilham kaynağı olan büyük bir şahsiyettir.¹¹⁵

Çiştîyye Tarikatın kurucusu Muinuddin Muhammed-i Çeşti (veya “Çiştî”) (ö. 633/1236)’dır. Aslen Horasanlı olan Çeşti, on beş yaşında babasını kaybettikten sonra tasavvufa yönelerek Semerkant, Nişabur ve Bağdat gibi çeşitli yerlere seyahat etmiş, Nişabur’da Şeyh Osman Harûnî’ye intisab etmiştir. Seyahatleri esnasında Necmüddin-i Kübrâ, Şehâbeddin Ömer es-Suhreverdi, Abdulkadir-i Geylânî, Ehvadüddin-i Kirmani, Yusuf-i Hemedânî ve Nasiruddin-i Esterebâdi gibi meşhur sufilerle görüşmüştür. Daha sonra Hindistan’a göçmüş, orada irşadla meşgul olmuş ve Acmir’de vefat etmiştir. Orada bulunan türbesi önemli bir ziyaret yeridir. Hindistan’da büyük bir şöhret elde eden Çeşti, Afitâb-ı Mülk-i Hind (Hind ülkesinin güneşi) lâkabını almıştır.¹¹⁶

Çeştiyye (Çiştîye) tarikatı, Hindistan ve Pakistan bölgesinde İslam’ın

¹¹¹ Abdülhamit Birişik, “Hint Alt Kıtasında Batı Sömürgeciliği Karşısında İslâmî Fikir Akımları “ *Tohum* 160, (2018), 26.

¹¹² Ahmet Aydın, “Şah Veliyullah ed-Dihlevî ve Dihlevîlik”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2013.

¹¹³ Ron A., Geaves, “The Sufis of Deoband”, Sufis and Salafis, ed. Lloyd Ridgeon, (London: Bloomsbury Press, 2015).

¹¹⁴ Odil Khamidov. Eşref Ali Tehânevî’nin Hayatı, Hadis İlmindeki Eserleri Ve Görüşleri, Fatih Sultan Mehmet Vakfı Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul: 2001),10.

¹¹⁵ Harun Işık, Hint Alt Kıtası’nda İlm-İ Kelâm Çalışmaları (Bibliyografik Bir Deneme) 17/1 (2019), 119.

¹¹⁶ Khalid Ahmed Nizami, “ Çiştîyye” *İslâm Ansiklopedisi*, cilt 8, (İstanbul: TDVY, 1993), 343-346.

benimsenmesinde çok büyük rol oynamıştır. Bu tarikat şu üç esasa önem vermiştir. Deniz gibi cömert, güneş gibi şefkatli, toprak gibi alçak gönüllü olmak. Bu bakımdan, Çeştiyye tekkeleri misafirperverlikleri ile meşhurdur. Tarikatta en çok itibar edilen kitap, Sühreverdi'nin *Avûrifül-Maarifidir*. Tarikatın yayılmasını sağlayan önemli şahsiyetlerden biri de Nizamüddin-i Evliyâ (ö. 715/1315)'dir.¹¹⁷

Çiştîyye tarikatı mensupları ilk dönemlerinde, Hücûvîrî'nin *Keşfü'l-mahcûb'u* da çok rağbet gösterdikleri bir eserdi. Bu iki eserin dışında Nizâmeddin Evliyâ, Çırâğ-ı Dehlî, Burhâneddîn-i Garîb ve Gîsûdirâz'ın sohbetlerinden derlenen eserler tarikatın fikrî yapısı hakkında bilgi veren temel kaynaklardır.¹¹⁸ Ayrıca tasavvufun erken dönem klasikleri arasında bulunan Ebû Tâlib el-Mekkî'nin *Kûtü'l-kulûb*, Gazzâlî'nin *İhyâ'*, Kuşeyrî'nin *Risâle*, Necmeddîn-i Dâye'nin *Mirşâdü'l-ibâd*, Aynülkudât el-Hemedânî'nin *Mektûbât* ve Kelâbâzî'nin *et-Ta'arruf* adlı eserleri de Çiştî çevrelerinde büyük rağbet görmüştür. Zamanla eski gücünü kaybeden bu tarikat, 19. asrın başlarında, Kible-i Âlem lakabıyla tanınan Hâce Nûr Muhammed tarafından tekrar canlandırılmıştır.¹¹⁹ Çiştî tarikatının fikrî yapısının esası vahdet-i vücûd kavramıdır.

Dünyanın en yaygın tarikatı olan Kadiriye Hindistan'da 15 yüzyılın ikinci yarısında Abdulkadir Geylani'nin Abdulvehap adlı oğlunun torunlarından Muhammed ilk Kadir'i hangahını kurmuştur 16. Yüzyılda Timur'un fetihleri ile Hindistan'a gelmişlerdir özellikle Hindistan'da Ahmet Sirhindi'nin ölümü 1624 ile bu tarikat yeni bir aşamaya geçmiştir. Müceddid-i elf-i sani unvanı alan Ahmet Sirhindi ile ilk hareket Müceddidiye olarak anılır. Nakşîliğin bir kolu olan Müceddidiye Ahmed Serhendi tarafından geliştirilmiş olup ülkemizde İmamı Rabbani ismiyle bilinir ve temel düşüncesi Vahdeti Şuhud teorisi yani yaratan ile yaratılanları ayırma, Tanrı ile bütün mevcudatı ayırma. İmam Rabbaniye göre; bir harekette yerel kültürlerle mistizmi iyi bilmek yani “Vedanata'ya”¹²⁰ dikkat etmeliyiz. Hindistan tasavvuf alanında edebiyat zenginliği başka hiçbir yerde bulmak mümkün değildir tasavvufa dair ilk Farsça eser olan şeyh Ali hücre *Keşf-i Mahcub'u* Hindistan'da yazılmıştır. Muhammed ikram tasavvufun Hint toplumuna olan tesiri ile ilgili söyledikleri oldukça dikkat çekicidir.

¹¹⁷ Abdülhamit Birişık, “Hint Alt Kıtasında Batı Sömürgeciliği Karşısında İslâmî Fikir Akımları “ *Tohum* 160, (2018), 22.

¹¹⁸ Khaliq Ahmad Nizami, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cistiyye>. Erişim Tarihi: 18.03.2023

¹¹⁹ Mustafa Kara, *Dini Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul: 1977, 285-286; D.S. Margoliouth, "Çiştîyye", *İslam Ansiklopedisi* 3/435-436; naz, Khawaja Mueen ed-Din Chishti. Lahore, 1970.

¹²⁰ Vedanta, kelime olarak “Vedaların Sonu” anlamına gelir. Yaklaşık MÖ 6. yüzyıl civarında ortaya çıkan Hinduizm'in felsefi tipine gönderme yapar. Vedalar, Hinduizm'in bütün şekilleri için otorite kabul edilen yazılı kutsal metinlerdir.

Bahauddîn Nakşebend (ö. 791/1389)'e nispet edilen Nakşibendilik, 14.yüzyılda Buhara'da teşekkül etmiş, zamanla İslam dünyasının Orta Asya, Hint Alt Kıtası, Orta Doğu ve Anadolu gibi önemli merkezlerinde yayılmıştır. Weismann, “yaklaşık sekiz yüzyıllık bir geçmişe sahip olan Nakşibendilik'in, gücünü hem şeriata olan sıkı bağlılığından hem de siyasal ve sosyal sorunlara müdahale edebilme kabiliyetinden aldığını ifade eder.”¹²¹

Hindistan'da Ekber Şah zamanında birtakım mezhep ve inanışlarla mücadele veren İmam-ı Rabbani, Kafkasya'nın efsane liderlerinden İmam Şamil ve İstiklâl Harbi'nin âlim mücahitlerinin birçoğu bu ekole mensup kimselerdir.¹²² Bazı istisnaları olmakla beraber Nakşibendiyye tarikatı sessiz/hafî zikri esas almıştır. Hafî zikir uygulaması hicrî VI. ve VII. asırlarda Hâcegân'ın kurucusu Abdülhâlik-ı Gucdüvânî ile başlamıştır. Gucdüvânî, medrese ve ulemanın yoğun olduğu, yüksek sesli/cehri zikrin bidat sayıldığı Buhara gibi bir muhitte ulema ile çatışmadan tarikatını yaymak için bu usulü benimsemiş olduğu düşünülmektedir.¹²³

Nakşibendilik, İslam dünyasında Kadirîlik'ten sonra en yaygın tarikattır.¹²⁴ Nakşibendilik Hz. Peygambere üç koldan ulaşmaktadır. Bunlardan biri Hz. Peygambere Hz. Ebubekir, Selman-ı Fârisî, Kasım Bin Muhammed'le ulaşan silsiledir¹²⁵. Tarihi süreç içerisinde Müceddidî ve Halidî olmak üzere iki önemli kola ayrılan Nakşîliğin Anadolu'daki yayılışı Halidî kol ile olmuştur.¹²⁶ Nakşibendiliğin toplumsal yönelimini ve siyasetle ilişkisini anlayabilmek için tarikatın temel ilke ve özelliklerine bakmak gerekmektedir.¹²⁷ Bu bağlamda tarikatın, İslam dünyasındaki diğer tarikatların önemli bir kısmından farklı olarak, öne çıkan özelliklerinden biri “Bekrî silsile”ye sahip olmasıdır.¹²⁸

¹²¹ Itzhak Weismann, *Nakşibendilik, Dünya Çapında Bir Süfî Geleneğin Sünnî Tutum ve Faal Tavrı*, çev. İrfan Kelkitli, (İstanbul: Litera Yayınları, 2015), 21.

¹²² Ünal yapıcı, *Cumhuriyet Döneminde Nakşibendilik ve Siyaset*, Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi. (Çorum: 2019), 8.

¹²³ Şaban Arğun - İrşad Sami Yuca, “Doğu Anadolu'nun Kadim Bir Beldesi Mollakent'te Medrese ve Nakşibendilik Geleneği, Buhara'dan Konya'ya İrfan Mirası ve 13. yy. Medeniyet Merkezi”, 1 Cilt (Konya: 2018), 193.

¹²⁴ Abdullah İnce, “Nakşîlik-Siyaset İlişkisi Bağlamında Türkiye'de Dinî Gruplar ve Millî Görüş”, *Türkoloji Araştırmaları*, 12/10, 148.

¹²⁵ Selçuk Eraydın, *Tasavvufve Tarikatlar*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 1997).

¹²⁶ Necdet Tosun, “Sıddikiyye”, *DİA*, 37.cilt, 2009, 98.

¹²⁷ Semih Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih- Kültür*, 624. Kusûrî, *Melfûzât-ı Şerife*, 127-128.

¹²⁸ Algar, “Nakşibendiyye”, 14.

4.4. Hindistan’da Sosyo-Kültürel Ortam

Hindistan 28 eyalet ve 7 Birlik Bölgesi’nden oluşmaktadır. Ülkede dört dil ana dil ailesine ait diller konuşulmaktadır: Indo-Aryan (Hintçe, Bengali, Marathi, Gujarati, Urdu, Sindhi ve Nepali), Tibeto-Burman (Angami, Ao ve Bodo), AustroAsyatik veya Munda (Santali ve Khasi) ve Dravidian (Tamil, Telugu, Malayalam, Tulu ve Kannada). Her bir bölge ayrıca kendi içinde farklı diyalektler barındırır. Geçmiş yıllar konusunda bilgi vermesi açısından 2004 senesinde kesinleştirilen 22 dilin arasında İngilizce yer almaktadır ama ülkenin iki resmî dilinden birincisidir ve eğitim, yönetim, kanun, kitlesel medya, bilim ve teknoloji, İngilizcenin birincil sırada kullanıldığı alanlarıdır. Ayrıca Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi’nin dili de İngilizcedir. Arkadaş ve aile grupları içerisinde ise İngilizce kullanımı çok azdır.¹²⁹

Çok hareketli, çok önemli deniz, kara, hava yolları üzerinde yer alan Hindistan aynı zamanda bütün dünyanın toprakları en geniş (dünyada yedinci) ve en kalabalık (Çin’den sonra ikinci) ülkelerinden biridir. Hindistan yarı kıtası toprakları, baharat ve ipek yolları üzerinde kıymetli taş, kereste ve madenlere sahip olması sebebiyle Avrupalı tüccar ve kâşif denizcilerin ulaşmak için yollar aradıkları esrarlı, zengin ve şaşaalı masallar ülkesi Hint diyarının özünü meydana getirir. Çok uzun ve karmaşık tarihi boyunca siyasî bakımdan Babürlüler ve İngiliz hâkimiyeti dönemleri hariç genellikle parçalanmış bir manzara gösteren bu geniş topraklar bugün Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Myanmar ve Sri Lanka arasında paylaşılmış durumdadır.¹³⁰ Osmanlı İmparatorluğu’nun Batılı devletler karşısında siyasi ve ekonomik gücünü yitirmesi, İslam coğrafyasının büyük bir kısmı için zor bir sürecin başlangıcı olmuştur. Batı bir taraftan bilim ve teknolojiye önemli başarılar elde ederken, diğer taraftan Müslümanları sömürgeleştirmek, onları dinleri, dilleri ve kültürlerinden uzaklaştırmak istemiştir. Birçok etnik unsurun ve dinin bir arada yaşadığı çok kültürlü bir yapıya sahip olan Hint alt kıtası, bu gerilimin en fazla yaşandığı bölgelerden biri olmuştur.¹³¹ XIX. asrın başlarından itibaren eyaletlerin büyük çoğunluğunda yönetimi eline geçiren İngilizlerin Hristiyanlık propagandası yapıp sömürü faaliyetlerine girişmesi Müslüman toplumu arasında infiale neden olmuştur. Bu faaliyetlerin sonucunda ortaya çıkan ve 1857’de

¹²⁹ Funda Altın, *Hindistan, Bangladeş Ve Nepal’de Yükseköğretim Seviyesinde Sanat Eğitimi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Tezi (Samsun: 2013), 57.

¹³⁰ Muhiburrahman Timur, *Gazneli Devletinden Babürlüler Devletine Kadar Bölgede Kurulan Hanedanlıklar*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı (1206-1526) Yüksek Lisans Tezi, Konya: 2012.; <https://www.sabah.com.tr/sozluk/cografya/hindistan-hakkinda-buyuk-hindistan-tarihi> Erişim 08.11.2021

¹³¹ Ahmet Özalp, “Kadiyânilik”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Şamil Yayınevi, 2000), 4/240-241.

Delhi’de başlayan Sipahi Ayaklanmasının İngilizler tarafından şiddetli bir şekilde bastırılması, Müslümanlardaki hayal kırıklığını artırmıştır.

Hindistan sosyal, kültürel ve dini yapısıyla eski çağlardan bu yana araştırmacıların ilgi alanını oluşturmuştur. Hindistan, kast sistemi olarak bilinen bir sosyal sınıf sistemine sahiptir. Kast sistemi, insanların doğdukları sosyal sınıfın üstesine çıkamayacakları ve hayatları boyunca bu sınıfın sınırlamalarına tabi olacakları anlamına gelir. Hindistan, birçok farklı kültüre sahip bir ülkedir. Ülkenin kuzeyinde, Hint-Avrupa kökenli diller konuşulurken, güneyde Dravidyen dilleri konuşulur. Hindistan’da birçok farklı müzik, dans, el sanatları ve mimari tarzı vardır. Ayrıca, Hint mutfağı da oldukça çeşitlidir ve baharatları ile ünlüdür. Hindistan, dünyanın en büyük dini çeşitliliğine sahip ülkelerden biridir. Hinduizm, ülkedeki en yaygın din olup, yaklaşık %80’i Hindu’dur. Diğer dinler arasında İslam (%14), Hristiyanlık (%2), Sihizm (%2), Budizm ve Jainizm gibi dini inançlar bulunmaktadır.

Hint alt kıtasına ilk ulaşan Müslümanlar halka adaletli, eşit ve liyakatı dikkate alarak davranmışlardır. İşte ilk Müslümanlar halkın anlayabileceği tarzda Urduca Kur’an-ı Kerim çevirisine Veliyullah döneminde teşebbüs etmişlerdir. Müslüman davetçiler yerel halkın ihtiyaçlarını, tanrı tasavvurlarını, akidevî anlayışlarını, zihin dünyasındaki kavramları çözecek şekilde bir yaklaşımı benimseyip eserler vermeye başlamışlardır. Hint alt kıtasında bir canlıya zarar vermeme (Ahimsa) anlayışı yüzyıllardır mevcut. Müslümanlar temel kast sistemi gibi temel sorunları görüp halkın nezdindeki sorunlar çözüldü. İslam geldikten sonra kurtuluşun takva sisteminde olduğunu anlatarak, bölünmüş durumdaki toplumu bir araya getirdiler. Sufilerin bu girişimi ve çabasından sonra Şah Veliyyullah Dihlevi (1703–1776) tarafından daha da sistematik hale getirilmiştir.”¹³²

Bu siyasi, dini, sosyal ortamda yaşayan Müslümanlar, içinde bulundukları çaresizlik ve bunalımın etkisiyle Allah tarafından gönderilen ve kendilerini söz konusu durumdan kurtaracak, karizmatik önderler beklemeye başlamışlardır. Bu bağlamda kıyamet ve ahir zaman ile ilgili rivayetler, mehdî, mesih, müceddid¹³³ ve kurtarıcı bekleme inanç (bin yıla) ile birleşerek Müslüman halk arasında yaygınlaşmıştır. İşte böyle bir ortamda yaşayan ve bu fikirlerden de etkilenen Mirza Gulam Ahmed, belli bir

¹³² Ömer Faruk Teber, “Mehdilik İnancı Temelinde Oluşan Geç Dönem Mezhepler” ed. M. Ali Büyükkara, *İslam Mezhepleri Tarihi*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010), 194.

¹³³ Mirza Gulam Ahmed’in müceddid olduğunu iddia ettiği ilk yıllarda, Hint alt kıtasından ilk fetvayı Ludhana, Hindistan’da kalan Molvi Abdullah Ludhianvi, onun, müceddid değil mühlid ve zındık olduğunu söyleyerek 1884 yılında vermiştir. Bundan sonra 1891 yılında Mesih olduğunu iddia edince, hint alt kıtasındaki yaklaşık 200 Müslüman âlim tarafından hakkında “Küfür” fetvası verilmiştir.

yöntem çerçevesinde kendi fikirlerini oluşturma ve yayabilme imkânı bulmuştur. Mirza Gulam Ahmed, içerisinde yaşadığı toplumun bir parçasıdır.

Hint Alt kıtasında yönetim İngilizlerin elindeydi. Bu ülkeye Doğu Hindistan Şirketi¹³⁴ ile yerleşmiş ve ülkenin ekonomik yapısında söz sahibi olmaya başlamıştı. Hristiyan misyonerler kendi dinini yayma çabalarına girişmişlerdi. Hindistan'daki mevcut dinlerin kutsallarını kullanarak farklı din mensupları arasında husumete sebebiyet verecek konularla ilgilenmeye başlamışlardır. Bunların ilk hedefleri İngilizlerin siyasi güçlerini ellerinden aldığı Müslümanlardı.

Ülke toplumsal çöküntüye ve ahlaki anarşiye sürüklendi. Sosyal hayatın İslami temelleri sarsıldı. Batı medeniyeti adı altında Emperyal kültür ve düşünceler Müslümanların evlerine ve kalplerine yerleşmeye başladı.¹³⁵

Özet olarak, 19.yüzyıl Hindistan Britanya İmparatorluğu'nun sömürge bir parçasıydı. Bu dönemde ülke, sosyal ve kültürel açıdan büyük bir çeşitlilik ve karmaşıklığa sahipti. Hindistan, 19.yüzyıl geleneksel kast sistemi tarafından belirlenen katı bir toplumsal yapıya sahipti. Kast sistemi, insanların doğuştan gelen statülerine göre belirlenen mesleklerle ve toplumsal ilişkilerle sıkı bir şekilde bağlıydı. Bu nedenle, sosyal hareketlilik sınırlıydı ve bir kişi doğduğu kastta kalmaya mahkûmdu. Kast sistemi, toplumsal hareketliliği sınırlayan ve sosyal dengeleri etkileyen önemli bir faktördü.

19.yüzyıl Hindistan, sömürge yönetimi altındaydı ve bu dönemde çeşitli toplumsal sorunlar ve mücadeleler mevcuttu. İngiliz sömürgeciliğine karşı ulusal bağımsızlık hareketi giderek güçleniyordu ve bu dönemde çeşitli liderler ve hareketler ülkenin bağımsızlık mücadelesine öncülük ediyordu. Hindistan, sosyo-kültürel açıdan karmaşık ve çeşitli bir yapıya sahipti. Eğitim sistemi, ülkedeki sosyal dinamiklerin önemli sorunlarından biriydi. Bu dönemde, İngiliz sömürgeciliğine karşı ulusal bağımsızlık hareketi de giderek güçleniyordu ve Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesi önemli bir gündem maddesiydi. Mirza Gulam Ahmed'in yaşadığı dönem çalkantılı ve dini, siyasi ve sosyal bakımdan istikrarsızdı.

¹³⁴ Bu şirket, 1612 yılında ticaret amacıyla Hint Alt Kıtasına varmış ancak zaman geçtikçe, yavaş yavaş politik bir oluşum haline gelmeye başlamıştır. Hatta 1760 yılında kendine özel ordu hazırlamaya başlayıp, Hint Alt Kıtasının bir kaç bölgesini resmî olarak yönetmeye başlamıştır. Sonunda, 1858 yılında bu şirketin hazırladığı ortamda Britanya İmparatorluğu kurulmuştur. Bkz. Fırlı, Kâdiyanilik, 26-27.

¹³⁵ Zahir, *İslam Dünyasında İngiliz Emperyalizmi Kadiyanilik*. Çev. Arif Aytekin, (İstanbul: Bereket Yayınları, 2011), 151; El-Büşra, 3 cilt.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİRZA GULAM AHMED VE KADIYANİLİĞİN TEŞEKKÜLÜ

1. Mirza Gulam Ahmed'in Hayatı

1. 1. Doğumu ve Yetiştirilmesi

Mirza Gulam Ahmed'in yetiştirilmesi ve faaliyetlerine geçmeden önce hayatından kısaca bahsetmek istiyoruz. Mirza Gulam Ahmed, 13 Şubat 1835 Cuma günü Hindistan'ın Pencap bölgesindeki Kadiyan'da doğdu.¹³⁶ Gulam Ahmed, Cennet adında bir kız bebekle ikiz olarak doğdu, ancak ikizi birkaç gün sonra hayatını kaybetti. Sağlıklı bir erkek çocuğun doğması Mirza Gulam Murtaza'nın ailesini sevindirdi. Mirza Gulam Ahmed'in annesi Charagh Bibi, onu sık sık Hoşyarpur bölgesi Aima köyündeki anne-baba evine götürürdü. Mirza Gulam Ahmed'in kökeni ve hayatı konusunda kaynaklarda farklılıklar olmakla birlikte; Mirza Gulam Ahmed, Kadiyan köyünde doğmuştur.¹³⁷ "Mirza", Moğol hanedanının Müslüman kraliyet ailesine verilen yaygın bir unvandır. O, asil bir aileden gelmektedir, Barlas kabilesine mensup olup, Pers kökenli olup 1530 yılında Hindistan'a göç etmişlerdir. "Gulam" ise aile adıdır. Ancak kendisi için "Ahmed" adını tercih etmektedir.¹³⁸

O dönemde Kadiyan'da bir okul bulunmamaktaydı. Bu nedenle, Mirza Gulam Ahmed yaklaşık altı veya yedi yaşındayken (1841) Kadiyan'da yaşayan Fazıl İlahi isminde bir öğretmenden dersler aldı. "Fazıl İlahi, Hanaî Okulu'nda öğretmenlik yapmaktaydı ve Kur'an-ı Kerim ve Farsça dilinde dersler okutuyordu. Daha sonra, Mirza Gulam Ahmed on yaşındayken (1845) Fazıl Ahmed isimli başka bir öğretmenden dersler aldı ve o da Arap dilbilgisinin temelini öğretti (sarf-nahiv). O, Ehl-i-Hadis Okulu'ndan bir öğretmendi ve Gujranwala ilçesine bağlı Ferozevala'dan gelmişti. 16 yaşında iken, Kur'an-ı Kerim okumaya ek olarak, Mirza Gulam Ahmed İncil ve Veda kitaplarını da okudu. Mirza Gulam Ahmed 17 veya 18 yaşındayken Batala'dan Gül Ali Şah adlı bir öğretmenden Arap dilbilgisi ve mantık biliminde daha derinlemesine eğitim

¹³⁶ Kunto Sofianto, "Mirza Ghulam Ahmad: Founder of the Ahmadiyya Muslim from Qadian", India *TAWARIKH: International Journal for Historical Studies*, 7(2) April 2016; Lavan, 1974, 39.

¹³⁷ Lavan, 1974, 39. Kunto Sofianto, *Mirza Ghulam Ahmad* (Indonesia West Java: Minda Masagi Press and UIN SGD Bandung, 2016).

¹³⁸ Mahmud Ahmed, 1995, 1.

aldı”.¹³⁹

Ayrıca, babasından tıp alanında eski kitaplar üzerine de eğitim aldı. Gulam Murtaza, becerikli bir hekim olarak ün salmıştı. Tıbbı Roohulla'dan Baghbanpura'da ve Delhi'deki Şerif Han ailesinden öğrendi. Babası sık sık ücret almadan insanlara yardım etmekteydi. Zenginlerden fakirlere kadar herkese maddi beklentisiz yardım etmiştir. “Batala Kralı Teja Singh bile Gulam Murtaza'ya terapi hizmetleri için ödül olarak para ve Shitabkot ile Hasanpur köylerini teklif etti. Ancak o, ödülü kabul etmesinin bölgede karışıklık yaratacağını belirterek reddetti. Öğretmenlerinden aldığı derslerle Mirza Gulam Ahmed biraz Arapça ve Farsça okuyabiliyor ve konuşabiliyordu. Bunun ötesinde, Mirza Gulam Ahmed sonunda Kur'an'ı okumaktan hoşlanıyor, dini alandaki kitapları, özellikle İslam'ı inceledi. Günlerini ve gecelerini, babasının kütüphanesinde kitap okuyarak geçirirdi, bu yüzden babası Mirza Gulam Ahmed'i sağlığını koruması konusunda sık sık uyarırdı.”¹⁴⁰

Çocukluğundan itibaren, Mirza Gulam Ahmed diğer çocuklardan farklı olarak sade bir yaşam sürdü. O dönemde gençler İngiliz hükümetinin ofislerinde görev alırdı. Babası Mirza Gulam Ahmed'i İngiliz hükümetinin ofisinde bir memur olarak çalışmasını istedi, bu ofis yaklaşık üç veya dört mil uzaktaydı. Ancak Mirza Gulam Ahmed, bu işin kendi idealine uymadığı gerekçesiyle reddetti. Bu nedenle, babası bu duruma üzüldü ve Mirza Gulam Ahmed'in geleceğinden endişelenmeye başladı. Hatta babası onu tembel olmakla itham etti. Bu gibi durumlarda annesi Mirza Gulam Ahmed'e destek olmuştur.

Gulam Ahmed'in doğum tarihi konusunda ihtilaflar vardır. Gulam Ahmed'in doğum tarihi, özellikle kendi taraftarlarınca farklı şekillerde verilmektedir. 1835 yılı da doğum tarihi için kullanılmıştır. Bazı görüşlere göre 1835 olarak tespit edilmesinin altında yatan sebep, Gulam Ahmed'in, Allah'tan geldiğini söylediği vahiylerinden birini doğru çıkarma çabasındandır. Bu vahiyle Gulam Ahmed'e hitaben, 'sana 80 yıl veya daha uzun bir ömür vereceğiz' denmektedir. Böylelikle 1908 yılında vefat eden Gulam'ın 80 yıl tamamlamış olduğu iddia edilmektedir. Aksi takdirde vahye ters düşecek bir durum söz konusu olacaktır ve toplum önünde inandırıcılığını kaybedecektir.¹⁴¹

¹³⁹Adamson, Iain. (n.y.). *Ahmad the Guided One: A Life of the Holy Founder of the Movement to Unite All Religions*. (Islamabad: Islam International Publications, Ltd.32).

¹⁴⁰Lavan, Spencer. *The Ahmadiyah Movement: A History and Perspective*. (Delhi: Manohar Book Service, 1974), 10.

¹⁴¹Fıgıllı, *Kadiyanilik*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1986), 43

Fıġlalı Gulam Ahmed'in kendi ifadesiyle 1839 veya 1840 yılında doğduğunu söylediğini ancak vahiylerinden birinin yanlışlığını düzeltmek için 1835 tarihinin ortaya atıldığını belirtir.¹⁴² Kadiyanilikle ilgili İngilizce ve Urduca dillerinden Türkçeye çeviriler yapmış ve Almanya'da Türkçe Maneviyat Dergisini yayınlamakta olan Raşit Paktürk Mirza Gulam Ahmed'in yaş durumuyla ilgili Fıġlalı'ya şöyle cevap vermektedir: Mirza Gulam Ahmed'in "Allah bana sarıh kelimelerle (manası açık ol kelimelerle şöyle haber vermişti: Ömrün seksen yıl, seksenden beş yıl az veya fazla olacaktır. Ömrümün ille de seksenden fazla olacağı konusunda Allah'ın (cc) bana verdiği herhangi bir söz yoktur. Tersine konuyla ilgili vahiy kelimelerinden anlaşılan; Allah istediği takdirde ömrümün sekseni bir miktar aşabileceğidir. Bu da vahiy kelimelerinde saklı olan manadan kaynaklanan bir ümittir. Ama bu konuda Allah'ın (cc) verdiği söze gelince, vahiy kelimeleri zahirde; ömrümün en az yetmiş dört ve en fazla seksen altı olacağını anlatmaktadırlar."¹⁴³

Mirza Gulam Ahmed'in atası Mirza Hadi Beg'tir.¹⁴⁴ Semerkant'tan Hindistan'a göç eden Mirza Hadi Beg, 200 kişilik bir grup ile Gurdaspur civarındaki bir kasabaya yerleşir ve buraya 'İslampur' adını verir.¹⁴⁵ İlk zamanlardan itibaren idarecilerine olan bağılıklarından ötürü aileye Babür, 70 köyün gelirini verir ve Mirza Hadi Beg'i kadı tayin eder. Böylece kasaba 'İslampur Kadı' ismini alır ve zaman içerisinde 'Kadiyan'a dönüşür. Ailenin soyu Moğol Hacı Barlas'a dayanır. Gulam soyunu eserlerinde şöyle tanıtır: 'Babalarım ve atalarımın tarihine dair okuduğum bazı kitaplardan onların Moğollardan olduklarını öğrendim. Babamdan da aynı şeyi işittim.'¹⁴⁶

Mehdi herhangi bir milletten olabilirdi. Ne var ki Allahu Teala (c.c.) kendisini Türk asıllı Farisi bir aileden seçti. Hatırlanacağı gibi Hz. Resulullah (s.a.v.), Vadedilen İmam'ın Selman- Farisi gibi Farisilerden olacağını haber vermişti ve imanın dünyadan kaybolduğu bir devirde Farisilerden olan bu yüce zatın onu tekrar dünyaya geri

¹⁴² Fıġlalı, Ayrıca Bkz.Dinler Tarihi Dizisi 01 Kadiyanilik (Ankara Türkiye Diyanet Vakfı), 37.

¹⁴³ Raşit Paktürk, *Fıġlalıya Cevaplar*, 31 www.ahmediye.org.; Berahin-i Ahmediye c.5 Ruhani Hazain 21/258-259.

¹⁴⁴ Yasin Doğan, *Kadiyanilik ve Gulam Ahmed'in Dini-Siyasi İddiaları*, Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

¹⁴⁵ Gulam Ahmed, *Kitabu-l Beriyye*,4; Gulam Ahmed'in soy ağacı: Gulam Ahmed, Mirza Gulam Murtaza, Mirza 'Ata Muhammed Mirza Gül Muhammed, Mirza Faiz Muhammed, Mirza Muhammed Kaim, Mirza Muhammed Eslem, Mirza Muhammed Dilawar, Mirza Allah Din, Mirza Ca'fer Baig, Mirza Muhammed Baig, Mirza Abdul Baki, Mirza Muhammed Sultan Mirza Hadi Baig (Ailenin atası). Bkz. Gulam Ahmad, *Kitâb al-Bariyya*, 8 (dipnot).

¹⁴⁶ Mirza Gulam Ahmed, *The Essence of Islam*. Cilt I. (United Kingdom: Islam International Publication 3rd edition,2007); Ethem Ruhi Fıġlalı, *Kadiyanilik* (Ankara:1994), 36-38.

getireceğini beyan etmiştir.¹⁴⁷

Ailenin taşıdığı Mirza unvanı da Moğol soyundan gelişinin bir işareti olarak kabul edilmektedir. Bu vasıf o bölgede, Moğol soyundan gelenleri göstermektedir. Gulam Ailesinin ilk zamanlardaki rahat hayatı Sihlerin yaşadıkları bölgeleri ele geçirmeleri üzerine değişir. Birçok eziyete maruz kalırlar ve mülklerinin birçoğunu kaybederek önemlerini yitirirler. Ancak son Sih Guru Ranjit Singh zamanında, Gulam'ın babası Mirza Gulam Murtaza arazilerinden bir kısmını geri almayı başarır. 1849 yılında Sihlerin İngilizlere karşı yenilmesinden sonra Gulam Murtaza İngiliz idaresine tam bağlılık gösterir.

“Kadiyaniliğin Kurucusu Gulam Ahmed’in melankoli dışında başağrısı, kalp çarpıntısı, dizanteri, şeker ve histeri gibi hastalıklar yüzünden psikolojisi bozulmuştu. O sürekli inzivaya çekilir, Kur’an, Hadis okur, Hristiyanlık hakkında bilgi toplardı. Hinduizm hakkında yazılar yazar ve onlarla mücadele ederdi. Babasının vefatından sonra “riyazat” ile meşgul olmuş başta Berahin’i Ahmediyye” olmak üzere eserler kaleme almıştır.”¹⁴⁸

“Gulam Ahmed, halifeleri tarafından Hz. Peygamber için düşünülen “insan-ı kâmil” formunda sunulmaya gayret edilmektedir. Mirza Gulam Ahmed’in günlük yaşamında ne kadar düzgün, ahlaklı ve kendi tabirleriyle de muhteşem, üstün ve yüce erdemlere sahip olduğu özellikle belirtilmektedir. Bu noktada, Gulam Ahmed’in ibadetütaate önem verdiği, Allah’tan çok korktuğu, sıkıntı ve kederin onu hiç bırakmadığı ancak bu sıkıntıları büyük bir sabır ve metanetle karşıladığı, gündüzleri dünyalık işlerle geceleri ise ibadetle geçirdiği, basit ve sade bir yaşama sahip olduğu, oldukça mütevazı, cesur, güvenilir, sadık, kendine güvenen, saf-temiz, sevgi, şefkat ve merhamet dolu, ince bir mizah anlayışına sahip ve çalışkan olduğu, ailesine oldukça bağlı olup etrafındaki herkesle ayrı ayrı ilgilendiği, misafirperver olup insanlara ikramda bulunmayı sevdiği, etrafındakileri aydınlatan bir kandil olduğu şeklinde, neredeyse Hz. Peygamber için dile getirilen bütün özellikler Gulam Ahmed’e de atfedilmektedir.”¹⁴⁹

Sialkot'ta, bölge mahkemesinde 1864-1868 yılları arasında memur olarak çalıştı.

¹⁴⁷ Şems, *Müjde*, (United Kingdom: 2009), 9; Ruhani Hazain; 13/162-163. Dipnot.

¹⁴⁸ Mustafa Öz, *İslam Mezhepleri Tarihi*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2018), 426.

¹⁴⁹ Halide Rumeysa Korkusuz Küçüköner. *Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed ve Ahmediyye Cemaati'ndeki Yeri*. (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

Bu arada Kur'an, Hadis ve tefsirin yanı sıra diğer dinleri incelemeye ve makaleler yazmaya başladı. Memuriyeti sırasında Hristiyan papazlar, Hindular ve Müslümanları ve sorunlarını yakından tanınması, Gulam Ahmet'in düşüncelerinin oluşumunda etkili oldu.¹⁵⁰ Müslümanların durumunu ve içine düştükleri sıkıntıları, onların kurtuluş ve kurtarıcı aradıklarını müşahade ederek içinde yaşadığı toplumu yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Çocukluğunda sade bir hayat yaşayan Mirza Gulam Ahmed, dünyevi işlerden uzak ve unutkan birisiydi. Vakti öğreneceği zaman cebinden saati çıkarır ve birden başlayarak saymaya başlardı. Ve o zaman bile, parmağıyla sayarken, rakamları yüksek sesle söylemeye devam ederdi galiba unutuyordu¹⁵¹. Sadece saate bakıp saatin kaç olduğunu öğrenemedi. Dalgınlık nedeniyle, onun sol ve sağ ayağın ayakkabılarını ayırt etmesi için Mirza Beşir Ahmed şöyle yazıyor: “Bir keresinde biri ona gurgabi (Pencap'ta kullanılan bir tür ayakkabı) getirdi. Onları taktı, ama sağ ve solu ayırt edemedi. Genellikle onları yanlış ayağına giyerdi ve sonra kendini rahatsız hissederdi. Bazen yanlış ayakkabı yüzünden canı yandığında sinirlenir ve bu insanlardan hiçbirinin iyi olmadığını söylerdi. Annem, rahat etmesi için ayakkabıya sağ ve sol işaretleri koyduğunu, ancak ayakkabıyı yanlış ayağa giydiğini söyledi. Bu yüzden işaretleri bırakmıştı.”¹⁵²

Gulam Ahmed, sıkça idrara çıkma nedeniyle ceplerinde toprak mermerler bulundururdu.¹⁵³ Ayrıca gur topları da taşıyordu.¹⁵⁴ Çünkü tatlılara aşırı düşküdü.¹⁵⁵ Gulam Ahmed, gençliğinde o kadar çok histeriye yakalanmış ki, bazen histerik nöbetlerle bilincini kaybederdi Mirza, bu nöbetleri bazen histerik bazen de melankoli olarak yorumlardı. Ayrıca diyabet ve bol idrara çıkma sorunu yaşadı. Bir yerde “Ben sürekli hastayım” diyerek ekliyordu, Baş ağrısı ve sersemlik, uykusuzluk ve kalp çarpıntısı, uzun süredir devam eden ve sıklıkla gündüz veya gece defalarca kez idrara çıktığım şeker hastalığında, vücudumun alt kısmındaki nöbetler ve rahatsızlıktan

¹⁵⁰Sıddık Korkmaz, “Kadiyanilik-Ahmedilik” Ed. Hasan Onat- Sönmez Eser *İslam Mezhepleri Tarihi*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 531-539.

¹⁵¹Mirza Beşir Ahmed, “Sirat el-Mehdi”, 1 cilt. 180.

¹⁵²Mirza Beşir Ahmed, “Sirat el-Mehdi”, cilt I, 617. Sirat el-Mehdi, cilt I, 617. Ahmediye hareketinin kurucusu Mirza Gulam Ahmed'in eğitim aldığı hocalar arasında Ehl-i Hadis müntesibi Fazl Ahmed ve Şii alim Gül Ali Şah gibi farklı mezheplerden isimler yer almıştır. Bu da, Ahmed'in farklı İslami öğretiler hakkında bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Kaynaklarda, Ahmed'in Hanefi fıkhı hakkındaki bilgilerini Fazl Ahmed'den, mesiyani fikirlerine dair fikirlerini ise Gül Ali Şah'dan aldığına dair bilgiler yer almaktadır. Bu da Ahmed'in farklı İslami düşünceleri bir araya getirerek kendi öğretilerini oluşturduğunu göstermektedir. Ahmed'in eğitim aldığı farklı hocaların etkisi, Ahmediye hareketinin öğretilerinde ve prensiplerinde de kendini gösterir. Ahmediye hareketi, farklı İslami öğretileri bir araya getirerek kendine özgü bir İslam yorumu oluşturmuştur.

¹⁵³ Suyun olmadığı zamanlarda temzilenme amacıyla Müslümanlar tarafından kullanılır.

¹⁵⁴ Hindistanda kullanılan öğütülmemiş şeker.

¹⁵⁵ Gulam Ahmed, *Buraheen-i Ahmadiyah*, cilt I, 67.

geliyor. Ve diğer tüm bu tür aşırı idrara çıkmanın doğal sonucu olan halsizlik ve bitkinlik bozuklukları da bana düştü¹⁵⁶ Mirza Gulam Ahmed, hayatına sıradan koşullarda başladı; zor ve fakir bir hayat. Ama görevi yayıldıkça ve müreffeh bir cemaatin ruhani lideri haline geldikçe müreffeh bir hale geldi ve rahat bir hayat sürmeye başladı. O da durumundaki bu değişikliğin, yaşamının önceki ve sonraki dönemleri arasındaki bu görünürdeki farklılığın bilincindeydi. 1907'de şunları yazdı:

"Yaşamımız ve esenliğimiz yalnızca babamızın kıt gelirine bağlıydı. Yabancılar arasında beni kimse tanııyordu. Ben bilinmeyen bir insandım, Kadiyan gibi ıssız bir köyde, kimliği belirsiz bir köşede yatıyordum. Tanrı, Peygamberliğine göre bütün bir dünyayı bana çevirdi ve bize öyle sürekli zaferlerle yardım etti ki, Nasıl şükredeceğimi bilemiyorum. Kendi pozisyonumu düşünürsek, ayda on rupi bile almayı ummuyordum. Fakirleri topraktan diriltten ve kibirlileri yeryüzüne indiren Yüce Allah, bana o kadar yardım etti ki, şimdiye kadar üç yüz bin rupi, hatta belki daha da fazlasına sahibim."¹⁵⁷

Babasının yardımıyla girdiği Sialkot Mahkemesi'nde aylık 15 Rupî maaşla çalışmaya başladı.¹⁵⁸ Aslında, Mirza Gulam Ahmed bu işi sevmezdi. Ancak babasını memnun etmek ve deneyim kazanmak amacıyla sonunda işi iyi bir şekilde icra etti. Sialkot'ta bulunduğu süre boyunca, Mirza Gulam Ahmed çoğunlukla kitapları incelemek, diğer insanlara ders vermek veya din hakkında düşüncelerini paylaşmak için zaman harcardı. O zamanlar Mirza Gulam Ahmed'in yaşı oldukça gençti, yaklaşık 28 yaşındaydı, ancak imanı ve sadakati nedeniyle İslam, Hinduizm ve Hristiyanlık dinine bağlı ahali büyük saygı duyardı.¹⁵⁹

Sialkot'taki çalışması sırasında, Mir Hasan Seyyid Maulvi, Mirza Gulam Ahmed'in Arapça konusunda yetenekli olduğunu bildiği için ona Pencap Üniversitesi'nde Arapça profesörü olarak başvurmasını önerdi. O dönemde Pencap Üniversitesi Arapça öğretmek için insanlara ihtiyaç duyuyordu. Ancak Mirza Gulam Ahmed dünyevi bir kurumda çalışmak istemediği için bu teklifi reddetti.¹⁶⁰ Mirza Gulam Ahmed neredeyse dört yıl boyunca Sialkot şehrinde çalıştıktan sonra babası tarafından Kadiyan'a çağırıldı. Aslında Mirza Gulam Ahmed de hasta olmuştu ve çalışmayı bırakmak istiyordu. Ancak babasının onu çağırma nedeni, annesi Charagh Bibi'nin ciddi şekilde hastalanması ve sonra vefat etmesiydi. Annesi, Mirza Gulam

¹⁵⁶Mirza Beşir Ahmed, "Sirat el-Mehdi", cilt I, 17.

¹⁵⁷Mirza Gulam Ahmed, *Hakikatül Vahiy*, 21

¹⁵⁸ Phoenix, *His Holiness*. (Lahore: The Islamic Literature Publishing House. 1970), 4.

¹⁵⁹Phoenix. *His Holiness*. (Lahore: The Islamic Literature Publishing House. 1970).

¹⁶⁰*Dard, A.R. Life of Ahmad: Founder of the Ahmadiyya Movement*, Lahore: . 1949, 41; Muhtamim Nashr-o-Ishaat, Sadar Anjuman Ahmadiyya

Ahmed eve dönüş yolundayken 1868 yılında hayatını kaybetti. Böylece Mirza Gulam Ahmed sevgili annesinin ölümünü göremedi Annesi aile mezarlığı olan Abdullah Shah Ghazi'ye defnedildi.

Mirza Gulam Ahmed Kadiyan'a dönüş yaptıktan sonra babası ona ailesinin topraklarını yönetmesini söyledi. Daha önce Sialkot'ta çalışmadan önce bu işlerle hiç ilgilenmemişti, ancak babasının emirlerine uymak için bu görevleri kabul etti. Babası, daha önce Sihler tarafından el konulan servetini geri almak için mahkemeler aracılığıyla 70.000 Rupî harcamıştı, ancak hiçbir şekilde başarılı olamamıştı.¹⁶¹

1.2. Evliliği ve Çocukları

Yaklaşık 16 yaşında olan Mirza Gulam Ahmed, kuzeni Hurmat Bibi (Jamiat Mirza Beg'in kızı) ile evlendi.¹⁶² Evlilikleri sırasında iki oğulları oldu, bunlar uzun ömürlü olan Mirza Sultan Ahmed ve genç yaşta ölen Fazıl Mirza Ahmed'dir. Ancak Mirza Gulam Ahmed evli olsa da genellikle yalnız kalmış ve daima bir ibadetskâr olmuştur. Mirza Gulam Ahmed 1891 yılında eşi Hurmat Bibi'den boşandı. Boşanmanın sebebi, Mirza Gulam Ahmed'in ailesine vakit ayırmak için yeterince zamanı olmaması ve ayrıca evliliğin sevgiye dayanmayan, aileler tarafından düzenlenmiş olması olabilir.¹⁶³

Gulam Ahmed hanımefendiyi Hurmat Bibi'yi 1891'de boşadı. 1884'te başka bir eş aldı.¹⁶⁴ Delhili Nawab Nasır'ın kızı Mirza'nın diğer tüm çocukları bu eştedir. Ondan üç oğlu dünyaya geldi: Mirza Beşirüddin Mahmud, Mirza Beşir Ahmed (Sırat el Mehdi'nin yazarı) ve Mirza Şerif Ahmed. Çocukları ve doğum-ölüm tarihleri:

¹⁶¹ Dard, 1949, 41.

¹⁶² Dard, 1949, 31.

¹⁶³ Ahmad Cheema, H.A. Syahid Mahmud. Mukjijat-mukjijat Hazrat Mirza Ghulam Ahmad, Imam Mahdi A.S. Bandung: Jemaat Ahmadiyah Indonesia: 1987, 24.

¹⁶⁴ Iain, Adamson, *A Man of God: The Life of His Holiness Khalifatul Masih IV of the Ahmadiyya Movement in Islam*, Islam International Publications, Great Britain 1991. 228. Mirza Gulam Ahmed ve onun takipçileri olan Kadiyanilerin bazı kişilere atfettikleri manevi değerleri ve özel konumları anlatmaktadır. Gulam Ahmed'in annesi ve eşi için "ümmü'l mü'minin" ifadesini kullanması, onlara özel bir saygı ve ihtiram gösterdiğini göstermektedir. Benzer şekilde, Ahmedî halifelerinin eşleri için de bu ifade kullanılmaktadır. Diğer bir konu ise Gulam Ahmed'in hayatında karşılaştığı bazı mübarek kişilerdir. Bu kişiler, Gulam Ahmed'in hayatında önemli bir yere sahip olmuş ve ona manevi destek sağlamışlardır. Gulam'ın halifeleri bu kişilerin ilim/hikmet sahibi, mütevazı ve saygılı insanlar olduğunu söyleyerek, onların Kadiyanilik inancının hakiki ve canlı bir şekilde öğrenilmesinde yaşayan canlı figürler olduğunu söylemektedir. . Ayrıca "sahabi" ve "radiyallahu anı" gibi ifadeler, İslam'da peygamber döneminde yaşamış olan arkadaşlarına ve onları sevmiş olan kişilere atfedilen bir saygı ifadesidir. Gulam Ahmed'i gören kişiler için kullanılması onlara verilen değer bir göstergesidir. Son olarak, metinde bahsedilen Gulam Ahmed'in çocukluğunda gördüğü mübarek kişilerin Allah tarafından gayb hakkında bilgi aldıkları iddiası ise Kadiyani inancında yer alan bir inanıştır. Bu iddiaya göre, bazı kişiler Allah'ın kendilerine özel olarak vahiy gönderdiği ve gayb hakkında bilgi sahibi olduklarına inanırlar. Bkz. Küçüköner, Ahmedilerin Mirza Gulam Ahmed Telakkisi, 406-407.

Mirza Sultan Ahmed (1853-1931) Ahmedi oldu.

Mirza Fazıl Ahmed (1855-1904) 49 yaşında öldü ve Ahmedi olmadı.

İkinci eşi Nusrat Cihan Begüm'den 10 çocuğu oldu. Beş çocuğu genç yaşlarda öldü.

İsmet (1886-1891)

Beşir (1887-1888)

Şevket (1891-1892)

Mübarek (1899-1907)

Amtul Naseer (1903-1903)

Beş çocuk daha uzun yaşadı.

Mirza Beşirüddin Mahmud Ahmed, (1889-1965)

Mirza Beşir Ahmed (1893-1963)

Mirza Şerif Ahmed (1895- 1961)

Nawab Mübarika Begüm (1897-1977)

Nawab Sahiba Amtul Begüm (1904-1987)

1.3. Eserleri ve İçerikleri

Mirza Gulam Ahmed müstakbel cemaati (Kadiyaniliği) tanıtmak amacıyla çeşitli eserler telif etmiştir. Gulam'ın vefatından sonra da Halifeleri yayınlarını sürdürmüşlerdir. Durmuş Bulgur'a¹⁶⁵ göre; *Berâhin-i Ahmediye* Mirza Gulam Ahmed kitapta İslâm'ın hak din oluşunu kabul etmekten başka çarenin kalmayacağı ve gayri Müslimlerin cevap dahi veremeyecekleri 300 delil sunma sorumluluğunu üzerine almış, bu konuda Hindistan'ın diğer ilim adamlarıyla kitapla ilgili olarak mektuplaşmıştır. *Berâhin-i Ahmediye* Gulam Ahmed 1880 yılında Hindu ve Hristiyanlara karşı *Berâhin-i Ahmediye* isimli 50 ciltten mürekkep külliyyat yazacağını açıklamıştır.¹⁶⁶ Bu eserinde Müslümanlığı öteki dinlerin karşısında savunmuş, vahyin kesilmediği vurgusunu yapmış, İngilizlerin ülkedeki varlığının önemine değinmiş, *Berâhin-i Ahmediye* İngilizceye tercüme edilmiştir. Sonuçta 5 cilt yazmıştır. 50 ile 5 arasında 0 (sıfır) fark var diyerek yazmama nedenini açıklamıştır. Onun 50 cilt kitap yazma çağrısına cevap verenler arasında Aligarh Hareketi'nin önemli bir üyesi olan Mevlavî Çerağ Ali de vardır.

Mirza Gulam Ahmed kendilerini İslam Dini'nin temsilcileri olarak tanıtır ve Kur'an-ı Kutsal kabul ederler. Kur'an'ın dışında kutsal kitaplarından en önemlileri

¹⁶⁵ Bulgur, "Kadiyanilik" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası*, 18, (2011), 1-38.

¹⁶⁶ Gulam Ahmed, *Kitabu'l Beriyye'nin Önsözü*, 13.

şunlardır; *Kerametü's-Sadıkın*, *Hamametü'l-Buşra*, *Nuru'l-Hak*, *Sırru 'l-Hilafe'dir*. Nübüvvetinin “Allah’ın has ve seçilmiş bir kulu” manasında değerlendirilmesi gerektiğini, bu noktada nebiliğinin velâyet nuruna sahip bulunması sebebiyle değişmeceli anlamda anlaşılabilirliğini, ayrıca Allah tarafından kendisine haberler ilham edilmesi açısından “muhaddes”¹⁶⁷ olduğunu ifade etti.

1) Sürme-i Çeşm-i Arya (Arya’nın Gözüne Sürme) Mirza Gulam Ahmed bu eserin ardından 14. asrın Müceddidi olduğunu ileri sürecek. Arya Samaj mensupları ile gerek toplantılarda gerekse yayın yoluyla tartışmalarını sertleştirmekte. Bu eserinde dinler ile aralarındaki farklılıkları ortaya koymaya çalışmıştır.

2) Kashti-Nuh, Nuh’un Gemisi: Kadiyaniliğin kurucusu Mirza Gulam Ahmed tarafından 1902 yılında Urdu dilinde yazdığı bu kitabında Pencap eyaletinin veba hastalığının pençesinde olduğunu Allah’ın ipine sağlam sarılıp nur mabedine giren insanların kurtulacağına dair vahiy aldığını söylemektedir. Bu kutsal mabedin ise Kur’an-ı Kerim ile sünnetullah olduğunu açıklamıştır. İsa Hazretlerinin gökyüzüne çıkartılmadığını bu dünyada öldüğünü ve Srinagar’da defnedildiğini Keşmir Muhammed Celal Şems tarafından çevirisi yapılmıştır.¹⁶⁸

3) Fat-he-Islam: Urduca yayınlanan bu eserde Gulam Ahmed Müslümanların mehdisi, Hristiyanların mesihi olduğunu Hz. İsa’nın eceliyle öldüğünü ve Hindistan’da defnedildiği konularını işlemektedir. Yayın Tarihi 1891.¹⁶⁹

4) Berekâtü’d Dua, Duanın Bereketleri: İsimli eseri Celal Şems tarafından 2012 yılında Türkçeye çevrilmiştir. Aligarh Müslim Üniversitesi’nin kurucusu Sir Seyyid Ahmed Han, Hindistan’daki Müslümanların çok önemli bir lideriydi. O, yeryüzünde meydana gelen her olayın kaza ve kadere tabi olarak gerçekleştiğine inanmaktaydı. Başka bir ifadeyle onun düşüncesine göre; Yüce Allah (c.c)her şeyi önceden tayin ettiği için, dua eden bir kimse, ettiği duanın sevabını ancak ahiret yaşamında bulacaktır ve dua vasıtasıyla bu dünyada bir değişiklik yaratmak mümkün değildir. Berekâtü’d Dua, Kadiyani Cemaatinin kurucusu Mirza Gulam Ahmed Kadiyani’nin, Sir Seyyid Ahmed Han’ın yukarıda beyan edilen inancını reddetmek

¹⁶⁷ a)Haber verilmiş. Tahdis olunmuş, şükranla bildirilmiş. Sadık-ül hads olan kimse.

b)Her zan, tahmine feraseti isabetli olan.

c) Nakil ve rivayet edilmiş olan.

¹⁶⁸ Gulam Ahmed, *Nuh’un Gemisi*, çev. Muhammed Celal Şems (İstanbul: 2008), 120.

¹⁶⁹ Mirza Gulam Ahmad, *Victory of Islam*, çev. Mubarek Ahmed Nazir, (İslamabad: 2008),56; <https://ahmediye.org/kisiler/Mirzagulam-ahmed/86-hz-ahmedin-eserleri>

üzere kaleme aldığı eseridir.¹⁷⁰

5) Jesus in India, İsa Mesih Hindistan'da: Mirza Gulam Ahmed "İsa Mesih Hindistan'da" adlı eseri 1899 yılında yazmıştır. Gulam Ahmed bu kitabı bir önsöz ve on bölümden oluşturmak istemişti. Bunun ikinci cildini de yazmak istiyordu. Oysa bu eserde sadece dört bölüm yazabilmiştir. Anlaşılan kendisi başka eserlerle meşgul olduğu için buna zaman bulamadı ve 1908 yılında vefat etti. Elimizdeki eserin bazı kısımları Urduca ve İngilizce olmak üzere yayınlanan "The Review of Religions" adlı dergide 1902 ve 1903 yıllarında parça parça yayınlandı. Bu eser yazarının ölümünden sonra 20 Kasım 1908 yılında kitap olarak yayınlandı.

6) Tevzih-i Meram (Hedeflerin İzahı) Urduca dilindeki bu eserinde İsa'nın eceliyle öldüğünü ve Srinaga'da defnedildiğini ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Dünyadaki kötü gidişatı durdurmak için yeryüzüne ineceği şeklindeki bazı dinlerdeki inanışlara yanıtlar sıralamaktadır.¹⁷¹

7) The Philosophy of The Teachings of Islam, İslam'ın Öğrettiği Esaslar: Mirza Gulam Ahmed 1896'da düzenlenen Büyük Dinler Konferansına tebliğ sunmuştur. Bu tarihî konferansı organize edenler, belli başlı dinlerin temsilcilerini konferansta konuşmaya ve münakaşa konusu olarak seçilen beş temel mesele üzerinde temsil ettikleri dinlerin ne dediğini açıklamaya çağırmışlardı. Konferansa Mirza Gulam Ahmed de, İslâmiyet'in bu konular hakkında öğrettiği esasları açıklamaya davet edilmişti.

Bu eser, mezkûr davet üzerine, Gulam Ahmed tarafından Urduca olarak bir hitabet (söylev) şeklinde kaleme alınmıştı. Hitabenin okunması, müsaade edilen zaman dâhilinde bitirilememişti. Lâkin okunmuş olan kısım son derece derin bir tesir hâsıl ettiğinden, dinleyicilerin ısrarı üzerine, okunmanın tamamlanabilmesi için konferans bir gün daha uzatılmıştı. Mirza Gulam Ahmed'in bu hitabesi (söylevi) basında "Hakikatin ta kendisi" ve "Batıya bu suretle hitap eden aleladdenin fevkinde (üstünde) bir insanın İslâm dinine dair çok güzel ve cazip bir açıklaması" diye tavsif edilmişti (nitelendirilmişti.) Türkçeye 1992 yılında tercüme edilmiştir.¹⁷²

8) Kitabı'l Beriyye Kitabı: Gulam Ahmed tarafından Urduca yazılan eserlerden olup 1898 yılında Urduca okuyucuya sunulmuştur. Hayatının kısa bir kesitini, aile ilişkilerinden bazı alametlere değinmiştir. Bu eser 1908 yılında derlenmiştir

¹⁷⁰ Gulam Ahmed, *Duanın Bereketleri*, çev. Muhammed Celal Şems, (İstanbul: 2012), 76, 36.

¹⁷¹ Gulam Ahmad, *Elucidation of Objectives*, çev. Chaudhry Muhammad Ali, (İslamabad: 2004), 95.

¹⁷² Gulam Ahmed, *İslamiyetin Öğrettiği Esaslar*, çev. Şinasi Siber, (İslamabad: 1992). Çevirmenin notu.

ve Abdulgaffar tarafından Türkçeye kazandırılmıştır.¹⁷³

9) Ayk Galti ke İzale (Düzeltilen Yanlışlık) Gulam Ahmed, İşte benim nübüvvetim ve risaletim nefsimden ötürü değil Muhammed ve Ahmed olma açısından. Bana bu isim fena fir'resul olduğum için verilmiştir. Bundan dolayı hatemü'n nebiyyin mefhumuna bir halel gelmedi. Ama İsa indiğinde buna halel getirecektir. Unutulmamalıdır ki sözlükte nebi, Allah'tan bilgi alıp gaybdan haber veren kimseye denilir. Bundan dolayı nerede bu mana gerçekleşirse, nebi kelimesinin kullanılması gerekecektir. Ayrıca nebinin resul olması şarttır. Çünkü nebi resul değilse, o zaman ona musaffa¹⁷⁴ gayb haberleri verilemez.

10) Sialkot Konferansı: Gulam Ahmed, kendisinin Krişna-avatarlığını ilan ettiği yıl 1904 yılında gerçekleşmiştir.

11) Al Vasiyyat, Vasiyet İsimli Kitap: Türkçeye çevirisi 2008 yılında yapılmıştır.¹⁷⁵ Arapça dilinde kendisine bildirildiğini söylemektedir. “Seni küçük düşürecek kimseleri ortadan kaldıracacağız. Senin ölüm vaktin yaklaşmıştır. Sana verdiğimiz ölüm vakti gelmiştir. Seni bir uyarıcı olarak gönderdik. Şiddetli bir depresyon geleceğini ancak takva sahiplerinin kurtulacağını, Allah'tan korkanlar korunacaktır” vahyini aldığı söylemektedir.

12) Hakikatü'l-Vahy: Mirza Gulam Ahmed 1907'de Urduca olarak yayınladığı kitabında zillî ve bürûzi nebilikten bahsetmekle birlikte şariat getirmediğini söylemektedir.¹⁷⁶

Yukarıda sıraladığımız Mirza Gulam Ahmed tarafından kaleme alınan eserler Kadiyaniliğin yayılmasında kısmen etkili olmuştur. Urduca yazılan eserler daha sonra İngilizceye ve değişik dillere çevrilmiştir. Gulam Ahmed'in eserleri araştırmalarda birinci kaynak olarak ele alınmaktadır.

13) Bir Barış Tebliği ve Bir Uyarı isimli risalede Gulam Ahmed'in üçüncü halifesi Mirza Nasır Ahmed, Gulam'ın hayatı, mücadelesi, Güneş ay tutulması gibi

¹⁷³ Gulam Ahmad, *A Brief Sketch of My Life*, çev. Zahid Aziz, (Nottingham 1996), 95.

¹⁷⁴ Musaffa gayb haberi: İçinde hiç bir bulanıklık olmayan, apaçık gaybî haber (Çev.)

¹⁷⁵ Gulam Ahmed, *Vasiyet*, çev. Muhammad Celal Shams, (Islamabad: 2008), 40.

¹⁷⁶ Gulam Ahmad, *Hakikatü'l-Vahy*, (Lahor: 1934).

konulardan bahsetmektedir.¹⁷⁷

2. Temel Öğretisinin Oluşumu

Mirza Gulam Ahmed'in çıktığı yolculukta karşılaştığı sorunları çözmede ve halkın dini konulardaki hassasiyetini dikkate alarak ortaya çıkan sorunları çözmede kullandığı etkin tekniklerden bir tanesi de vahiylerdir.

Gulam Ahmed babasının öleceği günün öğlen saatlerinde kalbine bir işaret indiğini ve Yüce Allah tarafından kuluna bir başsağlığı olduğu şeklinde yorumlamaktadır. “Yüce Allah'ın diğer peygamberlerin eşleri, çocukları ve yakınları öldüğünde böylesi bir başsağlığı tarihi kayıtlarda henüz mevcut değildir.”¹⁷⁸ Vahiy olduğu iddia edilen şu cümleler de dikkat çekicidir; “Sen gazap ettiğinde ben de gazaba gelirim, sen sevdiğin de ben de severim. Allah seni her şeyden üstün kıldı. Allah sana gökyüzünden sırlar indirdi. Senin tahtını bütün tahtların üstünde yarattı. Allah senin düşmanlarını darmadağın ve paramparça kılsın.”¹⁷⁹

Mirza Gulam Ahmed öğretisinin tebliğine müceddidlikle başladı ve ikinci aşamada müceddidlikle yetinmeyerek Kadiyaniliğin temel düşüncesini oluşturacak olan 1891 yılında Hristiyanların Mesihi ve Müslümanların Mehdisi olduğunu iddia etti.

“Beşerî ve sosyal bilimlerde saygıyla karşılanması gerekli genel geçerli olgular ve prensipler vardır. Bilim adamları ve düşünürlerin kendi ilgileri doğrultusunda ortaya koydukları birtakım sonuçları zorla kabul ettirmeleri için sınırsız bir alan yoktur. Büyük dini liderlerin fikirleri belli temayüller tarafından etkilenmeleri de mümkündür... Dini politik ve sosyal hayatla ilgili konularda insanların hayatlarına yön veren yönlendirici fikirler daima çıkar bağlantılıdır.”¹⁸⁰

Bir ara inzivaya çekilen Gulam Ahmed, İslam'ı savunmak ve diğer dinleri eleştirmek üzere yerel gazetelerde makaleler yazmıştır. Gulam Ahmed gazetelerde yayımladığı yazıları, Hindu ve Hristiyanların Müslümanlara saldırılarını yoğunlaştırdıkları bir sırada, Müslümanlar tarafından büyük ilgi görmüş ve Gulam Ahmed'in tanınmasına vesile olmuştur.¹⁸¹

“Kadiyaniliğin doğuşunda etkili olan faktörlerin başında neredeyse bütün dinlerde var olan kurtarıcı inancı gelmektedir. Şöyle ki kurtarıcı fikri tarihin tüm zamanlarında ve tüm mekânlarında var olmuş, insanların bir umut içerisinde

¹⁷⁷ Fatih Yenilmez, *Kadiyanilerde Vahiy Algısı*, (İsparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2018).

¹⁷⁸ Gulam Ahmed, *Çeşme-yi Marifet*, Mabini Khankin al 23/94-991.

¹⁷⁹ Gulam Ahmet, *Malûzat*, 84.

¹⁸⁰ Watt, *Dinlerde Hakikat*, çev. A. Vahap Taştan. Ali Kuşat. (İstanbul: İz Yayıncılık, 2002), 60.

¹⁸¹ Korkmaz, *Kadiyanilik-Ahmedilik*, Ed. Sönmez Kutlu –Hasan Onat, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 534.

beklemelerine ve hayallerini diri tutmalarına sebep olmuştur Bu fikir Eski İran'da, Amerikalılar olarak bilinen Aztekler'de, Yeni Ginelilerde, eski Mısır, Çin, İran, Hint, Amerika ve Afrika yerlilerine kadar bütün kültürlerde mevcuttur.”¹⁸²

Watt bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Birçok durumda dini entelektüeller gittikçe katılaşmaya yatkındırlar, çünkü bu onların pozisyonunu ve kendileri için kazandıkları imtiyazları muhafaza eder. Adaptasyon eksikliğinden huzursuzluk duyan sınıf arasında bir hareket gelişir ve bu hareket kendi aktif siyasi liderlerini çıkarır. İslami fikirlerin modern dünya ile adaptasyonunda diğer bir teşebbüs de peygamberi lideri Mirza Gulam Ahmet olan Hindistan ve Pakistan'da ortaya çıkan Kadiyani cemaatinde görülür”.¹⁸³

Gulam Ahmed, bu ortamı ve kendisine karşı oluşan ilgiyi iyi değerlendirmiştir. Hindu ve Hristiyanlara karşı elli ciltten meydana gelecek bir eser hazırlayacağını, ama bunu bastırıp neşredebilmek için gerekli parası bulunmadığını, neşir giderlerini ancak abone olanlardan gelecek para ile temin edebileceğini ilan edince, Müslüman halktan birçoğu bu esere abone olmuştur. 1880 yılında *Berahin-i Ahmediyye* adıyla Urduca yayınlanan bu eserin ilk cildinde Gulam, bir yandan İslam'ı diğer dinlere karşı savunurken diğer yandan ilhamlar, kerametler, kehanetlerde bulunmuş ve “müceddid” intibasını uyandırmıştır. 1884 yılına kadar dört cildi neşredilen bu eserin ilk iki cildinde İslam, diğer dinlere karşı savunulmuştur. III ve IV. ciltlerde vahyin kesilmediği, kesilmemesi gerektiği Hz. Muhammedi temsil edebilecek bir kişinin Allah'ın peygambere bahsettiği ilimlerle donatılacağı gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca bu eserde İngiliz hükümetine övgülerde de bulunarak kılıçla cihad etmenin gereksizliğine, artık cihadın kalemle olduğuna vurgu yapılmıştır. Mirza Gulam'ın kendisinin “müceddid” olduğu konusunda izler görülen eseri, dinler açısından mümbit bir toprak olan Hindistan vatandaşları tarafından fazla tepki almamıştır. Wilfred Smith Kadiyanilik cemaatinin doğuş evresini “Kadiyani cemaati, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıktı. Eski İslam toplumunun çöküşü ve yeni kültürün yeni tutumuyla birlikte, Hristiyan misyonerleri ve yeni Aligarh İslam'ın etkisiyle ortaya çıkan bir dönemde meydana geldi”¹⁸⁴ olarak tanımlarken Farquhar ise Kadiyaniliğin Pencap eyaletine bağlı

¹⁸²Yasin Doğan, *Kadiyanilik ve Gulam Ahmed'in Dini-Siyasi İddiaları*, Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (Sivas: 2018); Mehmet Akben, *Hz. İsa'nın Nüzulü Meselesi: Dini ve Politik Yaklaşımlar*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (Ankara: 2007)6-7. 41

¹⁸³ Watt, *Dinlerde Hakikat*, çev. A. Vahap Taştan-Ali Kuşat. (İstanbul: İz Yayıncılık, 2002), 105-106.

¹⁸⁴ Syed Saeed Anwar, *A sociological analysis of An Islamic Sect: The Ahmadiyya Movement*, The University of Winsdor Degree of Masters of Arts, Kanada: 1982.

Kadiyandaki misyoner faaliyetlerine bir tepki olarak doğduğunu ileri sürmektedir. Fuchs ise Kadiyanilik düşüncesinin amacının Hin Alt Kıtasındaki Üç ana dinin Müslümanlık, Hinduizm ve Hristiyanlığı Mehdilik, Mesihlik ve Vişnu'nun avatarlığını merkeze alarak dünya dinlerinin peygamberi olmak bulunmaktadır.”¹⁸⁵

Mirza ilk olarak 1885 yılında hicri XIV. asrın müceddidi olduğunu ilan etmiştir. Aralık 1888 tarihinde de yayınladığı bir bildiride, Allah'ın kendisine taraftarlarından biat alarak ayrı bir cemaat oluşturmasını emrettiğini beyan etmiştir. Mesihlik ve Mehdilik iddiası Peygamberlik iddiası, Müslümanlar için Mehdi, Hristiyanlar için Mesih, Hindular için Krişna-Avatar olduğunu ileri sürecek ve müntesiplerinin Gulam Ahmed ile olan ilişkisi ve bağlılığı her türlü akrabalık ilişkisinden yüksek olmalıydı. ¹⁸⁶

“Mirza Gulam Ahmed'den bazı kimseler biat almasını talep ederler ancak o Ben yüce Allah'ın seçip görevlendirdiği bir kimse değilim diye karşılık verirdi. Şimdiye kadar biat konusunda bana bilgi verilmemiştir. Onun için zahmet yoluna girmek caiz değildir. Belki de Yüce Allah daha sonra bir kapı açacaktır.”¹⁸⁷ Aradan yedi yıl geçtikten sonra Gulam Ahmed'e Allah'tan biat konusunda bilgi veriliyor ve 1888 yılının ilk çeyreğinde biat konusunda emir verildi Bu ilahi buyruk şöyle idi: Azmettikten sonra Yüce Allah'a güven Bizim gözlerimiz önünde ve vahyimize göre bir gemi hazırla. Sana biat olanlar şüphesiz Allah'a biat olurlar. Yüce Allah'ın eli onların elleri üzerinde olacak.”¹⁸⁸ Böylece biat kapısı açılmış oldu ilk biat 1889 yılında Sufi Ahmed Can'ın evinde alındı. “Gulam Ahmed Sufi Ahmed Can'ın evinde biat aldı. Münşi Abdullah Sanori'nin rivayetine göre, Biatın tarihi kelimeleri için bir defter hazırlandı. O defterin adı da “Takva ve iç temizliği için tövbe biatı” olarak konuldu.”¹⁸⁹

¹⁸⁵ Stephen Fuchs, *Rebellous Prophets*, (London : Asia Publication, 1965), 198

¹⁸⁶ M.İ. Fennioğlu, *Kutup Yıldızı Şimdi Mekke Yolunu Gösteriyor*, (Ankara: 1. Basım, 1993) 22.

¹⁸⁷ Mirza Mesrur Ahmed, *Biat Şartları ve Bir Ahmedî'nin Sorumlulukları*, çev. Abdulgaffar Han, (İstanbul: Vesta Ofset, 2008) 12-13.

¹⁸⁸ Mirza Mesrur Ahmed, *Biat Şartları ve Bir Ahmedî'nin Sorumlulukları*, çev. Abdulgaffar Han, (İstanbul: Vesta Ofset, 2008) 12-13

¹⁸⁹ Mirza Mesrur Ahmed, *Biat Şartları ve Bir Ahmedî'nin Sorumlulukları*, çev. Abdulgaffar Han, (İstanbul: Vesta Ofset, 2008) 13

-Gulam Ahmed tövbe sonrası nasihat olarak “ Bu cemmate katılarak ilk olarak yaşayışınızda bir değişme meydana getireceksiniz. Allah'a imanınız doğru ve içten olmalıdır. Bu iman sıkıntılı zamanınızda işinize yaramalıdır. Onun emirlerini asla küçük görmemelisiniz. Aksine her bir emrine saygı göstermelisiniz ve fiilen emirlerini yücelttiğinizi göstermelisiniz”.Mart 1903 yılında Gulam Ahmed tövbe için gelenlere sözümü iyi dinleyin sizin bu tövbeniz tövbe biatıdır. Tövbe iki şekilde bunlar birincisi eski günahları düzeltmek için tövbe yani günah ve hataları yok ederek ıslah ederek, ikincisi gelecek günahlardan korunarak kendi kendini o ateşten korumaktır. Mirza Gulam Ahmed biatın amaç ve gayelerini şöyle sıralamaktadır: ”Biat işlemi takvaya bağlı olan kimseleri bir arada toplamak içindir. Gayeside takva sahibi kimselerin büyük bir topluluğunun dünyaya hayırlı bir şekilde etkiisini göstermesidir. Onların birliğide İslam için bereket, yücelik ve hayırlı neticelere vesile olsun. Bir tek ses ve kelime üzerinde birleştiklerinin bereketi ile İslam'a yüve kutsal hizmet işlerinde çabucak faydalı olabilsin. Tembel cimri ve işe yaramaz Müslüman olmasınlar. Onların dağılıp bölünmeleri İslam'a büyük zarar vermiştir.

Mirza Gulam Ahmed biat için herkesi odaya çağırıp biat almış ve ilk tövbeyi verende daha sonra 1. Halife sıfatını alacak Hakim Nureddin olmuştur.

Beyat şartlarını on madde halinde belirledi. Bu maddeler:

1. Biat alan herkes şirkten ve her türlü büyük günden sakınacağına dair içtenlikle söz vermek,
2. Teheccüd namazı kılmaya çaba sarfedecek ve beş vakit namazları aksatmadan kılmak, Allah'a her gün sürekli olarak, her gün Resulullah'a salat ve selam göndermeyi âdet edinecek. Günahlarının bağışlanması için tövbe istiğfar etmeyi günlük alışkanlık haline getirecek¹⁹⁰
3. Yalan, zina, harama bakmak, her çeşit sapıklık, günah, zulüm, hıyanet, fesat ve isyan yollarından korunup ihtirasları ne kadar kuvvetli olursa olsun bunlara yenilmeyecektir.
4. Genellikle Allah'ın her yarattığına, özellikle de Müslümanlara kendi ihtirasları uğruna ne diliyle ne eliyle, ne de başka her hangi bir yolla caiz olmayan bir zarar verhamdü sena edecektir.
5. Hayatın bütün şartlarında, keder ve mutlulukta, sıkıntıda ve refahta, nimette ve belada Allah'a vefakâr kalacaktır. Şartları her ne olursa olsun Kaza ve kadere rıza gösterecektir. Onun yolunda her türlü zillate ve sıkıntıya katlanmaya hazır bulunacak. Her hangi bir sıkıntı, zorluk veya bela ile karşılaştığı zaman O'ndan yüz çevirmeyecek, aksine ileriye doğru adım atacaktır.
6. İslami olmayan örf ve âdet ile şehvet ve heveslere uymaktan vazgeçecek Allah'ın ve peygamberin buyruklarını hayatının her döneminde kendisine rehber edinecektir.
7. Kendini beğenme ve kibri tamamen bırakacak. Hayatın alçak gönüllülük,

İslam'ın güzel yüzünü fasıkça durumlardan dolayı lekelemiştir. Böyle işe yaramaz inananlar olmasın. Keza İslamiyetin ihtiyaçlarından asla haberi olmayan kardeşlerine karşı hiç sempatisi olmayan insanoğlunun hayrı içinde hiç coşkuları olmayan gafil ve köşeye çekilmiş dervişler gibi olmasın. Aksine başkalarına karşı sempatisi olan milletin dert ortağı olup fakirlere sığınak yetimlere baba gibi olsunlar. İslami işleri yerine getirmek için tutkun aşık gibi feda olmaya hazır bulunsunlar. Kamu hizmet ve bereketleri dünyaya yayılsın gayesiyle bütün çabaları olsun. Allah'ın sevgisiyle O'nun kullarının hayrı ve sempatisi pınarı her kalpten gürül gürül akıp bir yerde toplanarak bir nehir gibi akmakta görülsün. Gayeside bütün dünyada Allah sevgisiyle içten bir tövbe, gönül temizli ile gerçek hayır, barış, yetenek ve insanoğlu sempatisi yaymaktır. İşte bu topluluk O'nun özel bir topluluğu olacaktır. O, kendilerine bizzat kendi ruhuyla güç verecektir. Bu cemaatin içinden tam olarak itaat edenlere her çeşit bereket konusunda diğer topluluklardaki kimseler üzerine üstünlük verecektir. O kadirdir, istediğini yapar. Her güç ve kudret O'nundur." Mirza Mesrur Ahmed, *Biat Şartları ve Bir Ahmedi'nin Sorumlulukları*, İstanbul: 2008) 14.

¹⁹⁰ Mirza Gulam Ahmed Kâdiyânî, *Tuhfa-i Golraviya; Ruhani Hazain*, 17 c., 4. bsk., Rabwah, Nazarat Ishaat, Zia-ul-Islam Press, 2008, s. 64.

tevazu, güler yüzölüm, yumuşak huyluluk ve uysallıkla geçirecektir.

8. İslâm'a bağılığa her şeyden çok değer vermek, İslam dinini emirlerini, izzetini ve çıkarlarını, kendi hayatından, malından, şerefinden, çocuklarından ve diğer sevdiklerinin hepsinden üstün tutacaktır.

9. Allah rızası için O'nun bütün yaratıklarına dert ortağı olmakla kalmayıp elinden geldiğince, Allah tarafından kendisine bağışlanan kuvvet, yetenek ve nimetleri insanlığın yararı için kullanacaktır.

10. Allah'ın bu aciz kulu ile kardeşlik ilişkisine girecek ve Allah rızası için iyi olan her işte bana itaat edeceğine söz verip ölünceye kadar sözüne sadık kalacaktır. Benimle kardeşlik bağında öylesine yüksek bir seviyeye varacak ki benzeri dünyevi akrabalık ilişki, bağ ve itaat durumlarının hiçbirinde bulunmayacaktır.¹⁹¹

Mirza Gulam Ahmed üçüncü aşamada iddiasına yeni bir boyut kazandırarak kendisinin nebi ve resul olduğunu iddia etmiştir. 11 Nisan 1900 tarihine rastlayan Kurban Bayramı namazında *El-Hutbetü'l-ilhamiyye* diye isimlendirdiği bir hutbe okumuş, Allah'ın vahyine dayalı olarak Arap dilinde irticalen okuduğu bu hutbeyi, bütün beşer bir araya gelse oluşturamayacağını ileri sürmüştür. Bu hutbesinde açıktan nübüvvet iddiası henüz açık değildir. Ancak 1901 yılında taraftarlarından Mevlevi Abdülkerim, bir cuma hutbesi¹⁹² sırasında Gulam Ahmed için nebi ve resul kelimelerini kullanmıştır. Bu sırada cemaatten bir kısmı buna itiraz etmişse de, Gulam bu kullanımın yanlış olmadığını, kendisinin de aynı düşüncede olduğunu ilan etmiştir. Bu ifadeler daha sonra cemaatin ayrılmasına sebep olacak, bir kısmı onun gerçekten nebi ve resul olduğunu ileri sürerken, diğerleri bunun irşat görevi sebebiyle kullanılmış değişmeceli bir anlam taşıdığını belirteceklerdir.

Mirza Gulam Ahmed kendi cemaatine katılanların o dönemde Hindistan'ı kasıp kavuran veba hastalığına yakalanmayacağını iddia etmiştir. Veba hastalığına karşı Kadiyaniliğe girme şartı. Mirza Tahir Ahmed durumu şöyle izah etmektedir: “Kadiyan'a bir ayrıcalık tanınacağı iddiası bile haddi zatında hayrete şayandır. Kadiyan, diğer yerleşim alanlarına nazaran öylesine korunacaktı ki ona tanınan ayrıcalık aşikâr bir şekilde görülecekti. Gulam Ahmed ısrarla meydan okumasına rağmen hiç kimse benzer

¹⁹¹Mirza Mesrur Ahmed, *Biat Şartları ve Bir Ahmedî'nin Sorumlulukları*, çev. Abdulgaffar Han, (İstanbul: Vesta Ofset, 2008), 9; İstihar Tekmil-i Tebliği, 12 Ocak 1989

¹⁹²Abdülkerim Mevlevî, Hutbe, Cuma, el-Fazl, 3 Temmuz 1931.

bir iddiada bulunma cesaretini gösteremedi.”¹⁹³

Gulam Ahmed, 1902 yılı Ekim ayında Amritsar’da toplanan konferans için yazdığı *Tuhfetü’n-Nedve* adlı tebliğinde, nebilik iddiasıyla ilgili farklı yorumlarda bulunmuştur. O kendisinin “Yeni bir kitap getiren kişi” peygamber değil, kendi nübüvvetinin “Allah’ın has ve seçilmiş bir kulu” anlamının çıkarılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu noktada nebiliğinin velayet nuruna sahip bulunması sebebiyle zillî (gölge) ve burûzi (yeniden belirme) biçiminde anlaşılabileceğini belirtmiştir.¹⁹⁴

Gulam Ahmed 1904 Kasım ayında ilahi vahiy aldığını Müslümanlar için Mehdi, Hristiyanlar için Mesih olduğunu söylemiştir. Büyük ihtimalle bu son adımı Hindistan’daki önemli üç dini, kendi kurtarıcılığında birleştirmek niyetiyle ileri sürmüştür. Bu iddia, bir ölçüde daha önce Ekber Şah’ın, Hindistan’da yaşayan dinleri “Din-i İlahi” adıyla başarısız birleştirme çabasını hatırlatmaktadır. Gulam Ahmed’in dini içerikli bu görüşlerinin yanı sıra her zaman savunduğu ve destek olduğu İngiliz hükümeti için yaptığı açıklamaları da önemlidir. O, cihadın silahla savaşmak olmadığını ve yönetime itaat etmek gerektiğini sık sık dile getirmiştir. Buradan hareketle Gulam Ahmed’in eserlerini kendisinin kaleme almadığı çünkü bunları yazacak kadar ilmi birikimi olmadığı, bu eserlerin İngilizler tarafından yazılmış olabileceği toplumda dillendirilmeye başlamış. Bu iddianın temelinde Kadiyanilik, İngilizler tarafından dikilmiş bir fidan şüphesi bulunmaktadır.¹⁹⁵

Ben, İngiliz hükümetinin kendisine sadakati öğrettiği bir ailenin zürriyetiyim. Yüksek rütbeli idareciler itiraf etmişlerdir ki babam ve kavmim, bu hükümete kalpten ve içtenlikle hizmet edenler arasındadır. Hükümetin icraatı olarak bulduğumuz sükûnet ve refah için, bu hayırlı hükümete olan teşekkür ve minnettarlığımı ifade edecek kelime bulamıyorum. Biz; ben, babam ve kardeşim, soyumuzu bu hükümetten yana olmaya, çıkarlarını gözetmeleri için hazırladık. Halkı İngilizlere mecburi itaat etmeye ve kalplerinde onlara karşı sevgi beslemeğe hazırladık.¹⁹⁶

¹⁹³ Mirza Tahir Ahmed, *Doğal Afet mi, İlahi Azap mı*, çev. Raşit Paktürk-Osman Şeker, (İstanbul: Ahmad Yayınları, 2021), 97-100, 124-126’dan naklen; İslam Ansiklopedisi, Lut başlığı, Ömer Faruk Harman, Maddenin bu bölümü TDV İslam Ansiklopedisi’nin 2003 yılında Ankara’da basılan 27. cildinde, 227-229 numaralı sayfalarda yer almıştır. Taberi, Tarih, 1, 153; Fahreddin er-Razi, XVIII, 29-30, İbnü’l-Esir, el-Kamil, 1, 119.

¹⁹⁴ Fığlalı, *Kadiyanilik*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1986), 22.

¹⁹⁵ Ömer Faruk Teber, “Mehdilik İnancı Temelinde Oluşan Geç Dönem Mezhepler” ed. M. Ali Büyükkara, *İslam Mezhepleri Tarihi*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010) 194

¹⁹⁶ Gulam Ahmed, *Tebliğ-i risalet*, cilt 7. 8-9. Bir kimsenin irade beyanını diğer bir kimseye tebliğ etmeye fıkıhta “Risalet” adı verilmektedir.

İngilizlerin Müslümanların yaptığı cihadı ortadan kaldırmak için Gulam Ahmed'i tuttu söylentisi için Gulam Ahmed şu sözleri nakletmektedir;

"Ey gerçeği bilmeyen insanlar! Beni dinleyiniz ben bu (İngiliz) hükûmetine asla dalkavukluk etmemekteyim. Gerçek şu ki, İslam dinine ve dini vecibelere mani olmayan ve kendi dinini zorla kabul ettirmek gayesiyle bize karşı kılıç kaldırmayan bir hükûmete saldırmak ve din uğruna savaş açmak haramdır. Çünkü o hükûmet bir din adına Cihad başlatmamaktadır".

"İlahi hidayete göre Mirza Gulam Ahmed bu konuda hayret uyandıran bir ilân yaptı. Ona göre aslında vadedilen birçok kişi adına ancak bir tek kimse gelecekti ve onun görevi de, en sonunda dünyanın bütün insanlarını bir tek din üzerinde toplamaktı. O, ayrıca gelecek olan kimsenin kendi başına gelmeyecek, Hz. Muhammed-i Mustafa s.a.v.'in ümmetinden geleceğini ve Resûlullah (s.a.v.) a tâbi olacağını da ileri sürdü. Böyle bir kimsenin gelmesiyle, insanların öteden beri arzu ettikleri uluslararası bir tek din yeryüzüne yayılacaktı. Mirza 1889'da Yüce Allah (c.c.) tarafından bu amaçla bir cemaat kurmakla görevlendirildi. Böylece Hindistan'ın Pencap eyaletinde, Ludhiyan'a kasabasında 23 Mart, 1889 günü, bütün iddialarını doğru kabul edenlerin bi'atını kurdu. Hindistan bölündükten cemaat üyelerinin çoğu Pakistan'a göç ettiler yeni merkezleri Rabva adlı kasaba kurdular. Hindular Krişna'yı; Hristiyanlar da Mesih İsa'yı, Budistler de Buda'yı ve Müslümanlar da Mesih ve Mehdi'yi beklemekteydiler."¹⁹⁷

Kadiyani Cemaati genel anlamda İngilizlere yakın olmasıyla dikkat çeker. Cemaatin göstermiş olduğu bu yakınlık pek çok yerde İngilizler ile iş birliği bir olup olmadığını sorusunu akıllara getirmiştir. Ortaya atılan bu düşünceler karşısında cemaat bu durumu reddeden pek çok yazı yayınlamıştır. Cemaat ilk olarak her dönemde gelen peygamberlerin hitap ettiği kitle tarafından çok hoş karşılanmadığını¹⁹⁸, her milletin gelen vahye itiraz ettiğini, peygamberleri de yalancılıkla itham ettiğini ifade etmiştir. Bunları Kur-an ayetleri doğrultusunda söyleyen Kadiyani Cemaati imamlarından olan Mirza Tahir Ahmed, cemaate karşı yapılan itirazlarında bu doğrultuda olduğunu iddia etmiştir. Bu doğrultuda Tahir Ahmed verdiği bir hutbede şunları nakletmiştir;

"Bu asırda Gulam Ahmed'e edilen itirazlar bile, Kur-an'ı Kerim'in bu ayetleri ışığında, sık sık tekrarlanan eski itirazların tamamen aynısıdır. Aralarında eski peygamberlere karşı ileri sürülen fakat Gulam Ahmed'e edilmemiş olan bir tek yeni itiraz bile yoktur. Çoğu kez Hz. Muhammed (s.a.v.)'e edilen itirazların aynısı, kendisine tam olarak bağlı olan ve kendisini candan seven sadık ve temiz hizmetçisi Ahmed hakkında da tekrarlanmıştır."¹⁹⁹

¹⁹⁷Ahmedî Cemaatinin Kuruluşunun 100'üncü Yıldönümü Dolayısıyla Hazırlanmıştır. (Selections From theWritings of the Promised Messiah Islam Isnternational Publications Limited. (United Kingdom: 1994), 1.

¹⁹⁸ Gulam Ahmed, *Çeşme-yi Marifet*, Mabini Khankin al 23/94-991.

¹⁹⁹ Mirza Tahir Ahmed, Ahmedî Cemaatinin Kuruluşunun 100'üncü Yıldönümü Dolayısıyla Hazırlanmıştır. (Selections From theWritings of the Promised Messiah Islam Isnternational Publications Limited. (United Kingdom: 1994), 1.

Sonuç olarak Kadiyani Cemaati kendilerine ithaf edilen İngiliz yanlısı olma fikrini de bu doğrultuda değerlendirmektedirler. Ortaya atılan bu görüşlerin sebeplerini incelediğimizde Kadiyani Cemaati'nin ilk dönemlerinde Mirza Gulam Ahmed'in İngilizlere karşı olan yakınlığı dikkat çekmektedir. 26 Nisan 1884 tarihli Kadiyaniler hakkında kanun yayınlanır.²⁰⁰

Mirza Gulam Ahmed'in bu tutumunu incelediğimizde, Hindistan'da Sih iktidarı hüküm sürdüğü dönemde Müslümanlara pek çok eziyetler yapılmıştır. Yapılan bu haksızlıklar karşısında İngiliz Hükümeti başa gelince. Müslümanlara yeni haklar tanımaya başladılar. Müslümanlara karşı yapılan haksızlıkları giderdiler. Bunun sonucunda Gulam Ahmed İngilizlere karşı yakınlık göstermeye başladı. Bu tutumu sergilerken de iyiliğe iyilik ile karşılık vermenin insani bir şey olduğunu ve bunun da peygamber olduğunu ifade etmektedir. İngilizlerin Müslümanlara karşı sergilediği hoşgörölü tutum karşısında Gulam Ahmed böyle bir yakınlık göstermiştir. Bu sözler sonucunda Gulam Ahmed kendisinin İngiliz yanlısı olmadığını iddia etmektedir. İngilizlere karşı göstermiş olduğu iyi niyetin İslam dininin özünde olan bir davranış biçimi olduğunu söylemektedir. "Geçmişte ailesinin İngilizlere karşı göstermiş olduğu yakınlığın ise Kadiyani Cemaatiyle bir ilgisi olmadığını, zira cemaatin bu olaylardan sonra kurulduğunu ifade etmektedir." ²⁰¹

Benzer şekilde, Mirza Beşirüddin Mahmud Ahmed 1924 yılında ilk kez İngiltere'ye gittiğinde, I. Kraliyet Köşkü'ndeki Hint Anıt Geçidi'nin yanı sıra. Sussex Daily News'de yer alan tarihi bir konuşmada şunları söyledi:

"Britanya İmparatorluğu gerçek Milletler Cemiyeti'dir ve savaştan önce anlaşılmış olsa da, ancak bu savaş sırasında tam olarak eve getirildiği bu gerçeğin, şimdi gözden kaçırılmasına izin verilmeyeceğine inanıyorum. Ait olmaktan onur duyduğum ülke olan Hindistan, olgunluk eşiğine geldi ve özlemi ve idealleri, şimdiye kadar benimsenmiş olandan farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir. Britanya İmparatorluğu, türünün bu dünyada denenmiş en büyük deneydir ve bu deneyin başarısı, büyük ölçüde, dünyanın gelecekteki ilerlemesine ve refahına bağlıdır. Bu nedenle her birimiz İmparatorluğu başarılı kılmak için kişisel ve bireysel amaçlarını ve önyargılarını feda etmeye istekli ve hazır olmalıyız... Kadiyani Cemaati'nin Kutsal Kurucusu, Mirza

²⁰⁰Mirza Tahir Ahmad, *Tarih Gerçekleri Işığında İngiliz Fidanı*, çev. M. C. Şems, (İslam International Publications Ltd, 1991), 1.

²⁰¹ S.Abul Hasan Ali Nadwi, *Qadianism A Critical Study*, Translated From Urdu By Zafer İshaq Ansari, (India: Academy of Islamic and Publications. 1965),8-9.

Gulam Ahmed'in (Allah'ın barış ve nimetleri üzerine olsun) koyduğu Bağlılık borçlu olduğumuz Hükümete tam yardım ve iş birliği yapmamız ve ülkemize hizmet ederken tüm insanlığa sevgi ve sempatomizi sunmamız Cemaat'ın ana ilkelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Hindistan'daki diğer tüm toplulukların, bazı farklılıklara rağmen, İmparatorluğun yürekten destekçileri olduğuna inanıyorum."²⁰²

"Ey bana biat etmiş olan dostlarım! Yüce Allah bana ve size, hoşuna gittiği işleri yapmamızı nasip etsin. Bugün siz azsınız ve hakir görülmektesiniz. Yüce Allah'ın ezelden beri yürürlükte olan sünneti gibi bugün sizin için bir imtihan devridir. Her yönden sendeleme için uğraşılacaktır. Sizler her şekilde eziyet edileceksiniz. Türlü türlü laflar işitmeye mecbur olacaksınız. Size diliyle yahut eliyle eziyet veren her kişi İslâmiyet'e yardım ettiğini sanacaktır. Gökten de size bazı imtihanlar olacaktır ki her bakımdan sınanasınız. O bakımdan daha şimdiden dinleyiniz. Zafere ulaşmanızın ve galip gelmeniz yolunu, kuru sözlerinizi kullanmanız yahut alaya karşılık alaylı hareketler yapmanız veyahut küfüre karşılık küfretmeniz değildir. Çünkü eğer siz de yalnız bu yolları benimserseniz kalpleriniz katılaşıp ve içinde ancak, Yüce Allah'ın nefret ettiği ve tiksindiği boş lâflar olacaktır. O yüzden sizler, biri halkın öteki de Allah'ın, her iki laneti üzerinize toplamayasınız".²⁰³

Gerek Gulam Ahmed gerekse 1. Halife Beşirüddin Mahmmut Ahmed'in Britanya İmparatorluğu hakkında eleştirel düzeyde bir ifadesi bulunmamaktadır. Daha çok onların idaresi altında bulunmaktan duydukları memnuniyet ifade edilmiştir. Gulam Ahmed başka bir söyleminde "Yüce Allah benimle muhatap olarak Cemaatime şunları bildirmemi emir buyurdu. Her kim iman etmişse; öyle ki imanına dünya karışmış olmasın ve imanında münafıklık yahut yufka yüreklilikten tabi olmanın) herhangi derecesinden de mahrum olmasın; işte bu gibi insanlar Allah'ın sevdiği kimselerdir. Yüce Allah bu gibi kimselerin doğru yoldan yürüdüklerini buyurur."²⁰⁴ "Ey kendini benim cemaatim sayan bütün insanlar, sizler ancak takva yollarından yürüdüğünüz zaman gökte benim cemaatim sayılırsınız. Bu sebepten beş vakit namazını sanki Allahu Teâla'yı görüyormuşçasına korku ve kalp huzuruyla eda ediniz. Oruçlarınızı da Allah için doğrulukla tamamlayınız. Zekât verebilecek olan herkes zekât versin ve üzerine hac farz olan ve arada hiçbir engeli olmayan her şahıs hac farzasını eda etsin. İyiliği süsleyerek yapınız ve kötülüğü tiksiniyerek bırakınız. Şunu kesin biliniz ki takvadan boş

²⁰²The Review of Religions (December 1924),449-450.

²⁰³ Mirza Gulam, *Ruhani Hazain*; Cilt 3; *Izale-i Evham*, 446.

²⁰⁴Mirza Gulam, *Ruhani Hazain*; Cilt 20/309; *El-Vasiyet*, 11.

olan hiç bir amel (hareket ve iş) Allah'a erişemez. Her iyiliğin kökü takvadır. Eğer bir amelde bu kök zayi olmazsa, o amel bile zayi olmaz. Önceki müminler nasıl ki imtihan olmuşlarsa, siz de aynen türlü üzüntü ve musibetlerle imtihan olmalısınız. Eğer gökteki meleklerin bile sizi methetmelerini istiyorsanız, dayak yediğiniz hâlde memnun kalın küfür duyduğunuz hâlde şükrediniz ve başarısızlıklarla karşılaşın fakat alakanızı kesmeyiniz. Sizler Allah'ın son cemaatisiniz. O yüzden, kemal ve güzellik bakımından en yüksek seviyeye varmış o iyilikler gösteriniz."²⁰⁵

"Adaletsizliğe ısrar ederek doğruluğu yok etmeye çalışmayın, doğruluğu kabul ediniz, doğruluk ister bir çocuktan gelsin. Eğer size muhalif birisinde doğruluğu bulursanız hemen onu tartışmasız terk ediniz. Doğrulukta karar kılınız ve daima doğru şahitlik ediniz. Hiçbir düşmanlık sizi adaletten alıkoymamalıdır."²⁰⁶

Kısaca; Gulam Ahmed 1303'te (1885) kendisinin hicrî XIV. yüzyılın müceddidi olduğunu ilân etti. Hinduların Arya Samaj grubuyla giriştiği tartışmanın sonunda *Sürme-i Çeşme-i Arya* adlı kitabını yayımladı (Lahor 1886). 1 Aralık 1888'de Luziyana'da, Allah'ın kendisine taraftarlarından biat almasını ve ayrı bir cemaat oluşturmasını emrettiğini bildirdi. Gulam Ahmed biraz daha ileri giderek 1891 yılında, aldığı vahiy ve ilhamlara göre İsa b. Meryem'in diğer nebiler gibi tabii bir ölümle öldüğünü, Allah'ın kendisini Hıristiyanların ve Müslümanların beklediği Melih ve mehdî olarak gönderdiğini söyledi. Bu konudaki görüşlerini arka arkaya yayımladığı *Feth-i İslâm* (baskı yeri yok, 1891), *Tavzîh-i Merâm* (baskı yeri yok, 1891) ve *İzâle-i Evhâm* (baskı yeri yok, 1891) adlı kitaplarında açıkladı.

3. Müceddidlik İddiası

Sözlükte "yenilemek, yeni bir yol açmak" anlamındaki tecdid, bir işi ya da bir şeyi ciddiyetle ve bir yöntemle yeniden ve aslına uygun biçimde yenileme faaliyetini ifade eder. Tecdidi gerçekleştiren kişiye de müceddid denir.²⁰⁷

Gulam Ahmed, "Rabbim bana bildirdi ve beni bu yüzyılın müceddidi kıldı ve dedi ki: 'Onların bekledikleri Mesîhu'l-Mev'ud ve el-Mehdiy-yu'l-Ma'hud sensin.' Ve yine

²⁰⁵ Mirza Gulam, *Ruhanî Hazain*, 19/15.

²⁰⁶ Mirza Tahir Ahmed, Müslüman Ahmediye Cemaatinin Kuruluşunun 100'üncü Yıldönümü Dolayısıyla Hazırlanmıştır. (Selections From the Writings of the Promised Messiah (United Kingdom: Islam International Publications Limited, 1994), 16-17.

²⁰⁷ Tahsin Görgün, "Tecdid", *DİA*, İstanbul: 40/234.

dedi ki: ‘Biz seni Mesih İbn-i Meryem kıldık.’²⁰⁸

Mirza Gulam Ahmed kitaplarla insanları ileride ortaya atacağı görüşlere ısındırmaya çalışmıştır. İlk olarak 1885 yılında Kendisini dini yenilemek üzere gönderildiğini iddia etmiştir. Bu amaçla hem propaganda yapmak hem de halkın olumlu veya olumsuz tepkisini ölçmek için seyahatlere çıkmıştır. Gulam Ahmed’in seyahatleri, Tolstoy’un “Bütün hikayeler iki türlü başlar ya şehre bir yabancı gelir ya da siz seyahate çıkarsınız” meşhur sözünü akla getirmektedir. Örneğin milletlerin arasını bulacak bir hakem, hiç kimsenin bilmediği gizli ve ledünnî ilimlerle donatılmış imam ve halife, Âdem’in benzeri, Meryem’in oğlu Mesih (Mesih ibn Meryem), geleceği bildirilmiş Mesih (el-Mesihu’l-Mev’ûd) veya geleceği bildirilmiş Mehdî (el-Mehdî el-Ma’hûd) gibi sıfatlar sayılabilir. Onun müceddidliğini ispatlamak için Ebced hesabını, Kur’an ayetlerini ve hadisleri delil getirmeye çalışmışlardır.

Mirza Gulam Ahmed müceddidliği ile ilgili olarak *Ayine* isimli eserinin 346, *Risal-i Tuhfe-i Bağdat* isimli eserinin ve *el-Mektub* isimli eserinin 6. sayfalarında “Allah beni bu yüzyıl ve bu zaman için imam ve halife kıldı ve beni bu yüzyılın başında insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmam için müceddid olarak gönderdi.”²⁰⁹ Mirza Gulam Ahmed her fırsatında İngiliz Hükümetinin destekçisi olduğunu dile getirmiştir. Kalemimle hizmet ediyor ve eserlerinde İngiliz Hükümeti’ne sadakat ve muhabbeti yazıyorum...” Biz kalemimizle bu devletin emrindeyiz; iyiliği için duacıyız; hizmetkârıyız. Gerçek İslam delillerini, yumuşaklıkla, muhtelif ülkeler halklarına arz etmekle emrolundum; bu yüzden kanatları altında hayatımı sulh ve güven içinde sürdürdüğüm İngiliz Hükümetine karşı herhangi bir kötü düşüncem yoktur.²¹⁰ Berahin-i Ahmediye’nin üçüncü ve dördüncü ciltlerinde Mirza, İngiliz hükümetini açıkça övdü ve "İslami Kuruluşlara Önemli Bir Çağrı: Müslümanların Güvencesiz Durumu ve Müslümanların Korunmasız Durumu" başlıklı bölümlerde Müslümanlara yönelik iyiliğini uzun uzun sıraladı. İngiliz Hükümeti". Bu çağrıda, tüm İslam kuruluşlarını ortak bir muhtıra hazırlamaya ve önde gelen tüm Müslümanların imzalarıyla hükümete göndermeye çağırdı. Ayrıca ailesinin yaptığı hizmetleri yinelemiş ve cihadın caiz olmadığını vurgulamıştır.²¹¹

Kadiyanilik cemaatinin özünü genel olarak Müceddidlik, Mehdilik, Mesihlik ve

²⁰⁸ Mirza Gulam Ahmed, *İmamı’l-Hucce*, 3; Faruk Arslan, *Keşmir’de Hz. İsa Efsanesi*, (İstanbul: Karakutu Yayınları, 2006).; Fırlalı, *Kadiyanilik*, (Ankara: TDVY, 1994) 126.

²⁰⁹ İsmail Mutlu, *Mezhepler Nasıl Ortaya Çıktı?*, (Mutlu Yayıncılık 2000), 390.

²¹⁰ Fırlalı, *Kadiyanilik*, (Ankara: TDV 1994), 50.

²¹¹ Gulam Ahmed, *Berahin-ı Ahmadiya*, 1/17-22

Hinduların Krişna Avatarlığı ve Kısmi peygamberlik gibi konuları etrafında şekillenir. 1880 yılında yayınladığı *Berahin-i Ahmediyye* isimli kitabında Müceddid olduğunu ileri sürmüş 1885 yılında on dördüncü hicri yüzyılın müceddidi olduğunu ilan etmiştir.

“Benim bu manevî ve ruhanî mertebeye yükseltildiğimi gizlersem haktan ayrılmış olurum. Allah-u Teâlâ şüphe götürmez kelâmıyla beni taltif etmiş ve görmeyenleri gördürmek, hakikati arayanları aradıkları gayeye eriştirmek ve hakikati kabul edenlere pek çoklarının dem vurduğu fakat pek az kimsenin keşfettiği berrak pınar hakkında müjde vermek için beni seçmiştir.”²¹²

Kendi iddialarına göre o, bir müceddid, mehdi, mesih hatta nebi ve resuldür. Kadiyani dinine mensup kitle liderleri Mirza Gulam Ahmed hem Müslümanları beklediği Mehdi, hem de Hristiyanların Mesih'i aynı zamanda Hinduların da avatarıdır.

“İleri sürülen bu iddialar genel anlamda bölgedeki dini anlayışların sahip olduğu kurtarıcı fikrini de yansıtmaktaydı. Bu iddialarla birlikte itikadi olarak Eş'arî ve Maturîdî kelamcılarının görüşlerini benimseyen Kadiyâniler'e göre iman Kur'an'da geçtiği gibi dil ile ikrar kalp ile tasdik etmek demektir. Hz. Muhammed'in peygamber olarak getirdiği esasları hayatlarında tatbik etmek gerekir. Amentüde ifade edilen esaslar aynen geçerlidir. İslam'ın şartları konusunda Hanefî mezhebine tabidirler.”²¹³

Zaferullah Daudi Kadiyanileri tanımlarken, Kadiyani Cemaati'nin kurucusu Mirza Gulam Ahmed Kadiyani'dir (1255-1326/1839-1908). Buna nisbetle bu grubun mensuplarına Kadiyani, Mirzâi, Ahmedi isimleri verilir. Çünkü bu grup onun görüşlerini kabul ederek ortaya çıkmıştır. Bunlar arasındaki bir grup Ahmedi Lahori ismiyle de meşhurdur. Onların Müslümanlara has şiarları kullanmasını yasakladı. Pakistan'da onlara karşı gayr-i müslimlere davranıldığı gibi davranılmaktadır. Bu grubun ilk merkezi Kadiyan (Hindistan) idi. Bugünlerde merkez Pakistan'daki Rabva şehridir.²¹⁴

Mirza Gulam Ahmed Hadisi şöyle tarif ediyor. Hadisten muradımız hikâye tarzında Hz. Muhammed'den (s.a.v.) takriben 150 yıl sonra muhtelif raviler tarafından

²¹² Siddık Korkmaz, “Kadiyanilik” *İslam Mezhepleri Tarihi*, ed. Sönmez Kutlu,(Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 546-547.

²¹³ Ahmet Yöner, “Kadiyanilik Bağlamında Mehdilik” *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*13/24 (2011/2), 181.

²¹⁴Zaferullah Daudi, *şah Velıyullah Dehlevi'den Günümüz Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*.(İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 269. Ayrıntılar için bakınız: Zahir, İhsan ilahi, *el-Kadiyaniyye*, (Lahor: 1404/1983); Muhammed Beşir, *el-Kadiyaniyyetu Fi'etun Kafıratun*, (İslâmâbad, 1413/ 1992); Fığlalı, Ethem Ruhi, *Kadiyanilik* (İzmir: 1986); Heyet, el-Mevsuatu'l-Musayyara fi'l-Edyani ve'l-Mezâhibi'l-Ma'âsara (Riyad?); Berni, Prof. Muhammed İlyas, *Kadiyani Mezheb ka İlmi Muhâsıbe*, (Lahor?). 269

toplanmış eserlerdir.²¹⁵ Hadis kaynakları hakkında ise: “İnsanlar tarafından mutlaka bunlarda değişiklikler meydana getirilmiştir. Bununla birlikte bunlar hem Ahad habererdir hem de zannidir. Bunlarda takriben çok az mütevatir bulunmaktadır.²¹⁶ Hadisler hakkında devamla Uzun zaman sonra toplanan bu hadisler mevcut olamasaydı İslam’ın gerçek öğretilerinde hiçbir eksiklik olmazdı. Çünkü Kur’an ve amelde devamlılık bu gerekleri yerine getirmiştir. Bununla birlikte hadisler bu notu artırmıştır. Sanki İslam nur üzerine nur olmuştur. Hadisler Kur’an ve sünnet için şahit gibi durmaktadırlar.²¹⁷ Hadis konusunda cemaatine: Kur’an ve sünnete ters düşmeyen bir hadis ne kadar aşağı derecede olursa olsun onunla amel etmek cemaatimizin görevidir.²¹⁸ Kadiyaniliğin müntesipleri Gulam Ahmed hangi hadise sahih derse biz kabul ederiz, zayıf dediğine zayıf deriz. Çünkü hadisler Hz. Muhammed’den değil ravilerden ulaşmıştır. Gulam Ahmed yaşayan peygamberdir. Biz ona itimad ederiz.²¹⁹

4. Mehdilik ve Mesihlik İlanı

4.1. Mehdilik İlanı

Mehdi sözcüğünün kökenine ilişkin olarak iki görüş bulunmaktadır. Mehdi inancının Sümer devleti orijinli olduğu Babil ve Mısır’da geliştiği düşüncesidir. İlk örneğinin kurduğu merkezî devletiyle asırlar boyu Mezopotamya’da süren teokratik tapınak şehir yönetimine son veren ve kendisine “Şarkışşati” Dünya Kralı unvanı veren Akad Kralı I. Sargon’da (MÖ 2350 yılları) ve Babil Kralı Hammurabi’de (MÖ 1728-1686) görülmektedir.²²⁰ Bir görüşe göre ise mehdi inancının her dinin kendi içinde, tarihî, psikolojik ve sosyolojik koşulların etkisiyle ortaya çıktığı yönündedir.²²¹

İsnaaşeriyye anlayışına göre ise kırktan fazla ayette Muhammed b. Hasan’ın Mehdî olarak geleceğine işaret vardır. Onlara göre Hûd, 11/8; eşŞûrâ, 24/4; el-Kasas, 28/5 gibi ayetler Mehdî’ye delalet etmektedir.²²² Kur’an’da, Yahudi ve Hristiyanların

²¹⁵ Maulvi Sher Ali, B.A. The Mahdi *The Review of Religions*, 174-188.

²¹⁶ Gulam Ahmed, *The Review of Religions*, 6-8.

²¹⁷ Mirza, *The Review of Religions*, (1904), 9.

²¹⁸ Mirza, *The Review of Religions*, (1904), 10.

²¹⁹ Zahir, *el Kadiyaniyye*, 107-108.

²²⁰ Ahmet Yöner, *Mehdilik Fikri ve Müslümanlar Arasındaki İlk Tezahürleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek İsans Tezi, 1998, 20.

²²¹ Nurullah Agitoğlu, “Şerhlerde Mehdilik Meselesi Ve Sünnî-Şîî Tartışması: Azîmâbâdî’nin Ebû Dâvûd Şerhi Örneği” *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* , 9/2 (2017),933;Ekrem Sarıkçıoğlu, “Mehdi”, *DİA*, 28/ 369.

²²² Sadık el-Hüseyni eş-Şirazi, *el-Mehdi fi’l-Kur’ân*, Beyrut: tsz., 9-12.

Mehdilik hakkındaki görüşlerine dair açık bir işaret de bulunmamaktadır.²²³

Yüce alamet Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) tarafından şöyle anlatılmıştır: "Bizim Mehdimizin iki alâmeti olacak. Dünya oldu olalı bu gibi iki alâmet hiç ortaya çıkmamıştır. Ramazan ayında ay (her zaman tutulduğu tarihlerin) ilkinde, güneş ise (her zaman tutulduğu tarihlerin) ortasında tutulacak. Nitekim bu yüce kitap, "Ay tutulacağı zaman, güneş ile ay (tutulmuşken) bir araya getirileceği zaman, insan, "Nereye kaçabilirim?" diyecek"²²⁴

Mirza'nın mektup koleksiyonunda yer alan ve 24 Ocak 1891 tarihli bu mektubu. Aşağıdakiler bu tarihi mektuptan bir alıntıdır:

Efendim, sizin tarafınızdan her ne söylendiyse, de kendimi Vadedilen Mesih ilan etmemde bir sakınca yoktur, Şam Hadislerinde bahsedilenden bağımsız olarak bile, bu alçakgönüllü kişinin Mesih'in bir kopyası olmaya ihtiyacı yoktur. Ben sadece Allah'ın beni alçakgönüllü ve itaatkâr kulları arasına dâhil etmesini istiyorum. Ama sınanmaktan da kaçamayız. Yüce Allah, imtihanı yükselmenin tek yolu kılmıştır:

İnsanlar, "İnandık" demeleriyle imtihan edilmeyeceklerini mi sanıyorlar?²²⁵(Ankebut-2)

Bu tavsiyenin gerçek nedenleri nelerdi? Bu sadece Hakim Nureddin'in ileri görüşlülüğü ve hırslı doğası mıydı, yoksa güçlerin bir tür teşvikiyle mi yapılmıştı? Bu yeni cemaatin yükselişinin tarihsel arka planını aklımızda tutarsak, hiç de uzak bir ihtimal gibi görünmüyor. Durum şuydu ki, İngilizler Seyyid Ahmed Şahid'in dini hareketini deneyimlemiş ve bu nedenle büyük zorluklara maruz kalmışlardı. Aşağı yukarı aynı zaman diliminde Sudan'da, Sudanlı Mehdi liderliğinde başka bir hareket yükselmışti ve bu da İngiliz kuvvetlerine çok zor anlar yaşatmıştı. İngilizlerin, İslam davasına yaptığı hizmetlerle halkın Müslüman güvenini kazanmış ve dini şevkiyle halkta coşku uyandırabilecek kendi seçtikleri güvenilir bir dini liderin yükselişinin arzu edilirliliğini düşünmesi pek olası değildir.

Mirza Gulam Ahmed Mehdi olduğunu iddia ettiği zaman Hindistan'ın bütün molla ve hocaları bağıra bağıra, "Güneş ile ay Ramazan ayında tutulmadıkça sana asla inanmayız. Çünkü Peygamber Efendimiz bunun Mehdi'nin iki alâmeti olduğunu

²²³ Fığlalı, *Mehdi İnancı*, 178-215.

²²⁴ Kur'an-ı Kerim, Kıyamet Suresi: 9-11.

²²⁵ Gulam Ahmed, *Mektubat-ı Ahmediyye*, 5/2,85. Mirza Gulam Ahmed'in mektupları üç ciltlik Mektubat-ı Ahmediyye ismiyle yayımlanmış ve sözleri taraftarlarınca Melfuzat ismiyle beş ciltlik kitapta muhafaza edilmektedir.

söylemiştir." diye minberlerde halkı galeyana getirmek için söylerlerdi. O zaman bu hadis doğru idi de 1894 yılında tahakkuk ettikten sonra mı sahte bir hadis oluverdi? ²²⁶

Bu alametler gökyüzünde meydana geldiği zaman Vadedilen Mesih ve Mehdi Mirza Gulam Ahmed, "Cenab-ı Hak Mehdi'yi destekleyecek bu semavi alameti meydana getirdi. Bütün Müslümanlar bin üç yüz yıldan beri bu alametini gerçekleştirmesini bekliyorlardı. Ben Mehdi olduğumu iddia ettiğim zaman sizler gökyüzünde Ramazan ayında bu alâmetlerin ortaya çıkmasını hiç istiyor muydunuz? Geçen bin üç yüz sene esnasında nice kimseler Mehdi olduğunu iddia etmişlerse de bu semavi alâmetler hiç kimse için ortaya çıkmadı. Nice padişahlar bile mehdilik hevesine kapılmışlardı. Fakat herhangi bir numara çevirerek gökyüzünde Ramazan ayında ay ile güneşin tutulmasını sağlayamamışlardı. Bunların mehdiliği iddia ettikleri zaman, Allah'tan başka bu alâmetleri gökyüzünde ortaya çıkarmaya kimsenin gücü yetseydi bu padişah gidermiydi. ²²⁷

Ona göre, Kureyş ve Ehl-i Beyt'ten bir Mehdî'yi beklemek boşunadır. Çünkü bu çağda söz konusu soya mensup olanlar ve onların asabiyetleri dağılmış ve çözülmüştür. Onları bir arada bulmak mümkün değildir. Tam tersine başka tür asabiyetler ortaya çıkmıştır. Bu durumda eğer Mehdî gelecekse bile beklenen soydan ve yerden gelmeyecektir. Gelse bile başarılı olmayacaktır. Çünkü her türlü davet, asabiyeti yani soy birlikteliği gücünü gerektirmektedir. O bu düşüncesini şu ifadeleriyle açıklamaktadır: "Şevket ve asabiyet olmadan dini bir davet ve hareket başarıya ulaşamaz. Haşimilerin ve hatta Kureyş'in asabiyeti dünyanın her tarafında bazı istisnalar dışında tamamen dağılmış ve yok olmuştur. Kureyş'in asabiyetine üstün gelecek diğer bir takım milletler meydana gelmiştir." Görüldüğü gibi İbn-i Haldun asabiyet teorisine bağlı olarak Mehdî inancını ve bunun imkânını ele almıştır. O doğrudan Mehdî inancının gerçek olup ya da olmadığı konusunda bir sonuca gitmekten her ne kadar kaçınmış ise de biz onun bu konuda pek de olumlu bir düşünceye sahip olmadığını çalışmalarında rahatlıkla anlayabiliyoruz. Her şeyden önce İbn-i Haldun, Mehdî inancının dayanaklarını ve kaynaklarını zayıf bulmaktadır. ²²⁸

4.2. Mesihlik İlanı

Al Masihi Arapça'da M-S-H kökünden "ölçmek ve meshetmek" manalarına

²²⁶ Mirza Nasır Ahmed, *Maneviyat Dergisi*, (2013), 2/28

²²⁷ Mirza Nasır Ahmed, *Maneviyat Dergisi*, (2013), 2/46

²²⁸ Faruk Gün, "A Review on the Mahdi's Belief", 4 (1), (Artuklu Akademi, 2017) 122.

gelir.²²⁹ Aramice’de “Beklenen kurtarıcıya ait verilen bir sıfattır”²³⁰ Arap müellifleri arasında bu kelimenin İbranice ve Süryanice’den geldiğini ileri sürenler vardır. İbranice aslı “Mübarek” manasına “Meşih” tırki İsa’nın lakabıdır.²³¹ Kur’an-ı Kerim’de ise “Ey Meryem! Allah sana kendinden bir sözü adı Meryemoğlu olan Mesih’i dünya ve ahirette şerefli ve Allah’a yakın kılınanlardan kılınan olarak müjdelersin.”²³² Kur’an’da Meryemoğlu İsa Mesih olarak birçok ayette “Mesih” kelimesi geçmektedir. “Mesih” Hz. İsa’nın özel bir adı olmaktadır.

Mirza Gulam Ahmed, Mehdi ve Mesih olduğunu Urduca dilinde art arda 1891 yılında yayınladığı *Feth-i İslam*, *Tavzih-i Meram* ve *Hale-i Evham* isimli eserlerinde açıkladı. Ayrıca, Gulam Ahmed, 123 ade gayb haberlerini ve vahiylerini içeren *Nuzûlu İsa* isimli eserini 1901 yılında yayınladı. Bir kurtarıcı bekleme inancının, İslam ve İslam öncesi dinlerde farklı isimler altında bulunduğu araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. İnsanların genel fiziksel benzerliklerinin yanında, psikolojik olarak da benzerlikleri bulunmaktadır. Bunun bir örneği, insanların güçlerinin yetmediği zorluklardan kurtulmak için, kendilerini bu zorluklardan kurtaracak birisini beklemeleri konusu olan Mesih-Mehdi inancında görülmüştür. İnsanlığın ortak bir görüngüsü olan bu inanç, üç semavi din olan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet’te de görülmektedir. Bu dinlerdeki Mesih telakkisi, kıyamet kopmadan önce, dünyada yaşanan haksızlıklara son vererek ve adaleti yeniden sağlayarak cenneti bir kutsal devir oluşturulacağı şeklindedir. Kıyametten önce gelerek insanlığı kurtaracak olan bu şahıs, Yahudilikte Hz. Davud’un soyundan gelen bir kral, Hristiyanlıkta ve İslam’da Hz. İsa’dır. Şunu da belirtmemiz gerekir ki İslam’daki Hz. İsa beklentisi ile Hristiyanlıktaki İsa beklentisi arasında fark bulunmaktadır. Bu açıdan Mesih, her üç dinde özel bir anlam taşımakla birbirinden ayrılmaktadır.

Mirza Gulam Ahmed’in mesihlik iddiası doğrudan doğruya İsa b. Meryem’in tabî bir ölümle öldüğü iddiasına dayanır. Mirza Gulam Ahmed, Hz. İsa’nın çarmıha gerildiğini, çarmıhta ölmediğini iddia etti. Ona göre, çarmıhta öldü sanılarak bırakıldığı mağarada Hz. İsa, kendine gelerek yaralarını "Merhem-i İsa"²³³ denilen bir ilaçla iyileştirmiş ve İncil’i öğretmek ve kayıp 10 İsrail koyununu (kabilesini) aramak için

²²⁹ Jacques Waardenburg, “Mesih” c.29 (Ankara: TDV, 2004), 306-309

²³⁰ Jacques Waardenburg, “Mesih” c.29 (Ankara: TDV, 2004), 306-309

²³¹ Yazır, M.Hamdi. “Hak Dini Kur’an Dili”, 2/1100.

²³² Kur’an-ı Kerim, Âl-i İmran 45.

²³³ Mirza Gulam Ahmed, *İsa Mesih Hindistan’da*, çev. Abdulgaffar Han, (İstanbul: İslam International Publications Limited, 2008), 61.

Keşmir'e gelmiştir. Burada 23 yaşında vefat eden Hz. İsa, Sirinagar'a gömülmüştür. Bu nedenle kıyamet öncesinde Beklenen Mesih, Hz. İsa değil, Hz. Muhammed'in ümmetinden, yaratılış bakımından ona çok benzeyen birisi olacaktır. Müslümanların beklediği Mehdî de ayrı bir kişi olmayacaktır. Mesih ile aynı kişi olacaktır. Bu kişi de, Mirza Gulam Ahmed'den başkası değildir.²³⁴ Mirza Gulam Ahmed Mesihlik konusundaki iddialarını temellendirirken Misl-i İsa (İsa Gibi) teorisini ortaya atmıştır.²³⁵

İslam dinini Yahudilikten ve Hristiyanlıktan ayıran en önemli özellik, dinamik bir yapıya sahip olmasıdır. Bu bakımdan İslam dini için eyleme geçmek çok önemlidir. Ancak asırlardır dini bir inanç olarak kabul ettiğimiz Mesih-Mehdi inancı yapısı itibarıyla bizim eyleme geçmemizi engellemektedir. Böyle bir inanç çerçevesinde oluşan sosyal ve siyasi yaşamda, insanlar başkalarına boyun eğmeyi ve zillet içinde yaşamayı kader olarak telakki ederek, bütün umutlarını gelecekte ortaya çıkacak kurtarıcıya havale etmişlerdir. Hâlbuki yüce kitabımız Kur'an'da geçen; "Bir toplum kendini değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez."²³⁶ Rad/11 ayeti bunun böyle olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Zaten asırlardır Müslüman coğrafyasında yaşanan sıkıntılar bariz olarak göstermiştir ki Mesih'i beklemek hiçbir işe yaramamıştır. Bu sıkıntılardan kurtulmanın tek bir yolu vardır, o da çalışmak. Bu yüzden Kur'an'da Allah şu önemli ilahi kaideyi belirtmektedir: "İnsanın eline çalışmasından başka bir şey geçmez."²³⁷ (Necm/39) İşte bu nedenle Mesih'i beklemek yerine Kur'an'ın rehberliği ışığında dünyada değişiklik yapmak için çalışmalıyız.

Öncelikle Nuzul-ü İsa ile kastedilen Hz. İsa'nın çarmıhta ölmediği Allah'ın onu kendi katına yükselttiği, kıyamete yakın tekrar yeryüzüne geleceğini (Üzül) ileri süren görüş. Yahudilikte İsa: İsa babasız olarak dünyaya gelmemiştir. Meryem'in nişanlısı Yusuf'un oğludur. İsa peygamber ve Tevrat'ta müjdelenen Mesih değildir. Kendini Allah'ın resulü sanan yalancının biridir. Nitekim Yahudilerin çabalarıyla Romalı askerler tarafından çarmıhta öldürülmüştür. İddialar için Nisa 156-157'ye bakınız. Dolayısıyla Tevrat'ta müjdelenen Mesih beklentisi vardır.

Mirza Gulam Ahmed "Meryem oğlu İsa doğal bir şekilde ölmüştür". Bu yüzden tekrar dirilmeyecektir. İnsanları beklediği kurtarıcı bizzat kendisidir. Böylelikle 1891

²³⁴ Ethem Ruhi Fıçlalı, "Kadiyanilik, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 24 (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001), 137-139.

²³⁵ Mirza Gulam Ahmed, kendi anlayışı içinde nüzulün imkânsızlığını sebepleriyle sıraladıktan sonra Müslümanlık akidesi bağlamında İsa olarak ortaya çıkacağı görüşünü temellendirmeye çalışmıştır.

²³⁶ Kur'an-ı Kerim, Ra'd/11.

²³⁷ Kur'an-ı Kerim, Necm /39.

yılında Mehdi ve Mesihliğini ilan etmiştir.²³⁸

Mirza Gulam Ahmed, Hristiyanların İsa'nın Allah'ın oğlu olarak nitelendirmelerini kabul etmez. Gulam Ahmed İsa'nın ölümüyle ilgili olarak Kur'an'dan Al-i İmran 55. Ayeti delil olarak gösterir; Ey İsa, ancak Ben seni vefat ettireceğim. Seni katıma yükselteceğim. Seni kâfirlerin suçlamalarından tertemiz kılacağım. Sana uyanları kıyamet gününe kadar kâfirlere üstün kılacağım...”²³⁹

Gulam Ahmed Yukarıdaki ayet-i kerimeden de anlaşıldığı gibi İsa (As.) ölümünün ardından Allah (çec) nezdinde yükseltilmiştir. “Seni katıma yükselteceğim” cümlesi “Seni vefat ettireceğim” cümlesinden sonra gelmektedir. Önce zikredilen, önce vuku bulmuştur. Ancak dil kaidelerini (Hâşâ) Allah'tan (c.c.) daha iyi bildiklerini iddia edenler, bunu aksini söyleyebilirler. Onların dediklerine göre, her ne kadar “Allah katına yükseltmek” ayette daha sonra geliyor. Olsa da, aslında bunu daha önce gelmesi gerekirmiş. Hâlbuki Allah (c.c.) fikirlerin nasıl ifade edilebileceğini en iyi bilendir.”²⁴⁰ Gulam Ahmed her şeye gücü yettiğini bu yüzden beklenen Mesih'i dirilmeye ihtiyacı olmadığını söyler. İnsanları ıslah edecek birinin Müslümanlar arasından çıkabileceğini bunun kendisi olduğunu ifade eder.²⁴¹

Bu ayette seni vefat ettireceğim ve yükselteceğim kelimelerine farklı anlamlar yüklenmesi değişik yorumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gulam Ahmed; “Ben büyük bir iddia ve kararlılıkla size: Doğruluk üzerinde olduğumu ve Allah'ın (c.c.) lütfuyla bu cephede sadece benim muzaffer kılınacağımı söylüyorum. Ben bütün dünyanın doğruluğumun ayakları altında olduğunu görüyorum. Tövbe kapısı üzerine kapanmamış herkes, pek yakında benim iftiracı olmayıp Allah (c.c) tarafından geldiğimi görecektir.”²⁴² Hz. İsa'nın Rei-Urucu (Göge Çekilmesi) burada Uruc öldükten sonra ruhun göge çıkarılmasıdır. Peygamberlerin göge yükselmesi ise Hz. Musa ve Hz. Muhammed de dâhil olmak üzere vahiy getirme, gayb âlemlerini görme ve gördüklerini insanlara bildirme gayesine yönelik olan uructur. Öyle anlaşıyor ki uruc meselesi hem ruhen hem bedenlen söz konusu olmuştur.²⁴³ İslam dinindeki inanca göre uruc inancı Hz.

²³⁸Fırlalı, *Kadiyanilik*, 1994, 50.

²³⁹Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed, *Ahmediyet'e Davet* (Davetü'l Emir) (Almanya: 2013), 23- Hz. Mirza Gulam Ahmed, *İsa Mesih Hindistan'da*. Çev. Abdulgaffar Han, (İslam International Publications Limited, 2008), 57.

²⁴⁰ Beşirüddin Mahmud Ahmed, *İslamiyette Ahmediye Cereyanı*, çev. Şinasi Siber, (Rabvah: Pakistan 1974), 9.

²⁴¹Beşiruddin Mahmud Ahmed, *İslamiyette Ahmediye Cereyanı*, 12.

²⁴² Gulam Ahmed Kadiyani, *Melfuzat*, çev. Raşit Paktürk, 7-8.

²⁴³ Zeki Sarıtoprak, “İslam İnancı Açısından Nuzül-ü İsa Meselesi”, (İzmir: 1997), giriş.

Muhammed'in miracı Hz. İsa'nın göğe çekilmesi ve Hz. İdris'in refi ile ilgili kaynaklarda geçmektedir.²⁴⁴

Mirza Beşirüddin Mahmud Ahmed İsa'nın tabii bir ölümle öldüğünü şöyle açıklıyor: Düşmanlarımızın birinci ve en önemli itirazı, Nasıralı İsa'nın tabii bir ölümle ölmüş olduğu hakkındaki inancımıza karşı tevcin edilmiştir. İsa'nın tabii bir ölümle öldüğüne inanmak, onlara göre, İsa'ya hakaret, Kutsal Kur'an'a tecavüz ve kutsal Peygamberin öğrettiklerinden inhiraftır. Gerçekten biz İsa'nın tabii bir ölümle öldüğüne inanırız. Ancak, İsa'nın ölmüş olduğuna inanmanın, ona hakaret veya Kutsal Kur'an'a tecavüz veyahut ta Kutsal Peygamberin öğrettiklerinden inhiraf demek olduğunu söylemek doğru değildir. Zira insan bu mevzu üzerinde düşündükçe şuna kanaat getirir ki; bizi itham için ileri sürülen neticeler İsa'nın ölümü hakkındaki inancımızdan değil, daha ziyade İsa'nın ölmediği ve gökte berhayat bulunduğu inancından çıkmaktadır.²⁴⁵

Mirza Gulam Ahmed peygamberliğin belirli payelerinin Allah tarafından kendisine verildiğini ve bunu reddetme lüksünün olmadığını şöyle ifade etmiştir. “Ben bugüne dek Allah'tan yüz elliye yakın gaybî haberin bana verildiğini ve onların şeffaf bir şekilde gerçekleştiğini kendi gözümle gördüğüm halde nebi ve resul kelimelerinin bana isnat edilmesini neden reddedeyim? Allah bizzat kendisi bana bu isimleri verdiği halde ben onları nasıl kabul etmeyeyim ve O'ndan başkasından neden korkayım?... Nübüvvet ve risaleti reddettiğim her yerde, sadece müstakil bir şariat getiren ve bağımsız bir nebi manasına gelen nübüvveti reddettim. Ama Resul-i mukteda²⁴⁶ Muhammed'den (s.a.v.) batını feyzler alarak, ismi ile isimlenmek suretiyle, onun vasıtasıyla Allah tarafından gayb ilmine mazhar olduğum manasında ve yeni bir şariat getirmeksizin resul ve nebiyim. Bu manada nebi olduğumu hiçbir zaman inkâr etmedim. Allah işte bu manada bana nebi ve resul diye hitapta bulunmuştur.”²⁴⁷

“Burada hiç kimse nefsimizin Hz. İsa'dan daha faziletli olduğu evhamına kapılmasın. Çünkü bu cüzî bir fazilettir ve nebi olmayan kimsenin, nebiden cüzî bir üstünlüğü olabilir.”²⁴⁸

Allah bu ümmet içinde Vadedilen Mesih'i gönderdi. O önceki Mesih'ten bütün şanıyla daha faziletlidir. Bu iki açıklama arasındaki ihtilafı Mirza Gulam Ahmed şöyle

²⁴⁴ Nisa (4) 158, Meryem (19) 56-57; Buhari, Salât 1.

²⁴⁵ Beşirüddin Mahmud Ahmed, *İslamiyette Ahmediye Cereyanı*, çev. Şinasi Siber, (Rabvah: Pakistan 1974), 11.

²⁴⁶ Kendisine Uyulan, Öne Geçirilen, Namazda İmamlık Görevini Yapan, Cemaatin Kendisine Uyduğu Kimse (<https://www.turkcesozlukler.com>)

²⁴⁷ Mirza Gulam Ahmed, *Bir Hatanın İzalesi*, çev. Raşit Paktürk, Ed. Osman Şeker, (İstanbul: Ahmad Yayınları, 2022), ix; Ruhani Hazain, 18/ 201-211.

²⁴⁸ Mirza Gulam Ahmed, *Bir Hatanın İzalesi*, çev. Raşit Paktürk, Ed. Osman Şeker, (İstanbul: Ahmad Yayınları, 2022), X; Ruhani Hazain, 15/ 481.

açıklamıştır: “Biz, *Berahin-i Ahmediye*'de Meryem'in oğlu Mesih gökten inecektir diye yazmıştık. Ama daha sonra Vadedilen Mesih benim' diye yazmıştım. Sizin bahsettiğiniz ihtilafta bunun bir benzeridir. Allah-u Teâla *Berahin-i Ahmediye*'de bana İsa ismini vermişti. Ayrıca bana 'Senin geleceğini Allah ve Resulü müjdelemiştir' dedi. Ama Müslümanların bir grubu ısrarla Hz. İsa'nın gökten ineceğine inanıyordu ve benim inancım da buydu. Bundan dolayı ben Allah'ın vahyini zahiri manada almayıp onun teviline gittim ve Müslümanlar arasında yaygın olan inançtan ayrılmak istemedim. Ve aynı inancı *Berahin-i Ahmediye*'de yazdım. Ama bundan sonra bana bu konuyla ilgili yağmur gibi vahiy inip, geleceği Vadedilen Mesih sadece sensin dendi... Aynen bunun gibi, ilk günlerde Meryemoğlu Mesih ile benim aramda ne benzerlik olabilir, o peygamberdir ve Allah'a yakın olanlardandır diye düşünüyordum. Bundan dolayı benim faziletimle ilgili herhangi bir şey bana bildirildiğinde, ben onun cüzi bir fazilet olduğunu açıklardım. Ama daha sonra İlâhi vahiy yağmur gibi inerek aynı inanın devam etmesine müsaade etmedi. O bana sarîh kelimelerle Nebi olarak hitap etti. Yani hem nebi, hem ümmeti.”²⁴⁹

Mirza Gulam Ahmed'in Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediği konusunda tarihi birtakım deliller öne sürer. Ona göre tarihi araştırmalar Hz. İsa'nın annesiyle birlikte çarmıhtan sonra muhtemelen Kudüs Nusaybin, Tahran, Herat, Kabil, Peşaver yoluyla Srinagar'a geldiği tespit edilmiştir.²⁵⁰ Mesih vasfını seyyahlığından aldığı bilinmektedir. Hz. İsa Keşmir'de yerleştiği ihtimal dışı değildir. Mezarında yaralarını merhem-i İsa isimli ilaçla iyileştirdikten sonra Mu'minun sûresinin 50. ayetinde. Onları yerleşmeye elverişli,²⁵¹ suyu bulunan bir tepeye yerleştirdik²⁵² ifadesi Keşmir'e işaret etmektedir. Ayrıca Afganistan'da da bir süre kalıp oradan evlendiği de bir takım kaynaklarca ifade edilmektedir.

Gulam Ahmed'e göre bu tarz bir akıl yürütme yoluyla Hz. İsa'nın Keşmir'e gelip orada yerleşmiş olması ve 120 veya 125 yaşlarında vefat etmiş olasılığını ortaya koyar. Gulam Ahmed'in Mesihlik iddiası bu noktada anlam kazanmaktadır. Hz. İsa'nın tabii bir ölüm ile vefat etmiş olması, gelmesi beklenen Mesih'in en azından onun olmadığı iddiasını Gulam Ahmed tarafından ortaya çıkarır.²⁵³

²⁴⁹ Mirza Gulam Ahmed, *Bir Hatanın İzalesi*, çev. Raşit Paktürk, Ed. Osman Şeker, (İstanbul: Ahmad Yayınları, 2022), X; Ruhani Hazain, 22/ 152-154.; *Review of Religions*, cilt 1/6, 257

²⁵⁰ Andreas, Kaiser. *Jesus Died in Kashmir*, (New York: 1977).

²⁵¹ Siegfried Obermeier. *İsa Keşmir'de mi Öldü?*, çev. Gül Öner (İstanbul:Ruh ve Madde Yayınları,1996).

²⁵² Mü'minun/ 23, 50.

²⁵³ Fığlalı, *Kadiyanilik* (İstanbul: 1994), 139-140.

5. Nübüvvet İddiası

1900 yılında Mirza Gulam Ahmed Kurban Bayramında bir hutbe okur ve kendi ifadesine göre hutbe gelen vahiylerle dayanarak Arap dilinde irticalen yapılmış ve benzerinin yapılması mümkün olmayan bir hutbedir.²⁵⁴ Kadiyaniler bu hutbe benimsemiş olmalı ki Cuma hutbesinde Abdulkerim Mirza Gulam Ahmed için “Nebi ve resul kelimelerini kullanmaya başlar. Bu duruma bazı âlimler itirazda bulunur. Gulam Ahmed “Ey insanlar sesinizi peygamberin sessini bastıracak şekilde yükseltmeyin ayetini okur ve evine çekilir.”²⁵⁵ İlk dönemler kullandığı nebi ve resulu mukaddes anlamında kullandığını belirterek kelime oyunlarına başvurur.

Gulam Ahmed” ben nebilerden biriyim, dini konularda her Müslüman’ın bana itaat etmesi vaciptir.²⁵⁶ “Hatemi²⁵⁷, -Nebi’yyin (Peygamberlerin sonuncusu) kelimesini mühürleyicisi olarak tefsir ederek Hz. Muhammed’den sonra gelecek peygamberler O’nun ümmetinden ve O’nun mührüyle mühürlenmiş kimselerdir, demiştir. Benim ve Mustafa (Yüce peygamber) arasındaki farklardan biri de benim bilinmemem ve görünmememdir.²⁵⁸ Ben Mesih ve Musa’yım. Ben Allah’ın seçilmiş kulu Muhammed ve Ahmedim.²⁵⁹ Benim tarikatıma giren peygamberlerin efendisinin meclisinde bulunmaktan farkı yoktur.²⁶⁰

11 Nisan 1900 tarihine denk gelen Kurban Bayramı namazında Mirza Gulam Ahmed’in okuduğu hutbe yanında bulunan Abdülkerim adlı şahsiyet Gulam Ahmed’in ricası üzerine hutbeyi kaydeder ve Urduca tercüme ederek halka aktarır. O esnada ise Gulam Ahmed secdeye kapanır ve başını kaldırdığında şu sözleri söyler: “Şu anda, kırmızı ile yazılmış ve onun kabul edildiğini bildiren bir kutlu söz gördüm...” Bu hutbeden bir yıl sonra bir Cuma hutbesinde Mevlevi Abdulkerim, Gulam Ahmed için ‘Nebi ve Resûl’ kavramlarına dönemin önde gelen alimlerinden Muhammed İhsan Amrohavi tarafından itiraz edilir. Böylelikle Abdulkerim Gulam Ahmed’e eğer

²⁵⁴ Beşirüddin Mahmud Ahmet, *İslamiyette Ahmediye*, 236.; Fığlalı, *Ahmediyye Mezhebi*, 6,178

²⁵⁵ Fığlalı, *Kadryanilik*, (Ankara: TDVY, 1994)56.

²⁵⁶ Yusuf el Kardavi-Ali Cemmaz, *El Tevhid*, 2/207.

²⁵⁷ “Hatemi” ise son şahıs veya sonuncu manasında değil, “mühür” demektir. Mühür ise tasdik için kullanılır. Nitekim söz konusu ayet-i kerime “Muhammed (sav) peygamberlerin mührüdür”, manasını taşımaktadır. İmam Buhari (ra) bu ayetteki hatem kelimesini tefsirederken, bunu mühür diye açıklamıştır ve görüşünü desteklemek için peygamberin mübarek vücudu üzerindeki bir nişandan bahseden hadisleri yazmıştır. Bu hadislerden anlaşıldığına göre bu nişana, “Nübüvvet Mührü” adı verilmiştir. (Buhari, *Kitabu’l Menakıb*, Bab Hatemi’n Nübüvve)

²⁵⁸ El Fadl Gazetesi, 1915.

²⁵⁹ Gulam Ahmed, *Durr-i Semin*, Islam International Publications, Ltd.

²⁶⁰ Gulam Ahmed, *Khutba Ilhāmiyya, Rūhānī Khazā’in*, c. 16, (United Kingdom 2009Islam International Publications).

yanılıyorsa kendisini düzeltmesini ister. Gulam Ahmed kendisinin de aynı görüşte olduğunu ifade eder. Şunu belirtmekte de fayda var ki; Gulam Ahmed cuma hutbesi olayından önce açıkça bir nebilik iddiasında bulunmamışsa da hutbeden önce kitaplarında kendisi için 'nebi' ve 'resul' kelimelerini kullanmıştır. Ona karşı çıkarılan fetvalar nedeniyle kendini geri çekmiş ve kendince yorum getirmiştir. Mirza Gulam Ahmed, nübüvvetin devamına dair görüşünü oluştururken ilk olarak "hâteme'n-nebiyyîn" konusunu ele almıştır. Bu kavram, Ahzab suresinin 30. ayetine dayandırılır ve İslam geleneğinde nübüvvetin sonu anlamına geldiği kabul edilir. Ancak Gulam Ahmed'in yorumu farklıdır. Ona göre bu ayette bahsedilen şey, yeni bir peygamberlik olmadığı, sadece şariat getiren, müstakil ve bağımsız her türlü peygamberliğin sona erdiği'dir.²⁶¹

Ona göre bütün peygamberlik kemalatı kendi zatında sona ermiştir. Artık yeni bir şariat getiren hiçbir resul yahut ümmeti dışında bulunan peygamber yoktur. Aksine mukamele-yi ilahiye şerefine nail olan her kimse ancak onun feyzi ve vasıtasıyla bu şerefe ulaşabilir. Böyle bir kimseye ümmeti denir müstakil peygamber denmez.²⁶² Artık Muhammedi nübüvvet dışında bütün nübüvvetler kapalıdır. Artık şariat sahibi hiçbir nebi gelemmez. Yalnız şariat getirmeden peygamber gelebilir, fakat öncelikle ümmeti olması gerekir.²⁶³

1891 arka arkaya yayımladığı ve Mehdilik ile Mesihlik iddialarını ortaya koyduğu *Feth-i İslam*, *Tavzih-i Meram* ve *İzale-i Evham* adlı eserlerinde şahit oluyoruz. O Tavzih-i Meram'da birinci mesih ve nebi olduğu için ikinci Mesihte nebi olmalıdır. Ben Müslümanım. Müslümanların önderiyim diyerek İslam şeraitini yerine getireceği belirtilmektedir. *Feth-i İslam*'da nübüvvet iddiası yoktur fakat Allah'ın buyruğu olan muhaddesiyye²⁶⁴ vardır. Muhaddesiyye şüphe yok ki nübüvvetin sağlam bir bölümünü ihtiva eder.

Peygamberlik hakkında en sağlam ve doğru bilgiyi Kur'an'dan öğrenme imkânı bulunmaktadır. Peygamberler içinde en çok ve doğru bilgiyi de Hz. Muhammed'in

²⁶¹Mirza Gulam Ahmed, Hz. Muhammed'e bağlı olmayan müstakil nübüvvetin devamı fikrini meşrulaştırmak için öne sürdüğü ilginç bir iddia daha vardır. Bu iddiaya göre, sadece Hz. Peygamber'in sonsuza dek yaşayacağı dünya üzerinde hiç kimse olmayacaktır. Hz. Peygamber'in son peygamber olarak kabul edilmesinin, ondan sonra hiçbir peygamberin gelmemesiyle uyumlu olmadığını düşündü.

²⁶² Gulam Ahmed, *Çeşme-yi Marifet*, 9; *Ruhani Hazain*, 380.

²⁶³ Gulam Ahmed, *Tacelliyat-ı İlahiye*, 1906; *Ruhani Hazain*, c.20, 411-412.

²⁶⁴ Kendilerine Allah tarafından haberler ilham olunan kimseler için kullanılan kelime. Kendilerine Allah tarafından haberler ilham olunan kimseler için kullanılan kelime. Gulam Ahmed, oldukça erken bir dönemde, 1884 yılında yayımlanan Berahin-i Ahmediyye'de muhaddes kavramını kullanmıştır. Bu tarihteki kullanımı esas alan Khan'a göre, Gulam Ahmed'in ilk iddiası "muhaddes"lik olarak kabul edilir.

peygamberliğinde görmek mümkündür. Bu hususta şaşmaz bilgiyi Kur'an-ı Kerim verdiği için Hz. Muhammed'in peygamberliğinin çerçevesini Kur'an'da olduğu gibi çizmek isabetli olur. Hz. Muhammed yüce Allah'ın son peygamberidir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'in iki yanı anlatılır. Birincisi onun herkes gibi bir insan oluşudur. Her insan gibi onun da anası, babası, çocukları vardı. İkinci yanı peygamber oluşu idi. Yüce Allah ona melek Cibril ile vahiy gönderdi.

Gulam Ahmed; Hz. Resulullah “Hatemü'n Nebiyyin”dir ve Kur'an-ı Kerim de “Hatemü'l Kütüb”tür.²⁶⁵

Bana ve benim Cemaatime, sanki biz Hz. Muhammed Resûlullah'ın Hatemü'n Nebiyyin olduğuna inanmıyoruz diye bir suçlama isnat edilmektedir. Bu bize isnat edilen çok büyük bir iftiradır. Biz nasıl kuvvetli olarak, kesin bilerek ve iç gözüyle görerek Hz. Resulullah'ın (s.a.v) Hatemü'n Nebiyyin olduğuna inanıyorsak ve kendisine iman ediyorsak, onlar onun yüzbinde birine dahi inanmıyorlar. ²⁶⁶ Bizim Peygamberimiz Hatemü'n Nebiyyin”dir. ²⁶⁷ Her kim Yüce Allah'ın (c.c) Kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i kendisine daima uyulması gereken bir hareket tarzı olarak benimsiyorsa ve O'nun Resûlü olan Hz. Muhammed-i Mustafa'yı gerçekten Hatemü'l Enbiya olarak kabul ediyorsa ve kendisini onun feyzine muhtaç biliyorsa, Yüce Allah öyle birisini sever. ²⁶⁸ Bütün insanların Efendisi ve Hatemü'n Nebiyyin olan Hz. Muhammed'e ve onun maddi ve manevi evladına salâvat gönder.²⁶⁹ Hz. Hatemü'l Enbiya Mekkeliler aleyhine ve diğer insanlara karşı açık bir zaferi elde ederek ve onları kılıcının altında görerek yine de onların günahlarını affetmiştir. ²⁷⁰

Mirza Gulam Ahmed sözlerine devamla “Bu ümmet içinde otuz yalancı olacaktır. Onlardan her birisi peygamber olduğunu ileri sürecektir. Hâlbuki ben Hatemü'n Nebiyyinim ve benden sonra peygamber yoktur”.²⁷¹Bu hadise dayanarak artık hiçbir peygamberin gelemeyeceği iddia edilmektedir. Hz. Resulullah (s.a.v.)sadece otuz yalancının geleceğini söylemekle kalmayıp, hak peygamber olup onun dinine hizmet edecek olan kimselerin geleceğini de müjdelemiştir. Zaten bahsettikleri hadis içinde otuz sayısının bulunması gelecek olan herkesin yalancı olmayacağını göstermektedir. Mesela *Sahih-i Müslim; Kitabü'l Fiten*'de geçen hadisi okuyucularımıza sunuyoruz. Bu hadis İbn-i Mace *Kitabü'l Fiten*'de de geçmektedir. Hadis gelecek olan Mesih'in Allah'ın peygamberi olacağını ve ona vahiy indirileceğini haber vermektedir. ... Allah'ın Peygamberi İsa ve ashabı muhasara edilecek... Allah'ın Peygamberi İsa ve

²⁶⁵Gulam Ahmed, *Peygam-ı İmam*, Lecture 1905, 30.

²⁶⁶El Hakam Gazetesi, 17 Mart 1905. Mirza Gulam Ahmed'in iddia ettiği bu vahiy, ayda üç sefer yayımlanan, Al-Hakam ve Badar'da sadece Farsça olarak yazılmıştır.

²⁶⁷ Gulam Ahmed, *Hakikatü'l Vahiy, Ruhanî Hazain*, 22/463.

²⁶⁸ Gulam Ahmed, *Çeşme-yi Marifet, Ruhanî Hazain*, 23/340.

²⁶⁹ Gulam Ahmed, *Berahin-i Ahmediye, Ruhanî Hazain*, c.4, 597 Dipnot

²⁷⁰ Gulam Ahmed, *Berahin-i Ahmediye, cilt 3, Ruhanî Hazain*, 1/287 Dipnot

²⁷¹*Maneviyat Dergisi*, 5/29; Ebu Davud, *Kitabü'l Fiten*.

ashabı (Allah'a) niyaz edecekler... Allah'ın Peygamberi İsa ve ashabı inecekler... Allah'ın Peygamberi İsa ve ashabı Allah'a niyaz edecekler. Görüldüğü gibi bu hadiste gelecek olan Mesih'ten dört defa "Nebiyüllah" diye bahsedilmiştir ve ona iman edenlerden de ashap olarak bahsedilmiştir.²⁷²

“Benim efendim Muhammed-i Mustafa nübüvvetin hatem mertebesinde olduğu gibi, şüphesiz ben de velayetin hatem mertebesindeyim. Şüphesiz o, Hatemü'l Enbiya'dır ve ben de Hatemü'l Evliya'yım. Benden sonra, benden olan ve benim ahdim üzerinde bulunan dışında bir veli yoktur.”²⁷³ Biz Müslümanız. Biz Yüce Allah'ın (c.c.) Kitabı olan Furkan-ı Hamid'e inanırız. Keza biz Muhammed-i Mustafa Efendimizin (s.a.v.) O'nun Peygamberi ve Resûlü olduğuna ve en iyi dini getirdiğine de inanırız. Biz kendisinin “Hatemü'l Enbiya” olduğuna da inanırız.²⁷⁴ Hz. Resûlullah (s.a.v.)“Hatemü'n Nebiyyin”dir ve Kur'an-ı Kerim de “Hatemü'l Kütüp”tür.²⁷⁵ Hz. Hatemü'l Enbiya'nın (s.a.v.)Kur'an-ı Kerim'de zikredilen yüce ahlakı, Hz. Musa'dan (a.s.) binlerce kat daha iyidir. “Şüphesiz daha önce Yusuf (da) size, apaçık delillerle gelmişti. Ancak onun getirdiklerinden (hep) şüphe ettiniz. Kendisi vefat edince, ondan sonra artık Allah hiçbir peygamber göndermeyecek dediniz. Bu yüzden Allah, haddi aşan ve şüphelenen kimsenin sapık olduğuna hüküm verir. Onlar kendilerine gelmiş delilleri olmadan, Allah'ın ayetleri hakkında tartışmaya girerler. (Bu) Allah katında (da) iman edenler (de) çok büyük bir günahtır. Böylece Allah kibirli ve zorba birinin bütün kalbini mühürler.”²⁷⁶ “(Şüphesiz) aramızdan bir akılsız, Allah hakkında aşırı sözler söylerdi. Biz, insanlar ve cinlerin Allah'a karşı (asla) yalan uyduramayacaklarını zannederdik. (Şüphesiz) halktan bazı adamlar, büyük adamlardan bazı kimselere sığınırlandı. Bu onların, ancak kibirlerini arttırdı. Onlar (da) sizler gibi, Allah'ın kimseyi (peygamber olarak) göndermeyeceğine (kesinlikle) inanırlardı.”²⁷⁷

Kadiyanilerin peygamberliğin sona ermediği yolundaki beyanat ve neşriyatı üzerine Hint alt kıtasındaki âlimler harekete geçmiş ve onların iddialarını çürütme yoluna gitmişlerdir. 1857 bağımsızlık savaşı sonrasında teşekkül eden Sünnî düşünce ekollerinden hemen hepsi hatm-i nübüvveti savunmayı önemli bir görev kabul etmiştir. Meselâ ehl-i hadîs ekolünün önde gelen temsilcilerinden Senâullah Amritsarî bu konuda

²⁷² Gulam Ahmed, *Eyyamü's Sulh; Ruhanî Hazain*, c.14, 323

²⁷³ Gulam Ahmed's, *Hutbe-yi İlhamiye; Ruhanî Hazain*,16/ 69-70.

²⁷⁴ Gulam Ahmed, *Mevahibü'r Rahman* 1895; *Ruhanî Hazain*, 19/285.

²⁷⁵ Gulam Ahmed, *Peygam-ı İmam*; Lecture 1905, 30.

²⁷⁶ Kur'an-ı Kerim, Mümin suresi, ayetler 35-36; *Maneviyat Dergisi*.5/47.

²⁷⁷ Kur'an-ı Kerim, Cin suresi, ayetler 5-8; *Maneviyat Dergisi*. 5/47.

pek çok eser telif etmekle kalmamış²⁷⁸ Mirza Gulam Ahmed ve arkadaşlarıyla münazaralar yapmıştır. Diyobend ekolü âlimlerinin hatm-i nübüvvet konusundaki çalışmaları diğer ekollere göre hem daha ilmî hem daha fazladır.²⁷⁹

Allah aklımızla elde edemeyeceğimiz bilgileri ve gaye âleminde bazı bilgileri onlara bildirmiştir. Peygamberler bu şekilde insanlara bu hayat yolunda rehberlik görevini üstlenmiştir. Peygamberler toplumda sosyal adaleti sağlayan bireyler olarak ön plana çıkmıştır. Toplum bu düzeni sağlamada peygamberlere ihtiyaç duymuştur. Peygamberler insanlara arasında ahlaksızlıklar çoğalmaya başlayıp önceden gönderilen peygamberlerin öğretileri unutulmaya başlandığı zamanda ortaya çıkmıştır. Toplumu bu bozulmuş olan davranışlardan, ahlaksızlıktan güzel ahlaka ve güzel davranışlara yönlendirmişlerdir. Kur'an-ı Kerîm'de hatm-i nübüvvet tabiri yer almamakla birlikte Hz. Peygamber için kullanılan "hâtemü'n-nebiyyîn" terkihi²⁸⁰ onun Allah'ın resulü ve nebîlerin sonuncusu olduğunu açık şekilde belirtmektedir. Hadis kaynaklarında yer alan çeşitli rivayetlerde belirtildiğine göre Hz. Peygamber nebilerin sonuncusu olduğunu, risâlet ve nübüvvetin kendisiyle sona erdirildiğini açıklamış.²⁸¹ Başta Ehl-i sünnet olmak üzere Mutezile, mutedil Şîa ve Hâricî âlimleri hatm-i nübüvveti kabul etmektedir. İsnâaşeriyye İmâmiyyesi âlimlerinin bu inancı benimsemekle birlikte imamların nasla tayin edildiğini ve masum olduklarını ileri sürmelerinin bu inançlarını zedeleyici bir mahiyet arzettiğini söylemek mümkündür²⁸²

İslam dininde insan inandığı ve yaptığı şeylerden mesul tutulabilmesi için nübüvvet müessesini şart koşmuştur. Bu nedenle insanoğlu var olduğu günden beri Allah onları peygamberler vasıtasıyla doğru yola çağırmıştır. Allah'ın insanları uyarmak için devamlı olarak peygamber göndermesi onun sünneti olmuştur. Bazı peygamberler, sadece belli bir topluma gönderilmiştir. Bazıları da tüm insanlığa gönderilmiştir.²⁸³

Bazı milletler seçilmiş olduklarına inanırlar. Peygamberlerin kendilerinden ve sadece onlara gönderildiklerini zannederler. Babil, Ninova, Mısır, Yunanistan, İran ve Hindistan kendi milletlerinin seçilmiş olduklarına inanan milletlerdir. Seçilmiş millet denildiği zaman akla ilk gelen millet Yahudiler olmuştur. Yahudilerde peygamberliğin yalnız kendi soylarına mahsus olduğuna inanan bir millettir. İslam dini bunu reddederek

²⁷⁸ Abdülmübîn Nedvî, Şenâ'ullâh Amritsarî, 58-60. Nevşehrevî, 87;

²⁷⁹ Ludhyânevî, 4/2-3, 665-717.

²⁸⁰ el-Ahzâb 33/40; <https://islamansiklopedisi.org.tr/hatm-i-nubuvvet>. Erişim Tarihi 05.08.2022

²⁸¹ *Müsned*, 2/412; 3/266; Buhârî, "Menâkıb", 18; Müslim, "Mesâcid", 5, "İmân", 327);

²⁸² Yavuz, 670-677; <https://islamansiklopedisi.org.tr/hatm-i-nubuvvet>

²⁸³ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, (Konya: KM Yayınevi, 2008), 55, 272.

peygamberlerin bütün milletlere gönderildiğini evrensel olduğuna inanmışlardır. Muhakkak ki, Biz seni gerçek ile hem bir müjdeci, hem bir uyarıcı olarak gönderdik. Hiçbir ümmet de yoktur ki, içlerinden bir uyarıcı geçmiş olmasın.²⁸⁴ Ayeti kerimeden anlaşıldığı gibi Allah her ümmeti uyarmak için içlerinden peygamber göndermiştir. Allah ilahi emrini bildirmek için ortak bir dil seçmemiştir. Her ümmeti kendi lisanıyla uyarmıştır.

Muhammed Hamidullah bu sorulara şöyle cevap veriyor; “Kur’an’da peygamberlerden bahsedilirken muhtelif yerlerde, aynı manada olmak üzere değişik terimler kullanılır: Nebi, Resul, Mürsel, Beşir, Mübeşşir, Nezir, Münzir, Hâdi. Hangisi olursa olsun bunlardan biri, Hz. Âdem’den son nebi Hz. Muhammed’e kadar herhangi bir peygamber veya her bir peygamber için ayrı ayrı kullanılabilir. Gerek Kur’an ve gerekse Hadis, Hz. Peygamber’in son nebi olduğunu ifade ve tasdik etmektedir.”²⁸⁵

Gulam Ahmed, *Hakikatü'l-vahy* (Vahyin Gerçeği) adlı kitabında şöyle demektedir: "O, yani Hz. Peygamber (s.a.v.), peygamberlerin "hatemi'dir. Şu mâniaya ki, o, tek başına mührün sahibidir. Başka birisine vahiy nimeti, ancak onun mührü sayesinde nasip olur. Ayrıca, rabbani hitap ve konuşma kapısı, onun ümmetine kıyamete kadar asla kapanmayacaktır. Bugün dahi mührün sahibi yalnızca odur. Onun mührü, yalnızca Ümmet-i Muhammed'e nasip olan peygamberliği, tekbaşına sağlayacak güçtedir." 286

Gulam Ahmed, "*et-Ta'lim*" adlı kitabında da şunları söyler:

"Allah'ın, inanç bakımından sizlerden istediği, O'nun tek ilah olduğuna inanmanız, Muhammed'in peygamberlerin hatemi ve en şerefli olduğu kabul etmeniz, ondan sonra peygamber gelmeyeceğine, ancak "zilliyet" yani tâbi olmak suretiyle Muhammedi abanın giyilebileceğine inanmanızdır. Çünkü hizmetçi hizmet ettiği kişiye ters düşmez. Dal da kökünden ayrılmaz."²⁸⁷

Kur'an'da ululazm peygamberlere ve olmayanlar olmak üzere derecelendirmeler yapılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de çeşitli vesileler ile Yahudilere temas eden çok sayıda ayet vardır. "Beni İsrail", "Yehud" gibi terimler ve Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Musa gibi peygamberler dolayısıyla Yahudilerden

²⁸⁴Kur'an-ı Kerim, Fatır 22/24.

²⁸⁵ Muhammed Hamidullah, *Resulullah Muhammed*, çev. Salih Tuğ, (İstanbul: İrfan Yayınları, 1973), 78.

²⁸⁶Gulam Ahmed, *Hakikatul-vahy*, 27.

²⁸⁷Gulam Ahmed, *et-Talim*, 15.

bahsedilir.²⁸⁸

Peygamberler hakkında üzerinde durulması gereken bir başka mesele peygamberlerin beşerî niteliğidir. Yahudilikte peygamberler ve nebiler beşerdir. İslam dininde de beşerdir. Hristiyanlıkta Hz. İsa beşer iken Rab konumuna getirilmiş bir beşer Rab olmuştur. Bu üç dinde peygamberlerin temel görevi Tanrı'nın iradesini insanlara tebliğ etmeleri olmuştur.

Üç dinin vahiy anlayışını karşılaştıracak olursak Yahudilik ve İslam'ın birbirine paralel olduğunu görürüz. Hristiyanlıkta ise vahyin mahiyeti ve şekli değişmiştir. Hristiyanlık ve Yahudiliğin vahiy anlayışında meleğin baskın olarak bir rolü yoktur. Fakat İslam'da Cebrail (Ruhulkudüs) vahyi peygambere ulaştırmak ile görevli olup pek çok kez zikredilmiştir.

Her peygamber kendi döneminde öne çıkan hususlar hakkında mucizeler göstermiştir. İslamiyet, Yahudilik ve Hristiyanlık açısından baktığımızda hepsi nübüvveti ispat etmek amacıyla mucizeler göstermiştir. Mucize konusunda Kur'an'ın ortaya koyduğu tavır daha nettir. Mucizeyi nübüvveti ispat eden bir unsur olarak görmüştür.²⁸⁹ Nübüvvet insanlık tarihinde peygambersiz bir toplum yoktur Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın her ümmete bir peygamber gönderdiği Nahl 16 /36 ve artık peygamber göndermeyeceği İsra 17 /15 açık olarak yer almaktadır. Bu iki ayet nübüvvetin tüm insanlığa gönderildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Nübüvvet konusu İslam'ın en önemli inanç esaslarından birisidir Kur'an-ı Kerim'de Allah peygamberleri vasıtasıyla insanlara amacını bildirmiştir. “İslam'da Hz. Muhammed Yahudilikte Hazreti Musa en önemli peygamberlerdir. Hristiyanlar ve Yahudilik islamdaki gibi peygamberlik anlayışını benimsememek ile birlikte Hz. İsa'yı kurtarıcı olarak kabul ederler.”²⁹⁰

Nübüvvetin kaynağı Allah'tır. Nübüvvetin temelini oluşturan vahiy ve onun ürünü olan bilgi diğer haber ve bilgileri kıyası daha üstün bir konuma sahiptir. Peygamberler içinde yaşadıkları toplumun dilini kullanarak Allah'tan aldığı ilahi

²⁸⁸ Mazhar Murat Yemenlioğlu, *Dinler Tarihi* (İstanbul: Gelenek Yayınevi), 2016.

²⁸⁹ Kadiyaniler, kendi tarih anlayışlarını geliştirmişler ve İslam'ın tarihini kendi inançlarına göre yorumlamışlardır. Kadiyaniler'e göre, İslam'ın başlangıcı Hz. Muhammed'in doğumu ile vefatı arasındaki aileler ve sonrasında hilafetin verasete dönüştüğü, ilahiliğini kaybettiği ve İslam'ın politik ve dini yönlerine geçiş bir dönem başlamıştır. Bu dönemde Kadiyaniler İslam'ın canlandırılması adına Mirza Gulam Ahmed'in Allah'tan pek çok vahiy aldığına ve İslam'ı hurafe ve bidatlardan arındırdığına inanıyorlar. Ayrıca Bkz. Küçüköner, *Ahmedilerin Mirza Gulam Ahmed Telakkisi*, 397.

²⁹⁰ Durmuş Arık, *Dinler Tarihi*, İltam Kitabı. Ankara Üniversitesi, (Ankara: Uzaktan Eğitim Yayınları, 2013), 109- 110.

emirleri insanlara tebliğ etmiştir. Bu ilahi Emirler Allah'ın birliği ilahi kitaplara peygamberlere iman etmek ilik yapıp kötülükten sakınmak anne ve babaya iyi davranmak adamı öldürmemek gibi temel ilkeler yer alır. Peygamberler Tanrı tarafından mucizeler ile desteklenir.²⁹¹

Hız. Salih'in kayadan deve çıkartması, Hazret-i Nuh'un tufandan gemi ile kurtulması, Hız. İbrahim'e ateşin kendisini yakmaması gibi mucizeler verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de geçen Hız. Adem'den Hız. Muhammed'e kadar tüm peygamberler kabul etmiştir. Allah dilediğini saptırır dilediğini de doğru yola iletir, o mutlak güç sahibidir hüküm ve hikmet sahibidir.²⁹²

Her peygamber kendi kavminin ve döneminin ihtiyaçlarına göre hitap etmişti. Yahudi kutsal kitabında sadece erkek peygamberlerden değil bazı kadın peygamberlerden de bahsedilmektedir, bunlar nevi ah Nebi ah kelimeleri ile ifade edilmektedir.²⁹³ Yahudi geleneğinde kabul edilen kadın peygamberler şunlardır Hız. İbrahim'in eşi Sahra, Hız. Musa'nın kardeşi Meryem İsrail'in dört büyük hâkimi devora el eşya Hız. Davut ile evlenen Avigail Hulda Ester peygamber olduğu aktarılır. Müslümanlarda ise kadın peygamber gönderilip gönderilmediği tartışmalıdır ama çoğunluğun görüşüne göre kadın peygamber gönderilmediği kabul görmüştür fakat Hız. Havva ve Hız. İbrahim'in eşi Sare Hız. İsmail'in annesi Hacer Hız. Meryem Hız. Asiy peygamber olduğunu kabul eden mezhepler vardır. Peygamber ve resullerin en büyük vazifeleri insanları Allah'a şirk koştan sakındırmak ve her türlü ibretten faydalanarak insanları Allah'ın dilediğine birliğine çağırmaktır²⁹⁴

6. Krişna-Avatarlık İlanı

Hinduizm ilk defa batılılar tarafından 17. yüzyıldan itibaren kullanılmıştır. Hinduizm'in temel ilkelerinin oluşumunda bölgeyi istila eden Ari ırkının etkili olduğu ileri sürülmektedir. Hindistan'da çok tanrılı din kavramı mevcuttur. Hindu öğretisine göre nihai gerçeklik Brahma'dır. İnsan ondan gelmiştir ve tekrar ona dönecektir.²⁹⁵ Hinduizm dininde Vişnu ve Şiva avatar şeklinde yeryüzüne inerek kötü giden duruma müdahale etmekte işler yoluna girince tekrar kaybolmaktadırlar.

²⁹¹ Arık, *Dinler Tarihi*, 109.

²⁹² Kur'an-ı Kerim Meali, İbrahim 14 / 4.

²⁹³ Ömer Faruk Harman, "Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler", *İslam Tetkikleri Dergisi* (İstanbul: 1984), 129.

²⁹⁴ Abdulkadir Şeybe, *Çağdaş Dünya Dinleri ve Mezhepleri*, (İstanbul: Umut yayıncılık 1995), 11-15.

²⁹⁵ Enver Osman Kaan, *Dinler ve Mezhepler* (İstanbul: Rağbet Yayınları), 27.

Rama'nın örnek yaşantısı Hindu toplumunda onun itibarını artırmıştır.²⁹⁶ Tanrı Vişnu Kalki adıyla tekrar yeryüzüne kurtarıcı olarak gelecektir.²⁹⁷

Hinduizm felsefi açıdan ele alındığında düalist değildir. Dinsel açıdan bakıldığında ise tek tanrıdır. Hinduizm kurulmuş değil, tarihi gelişmelerin ortaya koyduğu bir dindir. İslamiyet gibi belli bir inanç sistemi ya da Budizm gibi ortaya konan bir hidayet yolu yoktur. O'nda birçok dinsel figürler bir arada bulunur.²⁹⁸

Mirza Gulam Ahmed avatarlık müessesini yeniden yorumlamak suretiyle Krişna –avatar olduğunu iddia etmiş ve bunun temelleri şöyledir.²⁹⁹ Krişnadan sonra evrendeki düzenin bozulduğunu, kötülüklerin arttığını tanrının yeryüzüne göndereceği kişinin kendisi olduğunu ileri sürmüş kendi zuhuruyla Tanrının bu vaadinin gerçekleşeceğini beyan etmiştir.³⁰⁰

Avatara doktrininin bir diğer önemli özelliği de "kurtarıcı" fikri ile ilişkili olmasıdır. Nitekim tanrı Vişnu, kötülüğün arttığı, adaletsizliğin her tarafı sardığı ve dini yozlaşmanın en üst düzeye ulaştığı ahir zamanda Kalki olarak bedenleşecek ve insanlığı bu felaketten kurtaracaktır. Onun amacı, dünyayı maddi-manevi her türlü kötülükten arındırmak ve Hindu inancını yeniden canlandırmak olacaktır. Avatara inancının kurtarıcı düşüncesi ile ilişkili olması, bu doktrinin Hindular nezdinde önemini ve canlılığını korumasına etki etmiştir.³⁰¹

Hint Kutsal Metinlerinden olan destanlarda Vişnu avataralar önemli yer tutar. Farklı avatara isimleri verilmekle birlikte Vişnu'nun on avatarası; 1) Matsya, 2) Kurma, 3) Varāha, 4) Narasinha, 5) Vamana, 6) Parasurama, 7) Rama (Ramaçandra) 8) Krişna, 9) Buddha, 10) Kalki (Kalkin), önemlidir. Bunlar içerisinde ise Rama ve Krişna

²⁹⁶Cemil Kutlutürk "Hindu Dini Geleneğinde Rama Avataramının Örnekliği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 55/1 (2014), 20.

²⁹⁷Günay Tümer-Abdurrahman Küçük-Dinler Tarihi (Ankara: Ocak Yayınları. 2002), 178.

²⁹⁸Sarıçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Kadar Dinler Tarihi*, (İsparta: Fakülte Kitabevi, 2004), 23.

²⁹⁹Krişna'nın Tanrı olduğu: Mirza Ghulam Ahmad, Krişna'nın Tanrı olduğuna inanmaktadır. Ona göre, Krişna, Yüce Varlık'ın bir tezahürüdür ve bu nedenle tüm insanlığı kurtarmak için dünyaya gönderilmiştir.

Krişna'nın İsa Mesih ile aynı kişi olduğu: Mirza Gulam Ahmad, Krişna'nın İsa Mesih ile aynı kişi olduğuna inanmaktadır. Ona göre, İsa Mesih'in tekrar dünyaya gelmesi Krişna'nın ikinci bir gelişidir.

Krişna'nın öğretileri ile İslam'ın öğretilerinin uyumu: Mirza Gulam Ahmad, Krişna'nın öğretilerinin İslam'ın öğretileri ile uyumlu olduğuna inanmaktadır. Ona göre, Krişna'nın öğretileri, insanların İslam'ın öğretilerini daha iyi anlamalarına ve uygulamalarına yardımcı olabilir. Bkz. "Ahmadiyya İslam; A Short Introduction" by Lloyd V. J. Ridgeon.

³⁰⁰ Gulam Ahmed Kadıyani, *Tezkire*, çev. Çaudri Muhammed Zaferullah Han, (Surrey: Islam International Publications, 2009), 487; Cemil Kutlutürk, "Mehdilik Düşüncesi Bağlamında Kadıyanilik Üzerinde Hinduizm'in Tesirleri", *Uluslararası Mehdilik Bildirileri Sempozyumu*, (Sivas: 2018), 90-96.

³⁰¹ C. Clémentin Ojha, *The Hindu World*, ed. Sushil Mittal, Gene Thursby, New York: 2004.

avataraları Hindu dini ve sosyal hayatında daha önemli olduğu görülür.³⁰²

Sheth'e göre. "Hint mitolojisinde hemen hemen her canlıya tanrısallık atfedilmektedir. Ateş, hava, su, toprak, ağaçlar, taşlar, nehirler, şehirler vb. Mesela Ganj nehri kutsaldır. Çünkü yaratılış esnasında yok edici tanrı Şiva'nın kâinatı yok etmemesi için onu çeşitli kollara bölerek yeryüzüne akıttığına inanılmaktadır. Yine farklı Hindu mezheplerinin kurucuları ve azizlerinin de bu inanç dâhilinde değerlendirilmesi söz konusudur. Mesela Nimbarka Sudarsana'nın, Cakra'nın avatarası ya da Krişna'nın diski olduğu, onun müridi Nivasa'nın Krişna'ya ait deniz kabuğunun avatarası olduğu, Caitanya ve Radha'nın Krişna'nın avatarası olduğu yönünde çeşitli iddialar dikkat çekmektedir."³⁰³

Gulam Ahmed'in faaliyetleri geniş bir taraftar kitlesi toplamayı öngörmüştür. Kadiyanilik sadece İslam dininin temsilcisi olmadığını diğer dinleri de kapsadığını açıklamasıyla kendi bölgesinde kalmayıp geniş bir alana yayılmıştır. Benim bu çağdaki gelişim, yalnız Müslümanlar için değildir. Yüce Allah benimle, Hindular, Müslümanlar ve Hristiyanlardan ibaret üç ümmetin yenilenmesini sağlamak istedi. Ben, Müslümanlar ve Hristiyanlar için Mesih-i Mevud'um. Hindular için ise Avatar olarak gönderildim... Hindu dininin en büyük Avatârı olan Raja Krişna'nın karakteri ile gelmiş bulunuyorum ve manen aynı adamım."³⁰⁴

Hint mitolojisi ve teolojisinde seçkin bir yere sahip olan Krişna zamanla başarılarından ve toplumda edindiği itibardan dolayı halk tarafından tanrı düzeyine çıkarılmış ve avataralar arasında sayılmıştır. Gulam Ahmed'in böyle bir şahsiyet ile kendini özdeşleştirmesi bir bakıma özentiden öteye gitmemiştir. Bhagavadgita isimli eserde Krişna'nın sözleri yer almıştır.

Hint inanç ve kültürünün izleri Mirza Gulam Ahmed'in mehdilik fikrinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Hinduların din anlayışına baktığımızda diğer dinlere nazaran farklı bir Tanrı anlayışının olduğunu görmekteyiz. Onlar birbirinden farklı birçok varlıkların güçlerine inanmışlardır. Hint dinine mensup insanlar, zihinlerindeki Tanrı algısını yaşam tarzlarına göre yansıtmışlardır. Tanrıları insanlara benzer biçimde tasvir etmişlerdir. Bu anlayış birçok tanrının var olmasına sebep olmuştur. Tanrılar arasında iş bölümü yapılmıştır. Her tanrı görevinin ehemmiyetine göre

³⁰² Abdul Hadi Sheikh "The Teachings of Mirza Ghulam Ahmad of Qadian"; Hafiz Mahmood Ahmad "The Concept of Avatar in Mirza Ghulam Ahmad's Thought" Maulana Muhammad Ali. "The Ahmadiyya Movement; A Historical Survey"

³⁰³ Noel Sheth, "Hindu Avatara and Christian Incarnation: A Comparison", Philosophy East&West, vol: 52, nu: 1, January 2002.; Gülsüm Ürdüç, *Hinduizm'de Avatara ve Hristiyanlık'ta İnkarnasyon İnancı Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006

³⁰⁴ Gulam Ahmed, *Tezkire*, 2007, 38-39.

sınıflandırılmıştır. Böylece tanrılar birbirinden farklı görevleri üstlenmişlerdir. Yaratıcı, yok edici, koruyucu olarak da Tanrıların bir kısmını sınıflandırmışlardır. Buna göre de yaşanan öğretiler, kurallar hakim ve yüce olarak kabul edilen Tanrıya göre şekillenmiştir. Hindu inancında insanoğlunun nasıl yaşaması, hareket etmesi, olaylara yaklaşımını tanrılar aracılığıyla öğrenirler. Son kurtarıcı Kalki henüz yeryüzünde görülüş değildir. Bunu tanrı Vişnu aracılığıyla yerine getirecektir. Avatarlar bir bakıma Hint toplumuna rehberlik ederek onların doğru yoldan sapmaması konusunda rol-modelliği üstlenmektedirler.³⁰⁵

Mirza Gulam Ahmed 1904 yılında kendisinin Hinduların beklemiş olduğu “Krişna Avatar” olduğunu ikinci memleketi olarak gördüğü Sialkot Konferansında iddia etti. Fığlalı’ya göre bu iddialarının amacının “Öyle görünüyor ki Mirza bu adımı ile Ekber Şah gibi, dinlere arası bir uzlaştırma faaliyetinin son perdesini sahneye koymak gayreti içine düşmüştür. Mademki bütün dinler, ahir zamanda kendileri için birer kurtarıcı beklemektedir. O halde bütün dinlerin bekledikleri kurtarıcı bir tek kişi olursa, dinler arasındaki uzlaşmazlık kaldırılmış ve dinler dolayısıyla insanlık, ahenkli bir bütün haline gelmiş olacaktır.”³⁰⁶

Mirza Gulam Ahmed, Hinduizm’in bu inancını İslam dininin öğretileriyle birleştirerek, kendisinin de bir avatar olduğunu savunmuştur. Buna göre, Mirza Gulam Ahmed, İsa Mesih’in yeniden gelişi olarak dünyaya gelmiş ve insanlara öğretiler vererek onları kurtuluşa erdirmişlerdir. İnsanlar, bu avatarın öğretileri doğrultusunda yaşayarak ve onun rehberliğiyle ilerleyerek, kurtuluşa erişebilirler. Mirza Gulam Ahmed, Krişna Avatarlık inancını İslam dininin öğretileriyle birleştirerek, yeni bir inanç sistemi oluşturmuştur. Ancak, bu inanç sistemine karşı çıkan birçok İslam âlimi ve lideri, Mirza Gulam Ahmed’in iddialarını reddetmiştir. Aynı şekilde, Arya Samaj grubu üyeleri de Vedalardan sonra ilahi bir metnin gelmeyeceğini ileri sürerek Gulam Ahmed’i reddetmişlerdir. Mirza Gulam Ahmed’in Krişna-avatarlık iddiasından sonra Hinduizm’in yeniden canlandırılması, yabancı dinlerin ve kültürlerin etkisinden kurtarılıp arındırılması ve başka dinlere geçen Hinduların tekrar Hinduizm dinine döndürülmesine yönelik faaliyetlerin başlatıldığı görülmektedir.

³⁰⁵ Cengiz Batuk, *Hinduizm, Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2001.

³⁰⁶ Fığlalı, *Kadiyanilik*, (Ankara: TDVY, 1994), 57.

İKİNCİ BÖLÜM

MİRZA GULAM AHMED SONRASI KADİYANİLİK

Mesih-i Mevud'un ölümünden sonra, Mevlana Nureddin birinci halifesi seçildi. Kadiyan'da bulunan ve sayıları bin iki yüze ulaşan Ahmedi Müslümanların hepsi Mevlana Nureddin'in Mesih-i Mevud'un birinci halifesi olduğunu kabul ettiler. Mesih-i Mevud'un "El-Vasiyet" adlı eserinde kendisinin Yüce Allah'ın essem ³⁰⁷ kudreti olduğunu, fakat kendisinin de diğer bütün peygamberler gibi öleceğini, fakat Kadiyanilerin ölüm haberine üzülmemesi gerektiğini, çünkü Yüce Allah'ın ikinci kudretini de mutlaka göstereceğini ve Ebu Bekir gibi bazı kimseleri ortaya çıkaracağını, böylece Kadiyanilerin korkularının giderileceğini detaylı olarak yazmıştır. "Kudret-i Saniye"den murat açık olarak "Hilafet"tir. Hz. Ebu Bekir'i bir örnek olarak göstermesi de bunun çok açık bir delilidir. Kadiyaniler halife seçme hususunda "Hiç şüphesiz Allah size, emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder" (Nisa 4/58) ayetine dayandırırlar. ³⁰⁸

Birinci halife Mevlana Nureddin'in hayatında daha sonra Lahori yahut Ehl-i Peygam olarak tanınan Muhammed Ali, Hoca Kemalüddin ve diğer bazı kimseler Mesih-i Mevud'dan sonra hilafete asla gerek olmadığını; aksine onun ölümünden sonra Sadr-ı Encümen Ahmediye'nin onun yerine geçtiğini savundular.

Mevlana Nureddin'in vefatından sonra Sadr-ı Encümen'in, Mesih-i Mevud'un gerçek halifesi olduğunu ve Sadr-ı Encümen dışında başka bir halifeye gerek olmadığını savunan zatlar, ikinci halife Mirza Beşirüddin'in halife seçilmesinden sonra Kadiyan'dan ayrıldılar ve Lahor'a yerleştiler. Lahor'da "Ahmediye Encümen-i İşaat-ı İslam" adında bir müessese kurarak "Peygam-ı Sulh (Barış Mesajı)" adlı gazete vasıtasıyla fikirlerini yaymaya başladılar. Bu hizbe genel olarak "Ehl-i Peygam" yahut "Lahori" denir.

Bunlar Mesih-i Mevud'un hilafetini kabul etmedikleri gibi, kendisinin de hiçbir şekilde bir peygamber olamayacağına inanıyorlar. Oysa Mesih-i Mevud sık sık Resulüllah'ın ümmetinden ve Resulüllah'a tâbi bir peygamber olduğunu açıklamıştır. Bu kimseler hilafeti inkâr ettiklerine göre, Mesih-i Mevud'un peygamber olduğunu da inkâr etmek zorunda kaldılar. Yüce Allah Lahorilerin daha sonra doğru yoldan

³⁰⁷ Tepeden tırnağa kadar cisimlenmiş olan

³⁰⁸ Beşirüddin Ahmed, *el- Fazl Gazetesi*, (Ağustos, 2007).

sapmalarından önce gerçek inançlarını da açığa vurmalarını sağladı.³⁰⁹

1. KADIYANİLİK BÜNYESİNDE FARKLILAŞMA /HALİFELER DÖNEMİ

Mirza Gulam Ahmed 26 Mayıs 1908’de bir toplantı için bulunduğu Lahor’da ani bir şekilde ölmüştür. Cenazesi Kadiyan’da defnedilmiştir. Cenaze namazından önce, onun 14 Aralık 1905’te yayımladığı vasiyetine uyularak, sağlığında oluşturulan Sadr-ı Encümen-i Ahmediyye’nin ileri gelenlerinden Kadiyan’da hazır bulunanların katılımıyla yapılan seçimde, “Hâkim Nureddin, “Gulam Ahmed’in Birinci Halifesi” sıfatıyla hareketin başına getirilmiştir. Hâkim Nureddin döneminde bazı görüş ayrılıkları olmasına rağmen cemaat içinde bir ayrılık yaşanmamıştır. Bölünmenin temelinde Nureddin’in ölümünden sonra Beşirüddin Mahmud Ahmed’in 25 yaşında Halifetül Mesih olarak ilan edilip Mirza Gulam Ahmed’i temsil etmesi bulunmaktadır. Bölünmenin başka bir nedeni ise 1913’te yol yapımı esnasında Cawnpur’da bulunan camii’nin bir köşesinin zarar görmesini üzerine daha sonra Lahor koluna liderlik edecek olan Muhammed Ali’nin karşı çıkıp tepki göstermesi ve diğer yandan Hakim Nureddin ve Mirza Beşirüddin’in bunun “ulu’l emr”olduğunu dolayısıyla yönetimin yanında olunması gerektiğini söylemişlerdir.”

3 Mart 1914 tarihinde vefat eden birinci halife Hâkim Nureddin, halef olarak Beşirüddin Mahmud Ahmed’i önermiştir. Ancak cemaat içerisinde gerek tahsili gerekse Gulam’a yakınlığı nedeniyle önemli şahıslardan birisi olan Mevlana Muhammed Ali ve yakınları buna karşı çıkmış, Gulam’ın vasiyetine bağlı kalınmasını ve cemaatin işlerini Sadr-ı Encümen-i Ahmediyye’nin yönetmesi gerektiğini savunmuştur. Nureddin’in ölümünü takiben Mirza Beşirüddin Mahmud Ahmed halife seçilince, muhalif grup Kadiyan’ı terkederek Lahor’a yerleşmiştir. Böylece Kadiyanilik, Kadiyan ve Lahor kolu olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Birinci Halife Hakim Nureddin’in statüsünün halife mi yoksa cemaatin başkanı mı olduğu konusunda netlik olmayıp ikinci halife Beşirüddin Mahmud Ahmed babasının ileri sürdüğü bütün iddiaları desteklemekle kalmayıp onlara karşı yapılan eleştirilerin cevaplarını üreten bir merkez görevi üstlenmiştir. 1955 yılında halife seçici kurulunun görev tanımlarını yaparken ortaya koyduğu düzenleme aile mensupları ve

³⁰⁹Celal Şems, *Hilafet, Lahorilerin Düşünceleri*, (United Kingdom: Islam International Publications Limited,2009), 23.

akrabaların dışında kimseye halife olma imkânı tanımıyor. Bu durum İslam'da ulu'l emr yaklaşımına uyumlu değildir. Birinci Halife Hakim Nureddin'den sonra Gulam Ahmed'in oğulları halife seçilmeseydi bugün Kadiyanilik cemaatinin bulunacağı noktayı tahmin etmek zor olmasa gerek.

2. KADIYAN KOLU

Gulam Ahmed'in ölümünden sonra cemaati Sadrı Encümen'in yönetmesi gerektiği düşüncesini taşıyan Mevlana Muhammed Ali ve taraftarları Hakim Nureddin'in iyi yönetimi ve becerisi nedeniyle sıkıntılar ortaya çıkmasa da Cavnpur'daki yol yapımı esnasında cami yıkımına Hakim Nurettin tarafının sessizliğini ve pasif tutumunu eleştirmişlerdir. Hakim Nureddin İngiliz yönetimine karşı çıkmamanın cemaatin Ali menfaatlerinin yararına olmadığını iddia etmiştir. İki grubun anlaşmazlığa düşmesine neden olan başka bir konu da Gulam Ahmed'in Nebi olduğunu ileri sürülmesi ayrılığın sebebi, Hakim Nurettin ve Gulam'ın oğlu Beşirüddin Mahmut Ahmed ise müsebbibi olarak görülmüştür. Beşirüddin Mahmut bölünmeyi şöyle yorumlamıştır: “Allah tarafından vahiy gönderilen yılda doğmuş ve vadedilen oğlun elleri ile kurumuş dalların, yani Lahorî grubunun kesilip atılması şeklinde yorumlar.”³¹⁰

Beşirüddin'in, cemaatin iki kola ayrılmasının sebebi ve Müslümanlardan büyük tepki alan babasının nebîliğine inanmayanları kâfirlikle itham etmesi şeklindeki görüşleri bulunmaktadır. Nureddin'in ölümünden sonra Beşirüddin cemaatin Kadiyan kolunun halifesi sıfatıyla yönetimine geçmiştir.³¹¹

Ancak görüşlerine başvurduğumuz Türkiye Kadiyanilerinin yetkilileri, Mirza Gulam Ahmed hayatta iken nübüvvet konusundaki görüşleri bilindiği halde ve Hakim Nureddin döneminde eleştiri de bulunmayanların Nübüvvet konusunda Kadiyan (Rabva) Kolu ile ters düştüğü için ayrılmaya gidildiği yönündeki açıklamaların temelsiz olduğunu vurgulamışlardır. Lahor kolunun muhtemelen Hakim Nureddin'in geçici bir süre görev yapıp cemaatin işlerini Sadr-ı Encümen-i'ye devredeceği beklentisinin aksine bir durumu ortaya çıkması, yeni seçilen genç ve tecrübesiz halifeye karşı çıkılmış istenen sonuç elde edilmeyince bölünme kaçınılmaz olmuştur. Lahor kolu vahiy kapısının kapandığını benimsemiştir.

³¹⁰ Beşirüddin Mahmut Ahmed, *Khilafat-e Rashidah (Hilafet-i Raşid)*, (UK: Islam International Publications, 2009), 248-249.

³¹¹ Fırlıklı, “Kadiyanilik”, (*DİA*, 2001),24/38.

2.1. Hakim Nureddin Dönemi

Mirza Gulam Ahmed'in ani ölümünden sonra hareketin başına Hakim Nurettin getirilmiştir. Soyu Hz. Ömer'e dayandığı belirtilmektedir. Gulam Ahmed'e ilk beyat edenler arasındadır. "Hakim Nureddin'nin babası Hafız Gulam Resul, Biheyre'de imamlık yapmaktadır ve soyca Farukî olup Kureyşlidir. Küçüklüğünde medrese eğitimi almış Arapça ve Farsça'nın dışında müspet bilimler okumuştur. Hakim Nurettin bir ara eğitim faaliyetleri sürdürmüştür. Mekke ve Medine'yi ziyaret etmiş hac farızasını yerine getirdikten sonra Hindistan'a dönüp sağlık sektöründe çalışmıştır."³¹²

"Eğer bana biat olmak istiyorsanız, iyi dinleyiniz ki, biat etmek satılmak demektir. Sizler artık benim emirlerime itaat etmelisiniz. Eğer bunu kabul ederseniz o zaman isteyerek yahut istemeyerek bu yükü taşıyım." "Ben kesin olarak ve yemin ederek söylüyorum ki bu gömleği (hilâfet) asla çıkaramam. Eğer bütün dünya ve sizler de bana muhalif olursanız size asla aldırış etmem ve ilerde de aldırış etmeyeceğim. O, bana "Ben daima seninle birlikte olacağım" diye söz vermiştir. Eğer (sizce) ben kötü Eğer (sizce) ben kötü isem o zaman Yüce Allah beni dünyadan yok etsin diye dua ediniz. Ondan sonra da duanızın kimin aleyhinde işlediğini görünüz."Elhâc Mevlâna Nureddin Vadedilen Mesih ve Mehdi'nin I. Halifesi.³¹³ Hakim Nureddin halifeliği kabul ederken yaptığı açıklama ileride yapacağı icraatlarında kayıtsız şartsız itaat istediğinin izlerini görebiliyoruz. Hakim Nureddin döneminde bazı olaylar yaşanmasına karşın ölünceye kadar halifelik makamını tehlikeye düşürecek derecede bir muhalefet ile karşılaşmamıştır. Onun döneminde gelişen olaylara farklı bakış açıları ortaya çıktıysa da üstesinden gelmeyi başarmıştır.

Birinci Halife Nureddin "Müslümanların cenazesini kılmak caiz değildir. Onun kutsal Mesih'i Gulam Ahmed'in özel görevinin başlarında Müslümanlar hakkında yaptığı dualar ise Tanrı'nın Peygamberinin (Hz. Muhammed'in) görevinin başlarında kâfirler için yaptığı dualar gibidir."³¹⁴ Halife Nureddin Gulam Ahmed'e biatın önemini vurgulamak için Hz. Muhammed'in kâfirler için yaptığı dua ile benzerlik kurmuştur. "Gulam'ın çağrısının ulaşmadığı bir yerde biri ölse ve oraya bir Kadiyani gitse, bu kişinin durumu ne olur?', Kadiyani cenaze namazını kılar mı?' diye sorulduğunda şöyle cevap veririz: Biz zahirden başkasını bilemeyiz. Ve zahiren ölen kişi, Allah'ın peygamberi ve davetçisinin bilinmediği bir yerde ölmüştür. Bu sebeple, biz bu ölen

³¹² Fığlalı, "Kadiyanilik", *DİA* 24/137-139.

³¹³ Mirza Nasır Ahmed, *Maneviyat Dergisi*, 2013, 1/25.

³¹⁴ Idara Tarsuman Al Sunnah, *Qadiyaniat an Analytical Survey*, 42 (Kadiyanilerin Sözcüsü el-Fadl'dan)

adamin cenaze namazını kılmayız. Biz ne Müslüman'ın arkasında namaz kılan Kadiyani'nin namazını kılarız, ne de Müslümanlarla irtibata geçenin. Yani, Müslümanlarla yapılacak bu her iki iletişim de Kadiyanilikten çıkmayı gerektirir.³¹⁵ Hakim Nureddin'in bu beyanatları Kadiyani cemaatinin kurallarının katılığı ve kendisinin otoriter yöneticiliği konusunda ipuçları vermektedir. Hakim Nurettin zamanında yayın hayatına ağırlık verilmiş *Ahmedî Havatin dergisi*, *Peygam-ı sulh*, *el-Fazl*, *Nur el-Hakk*. Bazı yardım sandıkları, hastane, okul, medrese ve mescitler inşa ettirmiştir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim yabancı dile çevrilmiştir.³¹⁶

Gulam'ın iddialarını desteklemek amacıyla 1880 yılında *Tasdîk-i Berahîn-i Ahmediyye* adıyla bir kitap yazmış ve hayatı boyunca liderinin takdirini kazanmıştır. Oldukça iyi eğitilmiş biri olduğundan dolayı hareket içinde ön plana çıkmış ve hatta hareketin perde arkasındaki fikir babası olarak tanınmıştır. Bazı iddialara göre cemaatin başında bulunduğu dönemde Seyyid Ahmed Han'ın fikirlerinden etkilenmiş ve harekete önemli katkılar sağlamıştır. Nureddin 1914 Mart ayının 14. Günü vefat etmeden önce şu vasiyette bulunmuştur.

“Kitaplarım ve mülküm çocuklarımın himayesinde olmalıdır. Halefim dürüst, meşhur, tahsilli ve iyi halli olmalıdır. Vadedilen mesihin eski ve yeni dostlarına karşı müsamaha göstermelidir. Ben onların tümüne iyi dileklerde bulundum ve halefim de öyle olmalıdır. Kur'an-ı Kerim ve Hadis öğretimi devam etmelidir. Hayırla.”³¹⁷

2.2. Beşirüddin Mahmud Ahmed Dönemi

12 Ocak 1889 yılında Kadiyan'da doğan Mirza Beşirüddin Mahmud Ahmed, iyi bir öğrenim görmüş, Urduca yanında Arapça ve İngilizce öğrenmiş, Gulam Ahmed'in ölümünü takiben Hâkim Nureddin ile iyi ilişkiler kurmuş, tefsir ve hadis konularında ondan faydalanmış, Mevlana'nın Mesnevi'sini ondan okumuş, 1911 yılında Encümen-i Ensârullah adlı organizasyonu onun himayesinde kurmuş, 1912 yılında Mısır ve Arabistan'ı ziyaret ederek hac vazifesini ifa etmiş ve 1913 yılında *el-Fazl* adlı dergiyi

³¹⁵Idara Tarsuman Al Sunnah, *Qadiyaniat an Analytical Survey*, 43.

Gulam Ahmed, Tebligurrisâle, c.10, 1235'den naklen Ebu'l-Âlâ el Mevdûdî, *Kâdiyânîlik Nedir?*, 147-149.

³¹⁶ Beşirüddin, *Truth About the Split*, 341; Nadwi, *Qadianism A Critical Study*, 21; Muhammed Ali, *The Ahmadiyyah*, 25; Zahir, *İslam Dünyasında İngiliz Emperyalizmi Kadiyanilik*, 238; Öz, *Mezhepler Tarihi*, 269.

³¹⁷ Muhammed Zafrullah Khan, "Re-Institution of Khilafat," (Al-Nahl, Surrey, Islam International Publication, 2011) 2.

çıkarmaya başlamıştı. Hâkim Nureddin'in ölümünü takiben Kadiyan'a gelen ve buradaki Nur Camii'nde toplanan kalabalık bir cemaatin huzurunda Hâkim Nureddin'in vasiyetinin okunmasının ardından 14 Mart 1914 tarihinde, Gulam Ahmed'in ikinci halifesi seçilmiş ve 51 yıl halifelik yapmıştır.³¹⁸

Seçimden önce Mevlana Syeed Mohammed Ahsen kalabalık arasından “Ben Vadedilen Mesih'in gökten inerken ona eşlik edecek iki melekten biri olduğum söylenen kişiyim. Beşirüddin Mahmud Ahmed'in biat almasını istiyorum. Cemaatin saygın üyelerinden Syeed Sarwar Şah ile Muhammed Ali cami içinde tartışma açtılar. Şeyh Yakup Ali İrfani ayağa kalkarak değerli vaktimizi böylesi çekişmelerle harcıyamayız Beşirüddin Mahmut Ahmet'ten biat etmesini istedi ve biat sonrası “Lebbeyk” hoşgeldiniz sesleri yükseldi. Beşirüddin Mahmud Ahmed birinci halefin cenaze namazını kıldırıp cenaze ile birlikte mezarlığa gitti.”³¹⁹

Cemaatin saygın kişilerinden hastalığı esnasında onun yapması gereken görevleri Mirza Beşirüddin yerine getirdiği için, kendisinin halife seçilmesine kesin gözüyle bakılıyordu. Mirza Beşirüddin'in ikinci halife seçilmesi, Kadiyaniler arasında büyük bir bölünmenin başlangıcı oldu.

1998 yılında *Ta'lim* ve 2014 yılında *Minhacu't Talibin* isimli eseri yayınladı. Seçim sırasında muhalif grubu temsil eden Mevlana Muhammed Ali ve taraftarları, toplantıyı boykot ederek, Kadiyan'dan çekilip Lahor'a yerleşerek kendi teşkilatlarını kurdular. Beşirüddin Mahmud Ahmed halifelerin de Gulam Ahmed'in haiz olduğu vasıflarla donatıldığına inanmakta, “Allah sırlarını kimseye açıklamaz yalnız seçtiği elçilerine bildirir” Cin Suresi 27 ve 28 ayetine atıfla insanların bilemeyeceği meseleler hakkında vahyedilmiş geniş bilgiye sahip olmak, ilahi elçileri başkalarından ayırdeden bir alamettir. Böyle elçiler her türlü muğlaklıktan ari olan açık vahiy alırlar.³²⁰

Mahmut Ahmet 1955 yılında halife adaylarının seçiminde görev alacak seçici kurul üyelerinde aranacak şartları şöyle sıralamıştır:

- 1) Vadedilen Mesih'in (Gulam Ahmed'in) Hayatta Kalan Oğulları
- 2) Encümen-i Ahmediyye'nin Başkanı
- 3) Encümenin Tüm Sekreterleri
- 4) Tahriki Cedid'in Genel Müdürü ve Bütün Genel Müdürleri

³¹⁸ Fırlalı, *Kadiyanilik*, (Ankara: TDVY, 1994) 86-87.

³¹⁹ Khan, 1978, 218.

³²⁰ Beşirüddin, *İslamiyette Ahmediye Cereyanı*, çeviren Şinasi Siber (Pakistan: Nusrat Art Press, 1974),255.

- 5) Vakfı Cedit'in Başkanı
- 6) Talimu'l İslam Koleji Müdürü
- 7) Talimu'l İslam Mektebi Müdürü
- 8) İlahiyat Fakültesi Başkanı
- 9) Ensarullah'ın Başkanı
- 10) Hudamül Ahmediye'nin Başkanı
- 11) Lecne-i İlmaillah'ın Temsilcisi
- 12) Yurt Dışında En Az 3 Yıl Çalışmış Misyonerler
- 13) Pakistan'da ya da Hindistan'da 5 Yıl Çalışmış Misyonerler
- 14) Pakistan'daki Çevrelerin Emirleri
- 15) Cemaatin Kurucusu Hayatta İken Harekete Katılan Üyeler³²¹

Kendi topluluğu içinde oldukça önemli işler başaran Mirza Beşirüddin hakkında daha önce babasıyla ilgili olarak lehte ve aleyhte birçok iddialar ortaya atıldı. Taraftarları onun takva, keşif ve keramet sahibi olduğunu, kalemine ilahi kudretin hâkim bulunduğunu ve her hususa vakıf bir ıslahatçı olduğunu ileri sürmüşlerdir. 1911 yılında kırk yaşını geçmiş mensuplarının üye olabileceği, görevi tebliğden ibaret olan **Encümen-i Ensarullah'ı** geliştiren Beşirüddin, 1918 yılında muhtelif görevler için değişik nazırlıklar kurdu. 1922 yılında kurduğu cemaatin de kurulu niteliğindeki Meclis-i Meşveret, daha sonra toplumun bütçesini hazırlama görevini üstlendi. Aynı yıl kadınların sosyal ve kültürel anlamda gelişmesini temin etmek için kurulan **Lecnetü İlmillâh** yahut kadınlar komisyonu ve bir süre sonra *Misbah* isimli bir derginin neşrine başlandı. Bu kuruluş 1928 yılında **Nusrat Girls High School** adlı liseyi, 1951 yılında **Câmia-i Nusrat** adıyla bir üniversiteyi hizmete açtı. Bu arada Hinduizm'in yeniden canlandırılıp, Müslümanlarda dâhil çevreye kabul ettirilmesi faaliyetlerine karşı binlerce cemaat mensubu misyoner olarak sevkedilerek Hinduizm'e dönüş önlendi. Hindistan ve diğer ülkelerde mezhebin yayılma faaliyetlerine ağırlık veren ve cemaatin teşkilatlanması için faaliyette bulunulan Mirza Beşirüddin, 1947 yılında Pakistan'ın kurulmasını takiben bir kısım mensuplarını Kadiyan'da bırakarak Lahor'a intikal etti. Bir süre Lahor'da oturduktan sonra burada eski adı Canc olan tepelerle çevrili bir kasabayı satın alarak Rabve diye isimlendirdi. Mirza Beşirüddin, bir yıl sonra genel merkezini burada kurmasıyla, Rabve cemaatin en önemli merkezi oldu.

Mirza Beşirüddin Mahmut Ahmed 10 Mart 1954 tarihinde Rabve'de Mübarek Camii'nde ikinci namazını kıldığı esnada uğradığı suikast sonucu yaralanmış, tedavi için Avrupa'ya gitmiş, dönüşünde tebliğ için kurduğu **Tahrik-i Vakf-ı Cedit** adlı müesseseyi tesis etmiş, son on yılını felçli olarak geçirmiş ve 8 Kasım 1965 tarihinde uzunca bir felç hastalığının ardından Rabve'de vefat etmiştir. Mirza Beşirüddin

³²¹ Khan 1978, 333-334.

Ahmed'in, bir kısmı babasının özellikleriyle ilgili, diğerleri Kur'an ve İslam konusunda yazılmış olan on beş kadar eseri bulunmaktadır. “En meşhur eseri *Tefsir-i Kebir* isimli 10 ciltlik Kur'an tefsiridir. Önemli konuşmalarını içeren *Envarü'l Ulum* adlı 26 ciltlik derlemesidir. Kur'an-ı Kerim'in tefsirine giriş, *Davetü'l Emir, Ahmediyet, İslamiyetin iktisadi Nizamı ve Muhammed'in Hayatı* onun meşhur eserlerinden bazılarıdır”³²² Beşirüddin Ahmed “Kendisine müjde, peygamberlere müjde verilen Allah'ın resulü Muhammed nebi değil Gulam Ahmed'dir. Allah'ın ayetinden kastedilen odur. Benden sonra ismi Ahmed olan bir peygamberin müjdesi verildi. Buradaki sebep peygamberin ismi Muhammed değil Ahmed olmasıdır. Bu nedenle buradaki maksadın Muhammed'den başka birisi olması zorunludur. Çünkü burada kastedilen Gulam Ahmed olduğu apaçıktır.”³²³ Mirza Beşirüddin'in vefatını takiben oğlu Mirza Nasır Ahmed üçüncü halife olmuştur.³²⁴

2.3. Nasır Ahmed Dönemi

Gulam Ahmed'in üçüncü halifesi sıfatıyla Mirza Nasır Ahmed, 1965 yılında babası Beşirüddin Mahmud Ahmed'in ölümü üzerine cemaatin başına geçmiştir. 1909 yılında dünyaya gelmiş, temel eğitiminden sonra Oxford Üniversitesinde iktisat alanında yüksek lisans yapmıştır. Cemaat için yaptığı çalışmalar arasında; **Fazl-ı Ömer Vakfı, Nusret Cihan İleri Atılım Programı, Kutlama Törenleri Fonu'nun** kuruluşu gibi birtakım icraatları bulunmaktadır. 1974 yılında Pakistan Meclisi'nde cemaatini savunmuştur. 1983 yılında *Khilafat and Mujaddidiyyat An Exposition*³²⁵ isimli eseri yayınladı. Yaklaşık 17 yıl süreyle cemaatini savunmuştur. Bu toplantılarda cemaatin Müslüman olduğunu savunmuş, ancak meclisi buna ikna liderliğini yapmıştır. Nasır Ahmet 1973 yılında düzenlediği yıllık konferansta şunları söylemişti: “1989 yılı cemaatin yüzüncü yıldönümü kutlanacaktır. Üyelerden projeleri finanse etmek için 25 milyon Rupî katkıda bulunmalarını istedi ve aradaki 16 yıl boyunca her üyeden yıllık gelirinin On altıda biri oranında katkı yapmasını ve yüzüncü yıl projesi kapsamında esas icraatlarının:

- 1) Dünyanın farklı yerlerinde cami inşaatları yapmak
- 2) Kur'an'ın Fransızca, Rusça, İtalyanca, İspanyolca ve diğer dillerde tercümelerini yayınlamak

³²²Beşirüddin Ahmed, *Fatiha Suresi*, çev. Raşit Paktürk-Osman Şeker, (İstanbul: Ahmad Yayınları, 2021), V.

³²³ Beşirüddin Ahmed, *The Review of Religion*, 139-141; El Fadl. 1916.

³²⁴ Mustafa Öz, *Ana Hatlarıyla İslam Mezhepleri Tarihi* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2018), 435-437.

³²⁵ Mirza Nasır Ahmed, *Khilafat and Mujaddidiyyat An Exposition*, (Islam International Publication, 2008)

- 3) Cemaatin yeni misyonlarının açılması
- 4) Rabve için büyük bir matbaa satın alınması
- 5) Batı Afrika'da bir yayın istasyonunun kurulması

9 Haziran 1982 yılında da vefat etmiştir. O öldükten sonra da hareketin başına kardeşi Tahir Ahmed geçmiştir.³²⁶

2.4. Tahir Ahmed Dönemi-Diasporaya Açılım

Gulam Ahmed'in dördüncü halifesi sıfatıyla Mirza Tahir Ahmed 1982 yılında cemaatin lideri olmuştur. Tahir Ahmed dönemi cemaatin diaspora³²⁷ ile tanıştığı dönemdir. Beşirüddin'in küçük oğlu olan Tahir, 1928 yılında dünyaya gelmiş, eğitiminin çoğunluğunu aile çevresinde Rabve'de almıştır. 1953 yılında Camia Ahmediyya Rabwah'tan mezun oldu. 1955-57 yılları arasında "London School of Oriental and African Studies" te eğitim gördü. "Ağabeyinden sonra 21 yıl boyunca cemaatin görevini sürdürmüş, cemaatin başında olduğu dönemde beş ciltlik Kur'an-ı Kerim'in İngilizce tefsirini hazırlatmış ve Kadiyanilliği savunucu nitelikte 20'den fazla eser yazmıştır. MTA Muslim TV Ahmediyya onun döneminde açıldı. Farklı ülkelere giderek üniversitelere ve aydınlara farklı konularda konuşmalar yaptı. Cuma hutbeleri ve ilmi ve eğitici konuşmalar yaptı. *Revelation, Rationality, Knowledge and Truth*³²⁸ isimli eseri yayınladı. 1989 yılında Cemaatin kuruluşunun 100. Yılı değişik etkinliklerle kutlandı. 29 Şubat 1990 yılında London Queen Elizabeth II Conference Centre "Çağın Sorunlarına İslam'ın Çözümü" konulu İngilizce dilinde 800 kişilik topluluk önünde konuşma yaptı. Bu konuşma daha sonra "Islam's Response to Contemporary Issues"

³²⁶Korkmaz, "Kadiyanilik-Ahmedilik", Ed. Hasan Onat-Sönmez Kutlu, *İslam Mezhepleri Tarihi*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 541.

³²⁷ Bernard, Lewis, *Ortadoğu-İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, çev. Selen Y. Kölay, (Ankara: Arkadaş Yayınları, 2011).

Kadiyani cemaati, Mirza Gulam Ahmed'in Hindistan'da başlattığı bir hareket olmasına rağmen, sonraki yıllarda diaspora toplulukları arasında da yayıldı. Kadiyani cemaati'nin ilk diaspora toplulukları, 19. yüzyılın sonlarında Hindistan'dan Britanya İmparatorluğu'nun diğer bölgelerine göç edenlerle başladı. Bu topluluklar, özellikle İngiliz sömürgelerinde, Kadiyani cemaati'nin öğretilerini yaydılar ve hareketin yayılmasına katkı sağladılar. Ayrıca, 20. yüzyılın başlarında Afrika, Orta Doğu ve Güneydoğu Asya'da da Kadiyani toplulukları kuruldu. Bugün, Kadiyani cemaati dünya genelinde aktif olan bir diaspora topluluğuna sahiptir. Hareketin en büyük topluluklarından biri, Pakistan, Hindistan, Bangladeş ve Endonezya gibi Güney Asya ülkelerinde bulunur. Ayrıca, İngiltere, Kanada, ABD, Almanya, Avustralya ve Afrika ülkelerinde de büyük Kadiyani toplulukları vardır. Ancak, Kadiyani cemaati'nin diaspora toplulukları bazen baskıya maruz kalmışlardır. Özellikle Pakistan'da, Kadiyani cemaati'nin Müslümanlar tarafından kabul edilmemesi ve yasaklanması nedeniyle, Kadiyani topluluğu üyeleri baskı ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalmışlardır. Bu nedenle, Kadiyani toplulukları bazen toplumsal dışlanma, işsizlik ve diğer zorluklarla karşılaşmaktadır. (Mülakat Notu: Osman Şeker Türkiye Kadiyaniler Derneği Başkanı)

³²⁸ Mirza Tahir Ahmed, *Revelation, Rationality, Knowledge and Truth*, Islam International Publication, 1998.

adıyla İngilizceden farklı dillere çevrilmiştir.”³²⁹

“Mirza Tahir Ahmed İslam demokrasisinin iki temel direği olduğunu birincisi bütün seçim prosedürü mutlaka güven ve dürüstlüğe dayanmalı ikincisi seçilen hükümetler tam manasıyla adalet ve insaf prensiplerine göre yönetmelidirler. Tahir Ahmed içki ve kumarın Kur’an-ı Kerim’de yasaklandığını ve faizin İslam ekonomisinde yerinin olmadığını dile getirmiştir. 2003 yılında vefat etmiş ve yerine cemaatinin bugünkü lideri olan Mesrur Ahmed geçmiştir.”³³⁰

2.5. Mesrur Ahmed Dönemi (Günümüz Kadiyaniliği)

Mirza Mesrur Ahmed, 15 Eylül 1950 yılında Pakistan’da doğmuştur. Mesrur Ahmed’in, Mirza Gulam Ahmed ile soy bağlantısı torununun oğlu olması hasebiyledir. Yani Mesrur Ahmed, Gulam Ahmed’in oğlu Şerif Ahmed’in torunudur. Mesrur Ahmed ilk olarak Talimu’l-Islam okulunda ilköğretimini okumuş daha sonra, 1976 yılında ziraat ekonomisi alanında yüksek lisansını tamamlamıştır.³³¹

Mesrur Ahmed 1977 yılında Nusret-Cihan adlı bir programla Afrika’daki Gana ülkesine gitti. Bu programın amacı batı Afrika’daki hastane ve okulları işletmektir. 1985 yılında Pakistan dönmüş ve cemaatin mali işlerini üstlenmiş, 1994 yılında eğitim işlerini 1997 yılında da Sadr-ı Encümen-i Ahmediyye’nin başkanlığını üstlenmiştir. Londra Fazıl Camii’nde 5. Halife olarak seçilmiştir. 1999 yılında Kur’an-ı Kerim’de silinti yaptığı gerekçesiyle bir süre tutuklu kalmıştır.³³²

Mirza Gulam Ahmed’in çocukları ve torunları tarafından idare edilen Kadiyan kolu günümüzde faaliyetlerini devam ettirmektedir. Kadiyaniliğin bu kolu başta İngiltere olmak üzere, çoğu batı ülkeleri ile ilişkiler geliştirmekte, dünya barışı,

³²⁹ Mirza Tahir Ahmed (IV. Halifetü’l Mesih) *Çağımızın Sorunlarına İslam’ın Çözümü*, çev. Raşit Paktürk-Osman Şeker, (İstanbul: Ahmad Yayınları, 2021), VIII

³³⁰ Öz, 2011, 713.

³³¹ Korkmaz, “Kadiyanilik” *İslam Mezhepleri Tarihi*, ed. Hasan Onat-Sönmez Kutlu (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013). 541-542. Ataul Mujeeb Rashed, Mirza Masrur Ahmed". <http://www.ahmadiye.org/kisiler/Mirza-masrur-ahmed.html>. (2 Mart 2022).

³³² Mirza Mesrur Ahmed, *Dünya Krizi ve Barışın Yolu*, çev. Mehmet Önder, Emine Çakmak Sahi, (Tilford: Islam International Publications, 2012), x. Kuranda silinti yapma suçundan Kadiyani cemaatinin en yüksek liderleri tutuklanmışlardır. Mevlevi İlyas Çiniyoti’nin şikayeti üzerine Kadiyani cemaatinin dört önde gelen üyeleri PPC295-B maddesi gereğince hakim kefaleti reddedince tutuklandılar. Suçlananlar arasında Pakistan’daki cemaatin başı Mirza Masrur Ahmed, yüzbaşı (emekli) Ayaz Mahmud (Rabvah bölümü genel başkanı), Muhammed Akbar ve Muhammed Hüseyin adlı bir okul öğretmeni vardır. Kefaletleri ayarlanmıştı ama hakim tarafından kabul edilmedi; yerine tutuklama emirleri çıkartıldı. Haber şehirde yangın gibi yayıldı ama Kadiyani cemaati yorum yapmadı. Genellikle davanın temelsiz olduğu ve mezhepler arasında nefreti artırmak için bir plan olduğu sanılmaktadır. Kuranı lekeleme ve karalama ile suçlanan Sahibzade Mirza Masrur Ahmed bey 30 Nisan 1999 tarihinde hapse girdi ama 10 Mayıs 1999 tarihinde serbest bırakıldı.

yoksulluk ve fakirlikle mücadele ve çeşitli sosyal hizmet binaları inşa etmek gibi konularla gündeme gelmektedir. Mirza Gulam'ın vahiy aldığı fikrinden vazgeçmeksizin ısrarla kendilerinin Müslüman olduğu fikrini işlemekte, tv, süreli yayınlar; dergi, kitap ve broşür gibi yayın faaliyetleri yürütmekte ve tabiilerinden kayıtsız şartsız itaat isteyerek yayılmaya çalışmaktadırlar.

Mesrur Ahmed 16 Ekim 2008 Berlin'de inşa edilen Hatice Cami'nin açılış gününde Vadedilen Mesih'in V. Halifesi Mirza Mesrur Ahmed'in konuşması: "Değerli konuklarımız bugün hafta sonu değil bir iş günüdür. Öncelikle bunca yoğunluğunuz ve yorgunluğunuza rağmen bu günkü programa katılmak için buraya gelmenizden ötürü hepimize içtenlikle teşekkürlerimi bildirmek isterim. Ayrıca, bu caminin inşasıyla ilgili birtakım önyargılar bulunmasına ve birtakım kesimler tarafından açıkça protesto edilmesine rağmen buraya kadar gelip büyük bir cesaretle bizi desteklediniz. Bu konuda özellikle bu bölgenin belediye başkanına teşekkür ederim. Bir tarafta küçük bir azınlık tarafından İslamiyet'e karşı öfke ve nefret gösterilirken diğer taraftan büyük bir çoğunluğu oluşturan aydınların bütün bu protestolara ve haksızlıklara aldırmandan bizi desteklemeleri de şüphe edilemez bir gerçektir. Onlar gerçeği ararken insanlık ve merhametlerini de sergilemektedirler Müslüman Kadiyani Cemaati Alman devletine ve halkına da müteşekkirdir. Çünkü onlar kendi vatanlarında haksızlıklara maruz kalıp çok şiddetli ruhsal ve fiziksel terörle karşı karşıya kalan bizlere gönüllerini açtılar. Bu öylesine büyük bir terör ki onlara yuvalarından göç etmekten başka bir çare bırakmamıştır. Bundan dolayı Kadiyani Müslümanlar bu gerçeği hiçbir zaman unutmayıp daima şükran duyguları içindedirler."³³³

Mesrur Ahmed diğer halifelerinde sıkça başvurduğu üzere Kadiyani cemaatinin İslam'ın ılımlı yönünü temsil ettiği, şiddetten uzak olduklarını, kılıca ihtiyaç duyulmadığını onun yerine kalemle mücadele konusunu sıkça dile getirmeleri kendilerinin mesihanik gruplara yakın bir propaganda yürüttüğünün ortaya koymaktadır. "İslamiyet'in zorbalıkla yayılmış bir din olduğu ve Müslümanların ise geçmişte olduğu gibi bugünde aynı şeyi uyguladıkları yönündedir." Bundan dolayı insanlar: "Müslüman Kadiyani Cemaati'nin İslamiyet'i sevgi dini olarak tanıtmamasının, bu devirde kendini dünya muhalefetinden korumak içindir" diye düşünebilirler. Ama ben sizi "Müslüman Kadiyani Cemaati'nin sunduğu İslamiyet'in gerçek İslam olduğunu ve İslamiyet'in güce veya kılıca ihtiyacı olmadığını" temin ederim. İşte bu inançtan

³³³Fığlalı, *Kadiyanilik*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 1986), 86-88; *Maneviyat Dergisi*, 1/26.

dolayı Kadiyani Cemaati birçok İslam ülkesinde muhalefet ve türlü şiddete maruz kalmaktadır.³³⁴ Mesrur Ahmed Gulam Ahmed'in ilahi seçilmişliğini dolayısıyla halifelerin de Gulam ile eşit statüde olduğunu ima etmektedir. Londra'da ikamet etmekte olan Mesrur 2003 yılından bu yana cemaatin liderliği görevini sürdürmektedir. Mirza Mesrur Ahmed halen görevini yerine getirmektedir.

3. LAHOR KOLU (NÜBÜVVET İDDİASININ REDDİ)

Kadiyanilik içinde Hâkim Nureddin zamanında baş gösteren ayak izleri Mirza Mahmud Ahmed'in 14 Mart 1914'te Mesih'in ikinci halifesi olarak cemaatinin başına getirilmesi ile su yüzeyine çıkmış ve nihayet bu tarihten en geç bir buçuk ay sonra Kadiyanilerin ileri gelenlerinden olan Mevlana Muhammed Ali ve arkadaşlarının Lahor'a yerleşmeleri ile fiilen vücut bulmuştur: Lahor Ahmedileri kendilerini “Ahmediyye Encümen-i İşa'at-ı İslam” adı altında organize etmişler ve başkanlığa Mevlana Muhammed Ali'yi seçmişlerdir. Bu kol başkanlarına “halife” adını vermeyip yalnızca “Ahmediyye Encümen-i İşa'at-ı İslam Başkanı” derler.³³⁵ Lahor Gurubu “Halife” sözcüğü yerine “Emir” sözcüğünü kullanmaya başlamıştır.

3.1. Lahor Kolunun Birinci Emiri Muhammed Ali

Emirlik süresi (1914-1951).³³⁶ Lahor kolu olan Lahor kolu Gulam Ahmed'in Nebi ve Mehdi olduğundan söz etmeyerek, onu sadece dini yenileyen bir “Müceddid” ve zaman zamanda “Mesih-i Mevud” olarak nitelendirmektedirler.³³⁷

Ali'nin eserleri: 1) Babi Hareketinin Tarihi ve Doktrinleri (1933), 2) Naciye Hamdi Akseki tarafından Türkçe'ye de çevrilen ve Ahmet Hamdi Akseki'nin düzenlemesiyle iki cilt halindeki İslam Dini (1942-1946)³³⁸, 3) Yüce Kur'an (2002)³³⁹ 4) Bayan'ul Kur'an (1917)³⁴⁰

³³⁴ Fırlıklı, *Kadiyanilik*, 86-88.; *Maneviyat Dergisi*, 1/26.

³³⁵ Fırlıklı, *Kadiyanilik*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 103.

³³⁶ Afzal İkbâl, *Writings and Speeches of Maulana Mohamed Ali*, Lahor: 1962.

³³⁷ Mehmet Kubat, *İslam Mezhepleri, Tarihi*, (İstanbul: Kitap Dünyası, 2017), 386.

³³⁸ Ahmet Özalp, <https://samil.ihya.org/kadiyanilik-hakkinda-bilgi.html>. Erişim 16.07.2023

³³⁹ Türkiye'de Muhammed Ali'nin bu tefsirini çeşitli yönlerden inceleyen bir çalışma için bkz. Hadiye Ünsal, Muhammed Ali'nin *The Holly Qur'an, Adli Meal Tefsiri Üzerinde Bir İnceleme* (Basılmış Yüksek Lisans Tezi), Adana, Çukurova Üniversitesi, 2010.

³⁴⁰ Muhammed Usman Ali, *Kadiyani Geleneginin İki Temel Akımı Olarak Rebva ve Lahori Cemaati: Karşılaştırmalı Bir Analiz*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (İstanbul: 2016).

Ahmed'in oğlu Beşir *Siretu'l-Mehdi* isimli kitabında bunu açıklamıştır. Kadiyanilerin beklentileri sadece mehdilik iddiası ve beklenen Mesih olduğuyla kalmamış peygamberlik iddiasını da yaymıştır.

Doğuda ve Batıda ortaya çıkan yeni dini akımlar arasında gösterilen Kadiyanilik misyoner karakterli bir cemaattir. Gulam Ahmet Mesihlik iddiası ile birlikte mehdiliğini de şöyle ortaya koymuştur. Mehdi olarak görevim Allah'ın birliğini semavi alametler ile yeniden kurmaktır. Efendim gibi ben de Mukaddes ruh ile yardım edildim. Eski Peygamberlere, Musa'ya Sina'dan, İsa'ya Seir'den, Muhammed'e Hira'dan görünen Rab bana bütün haşmeti ile göründü. Medine Mekke'den daha değerlidir onun için orada hacederler.³⁴³ İsrail'de okulları mevcuttur. Mirza Gulam Ahmed'in inanç ve fikirlerinden bazıları şunlardır:

Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra başka bir peygamber gelmeyeceği İslami inancına rağmen o, kendisinin Allah'ın gönderdiği resul olduğunu şöyle iddia eder: "Allah kendi peygamberini, yani beni hidayet ve hak din ile gönderdi"³⁴⁴ der. Bunun yansıra kendisinin Mesih, Mehdi, Müceddid, Zillî nebi (Nebinin gölgesi), Müstakil Nebi, bütün peygamberlerden üstün, Krişna Avatar (Hindu Tanrısı) olduğunu da iddia etmiştir. Kendine melek geldiğini, arkadaşlarının sahabi ve Kadiyan'ın Mekke gibi harem olduğunu iddia etmiştir. Pek çok kehanetlerde bulunmuştur. Bunlara ilaveten cihadın mensüh olduğunu iddia etmiştir. Mirza Gulam Ahmed, kendisinin gelişinden sonra Türkiye'de hilafetin batıl olduğunu iddia etmiştir. Dr. Hâlid Mahmud'un eserinde yazıldığına göre: "Bize göre Türklerin padişahı halife ise de Mesih Mevud'u Allah Teâlâ memur edince, onların hilafeti batıl olmuştur. Bir insan memur olarak gelince o halife olur."³⁴⁵ Kadiyaniler siyasete karışmazlar. Çünkü "Mirza kendi cemaatine siyasetten ayrı durmalarını telkin etmiştir."³⁴⁶

4.1. İman Esasları

Tek Tanrı'ya mutlak ve uzlaşmaz inanç, İslam'ın merkezî doktrininidir. İbadete lâayk hiçbir ilah yoktur, ancak O (Allah) vardır. Bütün güzellikler O'na aittir ve

³⁴³ Enver Osman Kaan, *Geçmişten Günümüze Dinler ve Mezhepler*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010), 237.

³⁴⁴ Muhammed Beşir, *Fietun Kafiraton*, 82; Zaferullah Daudi, *Şah Veliyullah Dehlevi'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 270.

³⁴⁵ Halid Mahmud, *Mutalaa-i Brelviyyat*, 1/231; Zaferullah Daudi, *Şah Veliyullah Dehlevi'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 270.

³⁴⁶ Şeyh Muhammed İkrâm, *Mevc-i Kevser*, 180; Zaferullah Daudi, *Şah Veliyullah Dehlevi'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 270.

Muhammed O'nun elçisidir. Bu en önemli İslam doktrini'dir. İslam, O'nu idrak etmek için Tanrı ile kalıcı bir ilişki kurmamıza yardımcı olur. Dünya hayatımız boyunca her işimizde Yardımcımız ve Rehberimiz olarak İslam, İbrahim dâhil tüm peygamberlere ve manevi rehberlere inanmayı gerektirir. Musa, İsa, Krishna, Buddha, Konfüçyüs ve Zerdüş. İslam'ı temsil eder ve tarihin başlangıcından itibaren tüm peygamberlerin görevinin tamamlanmasını O öğretir. Allah'ın bütün peygamberlerinin bir ve aynı görevle geldiğini bildirir. Böylece İslam bütün dinler arasında barış ve birliği tesis eder. Kur'an-ı Kerim Müslümanların Kutsal Ayetleri Hz. Peygamber'e vahyedildi. 1400 yıl önce indirilen ayetler en ufak bir bozulma olmadan korunmuştur. O tüm insanların ihtiyaçlarını karşılamaya muktedir, ruhsal gerçekliğin ve tüm ülkelerin tükenmez hazinesi, hayatın bütün istasyonları, gerçek demokrasinin ve evrensel kardeşliğin kurulması, kast, inanç, renk veya ülke ayrımı yapılmadan İslam eşsiz ve rakipsiz bir dindir. İslam, demokrasinin harikulade ilkelerini, insan toplumunun gerçek yaşam biçimi ve eylemidir. İslam'a göre ölümden sonraki hayat dünyadaki hayatın devamıdır. Cennet ve Cehennem bu hayatta başlar. Cennet ebedi ve sonsuzdur, cehennem ise geçicidir. Cehennem, insan ruhunun tedavisi için bir hastanedir. Bir ruh iyileşerek cennete gider. Cennet, sonsuz ilerlemeyle yaşamının elde edilmesidir.³⁴⁷

Beşirüddin Mahmud Ahmed: Şimdi cemaatimizin inançlarının İslâmiyet'e aykırı olup olmadığı anlaşılсын diye, onları birer birer sayacağım:

(1) Allah'ın varlığına inanırız.

(2) Allah'ın bir olduğuna inanırız.

(3) Allah'ın kutsal, bütün kusurlardan münezzeh ve her türlü mükemmellikler ile muttasıf bulunduğuna inanırız.

(4) Meleklerin, Allah'ın mahlûklarından bir kısmını teşkil ettiğine inanırız.

(5) Allah'ın, seçkin kullarına konuştuğuna ve maksadını onlara vahyettiğine inanırız.³⁴⁸

(6) Tabiat kanunlarından başka kanun yoksa Kutsal Peygamber Muhammed, kendisini ve tebliğini yoketmeğe andıçmış bir Arabistan'a karşı zafer kazanabilir miydi? Her çatışmada Allah Kutsal Peygambere yardım etti ve düşmanlarına üstün gelmesini sağladı

³⁴⁷ İhsan İlahi Zahir, *İslam Dünyasında İngiliz Emperyalizmi Kadiyanilik*. 111.

³⁴⁸ Beşirüddin Mahmut Ahmed, www.aislam.org. Erişim Tarihi: 19.05.2023

(7) Biz inanırız ki: Allah'ı inkâr edenler ve Onun vahyedilmiş irşadına düşman olanlar cehennem denilen bir yerde kalacaklardır; Meğerki Allah sonsuz şefkat ve merhametinden ötürü onları affetsin.

Ameli hükümler; bir taraftan Allah'a ibadeti diğer taraftan fert ve toplumla ilgili işlerde selamet ve istikameti, adalet ve emniyeti, karşılıklı hak ve vazifelere uymayı emretmekte ferdin işlerini ıslah etmiş³⁴⁹ ve dolayısıyla toplumun yapı taşı olan fertlerin ıslahı ile toplumun saadetini temin etmiştir. İslam ve Türk Ansiklopedilerince Kadiyani Cemaatinin esasları, İsa'nın ölümü ve nüzulü mehdi ve cihat ayrılıkları haricinde genel olarak İslam esaslarına uygun olduğu söylenmektedir.³⁵⁰ Mirza Gulam Ahmed "Rabbimin bana haber verdiği gibi şunu biliniz ki inkârcı yalancı yahut mütereddid adamın arkasında namaz³⁵¹ kılmak size kesinlikle haramdır. Aksine imamınızın sizden birisi olması gerekiyor.³⁵² "Hepinizin bilmesi için ilan ediyoruz: Ahmedilerin Kendilerinden olmayanlarla kızlarını nikâhlamaları caiz değildir. İstikbal İçin Tedbir Almak Gerekir.³⁵³

4.1.1. Allah'a İman

Biz inanırız ki Allah-a Teala'dan başka ibadete layık bir kimse yoktur ve Seyyidüna Muhammed Hazretleri (s.a.v.) O'nun resulü ve Hatem-ül enbiya'dır ve Biz inanırız ki melekler haktır, ölümlerin dirilmesi haktır, hesap günü haktır, cennet haktır ve cehennem haktır. İslam şariatından bir zerre eksilten veya bir zerre ilave eden veya farzların terki ve başıboşluğun temelini atan, imansız ve İslam'dan dönmüş biridir. Biz cemaatimize nasihat ederiz ki içtenlikle bu kelime-i tayyibeye iman etsinler; "La ilahe illallah Muhammedür Resülüllah". Bunun üzerinde ölsünler ve bütün peygamberlere ve doğruluğu Kur'an-ı Kerim'ce sabit olmuş bütün kitaplara iman etsinler ve oruç, namaz, zekât, hac ve Allah-ü Teala ve onun Resulü'nün tesis ettiği bütün farzları farz kabul ederek ve bütün yasakları yasak kabul ederek, tam manasıyla İslam'a göre hareket etsinler."³⁵⁴

³⁴⁹Ahmed Hamdi Akseki, *İslam Dini*, (Ankara: 1973), 22.

³⁵⁰*İslam Ansiklopedisi* cilt 1, 221, Türk Ansiklopedisi. E. 241.

³⁵¹ Kadiyanilere göre namaz, hemen hemen Sünnilerde olduğu gibidir fakat Kadiyani olmayanın örneğin Sünnilerin imamlığı Mirza Gulam Ahmed'in ilahi vahyiyle 1898'de yasaklanmış, 1900'de ise basın yoluyla ilan edilmiştir: Sizi yalancı olarak adlandıran ya da size inanmayan birinin arkasında namaz kılmanızın yasaklandığını Allah bana bildirdi. Sizin imamınız sizden birisi olmak zorundadır.

³⁵²Mevdudi, *Kadiyanilik nedir?* 53-54 (M. Gulam Ahmed, Kırklar Erbain sayı 3,34 den nakil).

³⁵³Mevdudi, *Kadiyanilik Nedir?* 53 Fadl. (Şubat 1933) ilanı Merakibi'l Umuri'l Amme'den nakil).

³⁵⁴Şems, *Müjde, Eyyam-üs Sulh* 86-87; *Ruhani Hazain* 14/323'ten naklen

Mirza Gulam Ahmed *İzale-i Evham* kitabında inancını şöyle açıklamaktadır:

"Bizim dinimizin özeti ve özü 'La ilahe illallahü Muhammedür Resulüllah 'dır. Bu dünyadaki hayatımızda inandığımız ve Allah-u Teâlâ'nın verdiği tevfiğ ile bu geçici âlemden birlikte göç edeceğimiz itikadımız şudur ki elinden din tam mertebeye erişmiş olan Hz. Seyyidüna ve Mevlâna Muhammed Mustafa (s.a.v.) hatem-ün nebiyyin ve hayr-ül mürselindir... Ve biz kuvvetli ve kesin bilgi ile Kur'an-ı Kerim'in gökle ilgili kitapların sonu olduğuna inanıyoruz Biz, Peygamberimiz'in (s.a.v.) izinden yürümeden bir insanın doğru yolun en küçük derecesini bile elde edemeyeceğine inanıyoruz."³⁵⁵

Gulam Ahmed kurduğu Kadiyani Cemaati'nin üyelerine de şöyle bir nasihatte bulunmuştur.

"İnanç bakımından Allah'ın (c.c.) sizlerden istediğı ancak kendi birliğı ve Muhammed'in (s.a.v.) onun resulü olmasıdır ve o, Hatem-ül Enbiya'dır ve herkesten daha üstündür."³⁵⁶

Urduca şiirlerinden birisinde de inancını şöyle dile getirmektedir.

"İnanđımız din Müslümanların dinidir. Biz içtenlikle Hatemülmürselin'in hizmetçileriyiz. Şirk yani Allah'a ortak koşmak ve bidattan nefret ederiz Ahmed-i Muhtar'ın yolunun toprağıız Bütün emirlerine imanımız vardır. Can-ı gönül bu yola kurban olsun."³⁵⁷

İnanç bakımından bu inançlar İslam'a aykırı olmadığı gibi Kur'an-ı Kerim'e de muhalif değildir. Müslümanların Katolik İspanya'dan kovulduktan sonra Hristiyan beldesine ilk kez cami inşa yapan Kadiyani cemaati olduğu doğrudur.

Kadiyani Cemaati'nin tevhid anlayışı ve tanrı algısı, İslam dünyasında tartışmalara ve değerlendirmelere neden olmuştur. Bazı İslam alimleri, Kadiyani Cemaati'nin tevhid anlayışının İslam'ın geleneksel tevhid anlayışından farklı olduğunu ve bu nedenle İslam dışı bir görüş olduğunu savunmuştur. Diğer İslam alimleri ise Kadiyani Cemaati'nin tevhid anlayışını İslam'a uygun olarak kabul etmiş ve onların fikirlerinin İslam'a katkı sağladığını düşünmüştür.

Kadiyani Cemaati'nin kurucusu Mirza Gulam Ahmed, Allah'ın evrensel bir yaratıcı olduğunu ve her şeyi bilen, her şeye gücü yeten bir varlık olduğunu savunmuştur. Bunun yanı sıra, Kadiyani Cemaati'nin tanrı algısıyla ilgili olarak Batı düşüncesiyle benzerlikleri de eleştirilmiştir.

³⁵⁵ Gulam Ahmed, *İzale-i evham*, 2/189, 764.

³⁵⁶ Şems, *Müjde, Keş-i Nuh*, 15; Hazain 19/15-16.

³⁵⁷ Gulam Ahmed, *Dürr-i Semin* 10; *İzale-i Evham* 2/189,764.

Gulam Ahmed, İslam'ın yirminci yüzyılda yeniden canlandırılması ve dünya barışının sağlanması için görevlendirildiğini iddia etmiştir. Mirza Gulam Ahmed'in hayatı, cemaatin teşekkül sürecini anlamak için önemlidir. Çocukluğundan itibaren İslam'a olan ilgisiyle tanınmıştı. Zamanla İslam'ın farklı mezhepleri hakkında araştırmalar yaptı ve özellikle Şii inançları benimsedi. Daha sonra, kendisinin İslam'ın Mehdi ve Mesih olduğunu iddia ederek, özgün görüşler ortaya attı ve bu cemaatin temellerini attı. Gulam Ahmed'in eserleri, Kadiyani Cemaati'nin teolojik görüşlerinin temelini oluşturur. Ahmed, İslam'ın tevhid anlayışı, Tanrı algısı, İsa'nın hayatı, peygamberlik ve kader gibi konularda özgün görüşler sunmuştur. Bu eserler arasında en ünlüleri; *"İlahi Arka Plan"*, *"Vahiy Ruh"*, *"İslam Ahlakı"*, *"Mesih'in İkinci Gelişi"* ve *"İsa Mesih'in Ölümsüzlüğü"* gibi kitaplar bulunmaktadır.

4.1.2.Meleklerle İman

Kadiyani cemaatinin Meleklerle iman anlayışı Ehl-i sünnetteki meleklerle iman ile aynı sayılır. Melekler, İslam inancına göre nurdan yaratılmış varlıklardır. İslam'da dört büyük melek ve görevleri bilinir. Melekler, Cenab-ı Allah'ın emirlerini peygamberlere ileterek vahiy getirirler. Kur'an-ı Kerim'in Kehf Suresi'nde, meleklerle Hz. Adem'e secde etmeleri emredildiği ve İblis dışındaki tüm meleklerin secde ettikleri ayeti yer alır.

Cebrail ise Yahudilik ve Hıristiyanlıkta büyük meleklerden biridir ve Kitab-ı Mukaddes'te adı geçen üç melekten biridir. Gulam Ahmed, melekler konusunda bazı kesimlerin meleklerin gereksizliğine dair söylemlerine karşı çıkar ve meleklerin hayali yaratıklar olmadığını, aksine toplumsal düzenin idamesi için elzem olduklarını belirtir. İnsanoğlunun her zaman meleklerle muhtaç olduğunu ifade eder. Meleklerin görevi, Allah'ın kâinat sisteminin işlemesi için belirlediği kurallar zincirini düzenli bir şekilde işletmek ve toplumsal düzeni sağlamaktır. Gulam Ahmed, meleklerin insanlar gibi bir yerden bir yere hareket etmediklerini belirtir ve "Melekler yerlerini terketmeden bütün görevlerini yerine getirirler. Eğer hareket etselerdi, Azrail meleği aynı anda onbinlerce insanın canını nasıl alacaktı?" şeklinde bir açıklama yapar.

Gulam Ahmed, melekler konusunda düzelttiği bir diğer yanlış inanç ise meleklerin günah işleyebileceğiyle ilgilidir. Hz. Adem ile ilgili anlatılan olayda, meleklerin itiraz ettiği ve bazı kaynaklarda meleklerin yeryüzüne inerek bir fahişeye aşık oldukları ve bu nedenle Allah tarafından cezalandırıldıkları anlatılır. Gulam Ahmed ise meleklerin

günahlardan arındırılmış olduklarını ve hayır olsun şer olsun bir olayı seçemeyeceklerini, sadece Allah'ın emirlerini yerine getirdiklerini belirtir.

4.1.3. Kitaplara İman

Mirza Gulam Ahmed'in Nuh'un Gemisi isimli eserinde "Kur'an'ı Kerim'in çeşitli baskılarında bazı yayıncılar her surenin başında "Besmele" yer almasına rağmen, bunu surenin birinci ayeti olarak dikkate almamışlardır. Ancak bu kitaptan alıntı yapılmış surelerin ayet numaraları "Besmele" birinci ayet kabul edilerek verilmektedir. Referans alınan Kur'an-ı Kerim'de Tövbe Suresi hariç."³⁵⁸Bu uygulama Kur'an-ı Kerim'in indirildiği günden Mushaf haline getirildiğinden beri uygulanagelen sistematigi yok saymakta ve Müslümanların zihninde sistematik karışıklığa neden olmaktadır. Hulefai Raşidin halifelerinin yaptığı uygulamaları bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde geçersiz kılmaktadır. Bu uygulama biçiminin tefsir bölümleri için de kabul edilemezliği aşikardır.

Kur'an-ı Kerim'in tefsiri için uzmanlaşmış bilim ve din adamlarından müteşekkil heyetler tarafından icra edilmesi gereken bir çalışma iken farklı ülke dillerine yetkinliği bilinmeyen kişilerce yapılacak tercüme faaliyetlerini önyüzü sanatsal değer taşıyan halının ters çevrilmiş haline benzetebiliriz. Bu tür uygulamalar İznik'te toplanan İncil Konseyini anımsatmaktadır. İznik konsülünde İnciller incelenirken kimileri Hz İsa'nın beşeri yönünün kimileride tanrısal yönünün ön plana çıkartılması gerektiği tartışmaları güncelliğini korumaktadır. Kadiyani cemaatini başlatan Gulam Ahmed önce Müslümanların kalbini fethetti. Sonra zamanımızda cihadın silahla olamayacağını ve İngiliz Hükümetine sadık kalınması gerektiğini güya Kur'an ayetlerine dayanarak telkin etti. Müslümanları emperyalizmin kucağına itti,³⁵⁹

Kadiyani Cemaati'nin halifesi Beşirüddin Mahmud Ahmed bu konuda şunları söylemiştir: Ayrıca o zaman İncil'in Arapça nüshaları olmadığı için Kur'an-ın İncil'e ve Musa an'anesine temas eden kısımlarını kulaktan kulağa işittikleri rivayetlere ve tahminlere göre tefsir ettiklerini ve hataya düştüklerini belirtiyor. Bugün ise İncil'in her lisanda tercümesi olduğu için Kur'an'ın, İncil'e ve Musa an'anelerine temas eden kısımları yeni bir tarzda tefsir edilebileceğini ileri sürüyor.³⁶⁰Ayrıca büyük sistematik tefsirlerin Arapça olduğunu ve bugün Arapça bilmeyenlerin o tefsirlerden istifade

³⁵⁸ Mirza Gulam Ahmed. *Nuh'un Gemisi*, çev. Muhammed Jalal Shams, (İstanbul: Vesta Ofset, 2008), 5.

³⁵⁹Y. Kardavi - A.Cemmoz, "El-Tevhid II", 207 (Trk.. N. Boyacılar, *Haksas Mec.* Eylül 19707 (6) 6-M.B. M. Ahmet, *İslamiyet'te Ahmediye Cereyanı*, 11-37.

³⁶⁰Beşirüddin, *Kur'an-ı Kerim'in Tetkikine Giriş*, 5.

edemeyeceği için yeni bir tefsire ihtiyaç olduğunu belirtiyor.³⁶¹

Görünen o ki, bahsettiğiniz konuyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'in diğer dinlere ve ideolojilere değindiği ve bu konularla ilgili ayetlerin eskiden müphem olduğu için tam olarak anlaşılmadığı ifade edilmektedir. Bu nedenle, bugünün daha aydınlanmış atmosferinde, eski tefsirlerin bu noksanlarını gidermek için yeni bir tefsire ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Kadiyanilerin, Hindistan'da yayılan rasyonalist akımlardan önemli ölçüde etkilendikleri ve ilim ile Kur'an-ı uzlaştırmaya çalıştıkları ifade edilmektedir. Muhammed Ali'nin Hâkim Nureddin'in yardımıyla yazdığı tefsirde bu uzlaştırma çalışmalarına rastlandığı belirtilmektedir.³⁶²

Ancak, bahsettiğiniz konularla ilgili olarak ortaya atılan iddialar ve görüşler, genel olarak kabul görmüş ve yaygın bir yaklaşım değildir. İslam düşüncesinde Kur'an-ı Kerim'in nihai ve muhkem bir kitap olduğu, doğru anlaşılması için ilgili dil ve tefsir yöntemlerine başvurulması gerektiği kabul edilmektedir. Mucizelerin değişik yorumlanması veya tefsir edilmesi ise İslam düşüncesinde çeşitli görüşlere sahip olabilir. Ancak, genellikle mucizeler, olayların gerçekleşme şekilleri veya olağanüstü nitelikleri nedeniyle sıradan açıklamaların ötesine geçen olaylar olarak kabul edilir.

Ayrıca Gulam'ın birinci halifesi hâkim Nureddin, Kur'an tefsirinin bazı noktalarında Gulam'dan ayrılmıştır. Mesela İsa'nın doğumu meselesinde o, İsa'nın bir babası olduğuna inanırdı. Gulam Ahmed ise İsa'nın babasız olduğuna inanırdı. Bugün Hakim Nureddin'in bu görüşüne inananlar vardır.³⁶³

4.1.4. Peygamberlere İman

Esasen, İslam'da peygamberlerin kendileri de kurtarıcı değildir. Onlar, Allah'tan aldıkları mesajları, eksiksiz bir şekilde aktarmışlar, insanları kurtuluşa çağırmışlardır. Bunun sonucu olmalı ki, İslam'da Hıristiyanlıkta olduğu gibi ruhban sınıfı oluşmamıştır. Hz. Peygamber'den önce gönderilmiş peygamberler döneminde, Allah göndermiş olduğu mesajların, insanlar tarafından tahrifi sonucu yeryüzüne müdahale edip, ifsat edilen akideyi düzeltmek istemiştir. Gulam Ahmed şahsını yüceltici durumu bu kadarıyla sınırlandırmamış, daha da üst perdeye taşımıştır. Allah, Gulam Ahmed için "Sen bendensin, o kadar ki oğlum yerindesin demiştir."³⁶⁴ Hz. Muhammed'e

³⁶¹Beşirüddin, *Kur'an-ı Kerim'in Tetkikine Giriş*, 6.

³⁶²Fığlalı, *Ahmediye Mezhebi*, 102.

³⁶³Fığlalı, *Ahmediye Mezhebi*, 102.

³⁶⁴Gulam Ahmet, *Berahir-i Ahmediyye*, 84. 50.

gönderilen Kur'an, Emr'i vahyeden kitaptır. Hz. Muhammed son peygamber; Kur'an ise günümüzdeki şekliyle vahyedilen son kitaptır.”³⁶⁵

Gulam Ahmed açık bir şekilde nebilğini ifade edişi ölümünden bir kaç ay öncesine tekabül etmektedir. Bedr gazetesinde yayınlanan günlüğünde şu ifadeler geçmektedir³⁶⁶

“İddiam şudur ki, ben bir nebi ve resulüm.”

“İsrail oğulları arasında, kendilerine şeriat verilmeyen birçok nebi olmuştur. Onlar sadece Allah'tan aldıkları nebevi haberleri bildirmişler ve Musa dinini gerçeğini ve gücünü yerleştirmeye çalışmışlardır. Bu tür nebevi haberlerdir ki, onların nebi adıyla anılmalarını sonuçlandırmıştır. Aynı durum benim görevim için de söz konusudur. Eğer nebi olarak çağırılmayacaksam, beni, ilahi vahyi alan diğer kişilerden ayıracak başka özel bir kelime var mıdır?”³⁶⁷

Demek ki "Hatemiyyet" bütün peygamberlik değerlerinden daha üstündür. Bu yüce mefhuma biz ancak Gulam Ahmed'den önce vasıtasıyla ulaştık bile bazı yazarlar buna benzer düşünceler ileri sürmüşlerdir. Fakat bu konuda Gulam Ahmed'in ifadeleri çok daha derin manaları kapsamaktadır. Mesela o, şöyle demiştir: "Hiç şüphe yoktur ki gerçek anlamda hiçbir peygamber Hz. Resulullah'ın kemalât-i kudsiyesinde ona eşit ve olamaz. İnsanlar bir yana, hatta melaike bile Hz. Resulullah (s.a.v.)'a iddia edemezler.”³⁶⁸ Burada Resulullah (s.a.v.)'in kudsiyesinde onun "Hatemiyyeti"ne edilmiştir. Yani yalnız feraset kuvvet-i işaret zekâ ve bakımından değil, kuvvet-i kudsiye bakımından bile o, eşsizdir ve bütün peygamberlerle meleklerin toplam kuvvet-i kudsiyesini kapsamaktadır. Onun için o, "Hatem-ül-Enbiya" lakabına nail oldu. Mehdi başka yerde şöyle der: ve bütün "Bütün risaletler, Hz. Resulullah (s.a.v.)'in bünyesinde noktaya erişerek kemale ulaştı.”³⁶⁹

Hz. Muhammed Hatemü'n-Nebiyyin'dir; “Muhammed... Fakat Allah'ın resulü ve nebilerin sonuncusudur.”³⁷⁰ Bilginler et-Taberi, Dilbilimci Cevheri, Kurtubi ve Beğavi Hatm, hatem, hatem ve hatim ve hatem kelimesindeki kıraat farklılıkları üzerinde durmuşlardır.

³⁶⁵ Fazlur Rahman, *İslâm*, çev. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000), 83.

³⁶⁶ Fırlı, *Kadiyanilik* (İstanbul: 1994), 149-151.

³⁶⁷ Fırlı, *Kadiyanilik*, 1986, 160-161.

³⁶⁸ Şems, *Hateminnebiyyin Ayeti ve Hz. Resulullah'ın (s.a.v.) Yüce Şanı* (United Kingdom: 1996), 7-8; *Berahin-i Ahmediye*, 258.

³⁶⁹ Şems, *Hateminnebiyyin Ayeti ve Hz. Resulullah'ın (s.a.v.) Yüce Şanı*, (United Kingdom: 1996), 7-8; *İslami Usul Ki Filasafî; Ruhani Hazain* 10/367.

³⁷⁰ Kur'an-ı Kerim, Ahzab Sursei 33/40.

Vahiy bir beşer için ağır bir durumdur. 'Peygamberi devesinin üzerinde vahiy nazil olurken gördüm. Deve bağırarak ön bacaklarını büküyordu. O kadar ki devenin bacakları kırılacak zannettim. Peygamberimiz devenin üzerinde iken vahiy geldiğinde deve çok vakit çöker çok defa da vahyin ağırlığı ondan sıyrılıncaya kadar deve ön bacaklarını kazık gibi tutarak kendini zorla tutabilirdi.³⁷¹ Peygamberimize vahiy indiği zaman peygamberimizin fizyolojik durumu bu ifade ile belirtilmiştir.

Sadık Rüyalar Peygambere ilk gelen vahiyler sadık rüya şeklinde olmuştur. Bu kolay bir vahiy şeklidir. Onların gördükleri rüyalar her zaman vahiydir. Böylece (çocuk) onun yanında koşabilecek çağa erişince (İbrahim ona) "Ey oğulcuğum. Ben seni rüyamda boğazlıyorken görüyorum. Bir bak, sen ne düşünüyorsun" (Oğlu İsmail) dedi. "Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın."³⁷² Bu şekilde peygamberlerin gördüğü rüyalar vahiy niteliğindedir. Hz. Muhammed (s.a.v) uyku halindeyken aldığı düşüncesi ile kendisi uyanana kadar uyandırmazlardı.

Kadiyanlı Gulam Ahmed, kendisinden önce geçen Esved-i Ansi ve Müseylemetu'l-Kezzab'ın yaptığı gibi, kendisinin Allah'ın peygamberi ve elçisi olduğunu ileri sürdü ve Sonra da: "Kendisinin bütün Nebi ve Resullerden daha üstün olduğunu ve binaenaleyh, kendisine Âdem, Şit, Nuh, İbrahim, İshak, İsmail, Yakup Yusuf, Musa ve İsa dendiğini iddia etti."³⁷³

Gulam Ahmed başka bir yerde kendisinin, Muhammed (s.a.v.) den daha üstün olduğu hükmüne vararak, şöyle der: "O'nun için bir ay tutulmuş benim içinse iki ay karanlıklara gömülmüştür. Hala mı inkâr ediyorsunuz?" Buradaki anlam şudur: Peygamber için bir ay tutulmuş ve fakat benim için hem ay hem de güneş tutulmuştur. Öyleyse beni inkâr mı edeceksiniz?³⁷⁴ Gulam Ahmed hem Hz Muhammed'in bir yansıması olduğunu söylüyor yukarıda görüldüğü üzere kendisini Hz Muhammed ile kıyaslayıp kendisinin ondan üstün göstermekten de geri durmuyor. Buna benzer ifadeleri daha önce de söylemiştir. Hem Hz. Muhammed'in büyüklüğünden bahsetmekte hem de Hz. Muhammed için ay tutulduysa benim için Allah hem Ay'ı hem Güneş'in tutulmasını emrederek benim bütün peygamberlerden üstün olduğumu insanların görmesini istemiştir demektedir.

İnancımıza göre Hz. Muhammed (s.a.v.) şariat sahibi son peygamberdir. Kendisi Allah tarafından gönderildiğinde, samimi arzusu Arabistan dâhil bütün dünyaya

³⁷¹ Muhittin Bahçeci, *Ayet ve Hadislerde Peygamberlik ve Peygamberler* (İstanbul: 1977), 197.

³⁷² Kur'an-ı Kerim, Saffat 23/102.

³⁷³ Gulam Ahmed, *Hakikatu'l Vahiy Haşyesi*, 72.

³⁷⁴ Gulam Ahmed, *I'câz-i Ahmadi, Rûhânî Khazâ'in*, c. 19, (United Kingdom: Islam International Publications, 2009). 71.

getirdiği öğretinin yayılmasıydı. Bunun için üzüntülü, kaygılı ve sabırsız olup büyük bir gayretle dua etmekteydi. Onun bu büyük üzüntüsünü anlatmak için Allah (c.c.), Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: “Bu muazzam kelama inanmazlarsa, onlar için kaygılanıp üzüntüden kendini helak mi edeceksin” buyurmaktadır. Çünkü hidayete kavuşturmak Allah'ın işidir. Allah tarafından gelen öğretinin bir hakikat olup kabul edilmesi insanoğlunun lehine olduğu halde, onu kabul edip etmemekte serbesttirler. Kabul veya reddetmek kendilerine kalmıştır. Ahmedi Müslümanların inanışına göre, böyle bir kimsenin durumu Allah (c.c.) ile kendisi arasındadır.”³⁷⁵

Peygamberlerin özellikleri semavi dinlerde ortak özellikler taşımaktadır. Bütün semavi dinlerde peygamberler tanrının kelimini onun adına tebliğ etmişlerdir her üç dinde de peygamberler arasında derecelendirmeler mevcuttur. Ahmediye ismi, Kutsal Kur'an'ın tefsirine veya yeni bir açıklamasına verilen isimdir.³⁷⁶ Buna rağmen kendilerine tabii olmayanları kâfirlikle tekfir edebilmektedirler. Bundan dolayı Kadiyanılık dini sırası geldiğinde apolojistik (savunmacı) ve aynı zamanda da diğer dinleri ötekileştirmektedir.

Kadiyani Cemaati, İslam dini terimini kullanmaktan hep kaçınmıştır ve yerine kurucusu Gulam Ahmed'in isminin verilmesini tercih etmiştir. Gulam Ahmed, Hz. Muhammed'in isimlerinden biri olan "Ahmed" ismini kullanarak, Müslümanlar arasında sevilen bir ismi bir nevi maske olarak kullanmış olabilir. Bu durum, Hristiyan dünyasında ne kadar farkındalığa sahip olduğu belirsizliğiyle birlikte, Misyonerlik faaliyeti yürütülen Afrika Müslümanları ya da İslam'a ilk geçen bireylerin ne kadar farkında olduğu bilinmemektedir. Gulam Ahmed bütün atıflarında Muhammed ve Ahmed yerine Mustafa ismini kullanmaktadır.

Gulam Ahmed “Gökten birçok taht indi. En üstte olan senin tahtındır”³⁷⁷ vahyi ve buna ilaveten “Sen olmasaydın yer gök vücuda gelmezdi”³⁷⁸ şeklindeki vahiyle de kâinatın kendisinin yüzüsü hürmetine yaratıldığını ifade etmiştir.

Gulam Ahmed Allah'ın ayetlerindeki Muhammed ismini şöyle izah ediyor.

“Biz inancımız gereği Gulam Ahmed'in peygamberliğine şahadet eden yeni bir kelimeye ihtiyaç duymayız çünkü peygamber ile Gulam Ahmed arasında bir fark yoktur. “benim bedenim onunki oldu onunki benim. Benim ile Mustafa arasındaki farklılıkları kimse seçemedi. Üstelik Allah resullerin sonuncusunu bir

³⁷⁵ 16 Ekim 2008 Berlin'de inşa edilen Hatice Cami'nin açılış gününde Gulam Ahmed'in 5. Halifesi Hz. Mirza Masrur Ahmed'in konuşması: *Maneviyat Dergisi* 1/28.

³⁷⁶ Beşirüddin Ahmed, *İslamiyyette Ahmediye Cereyanı*. Çev. Şinasi Siber (Rabvah: Pakistan, 1974), 59.

³⁷⁷ Gulam Ahmed, *Hakikatü'l Vahy*, 89.

³⁷⁸ Gulam Ahmed, *Hakikatü'l Vahy*, 99.

defada göndereceğini söz verdi. Allah tarafından gönderilen Muhammed'den başkası olsaydı kelime-i şahadete ihtiyaç duyardı".³⁷⁹

Gulam Ahmed bununla yetinemeyerek Müslümanlar Kadiyani oluncaya kadar kâfirdirler, onlarla evlenilmez.³⁸⁰ ifadesini kullanmaktadır.

1977 yılında Rabva'daki Genel Kurulda, "Gulam Ahmed'in yaşamının bir yönüne, yani bilgi alanındaki mucizelerine ilişkindir."³⁸¹ Öncelikle 'mucize' kavramının ne anlama geldiğini ve ne tür olaylara uygulanabileceğini görmemiz gerekiyor. İslam terminolojisinde bir mucize, Allah'ın bir peygamberi tarafından ilahî bir hüküm ve benzerinin muhaliflerinin ortaya koyamadığı bir olaydır. İmam Gazali ayrıca, tek bir işaretin bile peygamberin doğruluğunu kanıtlamak için yeterli olduğunu kabul eder. Aynı görüş, Mirza Gulam Ahmed tarafından da Urduca bir beyitinde dile getirilmiştir. Bu bağlamda, nübüvvet iddiasında bulunan bir kimsenin hakikatini ispatlamak için tek bir ayetin yeterli olduğunu belirtmekte fayda var. Gulam Ahmed bunu yazılarında açıkça belirtmiştir. *Hakikatu'l Vahy* adlı kitabında, Yüce Allah'ın müminlere kendilerine lütfettiği nimetlerini tebliğ etmelerini emrettiği Kur'an-ı Kerim ayetinden bahseder (93:12). Diyor: "Cenabı-ı Hak beni bu yüce makama yükseltti. Bu nimetle bana lütufta bulundu. Bu benim emeğimin bir meyvesi değil, annemin rahmindeyken bana bahşedilmiştir. Cenab-ı Hak benim desteğimde o kadar çok işaretler göstermiştir ki, bugün, yani 16 Temmuz 1906, sayarsam, sayıları üç bini aşacaktır ve ben bunu yeminle ilan etmeye hazırım."³⁸²

Allah'ın kanunu ve va'di: Gulam Ahmed Mucize olgusunu açıklarken: "Mucizeler, ancak adil ve anlayışlı bir bakışla tanınan ve onaylanan olağandışı olaylardır. Mucizeler, Allah'ın seçkin kullarından başka hiç kimsenin gerçekleştirmeye gücü yetmediği için olağandışıdır. Mucizeler, mehtaplı bir ışıktaki parıldayan ışığa benzetilebilir. Görenlere yol gösteren, ancak körlerin fayda sağlayamayacağı bulutlarla yer yer kaplanmış gece. Mucizeler, kıyamet günü ortaya çıkacakları kadar açık bir şekilde bu dünyada ortaya çıkamazlar. Bu hiçbir zaman olmadı, olmayacak. Çünkü bu durumda bütün perdeler kalkacak ve Allah'a iman anlamsızlaşacak ve hiçbir mükâfatı hak etmemiş olacaktır. O halde bu dünyada iki veya üç yüz ölünün dirilip kabirlerinden çıkarken burada yaşayan insanlarla karışması ve onlar tarafından böyle tanınmaları mümkün değildir. Sonra ellerinde cennet meyveleri, bedenlerinde cehennem ateşi izleri

³⁷⁹Beşir Ahmed, "Kelimetü-'l Fadl", *The Review of Religion* 14/58.

³⁸⁰El-Hamed, *el-Mevsûatu'l-Muyessera fî Târihi'l-Edyân ve'l-Ahzâbu'l-Muâsıra*, Yayınevi Mektebetu Dari'z-Zeman, 390.

³⁸¹*The Muslim Sunrise* 16/ 3-4, 6-10. (July-December, 1978).

³⁸² Gulam Ahmed. *Hakikatu'l Vahy*, (Kadiyan: 1934, 3. Basım, 70).

ile köy köy memleket turuna çıkabilirler ve nübüvvet iddiasında bulunan bir kimsenin hakikatine ders ve nasihatleriyle şahadet edebilirler. Kıyametten önce böyle şeyler olmaz ve kim iddiada bulunursa, asılsız hikâyelere aldanır ve Allah'ın kanunlarından tamamen habersizdir. Bu bağlamda, mucizelerin belirli bir amaç için, yani akıllı, adaletli ve anlayışlı insanlara hakkı batıldan ayırmaya makul bir temel sağlamak için gösterildiği ve bu nedenle doğalarının farklı olacağı akılda tutulmalıdır.³⁸³

Mesih'in diriltildiği şimdiki zaman, ilim bakımından en ileri devirdir ve aynı nedenle İslam'a yönelik bilimsel buluşlara dayalı saldırılar her zamankinden daha şiddetli olmuştur. Bu şartlar altında ve böyle bir zamanda, dünya, Yaşayan Tanrı'ya gerçek inancı ve kesinliği sağlayabilecek mucizelere şiddetle ihtiyaç duyuyordu; Muhammed (s.a.v.)'de insanlığın ebedi kurtarıcısı olarak ve Kur'an-ı Kerim'in kanununun mükemmelliği ve kesinliği olarak. Mesih'e gelişinin amacı sorulduğunda, "Tanrı beni Yaşayan Tanrı'ya olan inancı yeniden canlandırmanın yolunu göstermekle görevlendirdi."³⁸⁴

Bazı örnekler vermek gerekirse, Peygamber Efendimiz, Kureyşliler'in galip geleceğini ve Mekke'nin düşeceğini önceden bildirmişti. Aynı şekilde oldu. Mekke fethedildi ve bütün Arabistan'da İslam hâkimiyeti kuruldu. Peygamber, Kayser ve Kisra imparatorluklarının, onun emriyle yerle bir edileceğini haber verdi.

Nübüvvete dair deliller Mirza Gulam Ahmed, bulunmuş olduğu nübüvvet iddiasına karşı çıkanlara bazı deliller ortaya koymaktadır. İlk olarak Gulam Ahmed, Dünya'da ihtiyaç olmadıkça Allah'ın yeni bir şey ortaya koymayacağını söylüyor. Allah yüce yaratıcı olarak insanların ihtiyacını karşılayan tek güç sahibidir. Bu yüzden insanların ihtiyacı olduğu zaman Allah bize karşılık verir. Eğer dünyada bir ıslahatçıya ihtiyaç duyulursa Allah bunu göz ardı etmez ve insanların ihtiyacını karşılar. Gulam Ahmed bu sözlerine delil olarak bazı ayetleri zikreder. İlk olarak Duhan suresi 39. ayette; "Biz gökleri ve yeri ve onların arasındakileri şaka olsun diye yaratmadık. Onları yalnız hak ile yarattık, fakat çoğu bunları bilmez buyrulmaktadır. Bu ayet bağlamında Gulam Ahmed insanlar bir çöküntü yaşadıkları zaman onları doğru yola iletecek bir kurtarıcının yeniden geleceğini ifade eder."³⁸⁵

Mirza Gulam Ahmed'in ortaya koyduğu peygamberlik iddiasına bir delilide Kur-

³⁸³ Gulam Ahmed, *Berahin-i Ahmediyye*, 5/33-34.

³⁸⁴ Gulam Ahmed, *Melfuzat*, 1/328.

³⁸⁵ Beşirüddin Mahmud Ahmed, *İslamiyette Ahmediye Cereyanı*, 66.

an'ın Allah tarafından kıyamete kadar korunuyor olmasıdır. Bu ifade Kur'an'da Hicr Suresi 10.ayette geçmektedir. Allah Kur'an'ı kıyamete kadar koruyacağını ifade etmiştir. Buradan hareketle Gulam Ahmed "Kur'an'ın sadece lafzen değil, manen de korunması gerektiğini ifade etmiştir. İçi boş, anlaşılmayan ifadelerle dolu olan bir metnin hiçbir faydası olmayacağını söyleyen Gulam Ahmed, Kur'an'ın lafzen Allah tarafından gerçekleştirildiğini, manen Müslümanlara ait olduğunu ifade eder. Bu hususta Allah, Kur'an-ı Kerim'i korumak için birisini görevlendirecektir."³⁸⁶

Kısaca Mirza Gulam Ahmed, İslam dinini korumak için peygamberliğin son bulmamasını, bu müessesenin devam etmesi gerektiğini söyler. Çünkü var olan dinin esaslarının her daim savunulup, insanların bu din etrafında toplanılması sağlanmalıdır. Bunun yapılabilmesi içinde Allah'ın peygamberlik görevini yerine getirebilecek birisini göndermesi gerekmektedir. Böylelikle yeni gelecek olan var olan dini esasların kaybolmasına engel olabilir. Burada Gulam Ahmed yeni bir peygamberlik iddiasında bulunmayıp, bu durumu mecazen yerine getirdiğini ifade etmektedir.

Nübüvvet, Hz. Muhammed ile son bulmamıştır. Aksine devamlı Nebi göndermektedir. Gulam da bunların en faziletlisidir.³⁸⁷ Bu konu, Kadiyaniliğin, Kadiyan ve Lahor kolları olarak ikiye ayrılmasının önemli sebeplerinden biri olmuştur. Hatmü'n-Nübüvve olgusuna aykırı bu iddiayı reddeden Lahor Kolu³⁸⁸, nübüvvet iddiasının mecâzi olduğunu söylemiş³⁸⁹ ve Gulam Ahmed'i böyle bir iddiadan sakındırmak istemiştir. Kadiyan Kolu ise, İslam kültürünün önemli bir parçası olan Hatmü'n-Nübüvve olgusunu reddedememiş, ancak çeşitli tarif ve tevillerle bunu sulandırmaya çalışmıştır. Mirza Beşuriddin Mahmud Ahmed bu konuda nasıl bir açıklama getiriyor:

"Kutsal peygamberden olarak peygamberliğe erişmek şimdi değildir. Bundan ötürüdür ki Nasıralı Mesih'in Muhammed ümmetine yol göstermek üzere geri gelebileceğini reddederiz. Peygamberin manevi vasiyetine tabî olmayacaktır. Fakat kutsal peygamber kanalıyla gelecek ve binaenaleyh onun şanını yükseltecek olan bir peygamberliği çünkü onun gelişi kutsal inkâr etmeyiz. Daha evvelki bir peygamberi hükümsüz kılan bir peygamber yeni ve daha evvelki peygamberin vesayeti altına girmeksizin bu mertebeye yükselir. Lakin daha evvelki bir peygambere tabi olarak, onun misalinden ve talim ve telkininden aldığı feyze ve kuvvete dayanarak ve ona itaat ederek peygamberlik mertebesine erişmiş bulunan bir peygamber, daha evvelki peygamberi hükümsüz olamaz. Bu çeşit peygamberlik, daha evvelki peygamberi küçük düşürmek şöyle dursun, ona ve onun talim ve telkinine ve misaline büyüklük verir. Peygamberliğin bu yolu Kutsal Kur'an'da anlaşıldığına göre, Muhammed

³⁸⁶Beşirüddin Mahmud Ahmed, *İslamiyette Ahmediye Cereyanı*, 69-70.

³⁸⁷El-Hamed, *El-Mevsuatu'l-Muyesra fi'l-Edyan ve'l-Mezahibu'l-Muasıra*, Yayınevi Mektebetu Dari'z-Zeman, 390.

Yayınevi Mektebetu Dari'z-Zeman, 390.

³⁸⁸Lahori Grubu'na göre Hz. Muhammed'den sonra hiçbir peygamber gelmeyecektir ancak vaad edilen mesih hicri 14. yy.'da bütün muhaddis, müceddid ve evliyaların en üst mertebesindeki şahsiyet olarak Mirza Gulam Ahmed gelmiştir.

³⁸⁹Fığlalı, *Kadiyanilik*, (1986),56-134.

Gulam Ahmed, pek çok defa kendisinin, Hz. Muhammed’den sonra nebilik veya resullük iddia eden kâfir olarak gördüğünü söylemişse de³⁹¹ bu ifadesinin hem kendi müritleri arasında hem de toplum içinde çıkabilecek itirazları dindirmek için sarfettiği ortadadır. Gulam Ahmed, nebilğin devam ettiğini Cebrail’in kendisine de vahiy getirdiğini defalarca iddia etmiştir. Ona göre Cebrail, yeni bir peygamber gelmesinden memnun olmadığı halde kendisine gelmiştir.³⁹² “Tekrar tekrar söylediğim gibi, size okuduğın bu sözler Kur’an ve Tevrat gibi Allah’ın sözüdür. Ben Allah’ın Zillî ve Burûzî nebisiyim” sözü Gulam Ahmed’e aittir.³⁹³ Gulam Ahmed’in peygamberlik iddiası çelişkili ifadeler barındırmakta olup gelen tepkilere göre kimi yerde Hz. Muhammed’in gölgesi kimi yerde yansıması ve kimi yerlerde bu iddialarda bulunanları kâfir olacağı fetvaları açıklığa kavuşmayı bekleyen araştırma sonuçları olarak önemini korumaktadır.

4.1.5. Ahirete İman

Mirza Gulam Ahmed ahiretin mahiyeti hakkında Lahor şehrinde tertip edilen Büyük Dinler Konferansı’nda yaptığı konuşmada: “Ölümdeki sonraki hal büsbütün yeni bir hal olmayıp bu hayattaki ruhani ve manevi halimizin tam bir tasviri, tam ve vazıh bir hayalidir. Bu âlemde bir insanın inanışları ve davranışlarının, iyi veya kötü cepheleri kendi içinde gizlidir ve onların faydaları ve zararları ekseriya yalnız dolaylı olarak anlaşılır.”³⁹⁴ Lakin öteki âlemde gün gibi aşikâr olurlar. Salih kişiye bahşolunan nimetler hakikatte dünyaperest insanların gözlerinden, kulaklarından ve kalblerinden gizlidir ve onlar bu nimetlere yabancıdır. Hayatı bu dünyada istihale geçiren ve öteki dünyada içeceği kadehten ruhani olarak tadan şahıstır gerçekten "Bunlar bize evvelce verilen meyvalardır" diyecektir.”³⁹⁵

Cennete girmek için bir bedene sahip olmak gerekir, ancak bu beden, cennetin meyveleri fiziksel olmayacağından, ancak yeni bir yaratılış olacağından, fiziksel unsurlardan oluşmayacaktır. Dolayısıyla cennetteki beden de orijinal bedenden farklı

³⁹⁰Beşüridin Mahmud Ahmed, *İslamiyette Ahmediye Cereyanı*. Tercüme: Şinasi Siber, Ahmediye İslam Teşkilatı Yabancı Memleketler Bürosu, (Rabwah: Pakistan, 1974), 38-39.

³⁹¹Fığlalı, *Kadiyanilik*, (1986),150-154,

³⁹²Ebu’l Ala el Mevdudi, *Kadiyanilik Nedir?*, Tercüme: Ahsen Batur, (İstanbul: İhya Yayınları, 1975),39.

³⁹³Fığlalı, *Kadiyanilik*, (1986), 158.

³⁹⁴ Gulam Ahmed, Dinler Konferansı Lahor; *Rûhânî Khazâ’in*, C. 20, United Kingdom 2009.

³⁹⁵ Mirza Gulam Ahmed, *İslamiyetin Öğrettiği Esaslar*, çev.Şinasi Siber. (İslamabad. U.K. Islam International Publications Ltd, 1992), 100.

olacak yeni bir yaratılış olacaktır. Ölümünden sonra müminlerin bir bedene sahip olmaları gerekir. Hz. Peygamber (s.a.v.) diriliş gecesi diğer peygamberlerin sadece ruhlarını görmemiş, hepsinin cesetlerini görmüş ve İsa (a.s.) farklı bir vücuda sahip olmamıştır.³⁹⁶

Mirza Gulam Ahmed, ahiret konusuna devamla “insan hayatının sınırsız bir ilerleme zincirinin bir halkası olduğu anlaşılmaktadır. Onun karşısına çıkan engeller geçicidir ve insan hayatı topyekûn olarak ilerlemektedir ve ilerlemeye devam edecektir. Cehennem’in kendiside bir ilerleme âlemdir, orada insan zaafılardan ve kirlerden temizlenecektir. Sanki orası bir hamam gibidir, üzerinde kir olanlara Allah, önce bu hamamda gusül alın ve ondan sonra Bana gelin diyecektir.”³⁹⁷

“Diriltildiği bir gerçek olsaydı, buna tanık olunurdu, ancak Kur’an-ı Kerim’den bir ölünün diriltildiği kanıtlanmıştır ve bu nedenle, onun başka bir bedenle diriltildiğini kabul etmek durumundayız. Muhtemelen o beden, bu bedenin güzel niteliklerinden yapılmıştır ve onunla birlikte insan melekeleri de canlanmıştır. O beden, bu bedenden çok daha ince olduğu için, ona rüyet kapısı ardına kadar açılır ve ahiret gerçekleri olduğu gibi görülür. Zalimler, fiziksel azaba ek olarak bir de ümitsizlik azabına uğrarlar. Dolayısıyla kabir azabının veya rahatlığının bir beden aracılığıyla algılanması İslam’da kabul edilen bir ilkedir. Akıl da bunu talep eder, çünkü deneyim, insanın ruhsal yetilerinin beden olmadan tezahür etmediğini ortaya koymuştur.”³⁹⁸

4.1.6. Kadere İman

II. Halife Mirza Beşirüddin Mahmud Ahmed'e göre, “Kadiyani Cemaati’ni yakından tanımayanların cemaat hakkında yanlış düşündükleri bir konu da kader meselesidir. Yanlış bir şekilde Ahmedilerin kaderi inkâr ettiklerini düşünürler. Bu kesinlikle doğru değildir. Kadiyaniler kaderi asla inkâr etmezler. Bizce, Cenab-ı Hakk’ın kaza ve kaderi bu dünyada her an işlemektedir ve kıyamete kadar böyle devam edecektir. Hiç kimse O’nun kaderini değiştiremez. Ancak, bir hırsızın hırsızlık yapması, birinin namazı terk etmesi, yalancının yalan söylemesi, sahtekârın sahtekârlık yapması, birinin öldürmesi veya birinin fuhuş yapması gibi kötü eylemler Yüce Allah’a isnat

³⁹⁶The Review of Religions, “Heaven and Hell”, 19 Ocak 2022; Barahin-e-Ahmadiyya, Kısım 5, Ruhani Khaza’in, cilt. 21, 387, dipnot

³⁹⁷Beşirüddin Mahmud Ahmed, Vadedilen Mesih ve Mehdi’nin Olağanüstü İslam Hizmetleri, çev. Raşit Paktürk, (İstanbul: Ahmad Yayınları, 2022), 147.

³⁹⁸The Review of Religions, “Heaven and Hell”, 19 Ocak 2022; Kitab-ul-Bariyyah, Ruhani Khaza’in, cilt 13, 70-71.

edilemez.”³⁹⁹

Birinin kendi yüz karalığını Yüce Allah'ın yüzüne sürmeye kalkışması saygısızlıktır doğrusu. Kadiyanilere göre Cenab-ı Hak bu dünyada kader ve tedbir diye iki ırmak aynı anda akıttı. Ayetinde buyurduğu gibi: Aralarında bir engel bulunmadığı halde birbiriyle çarpışmazlar.⁴⁰⁰ Mahmut Ahmed kader ile ilgili argümanlarını şöyle sürdürmektedir: “Tedbir kendi yerinde, kaza ve kader de kendi yerinde işlevini sürdürmektedir. Cenab-ı Hak, kaderi bir şeyde gerekli kıldıysa, orada tedbir işleyemez. Fakat tedbir yolunu açık bıraktığı yerlerde yalnız kaderi beklemek kendi geleceğini mahvetmek demektir. Kısaca, bizim karşı olduğumuz şey, birinin kendi yaptığı kötülüğü kader örtüsüyle örtmeye kalkışması, kendi tembellik ve ihmalkârlığının cevazını kaderde aramaya çalışması, Cenab-ı Hakk'ın tedbire sarılmaya emir verdiği yerlerde yalnız kaderi beklemesidir. Çünkü böyle hareket etmek daima korkunç sonuçlar doğurur. Müslümanlar hep Allah'ın kaderine bel bağlayıp, çalışıp didinmeyi terk ettiler. Hâlbuki çalışmak millî kalkınma için şarttır. Nitekim sonuç ortadadır. Müslümanlar hem dinden hem de dünyadan oldular. Eğer onlar Cenab-ı Hakk'ın tedbir kapısını açık bıraktığı yerlerde kaderi değil de tedbiri göz önünde tutsaydılar, bugün düştükleri sefalet ve çaresizliğe asla düşmezlerdi”.⁴⁰¹

5. SİYASİ GÖRÜŞLERİ

Hint Alt Kıtası'nda ortaya çıkan Kadiyani Cemaati'nin siyasetin dışında kalması bölgedeki gelişmelerin doğasına tezat teşkil eder. Çok farklı din ve kültürlerin erime noktası olan Hindistan eski çağlardan bu yana iskân edilmiş bir kara parçasıdır. Mirza Gulam Ahmed'in 2. Halifesi Beşirüddin Mahmut Ahmed Peygamber günümüzde İslam âleminin içinde bulunduğu siyasi çalkantıları gelişen olaylar bağlamında ortaya koyarak şunları söylemektedir. “Efendimiz (s.a.v.), Vadedilen Mesih'in siyasi durumunu öyle tasvir etmiştir ki, onu okuduğumuzda bugünkü halimiz hemen gözümüzde canlanmaktadır. Vadedilen Mesih'in zamanında gerçekleşecek muhtelif siyasi değişiklikler şunlardır. Huzeyfa Bin El-Yaman'in Peygamber Efendimizden rivayet ettiği ve Ebu Naim tarafından Hilve'de bildirildiğine göre, Müslümanlar üzerine o kadar sıkıntı ve musibet inecektir ki onlar Yahudilere benzeyeceklerdir”⁴⁰²

Peygamber Efendimiz'e göre, Vadedilen Mesih in" zamanına ait diğer bir siyasi

³⁹⁹Mirza Beşirüddin Ahmed, *Ahmediyet'in Mesajı*, (İstanbul: Ahmad Yayınları, 2021) 24-25.

⁴⁰⁰ Rahman Suresi 21 ayet ancak bu ayet Rahman Suresi 20. Ayetidir.

⁴⁰¹ Mirza Beşirüddin Ahmed, *Ahmediyet'in Mesajı*, (İstanbul: Ahmad Yayınları, 2021) 24-25.

⁴⁰²Sıddık Hasan Han, *Hicce'l Kirame, Fi Asari'l Kıyame*, 298, H.1209

alamet ise, Suriye, Irak ve Mısır'ın tabi oldukları padişahın elinden çıkacağı ve Arapların muhtelif krallıklara bölüneceğidir. Ebu Hureyre'nin Muslim'deki bir rivayetine göre, Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur "Irak kendi mahsulünü ve servetini paylaşmayı reddedecek. Suriye ve Mısır da aynı şeyi yapacaklar, Siz önceki gibi olacaksınız."⁴⁰³

Yani Araplar, tekrar bölünmüş olacaklar. Bu haber gerçekleşmiştir. Irak, Suriye ve Mısır, Osmanlı yönetiminden ayrılmışlar ve Türkiye hükümetine ve devletine hiçbir şekilde vergi ödememekte ve yardım da etmemektedirler. Araplar eskiden olduğu gibi tekrar dağılmış ve bölünmüşlerdir. Hicazda bir Arap hükümeti olmasına rağmen, onun düşmanları çoktur ve ekonomik zaafından dolayı da korunmuş değildir. Bunun dışındaki Arap bölgelere gelince, onlar üzerinde düzensizlik tam manasıyla hakim olup, hükümetlerinin de medeniyetle hiçbir alakaları yoktur. Bu zamanla ilgili zikredilen bir başka siyasi değişikliğe göre, yecüc ve mecüc öylesine güç kazanacaklar ki, diğer milletlerin kendilerine karşı koymaları mümkün olmayacaktır. Müslim ve Tirmizi'nin Navas Bin Saman'dan rivayet ettiğine göre, Allah Vadedilen Mesih'e şu kelimeler ile vahiy edecektir:

"Ben öyle kullarımı gönderdim ki, kimsenin gücü onlarla savaşmaya yetmeyecektir, Kullarımı Tur'a götür ve Allah Yecüc ve Mecüc'ü gönderecektir."⁴⁰⁴ Bu alamet de gerçekleşmiştir. Yecüc ve Mecüc ortaya çıkmışlardır. Hiç kimsenin onlara karşı gücü yetmemektedir. Onlardan kastedilenler, Rus ve İngiliz devletleri ile onların müttefikleridir. Kitab-ı Mukaddes'te onlardan, Meşek'in ve Tubal'ın beyi Yecüc ve de adalarda emniyetle hüküm süren mecüc diye bahsedilmiştir."⁴⁰⁵

Bu iki millet ve onların müttefikleri, kudretlerinin en yüksek mertebesine varmışlardır. Hadislerden anlaşıldığı üzere, onlar zirveye ulaşmaları Vadedilen Mesih'in zuhurunun ardından mukadder kılınmıştır. Nitekim onların yükselişleri, Vadedilen Mesih'in gelmiş olduğuna da bir delildir.

Bu zamanla ilgili Peygamber Efendimizin bildirdiği diğer bir siyasi değişiklik, işçi sınıfının fazlasıyla güç kazanacak olmasıdır. Huzeyfa Bin El Yaman'ın Ebu Naim tarafından Hilve'de zikredilen rivayetine göre Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur. "Yırtık pırtık kıyafetli insanların hükümdar ve kral olmaları kıyamet alametlerindendir."⁴⁰⁶

Peygamber Efendimizin Huzeyfa Bin El-Yaman tarafından rivayet edilen bir hadisine göre, Vadedilen Mesih'in zamanına ait başka bir alamet, devlet idaresinde "şurt

⁴⁰³Sahih Müslim, *Kitabü'l Fiten*

⁴⁰⁴Sahih Müslim, *Kitabü'l Fiten*, bab zikrüd deccal

⁴⁰⁵Kitab-1 Mukaddes, Hezekiel, bab.38 ve 39'da yer alan ayetlerin mefhumudur.

⁴⁰⁶Sıddık Hasan Han, *Hicecül Kirame, Fi Asari'l Kıyame*, 298, H.1209

un artmasıdır.⁴⁰⁷ Bu alamet de gerçekleşmiştir. Önceki devlet sisteminde bugünkü kadar çok sayıda yardımcıya ihtiyaç duyulmuyordu. Her bölgede bir iki idarecinin bulunması yeterli görülürdü. Şimdi ise yönetim kadrolar o kadar genişlemiştir ki, idarecilere vekâlet edenlerin sayısı kat kat artmıştır. Devlet mekanizması içinde sayısı çok kabarmış olan emniyet, sağlık, tapu, bayındırlık, posta, ulaşım vs. gibi daireler ve bunların şubeleri bulunmaktadır. Her devlet, bu daireler ve şubeler için ihtisas sahibi kimseler tayin etmeye mecburdur. Bu ihtisas sahiplerinden her birinin de, birçok yardımcıları ve vekilleri mevcuttur. Böylelikle günümüzde, her hükümetin bakanlardan ve bakanlara yardım edenlerden ibaret, geniş ve karmaşık bir teşkilatı oluşmuştur.

“Vadedilen Mesih'in zamanına ait siyasi sistemde gerçekleşecek bir diğer değişiklik de, İslami cezaların tatbik edilmeyecek olması şeklinde beyan edilmiştir.”⁴⁰⁸ Hz. Ali'nin Deylemi'de zikredilen bir rivayetine göre, ahir zaman alametlerinden birisi, İslami cezaların kaldırılmasıdır. Bu da gerçekleşmiş olup, istisnalar hariç tüm İslam devletlerinde, İslam cezaları ortadan kalkmıştır. Türkiye, Arabistan, Mısır, İran ve Afganistan'da zina suçundan dolayı recim ve hırsızlıktan dolayı el kesilmesi, artık uygulanan cezalar arasında değildir. Bazı İslam hükümetleri, başka memleketler ile yaptıkları anlaşmalar gereğince bu cezaları kaldırmışlardır.”⁴⁰⁹

6. HİLAFET ANLAYIŞLARI

Mirza Gulam Ahmed, vahiyler vasıtasıyla ölüm zamanının yaklaştığını kendisine haber verildiğini üstüste inen vahiylerin varlığını temelinden sarstığını, dolayısıyla kendi dostlarından ve sözlerinden istifade etmek isteyen bütün insanlar için Arapça inen o vahiy aşağıdaki gibi olduğunu söylemiştir:

“Mukadder olan ecelin (ölümün) yaklaşmıştır seni küçük düşürecek olan bütün suçlamaları yok edeceğiz ve onların zikrini bile geride bırakmayacağız. Muhaliflerin hakkında önceden verdiğimiz sözlerden bir kısmını sana gösterebiliriz yahut sana vefat verebiliriz. Ben senden razı olduğum halde öleceksin.. Senin ölüm vaktin yaklaşmıştır ve geride, senin doğruluğunu devamlı olarak kanıtlayacak olan apaçık mucizeleri bırakacağız. Sana verdiğimiz (ölüm sözü) yaklaşmıştır. Rabbi'nin sana lütfettiği nimetleri (insanlara) beyan et her kim Allah'tan korkarsa ve sabrederse şüphesiz Allah da hayırlı işlerde bulunanların ecrini asla zayi etmez.”⁴¹⁰

Küçüköner bu durumu Raşit Halifeler ile ilişkilendirmektedir, "Raşid halifeler dönemindeki sosyo-politik durumlar da, benzer şekilde yeniden gündeme

⁴⁰⁷Hicecü'l Kirame, Fi Asari'l Kıyame, 298, H.1209 Kenza'l Ummal, c.14/574, rivayet: 39639, M.1975, Halep şurt, vali yardımcıları veya vekilleri demektir.

⁴⁰⁸Siddık Hasan Han, Hicecü'l Kirame, Fi Asari'l Kıyame, 299, H.1209 347

⁴⁰⁹ Beşirüddin Mahmud Ahmed, Ahmediyet'e Davet, çev. Raşit Pktürk, (İstanbul: Ahmad Yayınları, 2021) 118-121.

⁴¹⁰Gulam Ahmet, Vasiyet, çev. Muhammed Celal Şems, (İstanbul: Vesta Ofset, 2008), 6.

getirilmiştir. Ahmedîler tarafından ifade edilmek istenmese de bu yeni dönem, "Hulefa-i Raşidin dönemi" olarak kabul edilmiş ve Ahmedî halifeler, Raşid Halifelerle ilişkilendirilmiştir.⁴¹¹ Gulam Ahmed, kendisine Hz. Peygamber sıfatını yakıştırmasının ardından, halifeleri de genellikle aynı soydan geldiklerini belirterek Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye benzettiklerini ifade etmiştir. Ancak Hakim Nureddin hariç, diğer halifelerin benzerlik iddiaları hakkında Kadiyaniler tarafından resmi bir görüş belirtilmemiştir.⁴¹²

1905 yılında Gulam Ahmed vasiyetini yapmıştır. Friedman'ın belirttiği gibi, bu, diğer çoğu mesih hareketlerinin tersine Kadiyaniliğin kurucusunun ölümünden sonra da devam etmesinin beklendiğini göstermektedir⁴¹³.

Hilafetin miras bırakılan bir mülk olarak algılandığını Mirza Gulam Ahmed rüyasında bir meleğin kabrimin yerini gösterdiğini gördüm. Gulam Ahmed "Daha sonra bana gümüşten daha parlak bir kabir gösterildi. Toprak gümüşlendi; sonra da kabrimin bu olduğu söylendi. Nihayetinde ilahi türbe (Behiştî Makbere) adında bir yer daha gösterildi ve denildi ki bu kabirler cennette yeri olan kurtuluşa ermiş insanların kabirleridir."⁴¹⁴

Bu ilahi kabristanda yer isteyenler için iki şart söylemiştir. İlk şartta "Bu kabristana defnedilmek isteyen herkes sadaka olarak bir miktar para vermelidir"⁴¹⁵ diye belirtilmiş, ikinci şart ise şöyle açıklanmıştır: "Kadiyani Cemaatinden ilahi kabristana defnedilmek isteyenler mülklerinin onda birini yahut daha fazlasını cemaatin emrine vermelidir."⁴¹⁶ Mirza Gulam Ahmed defin için seçilme kistası olarak bazı şartlar

⁴¹¹Halide Rumeysa Küçüköner, *Mirza Gulam Ahmed ve Ahmedilerin Mirza Gulam Ahmed Telakkisi, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, 2018.

Mahmud Ahmed ve daha sonraki Ahmedîler, hilafet müessesesine dair düşüncelerini genellikle "Hulefa-i Raşidin" kavramıyla ifade etmişlerdir. Mahmud Ahmed, bu kavramı sadece ilk dört halifeye özel olarak yorumlamamış, aynı zamanda Ahmedî halifelerini de "Raşid Halifeler" arasına dahil etmeye çalışmıştır. Bu çabasını yansıtmak için Ahmedî halifeleri de "Emiru'l Müminin", "Emiru'l Müslimin", "Halifetü'l Müminin", "Halifetü'l İslam" gibi mahlaslarla tanımlamaya başlanmıştır. Bu şekilde, Raşid Halifeler dönemindeki gibi Ahmedî halifeler de önemli bir dini otorite olarak görülmüştür. Ayrıca Bkz. <https://www.khalifaofislam.com/> Erişim tarihi 06.05.2023

⁴¹² Kadiyani cemaati içerisindeki halifelerin İslam tarihindeki ilk dört halifeyle benzerlik kurmaya çalıştıkları ve kendilerini onların izinde olan halifeler olarak göstermeye çalıştıkları anlatılmaktadır. Bu benzerlikler, Mevlana Hekim Nureddin'in "Ebu Bekir Sıddık" mahlasıyla anılması gibi örneklerle açıklanmaktadır. Ayrıca, Mahmud Ahmed'in "Fazl-ı Ömer" mahlasıyla anılması ve Mirza Nasir Ahmed'in Hz. Osman dönemiyle ilişkilendirilmesi gibi diğer örnekler de verilmektedir. Üçüncü halife Mirza Nasir Ahmed dönemi, İslam-dışı azınlık ilan edilme sürecini kapsamından dolayı Hz. Osman dönemiyle ilişkilendirilmiş ve yaşanan sıkıntıların Hz. Osman döneminde de yaşanması üzerinden kendi hilafetlerinin doğruluğu açıklanmaya çalışılmıştır. Dördüncü Halife Mirza Tahir Ahmed dönemi ise halifenin siyasal karışıklar nedeniyle İngiltere'ye göç etmesinden dolayı Hz. Ali dönemiyle ilişkilendirilmiştir. Bu benzetmeler, Kadiyani cemaatinin kuruluşu ve ideolojisi hakkında bir fikir verirken, İslam tarihindeki ilk dört halifenin yüceliğine bir gönderme olarak da değerlendirilebilir. Ayrıca Bkz. Küçüköner, Mirza Gulam Ahmed ve Ahmedilerin Mirza Gulam Ahmed Telakkisi; Şems, *Hilafet*, 89.

⁴¹³Yohanan Friedman, *ProphecyContinuous: Aspects of Ahmadi Religious Thought and its Medieval Background*, New York: Oxford University Press, 2003.

⁴¹⁴ Mirza Gulam Ahmed Kadiyani, *El-Vasiyet (El-Vasiyet)*, Rabwah, Pakistan: Zia-ul-Islam, 2008, 316.

⁴¹⁵ Mirza Gulam Ahmed Kadiyani, 318.

⁴¹⁶ Mirza Gulam Ahmed Kadiyani, *El-Vasiyet*, 319.

sunmuş olsa da ilahi bir vahiyle kendisi ve ailesi için istisnalar getirmiştir. O kendi kitabı El Vasiyat'te şöyle belirtmektedir: “Allah beni ve ailemi müstesna kıldı. Bunun dışındaki tüm kadın ve erkeklerin bu şartlara uyması lazımdır ve bu konu hakkında şikâyeti olanlar kâfir olarak görülecektir.”⁴¹⁷

Mirza Gulam Ahmed Müslümanların dini ve dünyevi işlerin görülmesi için bir halifenin bulunması gerekir. Herkesin Halife olması mümkün değildir. Halife olacak kişi de bazı özelliklerin bulunması gerekir. Mezhep mensupları İslam toplumun tamamını yöneten bir halife olması arzulanan bir durum olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ile tüm Müslümanları bir arada tutacak bir halifenin olması mümkün olamayacağını düşünmüş ve millî halife fikrini ortaya atmışlardır.⁴¹⁸ Bu anlayış Kadiyani cemaati içinde devam ettirilmiştir. Beşirüddin zamanında Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngilizlerin Türkiye'ye çıkarma yapma yolları üzerine bir kampanya düzenlenmiştir. İngilizlere başarı yardım payı adı altında 5.000 rupi gönderilmiştir. Gulam Ahmet işgalci İngiliz Krallığı'na karşı cihadı yasaklayan ve onları sadakatle bağlanmayı emreden pek çok eser kaleme almış ve bunları İslam dünyasının çeşitli yerlerine göndermiştir.

Farklı yorumlar yapıldığında Lahoriler ve Kadyaniler arasında daha sonraki anlaşmazlıklar metnin farklı yönleri, Cemaat'in teşkilat yapısına ilişkin farklı anlayışlara yol açmıştır. ”Kadyaniler hilafete öncelik verirken, Lahoriler hilafeti yaymayı tercih ettiler. Gulam Ahmed, yaklaşık iki hafta sonra *el-Vasiyyat'a* bir ek yazdı. Ocak 1906'da planın lojistik detaylarını açıkladı ve Sadr-ı Encümenin üyesi olmak için gerekli niteliklerrasında en az iki üyesinin Kur'an, Hadis ve Arapça'da yetkin olması ve ayrıca Kadiyani literatürüne vakıf olmayı şart koştu.”⁴¹⁹ Çünkü Encümen, Allah'ın tayin ettiğinin temsilcisidir. Halife, bu nedenle encümenin tamamen özgür olması gerekecek dünyeviliğin tüm izlerinden ve tüm işlerinden son derece uzak olmalıdır.

7. CİHAD ANLAYIŞLARI

Mirza Gulam Ahmed'e yöneltilen ana konulardan birini cihad konusu ve Hindistan'ın Dar'ül Harb olup olmadığı konusudur. Gulam Ahmed'in cihad yorumu şiddetsizlik içerdiğinden sömürge peşindeki ülkeler tarafından memnuniyet ile

⁴¹⁷ Mirza Gulam Ahmed Kadiyani, *El-Vasiyet*, 327.

⁴¹⁸ Mustafa Öz. *İslam Mezhepleri Tarihi* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2018), 724.

⁴¹⁹ Mirza Gulam Ahmad, *el-Vasiyett*, in *Ruhani Khaza 'in*, Vol. 20/ 325.

karşılanmıştır. Kadiyanilerin cihad anlayışları diğer mezheplere göre oldukça farklılık arz etmektedir. Onların bu konudaki görüşlerini İslam'ın özünü bilmeyen kimseler benimsemişler, bazıları da onlara karşı çıkararak cihadı inkâr ettiklerini ileri sürmüşlerdir. Genellikle Müslümanlar Kadiyanilerin cihad anlayışlarını⁴²⁰ tenkit ederken Avrupalılar onları bu anlayışlarından dolayı modernist olarak nitelendirmektedirler.

“Allah'ın kullarını zorla kendi dinlerine çekmek isteyen, İslam dinini yok etmek isteyen ve insanların Müslüman olmalarına mani molan kimselerle savaşmayı emreder. Allah'ın gazabına uğrayanlarda işte onlardır. Vazgeçmedikleri takdirde müminlerin onlarla savaşmaları lazımdır.”⁴²¹ Allah'ın kullarını zorla kendi dinlerine çekmek isteyenler misyonerlik faaliyetini çağrıştırıyor. Misyonerliğin bir anlamda yaptığı şey, insanlara hoşgörüyle, saygıyla yaşayarak propagandalarını yapmaktır. Dolayısıyla Mirza Gulam Ahmed'n misyonerlik faaliyetlerini önlemede cihada başvurma hususunu İslam alimlerinden farklı yorumladığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durum misyonerlik çalışmalarının temelinde yatan müstemlekecilik peşindeki devletlerin işini kolaylamaktadır.

Gulam Ahmed, bana öğretilen ikinci prensip, bazı cahil Müslümanlar arasında şöhret bulmuş olan “yanlış cihad” düşüncesini islah etmektir. Bugün cihad olarak kabul edilen hareketlerin Kur'an talimatına ters düştüğünü Allah bana anlatmıştır. Savaşla ilgili o Kur'an emri, Musa'nın savaşlarından daha mantıklı ve Yuşa bin Nun peygamberin savaşlarından daha hoş idi. Onun dayandığı nokta yalnız şuydu: Müslümanları öldürmek için haksız olarak kılıç kaldırıp kan akıtan ve zulümlerini son haddine vardırırlar kılıçla katledilsin.⁴²² Gulam Ahmed'in yine “Allah bana anlatmıştır” ifadesi karşılıklı diyalog olarak yorumlandığında sözlerin dayanaksız ve tutarsızlığına bir işaret olarak yorumlanabilir.

Kur'an-ı Kerim dinin yayılması için kılıcın kullanılmasını açıkça yasaklamaktadır. Ona göre, dinin kendine özgü güzellikleri takdim edilip, güzel ahlaki örneklerle insanlar İslâmiyet'e davet edilmeli. İslâmiyet'in başlangıcında kılıcın kullanılma emri dinin yayılışı için değildi. Tersine düşmanların saldırıları karşısında Müslümanlar kendilerini müdafaa etmek ve barışı korumak için kılıç kullanmıştır.

⁴²⁰ Mirza Gulam Ahmed, “A Proposal for the Utter Extinction of Jihad”, *The Review of Religions*, 2 (1903:1) 20-28.

⁴²¹ Mirza Gulam Ahmad, *el-Vasiyett*, in *Ruhani Khaza* 'in, V ol. 20/326.

⁴²² Gulam Ahmed, *Nuru-l Hak*; 1894; *Ruhani Hazain*, (London: 2. Basım, 1984), 8/62,

⁴²² Gulam Ahmed, *Tuhfe-yi Kaysariyya*, 1897, *Ruhani Hazain*, (London: 1984), 12/262.

Bunun gayesi hiçbir zaman “dinde zorlama”⁴²³ değildi.

Burası (Hindistan) “Dar-ül Harp”tir. Papazlara karşı rahat durmamalıyız. Yalnız bizim harbimizde onların ki gibi olsun. Onlar hangi silahlarla ortaya çıktılarsa bizde aynı silahlarla karşılık vermeliyiz. İşte o silah kalemdir. Zaten bu sebepten dolayıdır ki Allah’ın bu acize “Sultan-ül Kalem” (kalemle hükmeden) ve kalemimde “Zülfikar” ismini vermiştir. Bundaki sır şudur: “ Bu çağ savaş çağı değildir aksine bu çağ kalem çağıdır”.⁴²⁴

Cihat anlayışı, gayesi sona erdiği için cihadın kalktığını din hususunda fitne kalmadığına göre cihada da lüzum kalmadığını iddia etmiştir. Mirza Gulam Ahmed’in görüşlerini sürdüren Kadiyaniler cihad kelimesinin çaba ve güç anlamlarından hareketle üç çeşit cihat olduğunu belirtmişlerdi.

1. Düşmana karşı cihad: Peygamberimiz ve sahabelerinin hicretten sonra müşriklere karşı yaptığı mücadeledir. Allah bu mücadelede aşırıya gidilmemesini emretmiştir.

2. Şeytana karşı cihad: Bu cihat Kur’an’ı ve onun emirlerini yaymak için yapılan mücadeledir.

3. Nefse karşı cihad: Bu cihad ise Allah’a yakınlaşmak ve iyi bir kul olabilmek için kişinin nefsinin kötü arzularından uzaklaşmasıdır.

Mirza Gulam Ahmed cihad anlayışıyla İngiliz yanlısı politikalar üretmiş, İngilizlerin Hindistan’da iyilikten başka bir amaçla bulunmadığını, dolayısıyla sonuna kadar desteklenmeleri gerektiğini iddia etmiştir.⁴²⁵ Mirza Gulam Ahmed Projesini uygulamaya koymadan önce İngilizlerin yakın desteğini ve işbirliğini sağladığı şüphesini uyandırmaktadır. Muhallifleri Gulam Ahmed’in cihad hususunda verdiği fetvalar sayesinde istilacı ve işgalci emperyalizme karşı İslam’ın en önemli silahı olan cihad kavramının içini boşalttığı yönündeydi.

Cihat Kur’an ile yapılır.⁴²⁶ idarecilikte ehil olan İngilizlere itaat şarttır.⁴²⁷ Bahailik’te olduğu gibi Kadiyanilik’te de, araştırmacılar bu akımlara gösterilen desteğe

⁴²³ Gulam Ahmed, *Sitara -ı Kaysariyya*; (1899), *Ruhani Hazain*, (London, 2. Basım, 1984), 15/120- 121; *Maneviyat Dergisi*, 1, 14.

⁴²⁴ Gulam Ahmed, *Malfuzat*, 1/232.

⁴²⁵ Ebu Zehra, *Tarihu’l Mezahibi’l İslamiyye*, 216; Fırlıklı, *Kadiyanilik*, 98-99; a.mlf., *Günümüz İslam Mezhepleri*, 488.

⁴²⁶ Beşirüddin, *İslamiyette Ahmediye Cereyanı*, 54.

⁴²⁷ El-Hamed, *El -Mevsuatu’l -Muyesra fi’l-Edyan ve’l Mezahibu’l-Muasıra*, Yayınevi Mektebetu Dari’z-Zeman, 390.

dikkati çekmişlerdir. Hindistan bölgesinde tam bir İngiliz hâkimiyetinin olduğu bir dönemde ortaya çıkan Kadiyani akımının pek çok zaman İngiliz hükûmetine büyük destekler verdiği/ vermek zorunda olduğu tarihi gerçeklerdir. Çünkü Gulam Ahmed, kendisinin İngiliz yönetimine defalarca şikâyet edildiği ve İngilizlerin Sudan'daki Mehdi hareketinden dolayı yaşadıkları olumsuz deneyimlerden dolayı çok temkinli olduklarını beyan etmişti. Kadiyaniler, kendilerinin İngiliz hükûmetine bağlı olduklarını inkâr şöyle dursun, bununla iftihar etmişlerdir. Gulam'ın İngiliz hükûmetiyle alakalı şu sözleri ilgi çekicidir: "Bu davamı tam olarak ne Mekke'de ne Medine'de, ne Türkiye'de, ne Şam'da, ne İran'da, ne de Kâbil'de gerçekleştirmem mümkündür. Fakat daima kendisine yardım etmeye davet ettiğim İngiliz hükûmetinin idaresi altında bunu gerçekleştirebiliriz. O halde bu ilâhî hükûmetin (Britanya hükûmetinin varlığının) kıymetini bilin ve kesin olarak şunu kafanıza koyun ki, Allah İngiliz hükûmetini şu memlekette sadece sizin hayrınız ve iyiliğiniz için durmaktadır.⁴²⁸ "Eğer herhangi bir afet, bu hükûmeti yok ederse, aynı afet sizi de yok edecektir." Gulam Ahmed'in daha önce İngiliz yönetimine hakkında yapılan şikâyetlerden dolayı onlara karşı olmadığını belirten sözler sarfettiği yönündeki beyanları yukarıdaki ifadelerle çelişmektedir.

Mirza Gulam Ahmed kendi öğretilerinin yayılıp gelişmesi için İslam dinindeki pekçok görüşü ağır sözlerle eleştirmekten çekinmemiş bu durum karşı dinlerdeki insanların ve yönetimlerin Kadiyaniliği İslam'ın insan haklarına saygılı diğer dinlere karşı hoşgörülü olduğu izlenimi vermektedir. Dolayısıyla kendilerini İslam'ın temsilcileri olarak göstermeye çalışmıştır. Gelmiş geçmiş bütün gerçek Müslümanlar "İslâmiyet kılıçla yayılsın" şeklindeki inanca hiçbir zaman sahip olmamışlardır. Tersine İslâmiyet kendine özgü güzellikleriyle dünyaya yayıldı. Sonuç itibarıyla, kendilerine Müslüman deyip "İslâmiyet kılıçla yayılmalı" şeklindeki inanış dışında hiçbir şeyi bilmeyenler İslâmiyet'in kendine özgü güzelliklerini kabul etmemektedir. Çıkardıkları olaylar ise vahşi hayvanların yaptıklarına benzemektedir."⁴²⁹

Gulam Ahmed sözlerine devamla: "Kadiyaniler cihadı inkâr etmediklerini ve Kur'an'da belirtilen cihadı kabul ettiklerini söylerler. İslamiyet'e göre kan dökmek ve saldırganlık yasaktır. Ancak savaşmamak sulhu tehlikeye düşürür ve savaşı tahrik eder savaşa zorlarsa... Savaşmak görevimizdir. Hz. Peygamberin düşmanları İslamiyet'i kılıçla yok etmeye çalıştıkları için kılıçla savaş gerekli oldu. Şimdi ise böyle bir şey yoktur. Üstelik İslamiyet sulh ve teslimiyet dinidir. Dinde zorlama yoktur. İslam

⁴²⁸ Ahmed, Tebligurrisâle, 6,69'dan naklen Ebu'l-Âlâ el Mevdûdî, *Kâdiyânîlik Nedir?*, 89.

⁴²⁹ Gulam Ahmed, *Tiryak-ul Kulub*,(1902), *Ruhani Hazain* (London: 2. Basım, 1984), 15/167.

tarihinde olan gelişmeler hiçbir zaman kılıçla olmamış. Hiç kimse kılıçla Müslüman edilmemiştir. Bunun içindir ki Mirza Gulam Ahmed cihadı İslam'ın propaganda amacı için olan bir mesele olarak değil nefsin terbiyesini esas alan bir mücadele yolu olarak seçmiştir.”⁴³⁰

Böylece Kadiyaniler dinin kılıçla propaganda edilebileceğini inkâr eder. Diğer taraftan Gulam Ahmed cihadın nefsi müdafaa için izin verildiğini İslam'ın propagandası için kuvvet kullanılmasının yasak olduğunu belirtir. Gulam Ahmed ömrünün büyük kısmını cihadın yasaklandığı ve İngiliz idaresine itaatin gerekli olduğunu kitap ve makalelerinde belirtir. “İnanıyorum ki taraftarlarımın çoğalması, cihada inananların sayısının artacağını belirtir. Çünkü bana inanmak demek cihad inancını reddetmek demektir.” Kadiyanilerin cihad anlayışları hakkında geniş bilgi için⁴³¹ Kısaca, Mirza Gulam Ahmed cihadın silahla değil kalemle yapılması gerektiği düşüncesini işlemiştir. Bu düşünce Batılılar tarafından müsbet olarak değerlendirilmiş, Kadiyani cemaatinin İslam'ın barışçılığı savunan bir ekolü olarak değer kazanmış ve ülkelerinde faaliyet göstermek isteyen Cemaat misyonerlerine kapılarını açmışlardır.

⁴³⁰Gulam Ahmed, *Tiryak-ul Kulub*,(1902), *Ruhani Hazain* (London: 2. Basım, 1984), 15/167.

⁴³¹Fırlalı, *Ahmediyye Mezhebi*; B. Mahmud Ahmed. *Introduction to the study of the Holy Qur'an*. 138 vd.*İslamiyette Ahmediyye Cereyanı*, 52-58,; Nurettin Boyacılar *Haksız Mecmuası* 1970,Ö. R. Doğrul Tanrı Buyruğu 1/198 vd..

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİRZA GULAM AHMED'İN MÜSLÜMAN, HİNDU VE HİRİSTİYANLAR İLE YAPTIĞI MÜNAZARALAR

1. Mirza Gulam Ahmed'in Müslümanlarla Yaptığı Münazaralar

Mirza Gulam Ahmed, eserlerinde kendi fikirlerini yaymak için kullandığı tartışma türüne dayanarak, temel kaynak olarak kendi eserlerini belirlemiştir. Bu eserler, genellikle benzer konuları ele almaktadır ve Hz. İsa'nın vefatı veya hatm-i nübüvvet meselesi gibi konular, birçok eserinde yer almaktadır. Mirza Gulam Ahmed'in tartışma tarzındaki eserleri, İslam dünyasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Eserleri, birçok tartışma ve çekişme ortamında kullanılmış ve hala tartışılmaktadır. Onun fikirleri ve görüşleri, birçok İslam alimi ve düşünür tarafından eleştirilmiş olsa da, Mirza Gulam Ahmed'in eserleri, öğretisini şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır. Tartışmalar her şeyden önce isminin cemaatinin tanınmasına neden olmuştur. Sonraki yıllarda bulunduğu topraklarda faaliyetleri zararlı görülünce başta İngiltere, Amerika ve Afrika ülkelerinde Müslüman Ahmediye Cemaati adı altında faaliyet göstermiştir.

Bu yaklaşımı, Kadiyanilerin İslam toplumu içinde farklı bir yer edinmelerine ve tartışmalı bir konuma gelmelerine neden olmuştur. Bazıları, Mirza Gulam Ahmed'in iddialarını kabul ederken diğerleri ise eleştiri ve reddetme yolunu seçmiştir. “Ancak, Kadiyaniler kendi inançlarını açık bir şekilde ifade etmekten vazgeçmemişlerdir ve bu da onları diğer mesihyanik gruplara yakın politikalar izlediği görüşü yaygındır. Bugün, Kadiyani Cemaati dünya genelinde birçok ülkede faaliyet göstermektedir.”⁴³² Kadiyanilik hala tartışmalı bir konumda bulunmaktadır. Ancak, Mirza Gulam Ahmed'in cesur ve açık yaklaşımı, hareketin kurulduğu günden bu yana varlığını sürdürmesinde etkili olmuştur.

Gulam Ahmed'in entelektüel kimliğinin oluşumunda rol oynamış kişi ve düşünce ekollerini anlayabilmek için onun hayatı ve eserleri bir bütün olarak incelendiğinde fikirleri üzerinde en güçlü tesiri Ehl-i Hadis ekolünün yaptığı görülür. Aynı minvalde İngilizlerle olan ilişkilerinde de Sıddık Hasan Han ile paralellikler

⁴³² Rumeysa Halide Küçüköner, *Mirza Gulam Ahmed, ve Ahmedilerim Mirza Gulam Ahmed Telakkisi*, Adamson, *A Man of God..*, 90, Malik, *Religious Minorities in Pakistan*, 10, 14, Ahmed, *Hindistan ve Pakistan'da Modernizm*, 298.

bulunmaktadır. Gulam Ahmed akli ve nakli ilimler tahsil etmiştir, ilmini bir seviyeye getiren ve farklı dillerde velüd eserlerinde onun entelektüel birikimindeki çeşitliliği ve bakış açısını ortaya koymada önemli bir imkân sağlamaktadır. Görüşleri kimi âlimlerin tenkidine maruz kalmıştır. *Berahin-i Ahmediye*’yi yazdığında kendisine destek veren İslam âlimleri mehdi, mesihlik ve nübüvvet iddiasından sonra muntekit durumuna geçmişlerdir. Sitayişle bahsettiği Cuma hutbesinin benzerinin irad edilemeyeceğini söylemiştir. Bu münekkitlerden bazıları şunlardır: *Maulvi Muhammad Husain Batalvi arasındaki Münazara, Muhammed Hüseyin Mevlevi, Maulana Muhammad Bashir Bhopali ile münazara, Maulvi Abdul Karim, Allama İkbâl, Maulvi Muhammad Abdullah Vakîl arasındaki tartışma, Maulana Rahmatullah Kairanvi ile münazara, Abdul Hakim Khan ile münazara, Maulvi Muhammad Ahsan Amrohi ile münazara, Maulvi Muhammad İbrahim ile münazara, Keşmiri, Senaullah Amritsar, Müslüman Olmayan Kesimlerin Kadiyaniliğe Tepkileri, Hindu Arya Samajcılar ve Hristiyanlar sayılabilir. Gulam Ahmed ile Hz. Peygamber arasında kurulan benzerliklerden biri, Gulam Ahmed’in ölüm tarihine atfedilen önemli bir ilişkilendirmedir. Bazı Kadiyani kaynakları, Gulam Ahmed’in ölüm tarihini Hz. Peygamber ile özdeşleştirerek, ölümün aynı gün, aynı saat ve aynı dakikada gerçekleştiğini iddia etmektedirler. Bu benzerlik, Kadiyani topluluğunun Gulam Ahmed’in önemini vurgulamak için kullandığı bir argümandır ve bazı Kadiyaniler için bu benzerlik, Gulam Ahmed’in Hz. Peygamber’e benzerliğinin bir kanıtı olarak kabul edilmektedir. Ancak bu benzerliğin doğruluğu tartışmalıdır ve diğer İslam toplulukları tarafından da kabul edilmemektedir.⁴³³*

Hindistan bulunduğu jeo-stratejik konum nedeniyle bütün çağlarda ticaretin ve kültürel gelişmelerin odak noktası olmuştur. İngilizler Hindistan’a geldikten sonra ülkede kalmanın tek yolunun kozmopolit bu ülkenin dini inanç sistemlerine el atmak oldu. İngiltere Kadiyanilik denilen hareketin filizlenmesini desteklemesi İngilizlerin lehineydi. Müslümanların bağımsızlık savaşı vermek üzere hazırlanırken Gulam Ahmed’in cihad konusundaki fetvaları ve Müslümanların İngilizlere destek verilmesi gerektiği şeklindeki açıklamaları İngiltere’nin işini kolaylaştırmıştır.⁴³⁴

Kadiyaniliğin yanı sıra İngiltere’de eğitim gören Sir Seyyid Ahmet Han’ın İngiltere kraliçesine bağlılığını ifade etmesi sonuçta kendisine “Star of India” nişanını kazandırmıştır. Ahmet Han hem Sir hem de Seyyid olmanın avantajlarını iyi değerlendirmiş birisidir. Hem İngiliz toplumunda seçkinler grubuna aidiyet hemde

⁴³³Shahid, “The Life of Hazrat Mirza Ghulam Ahmad”, *The Muslim Herald*, July/August 1989, İng. çev. M.A.K. Gahuri, C. 29: 7/8, 11-32.

⁴³⁴ Fığlalı, *Kadiyanilik*, TDV, 1994.

İslam peygamberinin soyundan gelme istisnası kendisini ayrıcalıklı kılmıştır. Aligarh şehrinde kurduğu Mohammadan Anglo-Orienta College mezunları topluma yön veren aydın kişiler olarak önemli makam ve mevkilere gelerek toplumun yönlendirilmesinde etkili olmuşlardır. Ahmet Han hadisler mevzuunda Goldziher ve Schacht gibi Batılı oryantalistlerin görüşlerini benimsemiş ve Kütüb-i Sitte hadislerini İslam'ın sahih ve süreklilik ifade eden metinlerden çok Müslümanların ilk birkaç neslinin tarihi yaşantı ve düşüncelerinin kaynağından ibaret görmüştür.⁴³⁵

Gulam Ahmed'in Hindular ve Hristiyanlarla tartışma türündeki eserlerinde bölgenin münazara ruhuna uygun sert ve tavizsiz tartışmalara girmiştir. Hatta kendisinin düşüncelerini çürütebilecek olanlara para ödülleri ortaya koymuştur. Bu kadar iddialı olmasının en büyük nedeni olarak Gulam Ahmed'in çocukluğundan bu yana sürekli sebep sonuç ilişkilerinin önplanada olduğu klasik medrese eğitimin ve ezberci sistemin derin etkisinde kalmasında payı olduğu kanısındayız. Gulam Ahmed bu eserlerinde diğer din mensuplarının fikirleriyle karşılaştırmalar yaparak, cevaplarını kaleme almıştır. Ençok tartışmaya girdiği konular Müslüman âlimler ile Nübüvvet meselesi, muhaddislik ve müceddilik kavramı, keşf ve ilham konuları Hristiyan misyonerlerle Mesihlik ve mehdilik konusu, Arya Samaj gruplarıyla vedaların son metinler olmadığı hususundadır. Özellikle Dayananda Sarvasti ile yaptığı tartışmalar ve yazdığı cevaplar tezimizin Arya Samajcılarla yaptığı tartışma bölümünde genişçe incelenmiştir. Halka açık tartışmaların ardından da yazılar hazırlamıştır. Ancak, bazı eleştirmenler, bu eserlerindeki dilin sert ve tartışmacı olduğunu ve bazen muhataplarını dışlayıcı bir tonu olduğunu belirtmektedirler. Bu eserler, Gulam Ahmed'in daha sonraki eserlerindeki dil ve üslup farklılıklarından ayrı bir öneme sahip olup, onun düşünce ve görüşlerinin gelişim sürecinde önemli bir yer tutmaktadırlar.

Meşhur bir ifadeye göre, "Alim ibnül-vakittir", yani bir alimin yetişmesinde çevresinin ve ortamının büyük etkisi vardır. Tarih boyunca alimler ve düşünce liderleri, topluma yön veren insanlar olmuşlardır ve adeta toplumsal hafıza işlevi görmüşlerdir. Eski Yunan'da Aristo, baskılara ve tehditlere rağmen fikirlerini halka aktarmak için meydanlarda ve pazarlarda konuşmayı tercih etmiştir. Alimler, her daim gerçekleri topluma iletmek konusunda sorumluluk taşıdıklarını hissetmişler ve bu nedenle soruşturma ve kovuşturmalara sıklıkla karşılaşmışlardır. Bir bilim insanı şöyle demiştir: "Alim ölürse âlem de ölür." Gerçek bilim insanları, savaş ve barış zamanlarında toplumsal gerçekleri açığa çıkarmak için sorumluluklarını yerine

⁴³⁵ İbrahim Hatipoğlu, *Çağdaşlaşma ve Hadis Tartışmaları*, 111; Hasan Gümüşoğlu, *Fıkhi Mezhepler Tarihi*, (İstanbul: Ensar, 2016), 135.

getirmelidirler.

İngilizlerin, Sipahi ayaklanmasının ardından Delhi'de Müslümanların haksız yere sorgusuz sualsiz infaz edildiği bir dönemde, âlimler halklarını sakinleştirmeye çağırarak itidallerini korumaları gerektiğini belirtmişlerdir. İngilizler, Hint alt kıtasını kolonileştirirken, bazı insanlar çıkar amaçlı işbirliği yaparak halkı isyandan uzaklaştırmaya çalışırken, diğerleri toplumlarını kargaşadan koruma endişesi içinde hareket etmişlerdir. Bu amaçla, eğitim kurumları açarak ve dini vecibelerin yerine getirilmesi için gerekli altyapıyı oluşturarak çaba göstermişlerdir. Alimler, içinde bulunulan krizleri yönetebilen, geleceğe dair öngörüler yapabilen ve bu sorunlara çözüm bulabilen kişilerdir. Aşağıda Kadiyani cemaatini tehlikeli bulan ve onlara karşı mücadele veren âlimlerden bazıları incelenmiştir.

Mirza Gulam Ahmed'in İslam alimleri ile yaptığı münazaralar, onun özellikle İslam toplumunda tartışma yaratan fikirleri nedeniyle oldukça önemlidir. Gulam Ahmed, Mehdilik, Mesihlik ve Nübüvvet konularında İslam akidesinin tersine bir tevil yoluna gitmiştir. Dolayısıyla İslam'ın yeniden yorumlanması gerektiğini savunuyordu ve bu fikirleri, özellikle dönemin Müslüman alimleri arasında bir tartışma konusu haline geldi. Gulam Ahmed tartışmalarının çoğunu mektuplaşma yoluyla yapmıştır. Mektuplaşmaları *Mektubat-i Ahmeddiyye* isimli dosyada tutulmaktadır. Gulam Ahmed'in İslam alimleri ile yaptığı münazaralardan bazıları ve Gulam Ahmed'in vefatından sonraki dönemlerde Kadiyanilik karşıtlığı ile bilinen İslam alimleri şunlardır:

Maulvi Muhammad Husain Batalvi arasındaki Münazara

Maulvi Muhammad Husain Batalvi ise, Mirza Gulam Ahmed'in iddialarını reddeden bir İslam alimi ve yazardı. İkili arasındaki tartışma, 1891 yılında başlamıştı.⁴³⁶ Batalvi, Mirza Gulam Ahmed'in peygamber olduğunu iddia etmesinin İslam'ın temel öğretilerine aykırı olduğunu savunuyordu. Mirza Gulam Ahmed, kendisini İslam'ın bir peygamberi olarak ilan ettiği için, diğer İslam alimleri tarafından bidat (sapkınlık) olarak görüldü ve Kadiyani cemaati, İslam dünyasında büyük tartışmalara yol açtı.

Mirza Gulam Ahmed ve Maulvi Muhammad Husain Batalvi arasındaki tartışma, İslam inancı ve inançlarının yorumlanması konusunda farklı görüşlere sahip olan bu iki İslam aliminin arasındaki fikir ayrılıkları nedeniyle ortaya çıktı. Mirza Gulam Ahmed, İslam inancının yeniden yorumlanması gerektiğini savundu ve İslam'ın gerçek anlamının tahrif edilmiş olduğunu savundu. Ayrıca, kendisini Hz. İsa'nın İkinci Gelişi

⁴³⁶ Mirza Gulam Ahmed, *Mektuplar, Mecmu'a-yı İshiharat*, I, Rabwah: 1967; Ayrıca Bkz. *Mektubat-i Ahmeddiyye* (Melfuzat)

olarak gördüğünü de iddia etti. Maulvi Muhammad Husain Batalvi ise, Mirza Gulam Ahmed'in fikirlerine karşı çıkan bir İslam alimi ve eleştirmeni olarak biliniyordu. Batalvi, Mirza Gulam Ahmed'in fikirlerinin İslam inancına aykırı olduğunu savundu ve onun kendisini Hz. İsa'nın İkinci Gelişi olarak gördüğü iddiasını reddetti. Ayrıca, Batalvi, Mirza Gulam Ahmed'in kendi cemaatinin İslam'ın asıl öğretilerinden sapmış olduğunu savundu. Tartışma, Mirza Gulam Ahmed ve Maulvi Muhammad Husain Batalvi arasında bir mektuplaşma yoluyla gerçekleşti ve sonuçta taraflar arasında çekişmeli bir tartışma ortaya çıktı. Tartışma sonunda, Mirza Gulam Ahmed'in fikirleri, İslam topluluğu içinde tartışmalara neden oldu ve birçok İslam alimi, Mirza Gulam Ahmed'in fikirlerine karşı çıktı.

Muhammed Hüseyin Mevlevi

Muhallifleriyle giriştiği kalem kavgaları sebebiyle Urduca İşâ'atü's-sünne adlı aylık dergiyi çıkarmaya başladıktan sonra üne kavuştu. Derginin ilk üç sayısı, Amritsar'da neşredilen Sefir-i Hind gazetesinin eki halinde (Nisan-Haziran 1878) ve ardından müstakil olarak yayımlandı. Muhammed Hüseyin, Ehl-i hadîs grubunun ilk süreli yayını olan bu dergide Hristiyanları, bid'at fırkalarını, Ehl-i Kur'ân ekolünü, Kadiyanileri, modernistleri ve başta Hanefiler olmak üzere mezhep imamlarını taklit edenleri sert bir dille eleştirdi. Onun en büyük hedeflerinden biri Kadiyaniler ve liderleri Mirza Gulam Ahmed'di. Önceleri Ehl-i hadîs hareketi içinde yer alan, daha sonra ayrılarak Kadiyanilik'in temellerini atan bu eski ders arkadaşına ilk defa o karşı çıkmıştır. Bu tartışma için Gulam Ahmed *Siddıkların Kerametleri* isimli kitabını 1893'te Pencap'ta yayınladı.⁴³⁷ Bütün Kuzey Hindistan'ı dolaşarak Ahmediyye hareketi liderinin ve müntesiplerinin mürted veya sapık olduğuna dair yaklaşık 200 âlimin imzasını taşıyan bir fetva aldı (8 Mayıs 1891). Bu çabaları sonucunda 1899'da Pencap hükümeti Mirza Gulam Ahmed'in faaliyetlerini sınırlayan bir karar aldı.⁴³⁸

Maulana Muhammad Bashir Bhopali ile münazara (1893): 19. yüzyılın sonlarında Hindistan'da gerçekleşti. Tartışma, İslam inancı ve inançlarının yorumlanması konusunda farklı görüşlere sahip olan bu iki İslam aliminin arasındaki fikir ayrılıkları nedeniyle ortaya çıktı. Maulana Muhammad Bashir Bhopali, Kadiyani cemaatine karşı çıkan bir başka İslam alimi ve yazardı. Gulam Ahmed ile Bhopali

⁴³⁷Mirza Gulam Ahmed, *Siddıkların Kerametleri*, *Ruhani Hazain*, 7/41, (United Kingdom: Islam International Publications, 2009).

⁴³⁸Spencer Lavan, *The Ahmadiyya Movement: A History and Perspective*, (New Delhi: Manohar Book Service, 1974).

arasındaki münazara, İslam'ın doğru anlaşılması ve Ahmed'in liderliği altındaki Kadiyani cemaatinin fikirleri hakkında farklı bir bakış açısı sunmak için önemliydi.

Tartışma Hindistan'da gerçekleşti⁴³⁹. Tartışma, Mirza Gulam Ahmed'in Kadiyani cemaatinin öğretilerine karşı çıkan Bhopali'nin eleştirileriyle başladı. Bhopali, Mirza Gulam Ahmed'in öğretilerinin İslam inancına aykırı olduğunu ve Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunu savundu. Ayrıca, Mirza Gulam Ahmed'in kendisini Hz. İsa'nın İkinci Gelişi olarak gördüğü iddiasını da reddetti. Mirza Gulam Ahmed, Bhopali'ye yanıt vererek, kendisinin İslam'ın gerçek yorumlayıcısı olduğunu ve Bhopali'nin yanlış olduğunu savundu. Tartışma, iki taraf arasında sert bir şekilde devam etti ve sonunda Bhopali, Mirza Gulam Ahmed'in öğretilerini reddeden bir grup İslam aliminin lideri haline geldi.

Bu tartışma, Mirza Gulam Ahmed'in öğretilerinin tartışmalara neden olduğu ve Kadiyani cemaatinin İslam dünyasında kabul edilmemesine neden olduğu için önemlidir. Ancak, Kadiyani cemaati hala varlığını sürdürmektedir ve dünya genelinde birçok takipçisi bulunmaktadır. Mirza Gulam Ahmed ve Maulvi Muhammad Bashir Bhopali arasındaki tartışma, Mirza Gulam Ahmed, Bhopali'nin eleştirilerine cevap vermek için birkaç mektup yazdı ve Bhopali'nin eleştirilerini yanıtlamaya çalıştı. Ancak Bhopali, Mirza Gulam Ahmed'in fikirlerinin İslam'a aykırı olduğunu savunmaya devam etti.

Maulvi Abdul Karim (1911): Maulvi Abdul Karim, Hindistan'ın önde gelen İslam alimlerinden biriydi. Ahmed ile Karim arasındaki münazara, İslam'ın doğru anlaşılması, peygamberlik ve mesihlik konularını içeriyordu.⁴⁴⁰ Bu münazaralar, Gulam Ahmed'in fikirlerinin İslam toplumunda nasıl karşılandığını göstermek açısından önemlidir. Gulam Ahmed'in bazı fikirleri, özellikle peygamberlik konusunda farklılıklar içeriyordu ve bu nedenle bazı İslam alimleri tarafından reddedildi. Ancak, bu münazaralar aynı zamanda İslam'ın doğru anlaşılması için önemli bir tartışma platformu sağladı ve Gulam Ahmed'in liderliği altındaki Kadiyanilik hareketinin hızla büyümesine de katkıda bulundu.

Allama İkbâl (1935): Allama İkbâl, Pakistan'ın milli şairi ve bir İslam filozofuydu. Gulam Ahmed'in fikirlerine karşı çıkan İkbâl, Gulam Ahmed'in yenilikçi

⁴³⁹ Gulam Ahmed, *Al-Haq Dehli, Ruhani Hazain*, 4/323-445, (Pencap: Islam International Publications, 1891).

⁴⁴⁰ Mirza Gulam Ahmed, *Eski Yazıların Külliyyatı, Ruhani Hazain*, 2/ 2-45, (United Kingdom: Islam International Publications, 2009).

fikirlerini eleştirdi ve İslam'ın geleneksel öğretilerini savundu. Bazı İslam alimleri, Gulam Ahmed'in görüşlerini reddettiler ve onu küfürle suçladılar. Allama İkbâl'in İslam'ın doğru anlaşılması ve Gulam Ahmed'in liderliği altındaki Kadiyanilik cemaatinin fikirleri hakkında farklı bir bakış açısı sunmak için önemliydi. Bu münazaralar, İslam dünyasında Gulam Ahmed'in fikirleri hakkında tartışmaları kışkırttı ve bazıları onun fikirlerini kabul ettiler, bazıları ise reddetti. Bu tartışmalar, Batılı düşünürler açısından İslam dünyasında yenilikçi düşüncelerin kabul edilip edilmemesi konusunda bir dönüm noktasıydı. Gulam Ahmed'in liderliği altındaki Kadiyanilik, bu tartışmaların ardından birçok takipçi kazandı.⁴⁴¹

Maulvi Muhammad Abdullah Vakıl arasındaki tartışma

Mirza Gulam Ahmed ve Maulvi Muhammad Abdullah Vakıl arasındaki tartışma, 19. yüzyılın sonlarında gerçekleşti. Maulvi Muhammad Abdullah Vakıl, Mirza Gulam Ahmed'in kendisini İslam peygamberi Hz. İsa'nın yeniden gelişi olarak gördüğü iddiasına karşı çıkan bir İslam alimi ve eleştirmendi.

Vakıl, Mirza Gulam Ahmed'in fikirlerinin İslam'a aykırı olduğunu savundu ve onun kendisini Hz. İsa'nın yeniden gelişi olarak gördüğü iddiasının, İslam inancına ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine aykırı olduğunu iddia etti. Mirza Gulam Ahmed, Vakıl'ın eleştirilerine cevap vermek için birkaç mektup yazdı. Ancak Vakıl, Mirza Gulam Ahmed'in cevaplarını kabul etmedi ve onun fikirlerinin İslam'a aykırı olduğunu savunmaya devam etti. Tartışma sonucunda, Mirza Gulam Ahmed'in fikirleri, İslam topluluğu içinde tartışmalı bir konuma geldi ve birçok İslam alimi, Mirza Gulam Ahmed'in fikirlerine karşı çıkmasına neden oldu. Bu tartışmalar, Kadiyani cemaatinin İslam topluluğu içinde tartışmalı bir konuma gelmesine neden oldu.

Maulana Rahmatullah Kairanvi ile münazara (1891): Maulana Rahmatullah Kairanvi, Gulam Ahmed'in çağdaşlarından bir İslam alimi ve Ahmed ile İslam'ın temel konuları üzerine tartıştı. Tartışmalar sonucunda, Gulam Ahmed'in fikirleri kabul edilebilir bulunmadı.

Abdul Hakim Khan ile münazara (1891): Abdul Hakim Khan, Hindistan'ın önde gelen İslam alimlerinden biriydi. Ahmed ile Khan arasındaki münazara, İslam'ın doğru anlaşılması ve Mirza Gulam Ahmed'in fikirlerinin İslam ile uyumlu olup olmadığının tartışılması için önemliydi.

Maulvi Muhammad Ahsan Amrohi ile münazara (1908): Maulvi Muhammad

⁴⁴¹ Mirza Gulam Ahmed, *Eski Yazıların Külliyyatı, Ruhani Hazain*, 2/ 2-45, (United Kingdom: Islam International Publications, 2009).

Ahsan Amrohi, Gulam Ahmed'in çağdaşlarından bir İslam alimi ve Gulam Ahmed ile İslam'ın temel konuları üzerine tartıştı. Tartışmalar sonucunda, Mirza Gulam Ahmed'in fikirleri kabul edilebilir bulunmadı.

Maulvi Muhammad Hasan ile münazara (1895): Maulvi Muhammad Hasan, bir İslam alimi ve dini liderdi. Gulam Ahmed ile İslam ve Hristiyanlık arasındaki farklılıkların tartışıldığı bir münazara yaptılar. Münazarada, Ahmed'in argümanlarına karşı çıkan Hasan, Ahmed'in fikirlerini kabul etmedi.

Maulvi Muhammad İbrahim ile münazara (1903): Maulvi Muhammad İbrahim, bir İslam alimi ve dini liderdi. Gulam Ahmed ile İslam'ın doğru anlaşılması konusunda bir münazara yaptılar. Münazarada, Gulam Ahmed'in argümanlarına karşı çıkan İbrahim, Gulam Ahmed'in fikirlerini kabul etmedi. Gulam Ahmed sadece bunlarla yetinmeyip iki İslam alimi arasında geçen tartışmalar içinde eser yazmıştır.⁴⁴²

Keşmiri

Gulam Ahmed Kadiyani'nin başlattığı hareketi yakından takip eden Keşmîrî bu harekete şiddetle karşı çıkmıştır. Hayatının son dönemlerini Kadiyaniliğin reddi konusuna ayırmış, Kadiyanilik'le ilgili on kadar eser telif etmiştir. 25 Ağustos 1932'de meşhur Bahâvelpûr davasında (Mukaddime-i Bahâvelpûr) yazanakçı sıfatıyla Kadiyaniliğin İslâm dışı bir hareket olduğunu ispat için beş gün boyunca konuşma yapmıştır (mahkeme zabıtları, Muqaddime-i Mirzâ'ye Bahâvalpûr Rôdâd-ı 1926-1935 adıyla üç cilt halinde bir araya getirilmiştir.⁴⁴³

Senaullah Amritsar

Senaullah Amritsar Mirza Gulam Ahmed'e en muhalif tefekkürlerden birisi olup, "tövbe haşa Allah kulağıma fısıldayıp Gulam Ahmed'e inanın dese dahi kabul etmiyeceğini belirtecek kadar güvensizliğini ortaya koymuştur. *Kadiyanilik. 1. İlhamât-ı Mîrzâ* (Amritsar 1901, 1903, 1904, 1906, 1920, 1928). Eserde Gulam Ahmed Kadiyani ve Kadiyanilik eleştirilmektedir. 2. *Hefevât-ı Mîrzâ* (Amritsar 1901, 1904). Gulam Ahmed'in çelişkileri hakkındadır. 3. *Şahîfe-i Maḥbûbiye* (Amritsar 1909). Kadiyaniler'in bölgesel yöneticileri kendi taraflarına çekmek için gösterdikleri faaliyetleri başarısız kılmak amacıyla yazılmıştır. 4. *Fâtih-i Kâdiyân* (Amritsar 1912; Sergôda 1949). Senâullah Amritsarî'nin, 17-21 Nisan 1912'de Lüdyâne'de Münşî Kâsım Ali Dihlevî ile hakemler huzurunda yaptığı münazarada tartışılan konuları

⁴⁴²Gulam Ahmed, *A Review of the Debate Between Batālavī and Chakrhālavī*, (United Kingdom: Islam International Publications, 2014).

⁴⁴³Hâkim Muhammed Ekber, *Keşmiri*, (Lahor: 1988).

içermektedir. 5. *Bahâ'ullâh aôr Mîrzâ* (Amritsar 1933). Gulam Ahmed'in düşüncelerinin İran asıllı Bahâullah'a dayandığını ispat için yazılmış bir risâledir. 6. *İlm-i Kelâm-ı Mîrzâ* (Amritsar 1932). Gulam Ahmed'in kelâmcı olduğu iddiasını çürütmek amacıyla kaleme alınmıştır. 7. *'Acâ'ibât-ı Mîrzâ* (Amritsar 1933). Bir önceki eserin ikinci bölümüdür. 8. *Nikâh-ı Mîrzâ* (Amritsar 1919, 1921). 9. *Târîh-i Mîrzâ* (Amritsar 1919, 1923). 10. *Fesh-i Nikâh-ı Mîrzâ'iyân* (Amritsar 1918, 1924). 11. *Şehâdât-ı Mîrzâ Mulakḳab be-'Aşere Mîrzâ'iyye* (Amritsar 1923). Eserde Gulam Ahmed'in mesihlik iddiasının batıl olduğu ispatlanmaktadır. 12. *Feth-i Rabbânî der Mübâhase-i Kâdiyânî* (Amritsar 1916). 29-30 Nisan 1916 tarihlerinde Amritsar'da Kadiyaniler ile yapılan münazaranın tutanaklarıdır. 13. *Kadiyani Mübâhase-i Dekken* (Amritsar 1923). 31 Ocak 1923'te Sikenderâbâd'da (Haydarâbâd-Dekken) gerçekleştirilen münazaranın notlarıdır. 14. *Mükâleme-i Ahmediyye* (Hisse-i Evvel: Amritsar 1939). Gulam Ahmed'in nübüvvetine dair iddianın geçersizliği hakkındadır.*⁴⁴⁴

1.2. Mirza Gulam Ahmed'in Müslüman Olmayan Kesimlerle Münazaraları

1.2.1. Mirza Gulam Ahmed'in Hindu Arya Samaj ile Münazarası

Bu kısımda, Mirza Gulam Ahmed ile tartışmaya giren Arya Samaj gruplarıyla yapılan tartışmaları işledik. Bu gruplardan; Pundit Lekh Ram, Pandit Ganga Prasad, Swami Shugan Chand Sharma, Swami Dayanand Saraswati, Pundit Bhagat Ram bulunmaktadır. Gulam Ahmed, Arya Samajcılara cevap için *Arya Gelenekleri* isimli eserini yazmıştır. Gulam Ahmed Arya Samajist gruplarla yaptığı tartışmaları *Eski Yazıların Derlenmesi* isimli Urduca yazılan eserde toplamıştır. Mirza Gulam Ahmed, Arya Samaj'ın Hinduluk anlayışına karşı çıkan bir figür olarak, bu hareketle de tartışmalar yaşamıştır. Arya Samaj, Hinduizmi reform etmek ve yeniden canlandırmak amacıyla kurulan bir harekettir. Arya Samaj'ın Hinduizm anlayışında bazı temel problemler olduğunu savunmuştur. Özellikle, Arya Samaj'ın en önemli felsefi doktrinlerinden biri olan Vedaların mutlak otoritesine karşı çıkmıştır.⁴⁴⁵ Mirza Gulam Ahmed, Vedaların insanların düşüncelerini ve inançlarını yönlendirecek tek kaynak olmadığını ve Kur'an'ın da benzer bir otoriteye sahip olduğunu savunmuştur. Ayrıca, Gulam Ahmed, Arya Samaj'ın Hinduizm'in kast sistemi ve diğer sosyal yapılarını

⁴⁴⁴ Türkiye Kadiyaniler Başkanı Osman Şeker ile mülakatımızda Senaullah Amritsar'n "Allah gökten kulağıma fısıldasa bile yine Mirza Gulam Ahmed'in iddialarına inanmam" dediği yaygın bir rivayet olduğunu söylemiştir.

⁴⁴⁵ James G. Lochtefeld "The Illustrated Encyclopedia of Hinduism"

korumaya yönelik çabalarını eleştirmiştir. Gulam Ahmed'e göre, kast sistemi ve diğer sosyal yapılar insan haklarını ihlal eden uygulamalardı ve onları savunmak doğru değildi. Gulam Ahmed, Arya Samaj'la olan tartışmalarında İslam'ın doğruluğunu savunmuştur. Onun görüşüne göre, İslam, insanların özgür iradesini ve akıl yürütme gücünü koruyan bir dindir. İslam, insanları putperestliğin, kast sisteminin ve diğer haksız uygulamaların etkilerinden kurtarıırken, aynı zamanda insanların ihtiyaç duyduğu temel ahlaki değerleri de öğretir. Mirza Gulam Ahmed, Arya Samaj'la olan tartışmalarında Hinduizmin anlayışına ve sosyal yapısına yönelik eleştirilerde bulunmuş ve İslam'ın doğruluğunu savunmuştur.⁴⁴⁶

Mirza Gulam Ahmed *Berahin-i Ahmediye* kitabını yayınlanmasından kısa bir süre sonra, Gulam Ahmed, halkın içine çıkmaya ve dini tartışmalara katılmaya başladı. Önce Müslüman âlimlerle sonra Arya Samaj üyeleri ve Hristiyan misyonerlerle dinî tartışmalara girdi.⁴⁴⁷ Gulam Ahmed'i ilk halka açık tartışması, 1886 Mart'ında Hoşyarpur'da Arya Samaj üyesi Lala Murli Dhar ile gerçekleşti. Ancak 1886'dan sonra Gulam Ahmed, Arya Samaj ile bir daha halka açık tartışmaya girmemiştir, çünkü aralarındaki ilişki her zaman gerilimli olmuştur.⁴⁴⁸

Mirza Gulam Ahmed, Arya Samaj gruplarıyla da birçok münazara⁴⁴⁹ve mübâhele⁴⁵⁰gerçekleştirdi. Arya Samaj, Hint alt-kıtasındaki Hinduizm'i yeniden canlandırmayı amaçlayan bir harekettir⁴⁵¹ ve Ahmed'in liderliği altındaki Kadiyani hareketi, Hinduizm'in yeniden canlandırılmasına karşı çıkarak İslam'ı yaymak için çalışıyordu. Arya Samaj grupları Mirza Gulam Ahmed'in yazdığı *Sürme-i Çeşme-i Arya* isimli kitabına cevaben *Hakikatin Muhafızları* isimli eser yazılmıştır.

İşte Ahmed'in Arya Samaj gruplarıyla yaptığı bazı tartışma ve münazaralar:

⁴⁴⁶ Gavin Flood, *An introduction to Hinduism*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

⁴⁴⁷ Kenneth W. Jones, *Arya Dharm Hindu Consciousness in 19th-Century Punjab*, USA 1976.

⁴⁴⁸ Yohanan, Friedman. *Prophecy Continuous: Aspects of Ahmadi religious Thought and its Medieval Background*. (New York: Oxford University Press, 2003), 4.

⁴⁴⁹ Münazara, bir konuda karşıt görüşleri savunan takımların fikirlerini çarpıştırdıkları bir sohbet ve tartışma platformudur. Bir münazara kapışmasının konusu, tartışılabilir her şey olabilir; ancak ağırlıklı olarak güncel, dini, sosyal ve siyasi meseleler tartışılır. Vikipedi Özgür Ansiklopedisi Erşim Tarihi 11.06.2023

⁴⁵⁰ Mustafa Fayda TDV İslam Ansiklopedisi. Sözlükte “yalancı ve zalim olana birlikte beddua etmek, lânetleşmek” mânasındaki mübâhele kelimesi Kur'an'da iftiâl kalıbında (ibtihâl) olmak üzere bir yerde geçer (Âl-i İmrân 3/61)

⁴⁵¹ Kılıçoğlu, Mehmet Erkan. “Hindistan'da Hindutva Söylemi'nin Ortaya Çıkışı Ve Gelişimi” *Politics and*

International Relations Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi 3/2 2021, 224; Aquil, R.

“Conversion in Chisti Sufi literatür”e (13th and 14th Centuries). *Indian Historical Review*, 24(1/2), (1997-1998). 70-94.

Hindutva ideolojisine göre Hint Alt Kıtasındaki Müslüman nüfusu zorla ortaya çıkmıştır. Müslüman idareciler yerel halkın zor kullanarak dinlerini terk etmelerini ve Müslüman olmalarını sağlamıştır. Şimdi bu mürtetlerin eski dinlerine döndürülmesi gerekmektedir.

Pundit Lekh Ram ile tartışma (1893): Pundit Lekh Ram⁴⁵², Arya Samaj'ın önde gelen liderlerinden biriydi ve Ahmed ile aralarındaki tartışma, İslam ve Hinduizm arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin anlaşılmasına yardımcı olmak için önemliydi. Pundit Lekh Ram, Mirza Gulam Ahmed'in fikirlerine karşı çıkan bir Hint felsefecisi ve yazardı.⁴⁵³ Ancak, tartışma sonrasında Lekh Ram, öldürüldü. Mirza Gulam Ahmed ve Pundit Lekh Ram arasındaki tartışma, 1893 yılında başladı ve Lekh Ram *Tekzib-i Berahin-i Ahmediyye* (Brahin-i Ahmediyye'nin Yalanları) isimli reddiye yazmıştır. İkisi arasındaki tartışma, Mirza Gulam Ahmed'in iddia ettiği peygamberliği ve İslam dininin doğru anlaşılması konusundaki görüşlerini içeriyordu. Lekh Ram'ın ölüm tarihine ilişkin sorulara verdiği cevaplar *Duanın Bereketleri* isimli eserde mevcuttur.

Pundit Lekh Ram, Mirza Gulam Ahmed'in iddialarını reddetmek için yazdığı kitapta Mirza Gulam Ahmed'in iddialarının İslam dininin özünü ve öğretilerini çarpıttığını savundu. Bu kitap, Hindu topluluğu arasında büyük bir ilgi gördü ve tartışma, iki taraf arasında birkaç yıl boyunca devam etti. Ancak, 1900 yılında Pundit Lekh Ram, evinin yakınında öldürüldü. Bu olay, Mirza Gulam Ahmed ve Kadiyani cemaatinin takipçileri tarafından kınandı ve Mirza Gulam Ahmed, cinayetten dolayı suçlandı. Bu cinayetin arkasında Mirza Gulam Ahmed veya Kadiyani cemaati ile bağlantılı kişiler olduğuna dair iddialar olsa da, bu iddialar kanıtlanamamıştır. Mirza Gulam Ahmed ise bu cinayeti kınayan bir açıklama yapmış ve suçlamaları reddetmiş ve Mirza Gulam Ahmed ve takipçileri, Pundit Lekh Ram'ın öldürülmesinin kınanması gerektiğini ve Kadiyani cemaatinin şiddeti reddettiğini açıkladılar. Pundit Lekh Ram'ın ölümü, Mirza Gulam Ahmed'in İslam dinini anlama ve yorumlama şekliyle ilgili tartışmaların bir parçasıydı ve Kadiyani cemaatinin Hindistan'da daha da fazla dikkat çekmesine neden oldu.

Tartışmanın özü, Mirza Gulam Ahmed'in *Berahin-i Ahmediyye* adlı kitabının yayınlanmasıyla başladı.⁴⁵⁴ Kitapta Mirza Gulam Ahmed, İslam'ın temel prensipleri hakkında yorumlar yapmış ve diğer dinlerle karşılaştırmalı bir inceleme sunmuştu. Pundit Lekh Ram, bu kitaba karşı çıkarak Mirza Gulam Ahmed'in görüşlerinin yanlış olduğunu savundu. Mirza Gulam Ahmed, Pundit Lekh Ram ile yaptığı tartışmalarda İslam'ın temel prensipleri ve öğretileri hakkında görüşlerini savundu. Ayrıca Pundit

⁴⁵²Lekh Ram, "Risala-yi Jihad ya'ni Muhammadi ki bunyad", Lahore: 1892.

⁴⁵³Brahmo Samaj: Brahmo Samaj, 19. yüzyılın başlarında Bengal'de Raja Ram Mohan Roy tarafından kurulan bir harekettir. Amacı, Hindu geleneğindeki aşırılıklara karşı çıkarak evrensel ahlaki değerleri vurgulamak ve dini reformları teşvik etmektir. Brahmo Samaj, putperestlik, çok tanrıcılık ve sosyal adaletsizliklere karşı mücadele etmiş ve özgür düşüncüyü teşvik etmiştir.

⁴⁵⁴Beşirüddin Alladin, *Vallahi Billahi*, (United Kingdom, Islam International Publication, 2020), 16.

Lekh Ram'ın İslam'a yönelik yanlış anlayışlarını düzeltmeye çalıştı. Ancak tartışmalar gerginleşti ve sonunda Pundit Lekh Ram, Mirza Gulam Ahmed hakkında hakaret içeren bir kitap yayınladı. Bu kitapta Mirza Gulam Ahmed'in İslam'ı çarpıttığı ve yeni bir din kurmaya çalıştığı iddia edildi.

Pundit Ganga Prasad ile münazara (1905): Pundit Ganga Prasad, Arya Samaj liderlerinden biriydi ve Gulam Ahmed ile aralarındaki münazara, İslam ve Hinduizm arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin anlaşılmasına yardımcı olmak için önemliydi. Bu tartışma ve münazaralar, İslam ve Hinduizm arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin anlaşılmasına yardımcı oldu ve Gulam Ahmed'in liderliği altındaki Kadiyani cemaatinin fikirleri hakkında tartışmaların başlamasına katkıda bulundu. Ancak, bu tartışma ve münazaralar bazı çekişmeler ve şiddet olaylarına da neden oldu. Özellikle, Pundit Lekh Ram ile yapılan tartışma, Gulam Ahmed'in liderliği altındaki Kadiyani cemaati ve Arya Samaj⁴⁵⁵ arasındaki çekişmelerin şiddetle sonuçlanmasına yol açtı. Mirza Gulam Gulam Ahmed, Arya Samaj grubu üyeleriyle de birçok tartışma ve münazara gerçekleştirdi. Arya Samaj, Hint toplumunu yeniden İslam öncesi Vedik geleneklere döndürmeyi amaçlayan bir reformist hareketti ve Gulam Ahmed'in Kadiyani hareketiyle bazı fikir ayrılıkları vardı. Tartışmalarda herkes kendi üstünlüğünü ilan etti.

Swami Shugan Chand Sharma ile münazara (1893): Swami Shugan Chand Sharma, Arya Samaj üyesi bir lider ve yazardı.⁴⁵⁶ Swami Shugan Chand Sharma, Hinduizm'in önde gelen din adamlarından biriydi ve Mirza Gulam Ahmed ile İslam'ın doğruluğu ve Hinduizm'in yanlışlığı hakkında bir münazara yapmak istedi. Gulam Ahmed ile Sharma arasındaki münazara, İslam'ın doğru anlaşılması ve Arya Samaj'ın fikirleri hakkında farklı bir bakış açısı sunmak için önemliydi.⁴⁵⁷

Mirza Gulam Gulam Ahmed ve Swami Shugan Chand Sharma arasındaki tartışma, İslam ve Hinduizm arasındaki farklılıklar ve benzerlikler hakkındaydı. Swami Shugan Chand Sharma, Hindistan'ın önde gelen bir Hindu alimi ve Mirza Gulam Ahmed ile fikir ayrılıkları yaşıyordu. Tartışmalar 1895 yılında başladı ve iki taraf arasında mektuplaşmalar ve yazışmalar yoluyla devam etti. Mirza Gulam Ahmed, Swami Shugan Chand Sharma ile yaptığı yazışmalarda İslam ve Hinduizm'in temel öğretileri hakkında görüşlerini savundu. Özellikle, İslam'ın tek tanrılığı ve Hz.

⁴⁵⁵ Mirza Gulam Ahmed, *Sürme-Çeşm-i Arya* (Arya'nın Gözüne Sürme) (Amartasar: Riaz Hind Press, 1886), 19

⁴⁵⁶ Gavin Flood, *An introduction to Hinduism*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

⁴⁵⁷ Hdgach Swami, *Tanrının Şarkısı, Bhagavad Gita-Çev-Ömer Cemal Güngören*. (İstanbul:Yol Yayınları, 2001), 291. Bhagavad Gita "Yüreğini yaptığın işe koy, ama asla ödülünü arzulama." Sözü önemlidir. Bkz. Ross Dickinson, *Bir Solukta Dünya Dinleri*, çev. Ramazan Kılıç, (İstanbul: Say Yayınları 2022), 56.

Muhammed'in peygamberliği hakkındaki görüşlerini vurguladı.

Swami Shugan Chand Sharma ise Hinduizm'in temel öğretileri hakkında konuştu. Özellikle, Hinduizm'in çoktanrıcılık inancı ve reenkarnasyon doktrini gibi konulara vurgu yaptı. Swami Shugan Chand Sharma, Hinduizm'in çok tanrılı bir din olduğunu ve insanların özgür iradelerine dayanarak kendilerine en uygun olan tanrıları seçebileceklerini savundu. Ayrıca, Hinduizm'in İslam'dan daha özgür bir din olduğunu iddia etti.⁴⁵⁸ Mirza Gulam Ahmed ise İslam'ın tek tanrılı bir din olduğunu ve Allah'ın insanlar için önceden belirlediği bir yol olduğunu savundu. İslam'ın herkes için eşit ve adil olduğunu vurguladı ve insanların özgür iradelerine rağmen, doğru yolu seçmeleri gerektiğini belirtti. Tartışma, 1905 yılında Delhi'de gerçekleşti. Konu, İslam ve Hinduizm arasındaki temel farklılıklar üzerineydi. Mirza Gulam Ahmed, İslam'ın tevhid inancı, peygamberlerin görevleri, kitapların kaynağı ve ahiret hayatı hakkında görüşlerini savundu. Swami Shugan Chand Sharma ise Hinduizm'in tanrıları, dini ritüelleri ve reenkarnasyon gibi inançları hakkında konuştu. Tartışma oldukça canlı geçti ve her iki taraf da kendi görüşlerini savundu. Ancak tartışmanın sonunda, herhangi bir kazanan olmadı ve her iki taraf da kendi görüşlerinin doğruluğuna inandı. Bu tartışma, İslam ve Hinduizm arasındaki farklılıkların anlaşılması için önemlidir. Ayrıca, her iki dinin temsilcileri arasında yapılan bu tür münazaralar, dinler arasındaki diyalog ve anlayışın artmasına yardımcı olabilir.

Pundit Bhagat Ram (1905): Pundit Bhagat Ram⁴⁵⁹, Arya Samaj hareketinin liderlerinden biriydi ve Gulam Ahmed ile bir münazara gerçekleştirdi. Bu münazara, iki hareket arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin incelenmesi ve İslam ve Hinduizm'in farklı fikirlerinin tartışılması için önemliydi. Pundit Bhagat Ram, dönemin önde gelen Hindu bilginlerinden biriydi ve Mirza Gulam Ahmed'in İslam'ı savunan görüşlerine karşı çıktı. Tartışma, 1893 yılında gerçekleşti ve konusu "Tanrı'nın Varlığı ve Birliği" idi. Tartışma, İslam ve Hinduizm'in teolojik doktrinlerini karşılaştırmak ve birbirinden ayırmak için yapıldı. Pundit Bhagat Ram, Hinduizm'in çoktanrıcılığını ve çoklu tanrı inancını savunurken, Mirza Gulam Ahmed İslam'ın tevhid inancını vurguladı.

⁴⁵⁸ Pandit, Vishun Lal Sharma, *Hand book of the Arya Samaj*. Allahabad: Indian Press, 1912.

Hinduizm, Brahmanizm'den doğmuş olmakla birlikte ondan farklı bir dindir. Hinduizm'in doğuş sürecindeki en önemli etkenlerden biri, Brahmanizm'e karşı hızla yükselen Budizm'dir. Diğer bir etken ise İslam tasavvufunun etkisiyle ortaya çıkan ve Bakti hareketi adını alan mistik akımın yaygınlaşmasıdır. Bakti mistisizmi, İslam tasavvufunun etkisini kırmayı hedeflerken, Hinduizm'in gelişimine katkıda bulunmuştur. Bakti hareketi, modern Hindistan'ın politik sürecine de yansımış ve 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Brahmo Samaj ve Arya Samaj gibi politik-dini grupları etkilemiştir. Bu gruplar, Bakti hareketinin etkisi altında olmuşlardır. Bu bağlamda, Hinduizm'in gelişiminde ve Hindistan'ın politik dinamiklerinde Bakti hareketinin önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

⁴⁵⁹ S. Bashir, "Mirza Gulam Ahmed's Debates with the Arya Samaj: An Analysis," *Journal of Muslim Minority Affairs*, 28/1 (2008),33-45.

Tartışmanın en dikkat çekici noktalarından biri, Mirza Gulam Ahmed'in birkaç kez Pundit Bhagat Ram'ın görüşlerini çürütmüş olmasıdır. Bu çürütme, daha sonra Kadiyani cemaati tarafından yayınlanan kitaplarda yer almış ve İslam'ın tevhid inancını savunanlar tarafından sık sık referans alınmıştır. Ancak, tartışma sonucunda herhangi bir kazanan olmadı ve her iki taraf da kendi görüşlerinde ısrar etti. Tartışma, Lahore şehrinde yapıldı ve birçok kişi tarafından ilgiyle takip edildi.

Mirza Gulam Ahmed, İslam'ın tevhid inancı, peygamberlerin görevleri, kitapların kaynağı ve ahiret hayatı hakkında görüşlerini savundu. Pundit Bhagat Ram ise Hinduizm'in tanrıları, reenkarnasyon, karmayla ilgili inançları ve Veda kitapları hakkında konuştu. Tartışma oldukça sert geçti ve her iki taraf da kendi görüşlerinin doğruluğuna inandı. Mirza Gulam Ahmed, İslam'ın tek tanrı inancını ve Allah'ın birliğini vurguladı. Ayrıca, İslam'ın adalet ve eşitlik ilkesine vurgu yaptı. Pundit Bhagat Ram ise Hinduizm'in çoktanrıcılığını ve reenkarnasyon inancını savundu. Ayrıca, karma yasasının insanların doğum ve ölümündeki rolünü vurguladı. Brahmo Samaj, Arya Samaj ve Satyashodhak Samaj, Hinduizm içinde ortaya çıkmış olan üç farklı reform hareketidir.⁴⁶⁰

Mirza Gulam Ahmed ve Pundit Bhagat Ram arasındaki tartışma, 1903 yılında gerçekleşti ve İslam ve Hinduizm arasındaki farklılıklar konusunda yapıldı. Pundit Bhagat Ram, o dönemde Hinduizm'in önde gelen temsilcilerinden biriydi. Tartışmanın konusu, iki dinin tanrı anlayışları, kutsal kitapları ve teolojik doktrinleri üzerineydi. Mirza Gulam Ahmed, İslam'ın tevhid inancı, peygamberlerin görevleri, kitapların kaynağı ve ahiret hayatı hakkında görüşlerini savundu. Pundit Bhagat Ram ise Hinduizm'in tanrıları, reenkarnasyon, karmayla ilgili inançları ve Veda kitapları hakkında konuştu. Tartışma oldukça canlı ve yoğun geçti. Her iki taraf da kendi görüşlerini savundu ve karşı tarafın görüşlerini eleştirdi. Ancak herhangi bir kazanan olmadı ve her iki taraf da kendi görüşlerinin doğruluğunu kanıtlamaya çalıştı.

Swami Dayanand Saraswati ile tartışma (1895):

Swami Dayanand Saraswati hayatı boyunca Hinduizm'i yeniden yapılandırmayı, ülkesini ve toplumunun refahını ve manevi dünyasını düşünmüş ve Hint toplumunun ilerlemesi için büyük çaba harcamış düşünürlerden birisidir. Hint toplumunda kişinin

⁴⁶⁰ Satyashodhak Samaj: Satyashodhak Samaj, 19. yüzyılın ortalarında Jyotirao Phule tarafından Maharashtra'da kurulan bir harekettir. Bu hareket, kast sistemi ve kadınların toplumsal ayrımcılığına karşı mücadele etmiştir. Satyashodhak Samaj, düşük kastlara mensup insanların eşit haklara sahip olduğunu savunmuş, eğitimi teşvik etmiş ve toplumsal reformları amaçlamıştır. Hareket, özellikle dalit (kast sisteminin en altında bulunan) topluluğunun haklarını savunma konusunda önemli bir rol oynamıştır. Bkz. Kim Knott, *Hinduizm'in ABC'si*

hangi kastın içinde yer alacağını belirleyen durum doğuştan ziyade, bireyin toplumsal işbölümünde üretime olan katkısı, paylaşımcılığı, ahlaklı ve erdemli oluşu, işbirlikçi ve dayanışma ruhu gibi nitelikler belirler. Svami Dayanand Saraswati'nin öncülüğünü yaptığı “erdemli topluluk” manasındaki Arya Samaj sözü edilen yenilikçi hareketlerin başını çekmiş ve en etkililerinden biri olmuştur.

Rama Krişna Misyon Hareketi diğer önemli bir Hindu reform hareketi ise Rama Krişna Misyonudur. Bu düşünce daha sonraları Hindutva/Hinduluk düşüncesine evrilecektir.” Hindutva, kültürel üstünlük ve hâkimiyet adı altında eski ayrıcalık ve farklılıkları canlandırma amacındadır. Bu haliyle de dışlayıcıdır.”⁴⁶¹ Bu hareket, 1897’de önemli Hint düşünürü Rama Krişna Paramahansa’nın Vedanta öğretilerini yaymak ve Hint toplumunun sosyal refahını yükseltmek amacıyla Svami Vivekananda tarafından kurulmuştur.⁴⁶² Rama Krishna’ya göre bütün dinler haklıdır, herkes tanrıyı idrak etmek için kendi yolunu takip etmelidir.

Swami Dayanand Saraswati, Arya Samaj’ın⁴⁶³ kurucusuydu ve aynı zamanda bir Hindu reformisti idi. Gulam Ahmed ile Saraswati arasındaki tartışma, İslam ve Hinduizm arasındaki farklılıklar hakkında farklı bir bakış açısı sunmak için önemliydi. Swami Dayanand Saraswati, Arya Samaj⁴⁶⁴ hareketinin kurucusudur ve Hinduizm’in savunucusu olarak bilinirken, Mirza Gulam Ahmed ise İslam’ın temsilcisi olarak görülmüştür.

Tartışma, 1895 yılında Amritsar’da gerçekleşti. Swami Dayanand Saraswati, Hinduizm’in felsefesi, dinî ritüelleri ve tanrıları hakkında görüşlerini savundu. Mirza Gulam Ahmed ise İslam’ın tevhid inancı, peygamberlerin görevleri, kitapların kaynağı ve ahiret hayatı hakkında konuştu. Tartışma oldukça yoğun ve canlı geçti. Her iki taraf da kendi görüşlerini savundu ve karşı tarafın iddialarını reddetti. Ancak, tartışmanın

⁴⁶¹Mehmet Erkan Kılıçoğlu, “Hindistan’da Hindutva Söylemi’nin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi” *Politics and International Relations Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi* Volume 3/2 2021 Hindu Milliyetçiliğinin kurumsallaşmasını sağlayan bir düşüncedir. Aşırı milliyetçi Hindu grupları tarif etmek için kullanılan Hindutva terimi ilk kez Vinayak Damodar Savarkar’ın 1923 yılında yazdığı Hindutva: Who is a Hindu? adlı eserinde kullanılmıştır Hindutva; Hindu ve Tatva (huy, tavır hal, özellikler) kelimelerinin birleştirilmesi ile oluşturulmuş yeni bir tabirdir. Hindu Prensipleri anlamına gelmektedir.

⁴⁶² Lindsay Jones, *Encyclopædia of Religion*, cilt 6, 4008, GS Banhatti, Life and Philosophy of Svami Vivekananda, (New Delhi: Atlantic Publishers, 1989), 230.: Cemil Kutlutürk –“Milel-Nihal” Hindu Düşünür. Dayanand Sarvasti’nin Kur’an’a Yönelik Eleştirileri, 15/1, 47.

⁴⁶³Arya Samaj: Arya Samaj, 19. yüzyılın sonlarında Swami Dayanand Saraswati tarafından kurulan bir harekettir. Hareket, Veda’ya dayalı bir dini reform hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Arya Samaj, Hinduizm’i Veda’nın özüne dönme çağrısı yapmış, putperestlik, kast sistemine dayalı ayrımcılık ve kadın haklarının ihlali gibi unsurlara karşı mücadele etmiştir. Ayrıca eğitimi teşvik etmiş ve dini ritüelleri basitleştirme eğilimi göstermiştir.

⁴⁶⁴Gulam Ahmed, “Answers to Objections of the Arya Samaj Against Islam”, *Review of Religions*, 2 (1903:4-5) 148-154.

sonunda herhangi bir kazanan olmadı ve her iki taraf da kendi görüşlerinin doğruluğuna inandı.

Bu dönemde, Gulam Ahmed 1303'te (1885) kendisinin hicrî XIV. yüzyılın müceddidi olduğunu ilân etti. Hinduların Arya Samaj grubuyla giriştiği tartışmanın sonunda *Sürme-i Çeşme-i Arya* adlı kitabını yayımladı (Lahor 1886).1886'da Mirza, Hoshiarpur'da Arya Samaj'dan Murli Dhar ile bir tartışma yaşadı. Bu tartışma hakkında tam teşekküllü bir kitap yazdı, *Surma-i-Chashm-i-Arya* (Arya'nın gözüne sürme). Bu onun dinler ve mezhepler üzerine kalem kavgalarının ikincisidir.

İlk günkü tartışmanın konusu, Ay'ın yarılmaması mucizesinin rasyonel ve tarihsel kanıtıydı. Mirza Gulam Ahmed, sadece bu mucizeyi değil, diğer peygamberlerin mucizelerini de kuvvetle tasdik etmiştir. Mucizelerin ve doğaüstü olayların meydana gelmesinin rasyonel olarak mümkün olduğunu göstermişti. İnsanın aklının, bilgisinin ve tecrübesinin doğuştan gelen sınırlılıkları nedeniyle, mucizeleri inkâr etmeye ve dolayısıyla bu geniş evreni bir bütün olarak kavrama iddiasında bulunmaya hakkı olmadığını savundu.

Swami Dayanand Saraswati'ye *The Light of Truth*(Hakikatin Nuru ya da Gerçeğin Işığı) isimli kitabının ondördüncü bölümünde *İslam Doktrinin İncelenmesi* başlığında Kur'an ayetlerine yönelik eleştirilerine Bazı İslam mütefekkirlerinin ve Gulam Ahmed'in Cevapları:

Bu bölümde Mirza Gulam Ahmed'in Arya Samaj ile yaptığı tartışmalara ayrıldı. Bu araştırmanın amacı Dayananda Saraswati'ye *The Light of Truth* kitabının ondördüncü bölümünde *İslam Doktrinin İncelenmesi* başlığında Kur'an ayetlerine yönelik eleştirilerini konumuzun dışına çıkmamaya özen göstererek İngilizcesinden çevirdiğimiz iddiaları ve İslam mütefekkirlerinin verdikleri cevapları işlemeye çalıştık.

Swami Dayanand Saraswati'nin Hintçe kaleme almış olduğu "*Hakikatin Nuru* ya da *Gerçeğin Işığı*" anlamına gelen *Satyarth Prakash* isimli eserinde Kur'an-ı Kerim'e yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Asıl adı Mula Şankara olan Swami Dayanand Saraswati 1825 yılında Gucerat eyaleti sınırları içinde yer alan Tankara kasabasında Brahmin kastına mensup bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Küçük yaştan itibaren köklü bir dini eğitim almış olan Saraswati, özellikle Vedalar üzerine

yoğunlaşmıştır.⁴⁶⁵

Saraswati'nin ileride kuracağı Arya Samaj hareketinin temellerini inşa edeceği malzeme ülkesinde fazlasıyla mevcuttu. Arya Samaj teşkilatının amacını, esas itibariyle yozlaşan Hint inanç sistemine yeniden şekil verip kültürel yollarla gelen batıl inanç ve hurafeleri ayıklayıp Vedaları⁴⁶⁶ asıl öğretilerine kavuşturmaktı. Saraswati'ye göre bu bozulmada Müslümanların payı da büyüktü. Çünkü gerek dini yaymak amaçlı ya da ticari vb. sebeplerle ülkeye gelen insanların getirdiği dini ve kültürel etkinin önüne geçilmesi gerektiğine inanıyordu. Çünkü bazı Hindular Müslümanlığa ya da diğer semavi dinleri seçmeye başlamışlardı. *The light of truth* isimli eserin amacı da Müslümanlığa geçişin önüne geçmeyi önlemektir.

Arya Samaj'ın "Shuddhi Hareket"ine Karşı Müslümanların tepkileri Arya Samaj Hareketi'nin Hint Alt Kıtası'ndaki Hindular'dan Müslüman olanları tekrar geri döndürmek için başlatmış olduğu "Shuddhi Hareketi"nin başarısı Hint Müslümanlar için büyük bir tehdit oluşturmuştur. Yeni Müslüman olanların, özellikle Malkana bölgesindeki büyük bir kitlenin Hindu olmalarından sonra bu hareketin diğer bölgelere de yayılması bekleniyordu.⁴⁶⁷

Arya Samaj Hareketi Dayanand Saraswati (1824-1883) tarafından kurulan Arya Samaj Hareketi, diğer reform hareketleri gibi sosyal kötülöklere karşı çıkmış olsa da, onlardan farklı olarak batı kültüründen uzak durmayı ve Veda'yı merkeze alarak bir reform⁴⁶⁸ Sati dul kalan kadının kocasının yakıldığı odun yığını üzerinde kendini yakarak ölmesi uygulamasıdır.⁴⁶⁹

"Temel görüşlerini izah ettiği Satyarth Prakaş adlı eserinde yer alan şu ifadeler bu konudaki tavrını açıkça ortaya koymaktadır: "Bu eseri yazmamdaki temel amacım

⁴⁶⁵ Pandit Vishun Lal Sharma, *Hand book of the Arya Samaj*, (Allahabad: Indian Press, 1912), 7.

⁴⁶⁶ Sanskritçe'de vid bilmek kökünden türeyen veda ilahi ya da kutsal bilgi anlamına gelir. Hinduizm'de Rig veda, Yacur veda, Sama veda ve Atharva'dan meydana gelir. Vedaların kökenlerini MÖ 6000/4000'lere götürenler vardır. Ne zaman düzenlenip yazıya geçirildikleri bilinmemektedir. Vedalar insan elinden çıkmamış vahiydir (Şruti)Vedaların dili Farsça, Grekçe, Latince, Almanca, Litvanca, Hititçe, Ermenice, Frigce, Rusça gibi dillerde bulunmaktadır. Bu yüzden bazı kültürlerdeki (Zeus, Mitra, Frdra) isimlerinin vedalarda Dyaus, Mitra, Vritra 'nın bulunması şaşırtıcı değildir. Vedaların Hint literatüründeki resmi adı Veda Samhita'dır (düzenlenmiş veda) Vedaları teşkil eden her cümle "mantra"adıyla bilinir. Vedalara bir tür besmele sayılan "om" ile başlanır. Ayrıca her bir veda kitabı dört kısımdan oluşur: Mantra (Samhita) Brahman, Aranyaka ve Upanişad. Bkz."Vedalar" İslam Ansiklopedisi.

⁴⁶⁷ http://www.columbia.edu/itc/mealc/pritchett/00islamlinks/txt_lajpatrai_1924/10part.html, 10.06.2021(Erişim Tarihi).

⁴⁶⁸ Karel Werner, *A Popular Dictionary of Hinduism*, (London: 1994), 92.

⁴⁶⁹ Klaus K Klostermair, *Hinduism A Short History*, 281; Mohammad Tarique, *Modern Indian History*, (New Delhi: Tata Mac Gaw Hill Education, 2008), 16-17.

hakikat ışığını (Veda bilgisini) açığa çıkarmaktır. Burada ben doğru olan şeyi doğru, yanlış olan şeyi de yanlış olarak izah etmeye gayret gösterdim. Zira yanlış olan şeyin doğru; doğru olan şeyin de yanlış olarak sunulması hakikatin ortaya çıkmasına mâni olur... Bizler Aryavarta (Arilerin vatani/Hindistan) denilen bu topraklarda doğmuş olsak da ülkemizde neşet edip yayılmış olan yanlış inanç ve uygulamaları savunamayız.”⁴⁷⁰

Bu hareket, Veda’nın bütün dünya için orijinal ve hakikî kaynak olduğuna ve evrensel bir görev taşıdığına inanmış ve Hinduizm’i misyoner bir din olarak tanıtmaya başlamıştır.⁴⁷¹ İslâm’ı ve Hristiyanlığı en büyük tehdid olarak gören Arya Samaj, onlara karşı direnmekle kalmayıp Hinduizm’den diğer dinlere geçenleri tekrar geri getirmek için Şuddhi hareketi başlatmıştır. Hindu militarizmini ön plâna çıkaran bu hareket, Hinduların sosyal ve eğitim alanlarına büyük katkıda bulunmuştur.⁴⁷²

Dayabanda Saraswati kitabının 14 bölümünün girişinde “Arapça yazılmış olan Kur’an, seçkin Müslüman âlimler tarafından Urducaya çevrilmiştir. Bu çeviri bhasha’ya devanagari karakterinde çevrildi ve daha sonra seçkin Arap bilginleri tarafından düzeltilti. Bizi sorgulayan ve kusurlu bulmaya çalışanlar önce bu Müslüman âlimlerin yaptığı çevirinin doğru olup olmadığını sorgulasınlar.”⁴⁷³

Saraswati metnin hemen devamında;“ Bu eleştiri ile insan ırkının tekâmülüne katkıda bulunmayı ve tüm insanlara, çeşitli yaygın öğretilerin esasları hakkında bir fikir vererek, gerçeği yanlıştan ayırmalarını sağlamayı hedefledik. Bu onlara dostane tartışma ortamı için fırsatlar sunacağı için – kişilerin kusurlarını görüp erdemlerini takdir etmelerine katkıda bulunacaktır.”⁴⁷⁴

Saraswati İslam *Doktrininin incelenmesi* isimli eserinde sözlerine devamla; “Beklentimiz, okurlarımız bu eleştiride gerçeğe aykırı herhangi bir şeyle karşılaşp dile getirmeleri halinde önerilen değişiklikleri yapmaya hazırız, çünkü bu eleştirideki amacımız bağnazlığı, inatçılığı, kıskançlığı, kötülüğü, nefreti ve gereksiz çekişmeleri azaltmaktır, yönlendirme amacımız yoktur. Başkalarını incitmekten kaçınmak ve birbirimizin esenliğini artırmak birinci ve en önemli görevimiz olmalıdır. İslam dinine yönelik bu eleştiriye, hakikati arayan tüm insanların önüne koyuyoruz, dikkatlice

⁴⁷⁰ Cemil Kutlutürk. “Hindu Düşünür Dayananda Sarvasti’nin Kur’an’a Yönelik Eleştirileri”, *Milel-Nihal*,15/1, 47.

⁴⁷¹Lindsay Jones, *Encyclopædia of Religion*, Detroit: 2007. 6/4008.

⁴⁷² Klaus K Klostermair, *Hinduism a short History*, 281;Mohammad Tarique, *Modern Indian History*, (New Delhi: Tata Mac Gaw Hill Education, 2008),16-17;

⁴⁷³ Saraswati, *Satyart Prakaş, The Light of Truth, İslam Doktrininin İncelenmesi*, (2016),427.

⁴⁷⁴ Saraswati, *İslam Doktrininin İncelenmesi*, 427.

inceledikten sonra, akıllarına ve sağduyularına uygun olanı kabul etsinler. Aykırı gelen şeyleri de atsinlar.⁴⁷⁵

Açıklamalarda kullanılan dil hükmedici, nereden ve hangi kaynaklardan alındığı belli olmayan Kur'an-ı Kerim'in tercümelerini kendi bağlamından kopartarak büyük bir dinin müntesiplerine akıldanelikle önerilerde bulunuyor ve insan ırkının tekamülüne katkıda mı bulunduğu yoksa büyük bir kitlenin kutsalına hakaret mi ettiği anlaşılmamakla birlikte, Saraswati'nin gerçeğin ışığını gördüğü konusunda ciddi şüpheler doğuruyor.

Özümüze yabancı olan bu tür hususları Hindu dini geleneğinden tecrit etmeliyiz. Benzer şekilde bu topraklara yabancı olan ve dışarıdan gelen dinî geleneklerle de mücadele içinde olmalıyız.”⁴⁷⁶. *Örneğin Kur'ân, “Allah katında hak din İslâm'dır.” Âl-i İmrân 3:19. İfadesinde olduğu gibi pek çok yerde Müslümanları üstün tutan ifadeler kullanmış olduğundan Tanrı kitabı olamaz!. Çünkü Tanrı belli bir kitlenin değil herkesin ilahıdır ve bütün mahlûkata eşit mesafede durmalıdır. Kaldı ki ilahî dinin menşei, miladi altıncı asırda neşet etmiş olan İslâm'dan çok daha erken dönemlere uzanır.⁴⁷⁷ Mustafa İmamoğlu ve diğer mütefekkirler bu ayeti mealen “Allah katında tek din İslam'dır. Daha önce kendilerine mesaj gönderilenler, başka değil, yalnızca kıskançlıktan dolayı, kendilerine gerçeğin işareti geldiği halde farklı görüşlere saptılar. Kim Allah'ın mesajlarını inkâr ederse, iyi bilsin ki Allah hesabı en seri biçimde görendir. Elmalılı Hamdi Yazır; “Doğrusu Allah katında din, İslam'dır. O kitap verilenlerin ayrılığa düşmesi ise sırf kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki ihtirastandır. Her kim de Allah'ın ayetlerini inkâr ederse, şüphe yok ki Allah, hesabı çabuk görendir.” Süleyman Ateş; “Allah katında din, İslam'dır. Kitap verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf aralarındaki aşırılık yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın ayetlerini inkâr ederse, bilsin ki Allah, hesabı çabuk görendir”.*

Saraswati'nin başka bir iddiası: İslam, Gayri Müslimlere Karşı Hoşgörüsüz

Hamd, bütün yaratıkların Rabbi, Rahmân ve Rahîm olan Allah'a mahsustur." (1:1, 2.)

C. ~ Eğer Kur'an'ın Tanrısı tüm yaratıkların Rabbi ve herkese karşı merhametli ve şefkatli olsaydı, Müslümanlara başka inançlara mensup insanları ve de hayvanları öldürmelerini asla emretmezdi. Eğer merhamet sahibiyse, günahkârlara da merhamet

⁴⁷⁵ Saraswati, *Satyarth Prakaş, İslam Doktrininin İncelenmesi*, 428.

⁴⁷⁶ Saraswati, *Satyarth Prakaş, İslam Doktrininin İncelenmesi*, 2-3.

⁴⁷⁷ Saraswati, *Satyarth Prakaş, İslam Doktrininin İncelenmesi*, 665.

edecek mi? Buna verilecek cevap olumluysa doğru olamaz, çünkü Kur'an'da daha sonra "Kâfirleri kılıçtan geçirin" deniliyor. Yani Kur'an'a ve Hz. Muhammed'e inanmayan kâfirdir. Bu nedenle cezası idamdır. Kur'an, Müslüman olmayanlara ve inek gibi masum canlılara böyle bir zulmü emrettiği için O asla Tanrı'nın sözü olamaz.⁴⁷⁸

Hamd, bütün âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. (Ömer Nasuhi Bilmen mealı)

Hamd, Âlemlerin Rabbi, Allah'a mahsustur. (Diyanet İşleri Meali) ve pek çok müfessir bu şekilde tercüme yapmışken Saraswati Hint dinlerinde kutsal kabul edilen inekleri de kapsayacak şekilde "âlemleri" kelimesini "yaratık" olarak tercüme ederek ayeti çarpıtmıştır. Dolayısıyla kendi kutsallarını kesen bir dine karşı Hint toplumunda iticilik uyandırmaya çalışmıştır. Bir bilim insanı tercümeyi ters çevrilmiş halıya benzetir. Halının önyüzünün renk desen ve canlılığını ters çevirince göremeyebiliyoruz. Ancak insanoğlunun teknoloji ve bilimde günümüze kadar almış olduğu tüm ilerlemelerde çevirinin etkisi yadsınamaz. İslam dini mezhepleri arasında önemli bir yere sahip olan Mutezile bile farklı felsefe ve kültürlerin İslam ile karşılaştığı dönemde ortaya çıkmış ve İslam âlimleri farklı inanç ve dinlerden gelen eleştirilere şerh ve reddiyelerle cevap vermişlerdir. Saraswati'nin ileri sürdüğü iddiaların tutarlı olduğu söylenemez.

Saraswati yine eleştirisine "Allah, tanrısallıktan ziyade daha şeytani mi hareket eder"

"Kalplerinde bir zaaf vardır ve Allah bu zafiyeti artırmıştır." (2: 9.)

C. ~ Peki, onlar masum iken Allah onların hastalıklarını mı artırdı? Onlara merhamet etmedi mi? Gerçekten çok acı çekmiş olmalı. Bu hareket tarzı daha şeytanca değil midir? Kalplerini mühürlemek ve hastalıklarını çoğaltmak, hiçbir zaman Allah'ın işi olamaz. Hastalıklarının artması, kişinin günahkâr davranışlarının bir sonucudur.

Saraswati yine eleştirisine "Yeri size yatak, göğü de örtü yapan kimdir?" (2:20.)

C. ~ Peki! Cennet herhangi bir şeyin örtüsü olabilir mi? Kur'an'ın yazarı şimdi cehalet/bilgisizlik göstermiyor mu? Gökyüzünün bir örtü olduğuna inanmak saçmadır. Müslümanlar gezegenin cennet olacağına inanıyorlarsa ancak bu onların hayal

⁴⁷⁸Saraswati, *Satyarth Prakash*, 429.

güçlerinin bir eseri olabilir.”⁴⁷⁹

“Kalplerinde hastalık vardır. Allah da onların hastalığını artırmıştır.” Bakara, 2/10.

“Rabbin kullarına zulmedecek değildir.” Fussilet, 41/46.

İlk ayette Allah’ın kalplerinde hastalık bulunan insanların hastalıklarını arttıracakı belirtilirken diğer ayette Rabbin kullarına zulmetmeyeceği ifade edilmektedir. Bu iki ayet ilk etapta birbirleriyle çelişkili gibi görünse de telif edildiği takdirde hakiki manada bir ihtilafın olmadığı görülür.

Beydâvî ise, “Kalplerinde hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını artırmıştır. Hastalık, bedende olduğu zaman gerçek manasındadır, bu şey onu normal davranışından çıkarır ve hareketlerine zarar verir. Hastalık nefsin kemaline engel olan psikolojik şeylerde de mecazdır, Meselâ cahillik, akide bozukluğu, kıskançlık, kin ve günah sevgisi gibi. Çünkü bunlar fazilete ulaşmaya engeldir yahut gerçek ve ebedî hayatın kaçmasına sebeptir.”⁴⁸⁰

Cemil Kutlutürk’e göre: Kur’an-ı Kerim’de, Tevrat ve İncil gibi önceki kutsal metinlerin zikredilmiş olması Saraswati’ye göre Kur’an’ın ilahî kaynaklı olmadığına bir başka göstergesidir. Saraswati ilgili eserinde “Tanrı, Musa’nın kitabına bir şey eklemeyi unuttuğu için mi sonradan başka bir kitap daha gönderme ihtiyacı hissetmiştir? Kur’an’ın, ilahî bir kudret tarafından vahyedilmiş olamayacağı onun tarafından yazılmış olduğunu iddia eder. Bu bağlamda “De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın...”³⁵ ayetini yorumlayan Saraswati, konu ile ilgili fikrini şu cümlelerle dile getirir: “Muhammed ne kadar da zeki! Kendisine tâbi olanların⁴⁸¹ Allah tarafından sevilleceğini ve günahlarının affolunacağını bizzat Tanrısının ağzıyla dile getirmektedir. Bu tavır, Muhammed’in kalbinin saf olmadığını ve bencil çıkarlarına hizmet etmek için Kur’an’ı ürettiğini göstermektedir.”⁴⁸²

Saraswati’ye göre Muhammed, En’âm suresi 93. ayette geçen ifadeleri söz konusu rakibini yenmek ve toplumdaki otoritesini sağlamlaştırmak amacıyla söylemiştir. Benzer şekilde Ahzâb suresindeki ifadeler, Ahzâb, 33: 16. insanların savaş

⁴⁷⁹Saraswati, *Satyarth Prakash*, (Hindistan, 1875), 430.

⁴⁸⁰Beydâvî, “Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil”, 1/46; Mehmet Yalınkılıç, *Tefsirde Müşkil Ayetler*, (Kahramanmaraş: SAMER Yayınları, 2020), 74-75.

⁴⁸¹Cemil Kutlutürk, www.milelnihal.org. Erişim tarihi 18.05.2023

⁴⁸²Saraswati, *Satyarth Prakash*, (Hindistan: 1875), 667.

alanından kaçmamaları ve Muhammed'in ordusunun zafer kazanıp hazinesini doldurması amacıyla üretilmiş sözlerdir. Dolayısıyla ilahî bilgiden yoksun olan Kur'an, dünyevi ve bireysel amaçlar için beşer tarafından derlenmiş sözlerden ibarettir. "De ki: "Eğer siz ölümden ya da öldürülmekten kaçırıyorsanız, kaçmak size asla fayda vermeyecektir. O takdirde bile (hayatın zevklerinden) pek az yararlanırsınız." 483

Saraswati'nin Müslümanların Kabe'ye dönerek niçin namaz kıldıklarını eleştirdiği pasajı

"Eğer Allah her yerdeyse neden Müslümanlar sadece Mekke'ye dönüyor? "Ne tarafa dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır." (2:109.)

C. ~ Eğer bu cümle doğruysa, Müslümanlar neden yüzlerini Kible'ye çevirir (yani kutsal Mekke'deki Cami)? Kendilerine böyle emrolunduklarını iddia ederlerse, yüzlerini istedikleri yöne çevirmelerine de izin verilmiştir. Bu çelişkili iki ifadeden hangisi doğru kabul edilmelidir. Tanrı'nın bir yüzü olduğunu varsayarsak, sadece birinde olabilir. Aynı anda tüm yönlerde değil." 484

Kur'an, namazda Kâbe'ye doğru dönmemizi emreder. Kâbe, Hz. İbrahim'in, Allah'ın buyruğuyla yaptığı ilk mabettir. Yalnız O'na ibadet edilmenin simgesidir. Tevhit dininin simgesi olduğundan Kâbe'ye dönüp namaz kılarız. Ama yön bilinmediği zaman her taraf Kible olur. O zaman, "Nereye dönerseniz, Allah'ın yüzü oradadır" (Bakara: 115) ayetinin bildirdiği üzere nereye dönülse ibadet olur.

Hz. Muhammed'in en büyük görevi, dini şirk bulaşıklarından temizlemektir. Medine'ye hicretinden sonra 17 ay kadar Kudüs'e doğru namaz kıldı. Çünkü ilk tevhit dininin mabedi Kudüs'te idi. Bu durumu Medine'deki Yahudiler istismar etmeye başlayınca, Peygamber (selam ona), "(Bundan böyle) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir" (Bakara: 144) emri uyarınca Kâbe'ye doğru dönmüştür. 485 Düşünün mescide gittiğinizde herkes bir ayrı bir yöne yönelmiş; bir birlikten söz edilemez. Ancak hepsi bir yöne yönelince ve bu namaz da cemaatle kılınan namaz olunca, birlik ve bütünlüğün namazdaki güzelliğini anlamış oluruz.

Saraswati bir başka iddiasında; Güneş ile ay bir araya mı gelecek?

⁴⁸³Saraswati, *Satyarth Prakash*, (Hindistan: 1875), 703.

⁴⁸⁴Saraswati, *Satyarth Prakash*, (Hindistan: 1875), 436.

⁴⁸⁵Süleyman Ateş, <https://www.gazetevatan.com/yazarlar/suleyman-ates/kur-n-namazda-kabeye-dogru-donmemizi-emreder-62255> Erişim 20.03.2022; ayrıca bkz. geniş bilgi için "Kur'an Ansiklopedisi" adlı eserin "Kible" ve "Kâbe" maddeleri.

"Ve Güneş ile Ay bir araya gelecek." (75: 8.)

C. ~Güneş ve Ay hiçbir zaman bir araya gelebilir mi? Soru işareti! Bu ne saçma sapan bir kelam! Güneş ile Ay'ı bir araya getirmede amaç ne olabilir? O halde neden tüm dünyalar bir araya gelsin ki? Bu imkânsız ifadeler hiç Tanrı'dan gelmiş olabilir mi? kesinlikle hayır, olsa olsa aydınlanmamış birisinin icatları olabilir.⁴⁸⁶

Saraswati tüm başlıklarda yaptığı üzere metinden cımbızla bir cümle çekmekte ve cümleyi bağlamından kopartarak okuyucuyu hayrete düşürecek ona saçma gelecek duruma getirmektedir. Konu ile ilgili Türkiye'de ve İslam dünyasında ayetin açıklaması şöyledir: İşte göz(ler kamaşıp) şimşek çaktığı, ay karardığı, güneş ve ay bir araya getirildiği zaman, işte o gün (inkârcı) insan "(Acaba) nereye kaçmalı(yım)? diyecektir."⁴⁸⁷ Arya Samaj kaynaklarına göre günümüzde yaklaşık on milyon Arya Samaj üyesi bulunmaktadır.⁴⁸⁸

Arya Samaj'ın ilk itirazı arşa karşıdır. Müslüman inancının, omuzlarında dört meleğin taşıdığı arşa (taht) oturarak Allah'a hakaret ettiği söylenir. Bu inancın kötülükleri, Tanrı'nın kendi kendini desteklemeyen, her yerde hazır ve nazır veya her şeyi bilen sonlu bir varlık olarak görülmesi gerektiğidir.

Mirza Gulam Ahmed'in Arya Samaj'a verdiği cevap; "Bu itiraz, Müslüman inancının cüretkâr yanlış bir beyanıdır. Müslümanlar Arş'ı Allah'ın üzerine oturtmak için yarattığı maddi bir nesne olarak görmezler. Arş'ın Allah'ın yarattığı maddî bir varlık olduğu iddiasını Kur'an'da tek bir ayet bile desteklemez. Kur'an, Yüce Allah'ın, var olan her şeyin, yerin ve göğün yaratıcısı olduğunu, nefsin ve kendi kendine var olan ve kendi kendine yeten niteliklerinin, tüm varlıkların yaratıcısı ve destekçisi olduğunu defalarca beyan etmiştir. Ancak hiçbir yerde Arş'ın Allah'ın yarattığı maddi bir nesne olduğu söylenmez. Bu nedenle itiraz kesinlikle asılsızdır, çünkü Arş, Allah'ın tahtı olarak kullandığı maddi bir nesne değildir. O, her üçün dördüncüsü ve her beşin altıncısı, her şeyi kuşatandır, O'nun bulunmadığı hiçbir yer yoktur. Yine diyor ki:

⁴⁸⁶Saraswati, Satyarth Prakash, (Hindistan: 1875), 473.

⁴⁸⁷ Kıyame 7.8.9.10 Ayet Mehmet Okuyan; Bkz İbn Kesir; Diyanet Vakfı Meali. Bkz İbn Kesir Güneş ve ay bir araya getirildiğinde; Diyanet Vakfı Meali 7,8,9, İşte gözler kamaştığı, ay tutulduğu, güneşle ay biraraya getirildiği

⁴⁸⁸JM Mehta, *Arya Samaj*, (Delhi: Vijaya Kumar Govindram Hasananand, 2010), 127. Dayananda'nın ölümünden sonra bu hareket, Muhafazakâr ve Yenilikçiler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Muhafazakâr grup, Sanskritçe esaslı bir "Gurukula" eğitim sistemini inşa etmiştir. Yenilikçiler ise geleneksel Veda eğitimi ile birlikte İngilizce ve bilimsel eğitimin de harmanlanarak modern bir eğitim sisteminin oluşturulması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda ilk olarak 1886'da Lahor'da Dayananda Veda Koleji kurulmuş ve daha sonra beş yüzden fazla okul Hindistan'ın farklı yerlerinde inşa edilmiştir.

"Yüzünü hangi yöne çevirsen, Tanrı'nın yüzünü bulacaksın." "O, insana şah damarından daha yakındır." "O iltir, sondur ve O, her şeyin en zahiridir ve O, her şeyden gizlidir." "Çağrılırsa, yakında dua edenin çağrısına icabet eder." diye sorduğunda, onlara de ki, ben onlara her şeyden daha yakınım; bana ağlayanın ağlamasına, bana hakiki bir imanla karşılık veririm." Her şey benim elimde ve bilgim dâhilinde" "Yeri ve göğü destekleyen benim" ve "Seni karada taşıyan ve giden benim."⁴⁸⁹

Gulam Ahmed devamla şunları söylüyor: "Arş terimi, Kur'an-ı Kerim'de her kullanıldığında İlâhî azametın sembolüdür ve yüceliği temsil eder. Arş'ın yaratılmış varlıklara dâhil edilmemesinin sebebi budur. Vedalarda dört tanrı (akash veya Indra, güneş, ay ve dünya) olarak adlandırılan Tanrı'nın yüceliğinin dört farklı tezahürü bulunmaktadır. İlâhî azamet ve ihtişamın tam anlamıyla ortaya çıktığı şey, Fatiha suresinde de bahsedilen dört temel sıfattır. Bu dört sıfatın anlatımından sonra, Cenab-ı Hak insanları yalnızca O'na ibadet etmeye ve yalnızca O'ndan yardım dilemeye çağırır. Çünkü kâinat düzenini oluşturan bu dört sıfat, O'nun özünün bir yansımasıdır. Bu dört nitelik, İlâhi Varlığın kusursuz bir görüntüsünü sergiler ve O'nun ilâhlığının dünyada tecellisini gösterir. O'nun tüm sıfatlarının tam anlamıyla ifadesi, daha önce de belirtildiği gibi, Kur'an-ı Kerim'de Arş'ta hüküm sürmek şeklinde tarif edilir. Futila Suresi'nin başlangıcında anlatılan dört özellik, Tanrı'nın yüceliğini ve ihtişamını ifade eder." Metafor olarak, geçit töreni için gerekli olan her şey, bir kralın tam bir kraliyet haysiyetiyle tahtına oturmasından alınır. Krallığın sağlanması, hediye ve bağışların serbestçe verilmesi, sadık hizmetkârların görevlerinin yerine getirilmesi ve adaletin herkese dağıtılması, monarşinin temel unsurlarıdır. Allah'ın Arşını taşıyan dört melek, Allah'ın kudretini ve azametini temsil eden dört sıfatı yansıtır. Bu melekler, ilâhi rızkın insanlara bahşedildiği dört fiziksel enstrüman üzerinde görev alarak dünyada Allah'ın varlığını gösterirler. Bu melekler, İlâhî sıfatlar ile onların fiziksel tecellileri arasında aracıdır. Vedalarda tanrılaştırılanlar, aslında İlâhi varlığın fiziksel tezahürleridir, bu nedenle onları tapmak hatalıdır.

Melekler, Allah'ın iradesini yerine getirirler, adaleti sağlarlar ve Allah'ın kudret ve izzetini yansıtarak O'nun azametini temsil ederler. Bu dört sıfat, rabubiyat (rızık sağlama), rahmaniyyat (merhamet), rakimiyyat (adalet) ve malikiyyat (hüküm) olarak ifade edilir.

Bu ifadeler, putperestlerin yanılıklarını ve efendi olarak taptıkları şeylerin aslında melekler olduğunu vurgular. Melekler, Allah'ın emirlerine itaat eden kullardır ve

⁴⁸⁹Gulam Ahmed, *The Review of Religions*, 2/3-4 (Martch-April 1903), 148-154.

O'nun ilahi varlığını temsil ederler. Müslüman inancı, bu tür tapınmanın sakıncalı olmadığını ve asıl önemli olanın Allah'a itaat etmek olduğunu öğretir.

Melekler aynı zamanda farklı dinlerde de benzer roller üstlenirler, örneğin İslam'da dört baş melek Cebrail, İsrail, Azrail ve Mikail olarak bilinirken, Sanatan Dharma'da Jam olarak anılırlar.

Kur'an-ı Kerim'de melek kelimesi sadece belirli bir varlık sınıfını değil, Allah'ın iradesine itaat eden her şeyi ifade eder. Atomlar bile Allah'ın sesini işittikleri ve O'na itaat ettikleri için melek olarak kabul edilirler.⁴⁹⁰

Ancak Arya Samaj tarafından sunulan tanrı yalnızca sonlu değil, aynı zamanda cansızdır. Ne erkeklerin sesini duyabilir, ne de onlara cevap verebilir. Allah hiçbir şeyi yaratmadıysa sonsuz olamaz. Bu durumda birbirinden bağımsız olarak var olan ve yer kaplayan üç farklı şeyi ele almamız gerekecektir. Tanrı, ruhun ve maddenin Yaratıcısı olmadığı için onların içine giremez, çünkü onlar sonsuz ve yaratılmamışlardır. Ebediyet ve nefis bakımından madde ve nefis Allah ile bir mertebededir. Ve eğer Tanrı varsa. Sonlu, O'nun bilgisi de sınırlı olmalıdır. Kur'an-ı Kerim ise Allah'ı her nefsin ruhu, tüm hayatın aslı ve yardımcısı, her zerrenin yaratıcısı ve dayanağı ve her şeyi kuşatan, çünkü her şey O'ndan gelen bir varlık olarak tanımlar.

Arya Samaj'ın ikinci itirazı Yaratılış Konusu, Müslüman inancına göre, dünyanın yaratılışı sadece birkaç bin yıl önce gerçekleştiği için Tanrı'nın ezelden beri boşta oturduğudur. Bu aynı zamanda Müslüman inancının bir yanlış beyanıdır, çünkü Müslümanlar, Âdem'in yaratılmasından önce hiçbir yaratık olmadığını kabul etmezler. Allah Kur'an-ı Kerim'de ezelden beri bir Yaratıcı olduğunu defalarca bildirmektedir, fakat biz daha önceki yaratılmışların detaylarını bildiğimizi ve insanoğlunun idrak edebileceğini iddia etmiyoruz. Allah'ın kaç dünya yarattığını ve kaç tanesini helak ettiğini bilemesek de hiçbir zaman boş durmadığına Kur'an-ı Kerim'e dayanarak inanırız. Hristiyanlar, dünyanın sadece birkaç bin yıl önce yaratıldığına ve ondan önce hiçbir şeyin olmadığına inanırlar, ancak başkalarının inançlarından sorumlu olamayız. Bu nedenle Müslümanlar, Aryalar O'na bir kez bile herhangi bir şey yarattığının kredisini vermeseler de, Tanrı'nın hem maddeyi hem de ruhu ezelden beri yarattığına inanırlar.⁴⁹¹

Üçüncü itiraz, Arya Samaj'ın Şeriatın Değişmesine İtirazı, Müslüman Tanrı'nın

⁴⁹⁰ Gulam Ahmed, *The Review of Religions*, 2/3-4 (March-April 1903), 148-154.

⁴⁹¹ Gulam Ahmed, "Answers to Objections of the Arya Samaj Against Islam", *The Review of Religions*, 2/3-4 (March-April 1903), 148-150.

emirlerini değiştirdiği için değişebilir olduğu şeklinde ifade edilmektedir. Ancak, Kur'an-ı Kerim hiçbir yerde Allah'ın değiştirdiğini belirtmez. O'nun emirlerindeki değişiklik, bize göre, insanın koşullarındaki değişimden kaynaklanmaktadır. Bu tür değişikliklere, doğada tezahür ettiği şekliyle Tanrı'nın eserinde de tanık oluyoruz. Örneğin, embriyo bir çeşit besinle beslenir; doğduğunda emzikle beslenir ve sonunda farklı bir beslenme şekline geçer. Her aşamada yeni bir besin gereklidir ve Cenab-ı Hak, her aşamada gerekli besini sağlama emrini verir; bu nedenle birinci emir, ikinci emir geldiğinde anlamını yitirir. Bu emirlerin doğa yoluyla mı yoksa başka bir aracılıkla mı geldiği konusundaki tartişmaları kabul ediyoruz. Ancak, bu tür değişikliklerin Tanrı'nın emirlerinde gerçekleştiğini kabul ediyoruz. Vedalara göre, Arya Samaj'ın yorumladığı gibi, Tanrı bu değişikliklerin efendisi değildir; meleklerin varlığını inkr etmek zorunlu olarak, maddenin veya ruhun herhangi bir parçasının olmadığı sonucuna yol açar. Tanrı'nın buyruklarıyla gerçekleşemez. Bu tür bir görüş, Tanrı'nın dünyadaki olaylardan habersiz olduğunu ve O'nun iradesine ve emirlerine itaat etmediğini varsayar ki bu açıkça ateizmi ifade eder.⁴⁹²

Kur'an-ı Kerim, dünyadaki olayların nasıl gerçekleştiğini anlatarak, Allah'ın bilgisini gösterir; madenlerin ve değerli taşların yer altında veya nehir yatağında nasıl olduğunu açıklar. Embriyonun yumurtada veya anne rahminde nasıl geliştiği gibi, maddenin her zerresi Allah'ın sesini işitir ve O'nun emriyle özel bir işlevi olan bir melek tarafından yönetilir. Aynı şekilde gökyüzünde de işler vardır. Örneğin, güneşin ısısı meyveleri olgunlaştıran ve Allah'ın emirlerine itaatle diğer işleri yerine getiren bir melektir. Ancak, bu işlerin hepsi Allah'ın melekleri değildir ve dolayısıyla O'nun emirlerini itaatla yerine getirmezerse, bu, fiilen ateizmdir.

Örneğin, fırının ısısı, meyveleri olgunlaştıran ve Allah'ın emirlerine itaatle diğer işleri yerine getiren bir melek tarafından yönlendirilir. Ancak, bu işlerin hepsi Allah'ın melekleri değildir ve dolayısıyla O'nun emirlerini itaatle yerine getirmezerse, bu, fiilen ateizmdir.⁴⁹³

Mutluluk Konusu, şefaate güvenmenin şirk olduğu, yani Allah ile birlikte başka ilahlar koşmanın şirk olduğu ifade edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah şöyle buyurur: "Allah katında kimse şefaate edemez." Ancak Kur'an'a göre şefaatin anlamı, bir Müslüman'ın kardeşi için dua etmesidir. Bu dua ile amaç, bir amaca ulaşmak veya bir kötülüğü önlemektir. Bu nedenle, Allah'a daha yakın olan bir kişinin, kardeşleri için de

⁴⁹² Gulam Ahmed, "Answers to Objections of the Arya Samaj Against Islam", *The Review of Religions*, 2/3-4 (March-April 1903), 148-150.

⁴⁹³ Gulam Ahmed, "Answers to Objections of the Arya Samaj Against Islam", *The Review of Religions*, 2/3-4 (March-April 1903), 148-154.

aynı ilişkiyi paylaşımları için dua etmesi, Kur'an-ı Kerim'in emirlerinden biridir. Şefaatin temelinde yatan gerçek budur ve Tanrı'ya dua ederek, kardeşlerimize destek olup sıkıntılarını hafifletebiliriz. Bu, aynı zamanda başkalarına karşı gerçek bir empati duymayı içerir. Ancak Veda metinleri, bir kişinin sadece kendi iyiliği için dua etmesi gerektiği öğretisini içermiyorsa, bu, kardeşlerimize karşı ciddi bir eksikliklerdir.

Bütün insanlar bir vücut gibidir ve bu nedenle Yüce Allah bize her zaman kardeşlerimiz için şefaet etmemiz gerektiğini ve onların iyiliği için samimiyetle dua etmemizi öğretir. Bu, üzerimize düşen bir görevlerdir. Şefaet kelimesi, çiftleşmek anlamına gelen "şefaet" kelimesinden türemiştir. Bu nedenle, bir kişi, kendini başkasının davasıyla özdeşleştirdiğinde ve onun mutluluğu için dua ettiğinde, o kişi bir başkasının sahip olduğu hakları veya talepleri temsil eden bir "şefaetçi" olarak kabul edilir.⁴⁹⁴

1.3. Mirza Gulam Ahmed'in Hristiyanlar İle Yaptığı Münazaralar

Mirza Gulam Ahmed'in hayatı boyunca birçok tartışma ve münazara yaptığı bilinmektedir. Özellikle Hristiyan papaz ve misyonerlerle yaptığı münazaralarıyla tanınır. Mirza Gulam Ahmed'in Hristiyanlarla yaptığı tartışmaların temel konusu İsa'nın kimliği, İsa'nın ölümü, çarmıha gerilmesi ve yeniden dirilişidir. Ayrıca, Hristiyanların İncil'deki bazı kavramları ve doktrinleri de tartışma konusu olmuştur. İslam'ın yeniden canlanması için çalışmalar yapmış ve birçok tartışmalı fikir öne sürmüştür. Bu fikirlerden biri de, kendisinin İslam'ın mehdi ve mesihliğine seçilmiş olduğunu iddia etmesiydi. Bu iddiası, Hristiyanlar arasında büyük tartışmalara neden oldu ve Gulam Ahmed, Hristiyan papazlar ve misyonerlerle birçok münazara yaptı. Gulam Ahmed 1893 yılında yayınladığı *Hakikatın İfadesi*⁴⁹⁵ isimli eserini genellikle Hristiyan din adamları ile yaptığı tartışmalarda kullanmıştır.

Mirza Gulam Ahmed, Hristiyan misyonerlerle ve Hristiyanlıkla tartışmalar yürütmüş ve İslam'ın doğruluğunu savunmuştur. Bu tartışmaların çoğu, Hristiyanlıkla İslam arasındaki farklılıklara odaklanmıştır. Gulam Ahmed, Hristiyanlığın temel inançlarından biri olan üçlü birliği reddetmiştir. Üçlü birlik, Tanrı'nın Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olarak üç farklı kişilikte var olduğuna inanılır. Ahmed, bu inancın tutarsız olduğunu ve İncil'de desteklenmediğini savunmuştur. Mirza Gulam Ahmed'in Hristiyanlarla tartışmaları, genellikle felsefi, teolojik ve mantıksal argümanlarla

⁴⁹⁴ Gulam Ahmed, *The Review of Religions*, 2/3-4 (March-April 1903), 148-154.

⁴⁹⁵ Mirza Gulam Ahmed, *Hakikatın İfadesi*, (Pencap: 1893).

yapılmıştır. Gulam Ahmed, İslam'ın doğruluğunu savunmak için İncil'i incelemiş ve onun içinde çelişkiler ve tutarsızlıklar olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Hristiyanlarla yapılan bu tartışmalar, Gulam Ahmed'in Kadiyani cemaati'nin öğretilerinin gelişmesinde önemli bir rol oynamış en azından tanınmasına katkı sağlamıştır.

Gulam Ahmed, Hristiyan papaz ve misyonerlerle yaptığı münazaraları genellikle kamuya açık yerlerde gerçekleştirirdi ve bu münazaralar Hindistan'ın dört bir yanındaki insanlar tarafından izlenirdi. İlk münazaraları 1891 yılında başladı ve özellikle 1893 yılında gerçekleştirilen münazara, ünlü bir olay haline geldi. Bu münazarada Gulam Ahmed, Hristiyanlıkla İslam arasındaki farklılıkları tartıştı ve Hristiyanlığın İslam'a üstünlüğünü reddetti.

Gulam Ahmed'in Hristiyanlarla yaptığı münazaralar, genellikle birbirlerinin dinini eleştirmeleri üzerine odaklanırdı. Hristiyan misyonerler, İsa Mesih'in tanrısal doğasına ve Hristiyanlığın temel öğretilerine dayanarak İslam'ın yanlış olduğunu savundu. Gulam Ahmed ise İslam'ın tanrısal bir din olduğunu ve İsa Mesih'in de sadece bir peygamber olduğunu savundu. Ruhi Ethem Fırlalı Kadiyani cemaatini "İslam'ın bütünlüğüne yönelmiş zararlı bir cemiyet" olarak nitelendirmesine cevaben Raşit Paktürk:

"Gulam Ahmed ile aynı devirde yaşayan Lefroy adlı bir papaz, yanına büyük bir papazlar topluluğunu alarak kısa zamanda bütün Hindistan'ı Hristiyan yapacağına and içerek İngiltere'den yola koyuldu. İngiltere'deki İngilizlerden yardım alarak, büyük miktarda para toplayarak ve gelecek için sürekli yardım sözü alarak Hindistan'a geldi ve büyük fırtına yarattı. Bu papazın Hz.İsa'nın gökte maddi vücuduyla yaşamakta olduğu ve diğer peygamberlerin yer altında gömülü olduklarına dair yaptığı saldırı kendi düşüncesine göre halk üzerinde etki yapmıştır. Tam o sırada Gulam Ahmed Kadiyani isimli din bilgini ortaya çıktı ve bu papazın yandaşlarına şöyle meydan okudu: Adını kullandığınız İsa (a.s.) öbür insanlar gibi vefat ederek defnedilmiştir fakat geleceği önceden haber verilmiş olan İsa (a.s.) benim. O yüzden eğer içinizde bir iyilik varsa, geliniz beni kabul ediniz. Bu delil ile O, Lefroy'u öyle sıkıştırdı ki onun için kendini kurtarmak dahi zorlaştı ve böylelikle Mirza Gulam Ahmed Hindistan'dan İngiltere'ye kadar papazları yenilgiye uğrattı"⁴⁹⁶

Bizim kanaatimize göre, Kadiyani cemaati, bazı İslamî görüşlerden farklı bir yaklaşım sergileyen bir cemaattir. Örneğin, nübüvvet meselesi, Hz. İsa'nın rolü, mehdilik ve mesihlik iddiaları, Krişna-avarlık fikirleri, cihad anlayışı ve vahyin kesilmediği gibi beyanlar bu farklılıklara örnek olarak verilebilir. Bu farklı bakış açısı, bazı kesimler tarafından İslam'ın bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır. Ancak, bu konudaki görüşler farklılıklar arz eder ve oldukça hassas bir meseledir.

⁴⁹⁶ Muhammed Celal Şems, *Müjde*, (United Kingdom: Islam International Publications, 2009), 38-39.; Raşit Paktürk, *Fırlalıya Cevaplar*, 31 www.ahmediye.org.; 28

Batılılar tarafından Kadiyani cemaati, İslam'ın ılımlı kanadı olarak yorumlanmaktadır. Ancak cemaatin inançlarını daha detaylı bir şekilde anlamadan kesin hükümler vermek yerine, bu farklılıkları anlamaya ve cemaatin akidevi anlayışını ve tanrı tasavvurlarını anlamak daha gerçekçi bir yaklaşım olabilir. İddia edildiği üzere eğer cemaat İslam'ın bütünlüğüne yönelik bir yapılanma içerisinde ise, bu ciddi bir durumu ifade eder. Cemaatin kullandığı argümanlar ve çalışma biçimi incelendiğinde, başlangıçta İslam dinini savunarak tanınmıştır. Ancak daha sonra mesihanik hareketlerin propagandasına yakın bir yayılma politikası benimsemiştir. Bu nedenle, Kadiyani cemaatinin uluslararası düzeyde düzenlenecek mezhepler konferansında ele alınması ve akademik düzlemde daha fazla araştırılması anlaşmazlıkları çözmek için daha yapıcı bir yaklaşım olabilir. Bu tür bir yaklaşım, farklı görüşleri daha iyi anlamamızı sağlar.

Ahmed'in münazaraları, genellikle büyük bir kalabalık tarafından izlenirdi ve bu kalabalıkta İslam'a ilgi duyanlar, Hristiyanlığı eleştirenler ve sadece meraklılar yer alırdı. Münazaralar, genellikle birbirine zıt görüşler arasında gerilimli bir atmosfer yaratırdı ve bazen şiddet olaylarına da neden olabilirdi. Gulam Ahmed, münazaralarda genellikle İslam'ın temel prensiplerini savunurken, aynı zamanda Hristiyanlığın çeşitli yönlerini eleştirdi. Hristiyan misyonerler ise, İslam'ın bazı yönlerini eleştirerek Hristiyanlığın doğruluğunu savundu. Ancak münazaraların sonucunda genellikle hiçbir taraf diğerine üstünlük sağlayamazdı. Mirza Gulam Ahmed'in münazaraları, İslam'ın doğru anlaşılması ve İslam ile Hristiyanlık arasındaki farkların ortaya konulması amacıyla yapılmıştı. Bu münazaralarda, genellikle Hristiyanlarla İslam'ın doğruluğu konusunda tartışılıyordu. İşte Mirza Gulam Ahmed'in Hristiyan papazlar ve misyonerlerle yaptığı bazı önemli münazaralar⁴⁹⁷

Gulam Ahmed'in James Webb ile Münazarası: Mirza Gulam Ahmed, 1891 yılında İslam ve Hristiyanlık arasındaki farklar hakkında James Webb ile bir münazara gerçekleştirdi. Bu münazara, birçok kişi tarafından Mirza Gulam Ahmed'in başarılı bir performans sergilediği ve İslam'ın doğru anlaşılmadığına dair yaygın yanlış anlamaları ortaya koyduğu için önemlidir. James Webb, 19. yüzyılın sonlarında Hindistan'da bir Hristiyan misyonerdi ve İslam'ın yayılmasını engellemek için çalıştı. Mirza Gulam Ahmed, Webb'in İslam'a ve Hz. Muhammed'e karşı olumsuz görüşlerini reddederek, İslam'ın doğası ve Hz. Muhammed'in karakteri hakkında argümanlar ve deliller

⁴⁹⁷Gulam Ahmed İmadüddin isimli papaz hakkında şöyle der: "İslam dinini terk edip Hristiyan dinini kabul eden ve kendini papaz İmadüddin diyen birisi, bugünlerde bir kitap yazdı... O kitabında tam manasıyla iftira ederek, benim bir fesatçı ve hükümet düşmanı olduğumu tavırlarımda ise, isyan belirtileri bulunduğunu yazdı. Bkz. Nuru'l Hak; Ruhani Hazain; 8/33

sunmaya çalıştı. Tartışmalar mektuplar yoluyla sürdü ve Webb, Mirza Gulam Ahmed'in iddialarını reddetmeye devam etti. Ancak, Mirza Gulam Ahmed'in argümanları ve delilleri, Webb'in görüşlerine karşı bir savunma oluşturdu ve İslam'ın Batılı eleştirilere karşı savunulması konusunda önemli bir rol oynadı. Tartışmalar sırasında, Webb, İslam'ın şiddete eğilimli olduğunu ve İslam'ın yayılmasının zorla gerçekleştirildiğini iddia etti. Ancak, Mirza Gulam Ahmed, İslam'ın barışçıl bir din olduğunu ve İslam'ın yayılmasının zorunlu olarak gerçekleşmediğini savundu. Mirza Gulam Ahmed ve James Webb arasındaki tartışmalar, geniş bir kitleye ulaştı ve Hindistan'da İslam'ın yayılmasına karşı yapılan misyonerlik faaliyetlerine karşı bir tepki yarattı. Ayrıca, Mirza Gulam Ahmed'in bu tartışmalardaki çabaları, İslam'ın Batılı eleştirilere karşı savunulması konusunda önemli bir rol oynadı ve İslam dünyasında geniş bir etki yarattı. Raşit Paktürk'e göre, Gulam Ahmed'in aleyhinde Müslüman alimler bir taraftan, Arya Samajistler ve Hristiyan papazlar ve misyonerlerin şikayetleri ve ihbarları çoğalmıştı ki İngiliz hükümeti aleyhtarı olmadığını bildirmek üzere ilgili devlet makamlarına defalarca mektup yazmıştır.⁴⁹⁸

Gulam Ahmed'in Abdullah Atham ile Münazarası: Mirza Gulam Ahmed, 1893 yılında, bir Hristiyan papaz olan Abdullah Atham ile bir münazara gerçekleştirdi.⁴⁹⁹ Bu münazara, İslam'ın doğru anlaşılması konusunda bir dönüm noktasıydı ve Mirza Gulam Ahmed'in İslam'ın doğru anlaşılması için yaptığı çalışmaların en önemli örneklerinden biriydi. Gulam Ahmed bu tartışma için 1895 yılında *Cihad ve Hakikatin Nuru* isimli eserlerini yazmıştır.⁵⁰⁰ Abdullah Atham için çok eser yayınlayan Gulam Ahmed *Ruhani Hazain* isimli eserinin bir cildini ona ayırmıştır.

Mirza Gulam Ahmed ve Abdullah Atham arasındaki münazara, İslam ve Hristiyanlık arasındaki farklılıkların tartışıldığı önemli bir olaydır. Abdullah Atham,

⁴⁹⁸ Raşit Paktürk, Fığlalı'ya Cevaplar, Gulam Ahmed aleyhinde Müslüman din bilginleri, Hristiyan papazları, Hindular, Sihler, kısacası kendisini muhalif olan her din ve cemaatin adamları İngilizleri kışkırtmaktaydı. Devlete yapılan ihbarlar ne kadar yalan olsa dahi, devlet onları daima ciddiye alır. Nitekim İngiliz Hükümeti de bu iddiaları ciddiye aldı. O, Mirza Gulam Ahmed'e kuşkuyla bakıyordu. Gulam Ahmed'in Mehdi olma iddiasındaydı. İngilizler böyle bir iddiadan doğal olarak korkmaktaydılar. Çünkü 1879'de İngilizler, Sudanlı Mehdi ile tanışmışlardı. Onun çıkardığı isyanı ve akıttığı kanı hâlâ unutmüş değillerdi. İngiliz Hükümetinin bu durumda Mirza Gulam Ahmed'i de şüphe gözüyle bakması çok doğaldı. Gulam Ahmed bu haksız propagandayı bertaraf etmek için bütün kalem gücünü kullandı. Eserlerinde sık sık bu propagandanın yalandan ibaret olduğunu ve kendisinin hükümete düşman olmadığını yazmak zorunda kaldı. Ama o İslamiyet'i yayma işinin hiçbir engele takılmasını istemiyordu.. Bu menfi propaganda öylesine etkisini gösterdi ki, Mirza Gulam Ahmed'in her hal ve hareketinden haberdar olmak için devlet, gizli teşkilatın adamlarını görevlendirdi. Bu devlet görevlileri her hareketinden devlete haberdar etmekle kalmayıp, kendisine gelen misafirleri de gözetlerlerdi.

⁵⁰⁰ Halide Rumeysa Küçüköner, *Mirza Gulam Ahmed ve Ahmedilerin Mirza Gulam Ahmed Telakkisi*, (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 106.

19. yüzyılın sonlarında bir Hristiyan misyoner idi.⁵⁰¹ Mirza Gulam Ahmed, Atham ile yaptığı tartışmalar sırasında İslam'ın öğretilerini savundu ve Hristiyanlığın çelişkili ve mantıksız olduğunu ileri sürdü. Atham ise, Hristiyanlığın tek doğru din olduğunu savundu ve İslam'ın yalnızca bir yalan olduğunu iddia etti. Tartışmalar sırasında, Mirza Gulam Ahmed, Hristiyanlığın temel öğretilerinin mantıksız olduğunu ve bu öğretilerin İncil'in kendisiyle çeliştiğini belirtti. Atham ise, Hristiyanlığın temel öğretilerinin doğru olduğunu ve bu öğretilerin İncil'de açıkça belirtildiğini savundu. Mirza Gulam Ahmed, İslam'ın barışçıl bir din olduğunu ve İslam'ın yayılmasının zorla gerçekleştirilmediğini belirtti. Atham ise, Hristiyanlığın barışçıl bir din olduğunu savundu ancak İslam'ın yayılmasının şiddet yoluyla gerçekleştiğini iddia etti.

Tartışmaların sonucunda, Mirza Gulam Ahmed'in İslam'ın öğretilerini savunma çabaları, İslam'ın Batılı eleştirilere karşı savunulması konusunda önemli bir rol oynadı. Ayrıca, Mirza Gulam Ahmed ve Atham arasındaki tartışmalar, İslam ve Hristiyanlık arasındaki farklılıkların anlaşılması için önemli bir kaynak oldu ve İslam dünyasında geniş bir etki yarattı. Mirza Gulam Ahmed ve Abdullah Atham arasındaki münazara, Mirza Gulam Ahmed'in İslam'ın savunusu için yaptığı tartışmalar arasında yer almaktadır. Münazara, Mirza Gulam Ahmed'in İslam'ın doğasını ve çeşitli konuları anlamaya yönelik argümanlar ve deliller sunduğu mektuplarla başladı. Abdullah Atham, İslam'ın bazı yönlerinin İngiliz kültürüne uygun olmadığını iddia etti ve bazı İslami öğretileri eleştirdi. Mirza Gulam Ahmed'in kalbi, İslam'ı savunma konusunda giderek daha fazla atıyordu. İlham ve ilahi vahiylerle yol alarak, İslam'ın gerçeklerini açıklayan bir kitap yazmaya karar verdi. Bu kitap, İslam'a karşı hiçbir zaman yanıt verilemeyen gerçekleri ortaya koyuyordu⁵⁰² Gulam Ahmed, İsa Peygamber'in Tanrı olarak kabul edilmesini ve İsa Peygamber'in kefareti eleştirdi.⁵⁰³ Hristiyanlar ise Mirza Gulam Ahmed'i şeytan ve sapkın olarak nitelendirdiler. Bu durum, onun için oldukça acı vericiydi. Hristiyanlar ayrıca, Mirza Gulam Ahmed'in İsa Peygamber'in cisimleşmesi olarak kabul edilmesine de şiddetle karşı çıktılar.⁵⁰⁴ Nisan 1893'te, Mirza Gulam Ahmed ile Hristiyan tarafını temsil eden Abdullah Atham arasında bir tartışma gerçekleşti.⁵⁰⁵ Bu tartışma, Hindistan'ın Amritsar kentinde 15 gün boyunca devam etti. Tartışmanın ana konusu, Mirza Gulam Ahmed'in vaad edilen Mesih olarak kabul edilmesi ve İsa

⁵⁰¹ Gulam Ahmed, *Hakikatın Nuru*, Ruhani Hazain., 9/249, (United Kingdom: Islam International Publications, 2009).

⁵⁰² Gulam Ahmed, *Berahin-i Ahmediyye*, (United Kingdom: Islam International Publications, 2005), 62

⁵⁰³ Zafrullah Khan., 2004, 46-47.

⁵⁰⁴ Dard, 1949. Kunto Sofianto, Mirza Ghulam Ahmad (Indonesia West Java: Minda Masagi Press and UIN SGD Bandung, 2016) . www.mindamas-journals.com/index.php/tawarikh

⁵⁰⁵ Dard, 1949, 386.

Peygamber'in ölümüydü. Tartışma sırasında, Hristiyanlar kör, topal ve dilsiz üç kişiyi getirdi ve Mirza Gulam Ahmed'in onları iyileştirmesini talep ettiler. Ancak, Mirza Gulam Ahmed bu tür bir iyileştirmenin Hristiyan inancına ait olduğunu ve kendisinin bu konuda inançsız olduğunu belirtti. Aksine, Hristiyanların bu kişileri iyileştirmesi gerektiğini ifade etti. İncil'de belirtildiği gibi, bir hardal tanesi büyüklüğünde bile bir inançları varsa, bu türden daha büyük mucizeler gerçekleştirebilirler. Dolayısıyla, Hristiyanların kendi öğretilerini kanıtlamaları gerekiyordu.⁵⁰⁶ Tartışmanın sonunda, Abdullah Atham, İsa Peygamber'in hala gökte Tanrı'nın oğlu olarak yaşadığına dair tatmin edici bir yanıt veremediği için, tartışmanın galibi Mirza Gulam Ahmed oldu.⁵⁰⁷

Mirza Gulam Ahmed, Abdullah Atham'ın iddialarını reddederek, İslam'ın doğru anlaşılması ve savunulması için argümanlar ve deliller sunmaya devam etti. Tartışmalar, İslam'ın doğası, Hz. Muhammed'in hayatı ve İslami öğretiler üzerinde yoğunlaştı. Mirza Gulam Ahmed, İslam'ın barışçıl bir din olduğunu ve İslam'ın bazı öğretilerinin yanlış anlaşıldığını savundu. Abdullah Atham, İslam'ın bazı yönleri hakkında endişelerini dile getirdi ve İslam'ın modern çağa uygun hale getirilmesi gerektiğini savundu. Tartışmalar, İngiltere'deki Müslüman toplumunda geniş bir etki yarattı.

Mirza Gulam Ahmed'in bu yanıtı, Hristiyanları suskun bıraktı ve daha fazla yanıt veremediler, konuşmayı başka konulara yönlendirdiler.

Gulam Ahmed'in Charles Bradlaugh ile Münazarası (1886): Charles Bradlaugh, ateist bir İngiliz politikacı ve filozoftu. Mirza Gulam Ahmed ile yaptığı münazara, İsa'nın ölümü ve çarmıha gerilmesi konularını içeriyordu. Bradlaugh, İsa'nın çarmıha gerilmesinin tarihsel bir gerçek olduğunu savunurken, Mirza Gulam Ahmed, İsa'nın ölmediğini ve çarmıha gerilmediğini, ancak Tanrı'nın onu kurtardığını iddia etmiştir. Mirza Gulam Ahmed ve Charles Bradlaugh arasındaki münazara, 1886 yılında Londra'da gerçekleşti. Charles Bradlaugh, İngiltere'de bir ateist ve radikal düşünürdü ve o dönemlerde İngiliz toplumunda önemli bir figürdü. Mirza Gulam Ahmed ise, İngiliz Hindistan'da yaşayan bir İslam alimi ve reformistti. Münazara, Bradlaugh'un "Tanrı'nın varlığı" konusundaki iddiasına karşı Mirza Gulam Ahmed'in savunmasıyla başladı. Bradlaugh, Tanrı'nın varlığına dair delillerin yetersiz olduğunu ve bilimin insanlığı Tanrı'ya ihtiyaç duymadan aydınatabileceğini savundu. Mirza Gulam Ahmed ise, Tanrı'nın varlığına dair delillerin hem akıl hem de doğa tarafından sunulduğunu ve

⁵⁰⁶ Dard, 1949, 399-400.

⁵⁰⁷ Adamson, New York: 133-134.

Tanrı'nın varlığının insan hayatı için önemli olduğunu iddia etti. Tartışma, dinin doğası, İslam'ın öğretileri ve İngiliz toplumunun İslam'a bakış açısı gibi konulara da yayıldı. Bradlaugh, İslam'ın bazı yönlerinin kadın haklarına ve özgürlüklerine aykırı olduğunu iddia etti. Mirza Gulam Ahmed ise, İslam'ın kadın haklarına saygılı olduğunu ve doğru anlaşılması durumunda İslam'ın modern toplumda da uygulanabileceğini savundu. Münazara, İngiltere'deki Müslüman toplumunda geniş bir etki yarattı ve İslam'ın doğru anlaşılması ve savunulması konusunda bir tartışma başlattı. Ayrıca, Mirza Gulam Ahmed'in bu tartışmadaki çabaları, İslam'ın Batılı eleştirilere karşı savunulması konusunda önemli bir rol oynadı. Münazara, 1886 yılında Bradlaugh'ın Gulam Ahmed'in iddialarını eleştirdiği ve İslam'ın doğası hakkında sorular sorduğu bir makale yazmasıyla başladı. Gulam Ahmed, bu eleştirilere cevap vermek için bir mektup yazdı ve ardından bir dizi karşılıklı mektup değişimi gerçekleşti. Bradlaugh, İslam'ın bazı öğretilerinin Batı toplumuna uygun olmadığını ve bazı öğretilerin çağdaş dünya görüşüyle uyumlu hale getirilmesi gerektiğini savundu. Mirza Gulam Ahmed ise İslam'ın doğru anlaşılması ve uygulanması için çeşitli argümanlar ve deliller sundu.

Tartışmanın başlıca konusu, Tanrı'nın varlığı ve Hz. İsa'nın kimliği ile ilgiliydi. Charles Bradlaugh, Tanrı'nın varlığının bilimsel olarak ispatlanamadığını ve Hz. İsa'nın sadece bir insan olduğunu savundu. Mirza Gulam Ahmed ise Tanrı'nın varlığının mantıksal olarak ispatlanabileceğini ve Hz. İsa'nın hem insan hem de Tanrı olduğunu savundu. Tartışma, Mirza Gulam Ahmed'in İslam'ın savunusu için yaptığı bir dizi tartışma arasında yer almaktadır. Mirza Gulam Ahmed, İslam'ın doğru anlaşılması ve Batı'daki yanlış algılamaların düzeltilmesi için yoğun çaba harcadı.

İslam'ın doğası, Hz. Muhammed'in hayatı ve İslam'ın diğer dinlerle ilişkileri üzerinde yoğunlaştı. Bradlaugh, İslam'ın bazı öğretilerinin kadın hakları açısından eleştirilmesi gerektiğini belirtti. Mirza Gulam Ahmed ise İslam'ın kadın haklarını koruyan bir din olduğunu savundu. Ayrıca, Mirza Gulam Ahmed'in bu tartışmalardaki çabaları, İslam'ın modern çağa uygun hale getirilmesi konusunda önemli bir örnek teşkil etti. Mirza Gulam Ahmed ve Charles Bradlaugh arasındaki münazara, İslam'ın doğru anlaşılması ve savunulması konusunda İngiltere'deki Müslüman toplumunda bir farkındalık yaratmıştır.

Gulam Ahmed'in Henry Martyn Clark ile Münazarası (1900):

Henry Martyn Clark,⁵⁰⁸ İngiliz bir misyonerdı ve Mirza Gulam Ahmed'in aynı

⁵⁰⁸ Bu tartışma için *İslam'ın Kanıtı* 1891'de yayınladığı eserle cevap vermiştir. Dr.Martyn Clark büyük bir papaz idi. İngiliz devlet adamları ona büyük saygı gösterirlerdi. O, Gulam Ahmed'in asılması için büyük çaba gösterdi. "Mirza Gulam Ahmed beni öldürme teşebbüsünde bulundu" diye temeli olmayan bir dava aleyhine açtı. Gulam Ahmed onun hakkında şöyle der:"Dr.Clark bazen ima ederek bazen ise açıkça,

zamanda İngiltere'de olan hareketi üzerinde büyük bir etkisi vardı. Tartışmaları, İsa'nın kimliği, İsa'nın ölümü ve çarmıha gerilmesi, İncil'deki bazı kavramlar ve İncil'in güvenilirliği üzerinedir. Clark, İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu ve çarmıha gerildiğini savunurken, Mirza Gulam Ahmed, İsa'nın sadece bir peygamber olduğunu ve çarmıha gerilmediğini iddia etmiştir. Kendisi Kadiyani hareketinin kurucusudur ve İslam'ın yeniden yorumlanması gerektiğini savunmaktadır. Ahmed'in tartışmaları ve münazaraları özellikle Hristiyan papazlar ve misyonerlerle yapılanlarla bilinir. Bu münazaralar Ahmed'in liderliği altındaki Kadiyani hareketinin hızla büyümesine de katkıda bulunduğu bir gerçektir. Mirza Gulam Ahmed ve Henry Martyn Clark arasındaki tartışma, Mirza Gulam Ahmed'in Hristiyan misyonerlerle yaptığı tartışmalar arasında önemli bir yer tutar. Henry Martyn Clark, 19. yüzyılın sonlarında Hindistan'da misyonerlik faaliyetleri yürütüyordu. Clark⁵⁰⁹, İslam'a ve Hz. Muhammed'e karşı olumsuz görüşler savundu ve İslam'ın yayılmasını engellemek için çalıştı. Mirza Gulam Ahmed, Clark'ın bu görüşlerine karşı çıkarak, İslam'ın doğası ve Hz. Muhammed'in karakteri hakkında argümanlar ve deliller sunmaya çalıştı. Tartışmalar mektuplar yoluyla sürdü ve Clark, Mirza Gulam Ahmed'in iddialarını reddetmeye devam etti. Ancak, Mirza Gulam Ahmed'in argümanları ve delilleri, Clark'ın görüşlerine karşı bir savunma oluşturdu ve İslam'ın Batılı eleştirilere karşı savunulması konusunda önemli bir rol oynadı. Clark ve Mirza Gulam Ahmed arasındaki tartışmalar, geniş bir kitleye ulaştı ve Hindistan'da İslam'ın yayılmasına karşı yapılan misyonerlik faaliyetlerine karşı bir tepki yarattı. Ayrıca, Mirza Gulam Ahmed'in bu tartışmalardaki çabaları, İslam'ın Batılı eleştirilere karşı savunulması konusunda önemli bir rol oynadı ve İslam dünyasında geniş bir etki yarattı. Bu münazara, Mirza Gulam Ahmed'in İslam'ın doğru anlaşılması ve yayılması için yaptığı çalışmaların bir başka örneğidir.⁵¹⁰

Gulam Ahmed'in Christian Missionaries ile Münazarası: Mirza Gulam Ahmed, 1905 yılında, bir grup Hristiyan misyoner ile bir münazara gerçekleştirdi. Bu münazara, İslam ve Hristiyanlık arasındaki farkları anlamak için yapılan çalışmalardan biridir ve Mirza Gulam Ahmed'in İslam'ın doğru anlaşılması için yaptığı çalışmalara bir örnek teşkil etmektedir.

Gulam Ahmed'in William St. Clair Tisdall ile münazara (1905-1907): William St. Clair Tisdall⁵¹¹, İngiliz bir misyonerdi ve Ahmed ile bir dizi münazara

benim varlığımın devlet için tehlikeli olduğunu söyledi. Ama ben bu bildiriye yayımlamak suretiyle, devlet büyüklerine "böyle bir düşünce, bana yapılan en büyük haksızlıktır" diyorum. Kitabü'l Beriye; Ruhani Hazain; 13/3-4. Ayrıca Bkz. Raşit Paktürk, Fığlalıya Cevaplar.

⁵⁰⁹ Clark, R., *The Punjab and Sindh Missions of the Church Missionary Society*, (London 1885, 47).

⁵¹⁰ Mirza Gulam Ahmed, *The Essence of Islam*, 1/157, 177.

⁵¹¹ G.F. Ihsanoglu, "Debates of Mirzā Ghulām Aḥmad with Christian Missionaries and Muslim

gerçekleştirdi. Münazaraların konuları arasında İslam'ın doğru anlaşılması, İncil'in doğruluğu ve Muhammed'in peygamberliği yer aldı. Münazaraların sonucunda, Ahmed'in argümanları dinleyiciler tarafından daha iyi kabul edildi. Ahmed'in münazaraları, İslam'ın doğru anlaşılması ve İslam ile Hristiyanlık arasındaki farklılıkların tartışılması için önemlidir. Bu münazaralar, hem İslam hem de Hristiyanlık toplumlarında büyük ilgi uyandırdı.

Gulam Ahmed'in William Muir arasındaki Münazarası, Mirza Gulam Ahmed'in Hristiyan papaz ve misyonerlerle yaptığı tartışmalar arasında önemli bir yere sahiptir.⁵¹² William Muir, İslam'ın tarihini araştırmış ve yazmış bir İngiliz tarihçidir. William Muir, Britanya Hindistan'ın yüksek rütbeli bir devlet memuru ve aynı zamanda İslam tarihi konusunda ünlü bir yazardı. 1897 yılında, Muir tarafından kaleme alınan "*Life of Mohammed*" (Hz. Muhammed'in Hayatı) isimli kitap, Müslümanlar arasında büyük tartışmalara yol açtı. Kitapta, Hz. Muhammed'in karakteri ve İslam'ın doğası hakkında olumsuz görüşler yer alıyordu. Mirza Gulam Ahmed, bu kitaba tepki gösterdi ve Muir ile tartışmaya başladı. Tartışmalar çoğunlukla mektuplar ve kitaplar yoluyla yapıldı. Mirza Gulam Ahmed, Muir'un kitabındaki iddiaları çürütmek için çeşitli argümanlar ve deliller sunmaya çalıştı. Bu tartışmaların en önemli sonucu, İslam'ın doğasına ve Hz. Muhammed'in karakterine ilişkin Batılı görüşlere karşı bir savunmanın ortaya çıkmasıydı.

Ancak, Muir'un tartışmalara katılımı kısa sürdü ve sonrasında sağlık sorunları nedeniyle geri çekildi. Bu nedenle, Mirza Gulam Ahmed ve Muir arasındaki tartışmalar bir sonuca ulaşamadı. Ancak, Mirza Gulam Ahmed'in bu tartışmalardaki çabaları, İslam'ın Batılı eleştirilere karşı savunulması konusunda önemli bir rol oynadı ve İslam dünyasında geniş bir etki yarattı. Mirza Gulam Ahmed ve William Muir arasındaki tartışma, İngiliz Müslüman teolog ve Ahmediyye hareketi lideri Mirza Gulam Ahmed'in Muhammed'in hayatı ve öğretisi üzerine yazdığı kitaplarla ilgilidir. Mirza Gulam Ahmed, Muhammed'in (s.a.v.) hayatı ve öğretisi hakkında yazdığı kitaplarına atıfta bulunarak, Muir'un İslam'ı yanlış anladığını ve İslam'ın gerçek öğretilerini bilmediğini

Scholars: An Analytical Study," *Islamic Studies*, 46/1 (2007), 43-70.

⁵¹²Lt.Gor. Lt.Gor.: Vali yardımcısı demektir.Sir William M.N. koyu bir Hristiyandı. O, Gulam'ın Hristiyanlığa karşı başlattığı olan üstü mücadeleden hiç hoşlanmazdı. Gulam Ahmed'in düşmanları "Mirza Gulam Ahmed Kadiyani İngiliz Hükümeti ve Hristiyan inanışlarının koyu düşmanıdır. Onu öldürünüz" vb. şekillerde defalarca Gulam Ahmed valiye şikayettiler. Gulam Ahmed bir bildiri yayımladı ve onun İngilizce'ye aktarılmasını sağlayıp Hükümet büyüklerine gönderdi. O kendisini neden savunmak zorunda kaldığını bir kere daha şu kelimelerle açıkladı: "İnanç ihtilafı yahut başka bir sebepten dolayı, bana ve cemaatime kin ve düşmanlık besleyenlerin, benim ve dostlarımla ilgili gerçeği olmayan şeyleri, devlet yetkililerine, ilettiğine dair ardı arkası kesilmeyen haberler aldım. Bundan ötürü onların her gün söyledikleri yalanlar yüzünden yüce devlet indinde benim ile ilgili, kötü bir düşüncenin yerleşmesinden endişeliyim. Kitabü'l Beriye; Ruhani Hazain; 13/349.Bkz. Raşit Paktürk, Fıglalı'ya Cevaplar, 72

iddia etti. Muir da Mirza Gulam Ahmed'in iddialarını reddetti ve İslam'ın tarihini doğru bir şekilde anladığını savundu.

Tartışma, Mirza Gulam Ahmed'in Muhammed'in hayatı ve öğretisi üzerine yaptığı iddiaların doğruluğu konusunda devam etti. Mirza Gulam Ahmed, Muhammed'in (s.a.v.) .doğru öğretilerini anlamayanların İslam'ı yanlış anladıklarını savundu. Muir ise İslam'ın gerçek öğretilerini anlamak için İslam'ın tarihini ve kaynaklarını doğru bir şekilde anlamak gerektiğini belirtti. Tartışma, İslam tarihi ve öğretileri hakkında farklı görüşlerin tartışılması ve anlaşılması için önemli bir örnek olarak kabul edilmektedir.

Mirza Gulam Ahmed ve Alexander Dowie arasındaki münazara, Mirza Gulam Ahmed'in Hristiyan misyonerlerle yaptığı tartışmalar arasında dikkat çeken bir olaydır. Alexander Dowie, İskoçyalı bir Hristiyan vaiziydi ve 19. yüzyılın sonlarında ABD'de yaşayan bir grup Hristiyan'ın lideriydi. Mirza Gulam Ahmed ve Alexander Dowie arasındaki tartışma, Mirza Gulam Ahmed'in Hristiyan önderlerle yaptığı tartışmalar arasında yer alır. Alexander Dowie, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde bir Hristiyan ilahiyatçı ve vaizdi. Dowie, İslam'a ve Hz. Muhammed'e karşı olumsuz görüşler savundu ve İslam'ın yayılmasını engellemek için çalıştı. Mirza Gulam Ahmed, Dowie'nin bu görüşlerine karşı çıkarak, İslam'ın doğası ve Hz. Muhammed'in karakteri hakkında argümanlar ve deliller sunmaya çalıştı. Dowie, İslam'a karşı olumsuz görüşler savunuyor ve İslam'ın Batı medeniyetine tehdit oluşturduğunu iddia ediyordu. Aslen Evangelist olan Alexander Dowie'nin önemli iddialarından birisi de kutsal kitap İncil'de geçen İlyas (Elijah)⁵¹³Peygamber'in kendisi olduğuydu.⁵¹⁴ Dowie, hiçbir tedaviye gerek olmadan insanlara şifa verebileceğini, görevlendirilme sebebinin Mesih'in yolunu temizlemektir. Dowie bir arazi kurarak Zion adlı bir yerleşim yeri kurdu. Hristiyanlığı kabul etmedikleri takdirde Müslümanları helak edeceğini ilan etti. Bütün Hristiyan alemine tebliğciler yollayarak propagandaya başladı. Mirza Gulam Ahmed Dowie'yi Mubaheleye davet etti. Dowie Gulam Ahmed'e "O haşaratı ezer geçirim" cevabını verdi. Karşılıklı beddular okundu ve Dowie felç oldu ve hizmetkârlarıyla birlikte bir adaya yerleşti. Müritleri diğerlerine şifa verme iddiasında olan neden bu şekilde hastalandığı konusunda sorular sorulunca ve içki ve tütün mamullerinin içilmesini yasaklayan Dowie kendisi içkiye başlayınca müritleri kendisine gönderdiği telgrafta "Bütün cemaat ittifak ile senin israfını riyakârlığını, yalan ifadelerini, mübalağalı

⁵¹³ MÖ 9. Yüzyılda İsrail Krallığının Kuzey bölgesinde yaşadığı tahmin edilmektedir. Bkz. Mircae Eliade-Ion P. Couliand, *Dinler Tarihi Sözlüğü*. Çev, Ali Erbaş, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018)

⁵¹⁴ Beşirüddin Mahmud Ahmed, *Ahmediyet'e Davet*, (İstanbul: Ahmad Yayınları, 2021), 262-267.

sözlerini ve insanların mallarını caiz olmayan yollarla kullanmanı, zulüm ve gasp etmeni şiddetle protesto edip seni bütün mevkilerden azlediyoruz”⁵¹⁵ Mirza Gulam Ahmed, Dowie'nin bu görüşlerine karşı çıkararak, İslam'ın doğası ve Hz. Muhammed'in karakteri hakkında argümanlar ve deliller sunmaya çalıştı. Tartışmalar mektuplar yoluyla sürdü ve Dowie, Mirza Gulam Ahmed'in iddialarını reddetmeye devam etti. Ancak, Mirza Gulam Ahmed'in argümanları ve delilleri, Dowie'nin görüşlerine karşı bir savunma oluşturdu ve İslam'ın Batılı eleştirilere karşı savunulması konusunda önemli bir rol oynadı.

Dowie ve Mirza Gulam Ahmed arasındaki tartışmalar, ABD'de geniş bir kitleye ulaştı ve İslam'a karşı yapılan olumsuz propagandaya karşı bir tepki yarattı. Tartışmalar ayrıca, İslam'ın Batı medeniyetiyle uyumlu bir din olduğu konusunda farkındalık yaratmaya da yardımcı oldu. Mirza Gulam Ahmed'in bu tartışmalardaki çabaları, İslam'ın Batılı eleştirilere karşı savunulması konusunda önemli bir rol oynadı ve İslam dünyasında geniş bir etki yarattı.

Tartışmalar mektuplar yoluyla sürdü ve Dowie, Mirza Gulam Ahmed'in iddialarını reddetmeye devam etti. Ancak, Mirza Gulam Ahmed'in argümanları ve delilleri, Dowie'nin görüşlerine karşı bir savunma oluşturdu ve İslam'ın Batılı eleştirilere karşı savunulması konusunda önemli bir rol oynadı. Dowie ve Mirza Gulam Ahmed arasındaki tartışmalar, geniş bir kitleye ulaştı ve İslam'ın Batı'daki algısına etki etti. Tartışmalar, İslam'ın Batı'da yayılmasını engelleyen çeşitli faktörlere de karşı bir tepki olarak görüldü. Mirza Gulam Ahmed'in bu tartışmalardaki çabaları, İslam'ın Batılı eleştirilere karşı savunulması konusunda önemli bir rol oynadı ve İslam dünyasında geniş bir etki yarattı.

Gulam Ahmed'in C.W. Forman ile münazarası (1903): C.W. Forman, İngiliz bir misyonerdı ve Ahmed ile İslam ve Hristiyanlık arasındaki farklılıkları tartıştı. Münazaranın sonucunda, Ahmed'in argümanları kabul edilebilir bulunmadı.

Hristiyanlık ve Kadiyanilik arasındaki etkileşimlerin analizi:

Kadiyanilik, Hristiyanlık gibi dünya dinlerinin yanı sıra İslam'ın etkisi altında gelişmiş bir cemaattir. Bu nedenle, Kadiyanilik ve Hristiyanlık arasında birçok benzerlik ve farklılık bulunmaktadır. İşte bu etkileşimlerin analizi için bazı konular:

Teolojik Benzerlikler: Kadiyanilik ve Hristiyanlık arasındaki en belirgin benzerlik, her ikisinin de tek Tanrı inancına sahip olmasıdır. Ayrıca, her ikisi de dünya hayatının geçici olduğuna ve ölümden sonra sonsuz bir yaşama inanmaktadır. Bunun yanı sıra, Kadiyanilik ve Hristiyanlık arasında insanın günahkâr doğasına ve Tanrı'nın

⁵¹⁵ Mirza Beşirüddin Mahmud Ahmed, *Ahmediye'te Davet*, (İstanbul: Ahmad Yayınları, 2021), 262-264.

merhametine olan inanç da ortaktır.

Tanrı Anlayışı: Kadiyanilik ve Hristiyanlık arasındaki temel farklardan biri, Tanrı'nın özellikleri konusundadır. Hristiyanlıkta, Tanrı'nın üçlü birliği olarak adlandırılan Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan bir Tanrı anlayışı vardır. Kadiyanilikte ise, Tanrı tek bir varlık olarak kabul edilir.

İsa Mesih ve Mirza Gulam Ahmed: Hristiyanlıkta İsa Mesih, Tanrı'nın Oğlu olarak kabul edilir ve insanların günahlarını affetmek için öldürüldüğüne ve üçüncü gün yeniden dirildiğine inanılır. Kadiyanilikte ise, Mirza Gulam Ahmed, İsa Mesih'in yeryüzünde yeniden doğduğuna ve İsa'nın misyonunu tamamlamak için geldiğine inanılır.

İncil ve Kur'an: Hristiyanlıkta İncil, Tanrı'nın sözü olarak kabul edilir ve İsa Mesih'in öğretilerini içerir. Kadiyanilikte ise, Kur'an, Tanrı'nın sözü olarak kabul edilir.

Toplumsal Etki: Kadiyanilik ve Hristiyanlık arasındaki toplumsal etki, her ikisi de insan haklarına ve sosyal adaletin sağlanmasına olan bağlılıklarından kaynaklanmaktadır. Her ikisi de aktif bir şekilde hayır işleri yapmakta ve insanlara yardım etmektedir.

Sonuç olarak, Kadiyanilik ve Hristiyanlık arasında birçok benzerlik ve farklılık bulunmaktadır. Hem Hristiyanlığın hem de Kadiyaniliğin insan haklarına ve sosyal adaletin sağlanmasına olan bağlılıkları nedeniyle, toplumsal etkileri oldukça büyüktür.

SONUÇ

Kadiyanilik cemaati ortaya çıktığı coğrafyadan dolayı Kadiyanilik, Kurucusu Mirza Gulam Ahmed'e atfende Mirzaiye ismiyle anılmaktadır. Pakistan'daki nüfus sayımında bizzat Mirza Gulam Ahmed tarafından Kadiyanilik Mezhebi olarak tutanaklara yazdırılan ve günümüze kadar literatürde Kadiyani hareketi, Ahmediye Mezhebi olarak faaliyetini sürdüren cemaat Mirza Beşirüddin Mahmud Ahmed tarafından Müslüman Ahmediye Cemaati olarak değiştirilmiştir.

Mirza Gulam Ahmed Müslümanlar arasından kurtarıcı rolünde ortaya çıkmış ve fikirlerini bu minvalde geliştirmiştir. Dönemin İslam âlimlerinden ciddi eleştiriler almış ve karşılıklı reddiyeler yazılmıştır. Gulam Ahmed sadece Müslümanlardan tenkit almamış Arya Samajcılar da Veda metinlerinin son ilahi metin olduğunu belirterek eleştirmişlerdir. Dayananda Sarvasti ile ciddi tartışmalar yaşamıştır. Aynı zamanda Hristiyan papaz ve Misyonerle de münazaralar yapmıştır.

18. yüzyılın sonlarına doğru sosyal hayatı, kültürel yaşamı ve sanata bakış açısına damga vuran modernite kavramı ortaya çıkarken Müslümanların gelişmeleri yeterince göremedikleri ve mistik dünyaya dönüş içinde oldukları Gulam'ın gelenekçi hareketlerinde görmek mümkündür. 19. yüzyıl, Müslüman dünyasındaki entelektüel huzursuzluk ve gerilimlerin doruğa ulaştığı yüzyıl olması bakımından önemli bir kilometre taşıdır. İslam, Hinduizm ve Hristiyanlık dinleri arasında davet savaşı yaşanıyordu. Toplumda gerilimler artıyor ve bir kıvılcım ateşi beklenirken Müslümanların aleyhine kötü sonuçlar doğuran 1857 yılında Sipahi ayaklanması yaşandı.

Gulam Ahmed'in yerel gazetelere haftada iki kez köşe yazıları yazması Müslüman camianın gönlünü fethetmiş ve ilgi uyandırmıştır. Herkesin baskı altına alınıp sindirildiği bir dönemde Gulam Ahmed'in cesareti hayranlık uyandırmıştır. Mirza Gulam Ahmed'in görüşlerinin olduğu ve yayıldığı Hint alt kıtası çok kültürlü yapısı ile ve bu kültürlerin birbiriyle etkileşim içinde olduğu boyutu ile bilinmektedir. Dolayısıyla bu niteliğin Mirza Gulam'ın görüşleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. O iddialarına Müceddilikle başlar sonrasında Mesihlik Mehdilik Muhaddislik ve cüz-i nübüvvet iddialarını gündeme taşır. Faaliyetlerini de bu yönde sürdürür. Bu iddialarında Hristiyanlığın Hinduizm'in ve Sihizm'in etkilerini açık bir şekilde görmek mümkündür. Müceddilikle başlattığı ve zıllî nebilik boyutuna

taşıdığı fikirlerinde Allah tarafından seçilmiş olduğu fikrini işlemeyi ihmal etmemiş hatta bunu her aşamada vurgulu bir şekilde belirtmiştir. Bu fikirlerin de İslam bünyesindeki felsefi eğilimler, Sufi akımlar ve yaygın din anlayışı etkili olduğu gibi diğer dinlerin kurtarıcı fikri de etkili olmuştur. Çalışmamızda özellikle diğer dinlerle iletişim halinde olması ve etkileşimi üzerinde durulmuştur. Meselelere yaklaşımı ve kullanmış olduğu din dili Hristiyan misyonerlerin kullandığı yönteme oldukça yakın gözükmemektedir. Bu bağlamda cihadın silahla değil kalemle olması gerektiği fikri, köleliğin kaldırılması yönündeki çağrılarını zikredilebilir

Bütün dinlerde kurtarıcı fikri vardır. Müslümanlıkta Mehdi, Yahudi ve Hristiyanlıkta Mesih, Hinduizm’de Krişna-Avatar, Budizm’de Maeytra, Zerdüşlükte Saoşyant. İşte bu durum, Vahiy konusunu da iyi değerlendiren Mirza Gulam Ahmed’i din sahnesine çıkardı. Önce Hicri 14. asrın Müceddidi, sonra sırasıyla Mehdi, Mesih, Hz. Muhammed sonra nebi gelmeyeceğine inanan Müslümanlara Cüz-i Nübüvvet olduğunu ve en sonunda da Krişna Avatarlık unvanlarını ilan etmeye başladı.

Eski çağlardan beri insanoğlu karşısına çıkan sorunları anlayıp açıklamak ve çözüm üretmek yerine kurtarıcı bir kahraman arayışına girmiştir. Böylesi durumlarda insanlar miskinleşmekte ve tembelliğe başvurmakta ve sorunları derinlemesine analiz edip çözüm üretmek yerine kolaycı olarak tanımlanabilecek bir yönteme yani sorunları mehdiye havale etme yolunu seçiyorlar. Örneğin Yahudilikte ve Hristiyanlıkta Mehdi ve Mesih inançlarının ilgi görmesi İslam dünyasını da etkilemekte, Gulam Ahmed’in bu dinlerdeki inançlardan etkilenmediği söylenemez.

Mirza Gulam Ahmed’in daha sonra gündeme getirmiş olduğu mesihlik ve mehdilikle harmanlanmış olan mesihanik iddialarının da Hint Alt Kıtası’nın kültürel mirasından ve dini yapısından etkilenmiş olduğu görülmektedir. Bu coğrafyadaki birçok kültürde ve dini yapılarda bulunan mesihanik fikirler bu kültürlerin birbirlerinden etkilenmesini de beraberinde getirmiştir. Mirza Gulam Ahmet’in bu konudaki fikirleri aynı sürecin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun Mesihlik iddiasında Hristiyanların muhatap olarak belirlediği ve onların mesihlik iddialarından etkilendiği görülmektedir. Hindistan'a yolculuk yapan Hz. İsa öyküsü oldukça etkilidir. Bu hikâyeyi kendi ideallerine dayanak olarak ele almış ve Hz. İsa'nın öldüğünü ve kendisinin asıl Mesih olduğunu iddia etmiştir. Bu süreçte bu anlayışın bölgede bulunan Müslümanlara yönelik bir söyleme dönüştüğü anlaşılmaktadır.

Mirza Gulam Ahmed'in görüşlerinde Hint alt kıtasının etkilerinin görüldüğü bir başka konu da kurtarıcı olarak gönderildiği fikridir. Bu coğrafyada konuşulan avatar yani kurtarıcı düşüncesi Hint dinlerde görülen bir anlayıştır. Bu anlayışı benimseyen ve nübüvvet fikriyle birlikte kendine özgü hale getiren Mirza Gulam Ahmed Krişna Avatara görüşünü ortaya atmıştır. Kendisini topluluğa kurtarıcı olarak gönderilen bir figür olarak tanımlamaya çalışmıştır.

Mirza Gulam Ahmed İngilizlerin egemenliğindeki Hint alt kıtasında faaliyet sürdürmesi fikirlerinin siyasal ve sosyal anlamda etki altında olduğunu göstermektedir. Çünkü birçok fikrinde Müslümanların genel anlayışıyla farklılaştığı dikkat çekmektedir. Aslında hedefinde söz konusu Müslüman toplumun üzerinde etkili olma düşüncesi vardır ama eserlerinde diğer dinlerin kutsal saydığı kişiliklerden de söz ettiği görülmektedir. Bu isimler arasında Zerdüşt, Konfüçyüs, Guru Nanak, Krişna gibi isimleri sayabiliriz. Kendisinden sonra da taraftarları Hristiyan dünyada mesihlik anlayışını öne çıkarmıştır. Müslüman dünyasında ise daha çok mehdiliği konuşulur olmuştur.

Gulam Ahmed'in kesintisiz nübüvvet anlayışı, Kadiyani cemaatinin temel inançlarından biridir ve bu inanç, peygamberlik geleneğini sürdürmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Kadiyani cemaati, Gulam Ahmed'i son peygamber Muhammed'in varisi ve bir nebi olarak görmektedir. Bu kesintisiz nübüvvet anlayışı, Kadiyani cemaatinin diğer inançlarının da temelini oluşturur. Hareket, İslam inancının yanı sıra, diğer dinlere ait peygamberleri de kabul etmekte ve onları akidevi olarak peygamberler arasında yerleştirmektedir. Bu nedenle, Kadiyani cemaati, Zerdüşt, Krişna, Ram Çandar, Buda ve Waub-oozoo gibi tarihsel kişilikleri peygamber inançları arasına dâhil eder ve onların mesajlarını İslam inancıyla birleştirir. Bu inançlar, bazı çevreler tarafından eleştirilmekte ve İslam dininin temel inançlarına uymadığı düşünülmektedir.

Gulam Ahmed'in nübüvvet iddiası, İslam ve Şii geleneğine yakın anlamlar taşımaktadır. Ancak, bu iddia, diğer İslam geleneğiyle uyumsuz olan bazı farklılıkları da içermektedir. Gulam Ahmed, Kadiyani cemaatindeki mehdilik iddiasını da mesihlik iddiası gibi kendisi üzerinden inşa etmiştir. Soyunu Ehl-i Beyt ile ilişkilendirme çabasıyla çeşitli yorumlar yapmıştır. Bu yorumlar arasında Farisi bir soydan gelme iddiası, Hz. Ali'nin soyundan gelme iddiası ve hatta Hz. İsa'nın soyundan gelme iddiası yer almaktadır. Bu yorumlar, Mirza Gulam Ahmed'in mehdilik iddiasını desteklemek amacıyla yapılmıştır. Ancak, daha önce Moğolların Beg sülalesinden geldiğini iddia

etmesine rağmen şimdi Ben-i İsrail'e dayandırmaya çalışması çelişkilidir.

Hint alt kıtasında din ile kültür iç içedir. İster semavi ister beşerî olsun dinlerde kurtarıcı fikri olagelmıştır ve insanları hidayete erdirip, kötülükleri ortadan kaldıracak, yeryüzünde adaleti tesis edecek biri beklenmiştir. Hadislerde Sünnî hadis edebiyatında Buharî ve Müslim'in Sahih'leri ile Nesaî'nin Sünen'inde Mehdi ismi geçen bir rivayet bulunmamaktadır. Rivayette Mehdi'nin, Hz. Hasan'ın neslinden olduğu belirtilir. Mirza Gulam Ahmed İlahî kitaplardan Kur'an'dan ve eski din kitaplarından derlediği delilleri göstererek Hz. İsa'nın gökyüzüne çekilmediğini Hindistan'da öldüğünü iddia etmiş ve 1890-1891 yıllarında kendisini Allah'ın gönderdiği mesih ve mehdi olarak ilan etmiştir.

ÖZET

Bu tezde, Mirza Gulam Ahmed'in hayatı, fikirleri ve kadiyaniliğin teşekkül süreci çalışılmıştır. Tez giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Mirza Gulam Ahmed'in doğduğu yaşadığı ve öldüğü Hint Alt Kıtası'nın siyasal-sosyal, dini ve kültürel yapısı hakkında bilgi verilip Hint Alt Kıtası'nda bulunan dinler ve İslami mezhep tarikat ve oluşumlar ile siyasal ve sosyal durumu incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Mirza Gulam Ahmed'in doğumu, çocukluğu, yetişmesi, evliliği, eğitimleri ve evlilikleri konusunda ve eserlerinin içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Gulam Ahmed'in karizmatik liderliği ve Kadiyani cemaatinin temel doktrinin oluşumu, Muhaddeslik, Müceddidlik, Mehdilik, Mesihlik, Hatm-i Nübüvvet anlayışı ve Krişna Avatarlığı konuları çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, Gulam Ahmed'in ölümünden sonra cemaatin başına Hâkim Nureddin geçmiştir (1914). Onun ölümünden sonra Kadiyanilik Cemaati Kadiyani ve Lahori olarak iki kola ayrılmış. Bölünmenin arka planındaki nedenlerin neler olduğu açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise Mirza Gulam Ahmed'in İslam alimleri, Arya Samaj gruplarıyla ve Hristiyan misyoner ve papazlar ile yaptığı tartışmalar ile söz konusu grupların Kadiyaniliğe olan tepkilerine yer verilmiştir. Bugün Hindistan topraklarında yer alan, Kadiyan'da doğan Gulam Ahmed cihadın kılıçla değil, "söz" ve "ilimle" yapılması gerektiğini vahiy kapısının kapanmadığını ileri sürmüştür. Gulam Ahmed *Berahin-i Ahmediyye* (Ahmedilerin Delilleri), *Tevzih-i Meram* (Hedeflerin İzahı), *İzale-i Evham* (Evhamların Giderilmesi) gibi yayınlar fikirlerini yaymasında etkili olmuştur. Gulam Ahmed'in rüyaları *Tezkire* adlı eserinde toplanmıştır. Mirza Gulam Ahmed'in bütün eserleri *Ruhani Hazain* (Manevi Hazine) isimli 23 ciltlik külliyatında bir araya getirilmiştir. Günümüzde Hindistan Pakistan, Avrupa, Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 15 milyon civarında Kadiyani cemaat müntesibinin yaşadığı tahmin edilmektedir.

ABSTRACT

This thesis examines the life, ideas, and the formation process of the Ahmadiyya movement, focusing on Mirza Gulam Ahmed. The thesis consists of an introduction and three chapters. In the introduction, information is provided about the political, social, religious, and cultural structure of the Indian Subcontinent, where Mirza Gulam Ahmed was born, lived, and passed away. The religions, Islamic sects, and various political and social conditions in the Indian Subcontinent are analyzed. The first chapter of the study provides information about Mirza Ghulam Ahmad's birth, childhood, upbringing, marriages, and education, as well as the content of his works. It explores Gulam Ahmed's charismatic leadership and the formation of the Ahmadiyya community's fundamental doctrines, including claims of being a Muhaddis (one who receives divine revelations), a Mujaddid (renewer of faith), the Promised Messiah, and the concept of the finality of prophethood. Additionally, the chapter delves into the belief of Kalki Avatar among the followers of the Ahmadiyya movement.

The second chapter focuses on the period after Gulam Ahmed's death when the leadership of the Ahmadiyya community passed to Hakim Nureddin in 1914. Following his death, the Ahmadiyya community split into two fractions: the Qadiani and Lahori groups. The reasons behind this division are explained in detail.

In the third chapter, Mirza Ghulam Ahmad's debates with Islamic scholars, Arya Samaj groups, Christian missionaries, and priests are discussed, along with the reactions of these groups towards the Ahmadiyya movement. Gulam Ahmed emphasized the need for jihad to be conducted through "word" and "knowledge," asserting that the door of revelation had not been closed. His influential works, such as *Berahir-i Ahmadiyya* (The Proofs of the Ahmadiyya Movement), *Tevzih-i Meram* (Explanation of the Objectives), and *Izala-e Evham* (Removal of Doubts), played a significant role in disseminating his ideas. His dreams were compiled in the book titled "Tezkire."

Mirza Gulam Ahmed's complete works are collected in a 23-volume compilation known as "Ruhani Hazain" (Spiritual Treasures). It is estimated that there are approximately 15 million followers of the Ahmadiyya movement living in India, Pakistan, Europe, Africa, and the United States today.

KAYNAKÇA

- Abdülhamid, Muhsin. “Modern Asrın Kelâm Düşünürü Bediüzzaman” 3. *Uluslararası Bediüzzaman Said Nursî Sempozyumu*. İstanbul: Nesil Basım Yayın, 1995, 24-26 September.
- Adamson, Iain. *Ahmad the Guided One: A Life of the Holy Founder of the Movement to Unite All Religions*. Islamabad: Islam International Publications, Ltd.
- Afzal, İkbāl. *Writings and Speeches of Maulana Mohamed Ali*. Lahore: Ashraf Press 1963.
- Ağaoğlu, Ahmet. *İngiltere ve Hindistan*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1929,
- Ağırakça, Ahmed. “Mesih”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*. 5. İstanbul: 2000,
- Ahmad, Hadrat Mirza Bashir-Ud-Din Mahmut, *Introduction to the Study of The Holy Qur'an*. Rabwah: The Oriental and Religious Publications Limited 1969.
- Ahmad, Mirza Gulam. *A Brief Sketch of My Life*. Çev. Zahid Aziz. Nottingham: 1996.
- Ahmed, Aziz. *Hindistan'da İslam Kültürü Çalışmaları*. Çev. Latif Boyacı, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Ahmed, Mirza Beşiruddin Mahmud. *İslamiyette Ahmediye Cereyanı*. (Terc: Şinasi Siber, Ahmediye İslam Teşkilatı Yabancı Memleketler Bürosu, Rabwah: Pakistan, Nusrat Yayınları, 1974
- Ahmed, Mirza Masrur. *Dünya Krizi ve Barışın Yolu*. Çev. Mehmet Önder, Emine Çakmak Sahi. Islamabad: 2014,
- Ahmed, Beşir. “Sirat-ül Mehdi”, ¼ Nazarat Ishaat, Zia-ul-Islam Press, 1/7, 17,150,180,617.
- Ahmed, Beşirüddin vd., *Truth about the Split*. 341; Muhammed Ali, *The Ahmadiyyah*. 25; Zahir, 238; Öz, *Mezhepler Tarihi*.
- Ahmed, Mirza Gulam. *A Review of the Debate Between Batālavī and Chakrhālavi*, Islam International Publications, UK 2014.
- Ahmed, Mirza Gulam, *Tuhfe-yi Kayseriye, 1897, Ruhani Hazain*, 12. London: 2. Basım, 1984.
- Ahmed, Mirza Gulam. *Arabic-Mother of All Languages*. Çev. Kazi Abdul Hamid, Lagos 1979.
- Ahmed, Mirza Gulam. *Ruhani Hazain*; 3. *Izale-i Evham*.
- Ahmed, Mirza Gulam. *Berahin-i Ahmediyye*. 5. Kadiyan: 1905.

- Ahmed, Mirza Gulam. *Çeşme-yi Marifet; Ruhani Hazain*. 23/340.
- Ahmed, Mirza Gulam. *Hakikatul Vahy*. Kadiyan: 3. Basım, 1934.
- Ahmed, Mirza Gulam. *Hakikatul-Vahy*. 2007; Fığlalı, Ethem Ruhi. “Kadiyanilik”, 45. Ankara: TDV, 1994.
- Ahmed, Mirza Gulam. *İslâmiyetin Öğrettiği Esaslar*. İslamâbâd: 1992.
- Ahmed, Mirza Gulam. *Nuru-ul Hak*. 1894; Ruhani Hazain. 8. London: 2. Basım, 1984.
- Ahmed, Mirza Gulam. *Ruhani Hazain*. 20; *El-Vasiyet*,
- Ahmed, Mirza Gulam. *Sitara -ı Kaysariyya*. (1899), *Ruhani Hazain*. 15. London: 2. Basım, 1984.
- Ahmed, Mirza Gulam. *Tacelliyat-ı İlahiye; Ruhani Hazain*. 20.
- Ahmed, Mirza Gulam. “Answers to Objections of the Arya Samaj Against Islam”, *The Review of Religions*, 2/3-4 (March-April 1903),
- Ahmed, Mirza Gulam. *Tiryak-ul Kulub*, (1902), *Ruhani Hazain*; London: 1984, c.15, 2. Baskı,
- Ahmed, Mirza Beşirüddin Mahmut, *Arayanların Yolu*. Çev. Syed Ateeq Ahmad. İslamabad: 2014.
- Ahmed, Mirza Beşirüddin Mahmut. *Khilafat-e Rashidah (Hilafet-i Raşid)*, UK: Islam International Publications, 2009, 248-249.
- Ahmed, Mirza Beşirüddin Mahmud. *Anwar-i Hilafat* (Kadyan: 1915), 91-93; ayrıca bkz. Spencer Lavan, *The Ahmadiyah Movement: A History and Perspective* (Delhi: Manohar Book Service, 1974), 114.
- Ahmed, Mirza Beşirüddin Mahmud. *Allah*. Çev. Syed Ateeq Ahmad. İslamabad: 2014.
- Ahmed, Mirza Beşirüddin Mahmud. *Kur'an-ı Kerim'in Tetkikine Giriş*.
- Ahmed, Mirza Beşirüddin Mahmud. *The Review of Religion*, El Fadl, 1916.
- Ahmed, Mirza Beşirüddin Mahmud. *Ahmediyet'in Mesajı*, çev. Abdulgaffar Han. Bristol: Raqem Press, 1988.
- Ahmed, Mirza Beşirüddin Mahmud. *Ahmediyet'e Davet*. Çev. Raşit Paktürk. Almanya: 2013.
- Ahmed, Mirza Beşirüddin Mahmud. *Invitation to Ahmediyyeh*. İslamabad: 2007.
- Ahmed, Mirza Beşirüddin Mahmud. *İlahi İrfan*. Çev. Syed Ateeq Ahmad. İslamabad: 2014.
- Ahmed, Mirza Beşirüddin Mahmud. *İslamiyette Ahmediye Cereyanı*. Çev. Şinasi Siber. Rabwah: 1974
- Ahmed, Mirza Beşirüddin Mahmud. *Çağrı*. Muhammed Celal Şems. 1993.
- Ahmed, Mirza Gulam. *Ayine-i kamalat-ı İslam*. Qadian: 1893, 286.

Ahmed, Mirza Gulam. *Our Teaching*. İslamabad: 1992

Ahmed, Mirza Gulam. *A Gift For An Nadwah*. Surrey: 2010.

Ahmed, Mirza Gulam. *A Gift For The Queen*. Tilford: 2012.

Ahmed, Mirza Gulam. *A Misconcept Removed*. İslam International Publications, 2007.

Ahmed, Mirza Gulam. *Dini Yazılardan Bir Derleme*. Çev. Muhammed Celal Şems. England:1990.

Ahmed, Mirza Gulam. *Blessings of Prayer*. Surrey: 2010

Ahmed, Mirza Gulam. *Duanın Bereketleri*. Çev. Muhammed Celal Şems. İstanbul: 2012.

Ahmed, Mirza Gulam. *Elucidation of Objectives*. Surrey: 2008.

Ahmed, Mirza Gulam. *İslamiyetin Öğrettiği Esaslar*. Çev. Şinasi Siber. İslamabad: 1992.

Ahmed, Mirza Gulam. Kadiyani. *Melfuzat*. Çev: Raşit Paktürk.

Ahmed, Mirza Gulam. *Nuh'un Gemisi*. Çev Muhammed Jalal Shams. İstanbul: Vesta Ofset, 2008.

Ahmed, Mirza Gulam. *The Essence of İslam*. Volume I. İslam International Publication United 3rd edition, Kingdom: 2007; Ethem Ruhi Fığlalı, *Kadiyanilik*. Ankara:1994.

Ahmed, Mirza Gulam. *El-Vasiyet*. Çev. Muhammad Celal Shams. İslamabad: 2008.

Ahmed, Mirza Gulam. *Victory of İslam*. Çev. Mubarek Ahmed Nazir, İslamabad: 2008.

Ahmed, Mirza Gulam. *Divine Manifestations*. Surrey: 2010.

Ahmed, Mirza Gulam. *Elucidation of Objectives*. Çev. Chaudhry Muhammad Ali. İslamabad: 2004.

Ahmed, Mirza Gulam. *Fountain of Christianity*. Surrey: 2008.

Ahmed, Mirza Gulam. *Four Questions Answered*. Surrey: 2009.

Ahmed, Mirza Gulam. "A Proposal for the Utter Extinction of Jihad", *The Review of Religions*, 2 (1903:1) 20-25.

Ahmed, Mirza Gulam. *Hilafet*. Çev. Muhammed Celal Şems. İstanbul: Vesta Ofset, 2009.

Ahmed, Mirza Gulam. *İsa Mesih Hindistan'da*. Çev. Abdulgaffar Han, Turkey: 2008.

Ahmed, Mirza Gulam. *İsa Mesih Hindistan'da*. Çev Abdulgaffar Han. İslam International Publications Limited, 2008,

Ahmed, Mirza Gulam. *Lecture Lahore*. Surey: 2008.

Ahmed, Mirza Gulam. *Lecture Ludhiana*. İslam International Publications, 2003.

Ahmed, Mirza Gulam. *Lecture Sialkot*. Surrey: 2007.

Ahmed, Mirza Gulam. *Müjde*. Çev. Muhammed Celal Şems. İstanbul: Vesta Ofset,

2009.

Ahmed, Mirza Gulam. *Peygam-ı İmam Lecture*. 1905.

Ahmed, Mirza Gulam. *Selections From The Writings of The Promised Messiah in Turkish*. Çev. Muhammed Celal Şems. Surrey: 1994.

Ahmed, Mirza Gulam. *et-Ta'lim*. Çev. Muhammed Celal Şems. İstanbul: Vesta Ofset, 1998.

Ahmed, Mirza Gulam. *Tadhkirah*. Surrey: 2009.

Ahmed, Mirza Gulam. *The British Government and Jihad*. Surrey: 2006.

Ahmed, Mirza Gulam. *Durr-i Semin*, Islam International Publications, Ltd.

Ahmed, Mirza Gulam. *The Green Announcement*. Surrey: 2008.

Ahmed, Mirza Gulam. *The Heavenly Decree*. Surrey: 2010.

Ahmed, Mirza Gulam. *The Heavenly Sign*. Surrey: 2005.

Ahmed, Mirza Gulam. *The Need For The Imam*. Surrey: 2007.

Ahmed, Mirza Gulam. *The Will*. İslamabad: 2007.

Ahmed, Mirza Gulam. *Three Questions by a Christian and Their Answers*. İslamabad: 1972.

Ahmed, Mirza Gulam, *Tiryaku'l-Kulüb*, United Kingdom: Islam International Publications, 2009. 107(1. Basım) (2. Basım), 268.

Ahmed, Mirza Gulam. *Vasiyet*. Çev. Muhammed Jelal Shans. İstanbul: 2008.

Ahmed, Mirza Nasır. *Bir Barış Tebliği ve Bir Uyarı*. Çev. Şinasi Siber. İslamabad: İslam International Publications Limited, 2009.

Ahmed, Mirza Tahir. *Din Adına Kan*. (Çev: Abdulgaffar Han), Frankfurt: 1992.

Ahmed, Mirza Tahir. *Islam's Response to Contemporary Issues*. Raqem Press, 1992.

Ahmed, Mirza Tahir. *İslam'a Giriş Bilgileri*. Çev. Emine Çakmak Sahi. İslam International Publications Limited, 2009.

Ahmed, Mirza Tahir. *Körfez Krizi ve Yeni Dünya Düzeni*. Çev. Muhammed Jelal Shans. Raqem Press, 1996.

Ahmed, Mirza Tahir, *Tarih Gerçekleri Işığında İngiliz Fidanı*. Çev: M. C. Şems, İslam International Publications Ltd, 1991.

Ahmed, Mirza Gulam. *Mevahibü'r Rahman, 1895; Ruhanî Hazain*. 19/285.

Ahmed, Mirza Tahir. *Suçlamalar ve Arka Planı*. Çev. Muhammed Celal Şems. Raqem Press, 1993.

Ahmed, Mirza Tahir. *Tarih Gerçekleri Işığında İngiliz fidanı*. Çev. Celal Şems. Raqem Press, 1991.

- Ahmed, Tahir Mirza. *Hatemennebiyyin Ayeti ve Hz. Resulullah'ın (s.a.v.) Yüce Şanı*, Çev. Muhammed Celal. Şems. Raqem Press Bristol: 1996.
- Ahmediye Cemaatinin Kuruluşunun 100'üncü Yıldönümü Dolayısıyla Hazırlanmıştır. (Selections From the Writings of the Promised Messiah) Islam International Publications Limited. United Kingdom: 1994.
- Ahmed, Mirza Gulam. *Kitabu'l-Beriyye şerhi*.
- Ahmed, Mirza Gulam. *Kitabu'l Beriyye'nin Önsözü*.
- Ahmed, Mirza Gulam. "Tebliğurrisâle", 10/ 1235'den naklen Ebu'l-Âlâ el Mevdûdî, *Kâdiyânîlik Nedir?*,
- Ahmed, Mirza Gulam. *Berahin-i Ahmediyya*. 1,2/67 İslamabad: 2012.
- Ahmed, Tebliğurrisâle, 6/69'dan naklen Ebu'l-A'lâ el Mevdûdî, *Kâdiyânîlik Nedir?*
- Ahmed, Mirza Gulam. *Mektubat-ı Ahmediyye*, 5/2, 85.
- Ahmed, Mirza Beşirüddin Mahmud. el- Fazl Gazetesi, 17 Ağustos, 2007.
- Ahmad, Tahir. "Cihad Meselesi", *Maneviyat Dergisi*, Frankfurt: 3/13, (2014), 28-44.
- Ahmed, Mirza Gulam. *Berahin-i Ahmediye*. 3. *Ruhanî Hazain*. 1-4.
- Ahmed, Mirza Ghulam. *Tuhfa-i Golraviya; Ruhani Hazain*, 17/4 Rabwah: Nazarat Ishaat, Zia-ul-Islam Press, 2008, 64.
- Akbulut, Ahmet. *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri*. İstanbul: 1992.
- Akgün, M. Zerrin. *Babilik ve Bahailik*, Ankara: Kalite Matbaası, 1975.
- Akseki, Ahmed Hamdi. *İslam Dini*. Ankara: 1973.
- Aksöz, Abdulkadir. "Davudi Buhra Cemaati", Mecra, <https://www.gzt.com/mecra/davudi-buhracemaati-3435120>, (Erişim Tarihi: 20.11.2018)
- Akyol, Taha. *Haricilik ve Şia: İslam'da Devrimciliğin Sosyolojik Kaynakları*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 1998.
- Al Hakem Gazetesi 25 Mayıs 1908.
- Albayrak, Kadir. *Keldaniler ve Nasturiler*, Yayına Hazırlayan Ercan Hamzaoğlu, Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- Alfred, Lyal. "Bramanism", *Religious Systems of the World*. New York: 1982, 115, Swami
- Algar Hamid. "Nakşibendiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/368-369. İstanbul: *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, 2003-2007.
- Algar, Hamid. "kâzerûnî", *DİA* 25/145. Ankara: 2002.
- Algar, Hamid. "İmâm-ı Rabbânî", *DİA*, 22/194-199.
- Ali, Mevlana Muhammed. *The Ahmadiyyah Movement*, Lahore: 1973.

Ali, Muhammed Usman. *Kadiyani Geleneğinin İki Temel Akımı Olarak Rebva ve Lahori Cemaati: Karşılaştırmalı Bir Analiz*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (İstanbul: 2016).

Altın, Funda. *Hindistan, Bangladeş ve Nepal’de Yükseköğretim Seviyesinde Sanat Eğitimi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun: 2013; Ambedkar, 1945:Part 3, Chapter 7).

Ana Britannica, “Hinduizm”. 11. İstanbul: 1988.

Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, *Kültür ve Kültürel Değişme*. Davranış Bilimleri 3.Ünite – Eskişehir: AÖF Yayınları, 2018.

Ansari, A. S. Bazmee. “Sayid Muhammad Jaunpari and his Movement”, *IS*, II/1 (1963), 51-58.

Aras, Ahmet. *Yaşayan Dünya Dinleri Günümüz Dünyasında Dinler Coğrafyası*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Archer, Peter. *Dinler Tarihi*. Çev. Simge Kaytan, İstanbul: Say Yayınları, 2022, 164.

Arğun, Şaban - İrşad Sami Yuca. “Doğu Anadolu’nun Kadim Bir Beldesi Mollakent’te Medrese ve Nakşibendilik Geleneği, Buhara’dan Konya’ya İrfan Mirası ve XIII. yy. Medeniyet Merkezi”. 1/193. Konya: 2018.

Arnold T. W.Mujeeb M. “Hindistan”, *İslam Ansiklopedisi*. 5/517-535. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1964.

Arnold, T. W. “Mehdeviler”, 7/474. *İA*.

Ataul, Mujeeb Rashed. “Mirza Masrur Ahmed”. <http://www.almodive.org/kisiler/Mirza-masrur-Ahmed.html>. (2 Mart 2022)

Ateş, Süleyman. <https://www.gazetevatan.com/yazarlar/suleyman-ates/kur-n-namazda-kabeye-dogru-donmemizi-emreder-62255> Erişim 20.03.2022; ayrıca bkz. geniş bilgi için "Kur’ân Ansiklopedisi" adlı eserin "Kıble" ve "Kâbe" maddeleri.

Aydın, Ahmet. *Şah Velîyullah ed-Dihlevî ve Dihlevîlik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2013.

Aydın, Mehmet. *Dinler Tarihine Giriş*. Konya: KM yayınevi, 2008.

Aydınlı, Osman. “Mezheplerin Oluşum Sürecinde Mevalî’nin Rolü”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3. Çorum.

Aydınlı, Osman. *İslam Mezhepleri Tarihi Yazıcılığı*. Çorum: 2008.

Aziz Ahmad. *Studies in Islamic Culture in the Indian Environment*. Oxford: 1964.

Bashir, S. "Mîrzâ Ghulâm Aḥmad's Debates with the Arya Samaj: An Analysis," *Journal of Muslim Minority Affairs*, 28/1 (2008),

- Bahçeci, Muhittin. *Ayet ve Hadislerde Peygamberlik ve Peygamberler*. İstanbul: 1977.
- Basharat Ahmed Bashir. *A Selection of the Sayings of the Holy Prophet*. Rabwah: 1958.
- Baybal, Sami. “Bâbürlü Hükümdarı Ekber Şah’ın Dinî Senkretizmi Üzerine”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2015, 1-63.
- Bayur, Yusuf Hikmet. 1987: 63-144; Çağlayan, 2005: 120; Alam, 2009: 158
- Bayur, Yusuf Hikmet. *Asırda Ekber Gurkan*. İstanbul: 1943.
- Bayur, Yusuf Hikmet. *Hindistan Tarihi*. I-II-III-IV/1,63,100,158,303. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Bekiryazıcı, Eyüp. “Sühreverdiyye” *Ekev Akademi Dergisi* Yıl: 13 Sayı: 38 (Kış 20) http://isamveri.org/pdfdrg/D01777/2009_38/2009_38_BEKIRYAZICIE.pdf erişim 12.12.2021
- Beşir, Ahmed. Kelimetu'l-Fasl, 120-124. «The Review of Religions» dergisinden aynen alınmıştır. Gulam Ahmet'in nutku kadiyanda çıkan el-hakem gazetesinde basılmış 10 Kasım 1904.
- Beydâvî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*. 1. Çev. Mehmet Yalınkılıç, *Tefsirde Müşkil Ayetler*, Kahramanmaraş: SAMER Yayınları, 2020.
- Bıyıktay, Halis. *Timurlular Zamanında Hint-Türk İmparatorluğu*. İstanbul: 1941.
- Birişik Abdulhamit-Pakdemirli-M.Nur, “Hint Altkıtası Geleneksel Öğretim Kurumlarında Yürütülen Din Eğitiminin Gelişim Sürecine Tarihsel Bir Yaklaşım”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 13/2. (2013), 87-115.
- Birişik, Abdülhamit. “Mahmud Hasan Diyûbendî”. *DİA*, İstanbul: 2003.
- Birişik, Abdülhamit. “Rızâ Han Birelvî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 35/61- 64, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Birişiki Abdülhamit, “Ebu'l-Hasen en-Nedvi”, İstanbul: *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2006, 32
- Birişik, Abdülhamit. “Hindistan Müslümanları”. *Tohum Degisi (Şubat 2018)*.
- Birişik, Abdülhamit. “Hint Altkıtasında İslâm Araştırmalarının Dünü Bugünü: Kurumlar, İlmî Faaliyetler, Şahıslar, Eserler”. *Dîvân İlmî Araştırmalar* İstanbul: 2004.
- Birişik, Abdülhamit. *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2013.
- Birişik, Abdülhamit. “Hint Alt Kıtasında Batı Sömürgeciliği Karşısında İslâmî Fikir Akımları “ *Tohum*. 160. (2018), 23,29
- Bosworth, C. E. “Dhikrîs”, *EF² Suppl.* (İng.), 222.
- Budda, A. Ömer Hilmi. *Dinler Tarihi*. İstanbul: 1918.
- Budda, A. Ömer Hilmi. *Dinler Tarihi Dün ve Yarın Tercüme Külliyyatı*. İstanbul: 1935.

- Bulğur, Durmuş. “Kadiyanilik” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası*. 18, (2011), 1-38.
- Bulğur, Durmuş. “Kadiyânîlik”, *İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası* 2/13. İstanbul: 2008.
- Bulğur, Durmuş. “Ticaretten Sömürgeciliğe XIX. Yüzyılda Hindistan ve İngiliz Hâkimiyeti”. İstanbul: *Dîvân İlmî Araştırmalar*, 2004, 82,101.
- Bulut, Halil İbrahim. *İslam Mezhepleri Tarihi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Bulut, Halil İbrahim. *Dünden Bugüne Siyasi, İtikadi İslam Mezhepleri Tarihi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.
- Büyükkara Mehmet Ali. “Çağdaş İslâmî Akımlar”, (Ed. Mehmet Ali Büyükkara), *İslâm Mezhepleri Tarihi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınevi, 2010.
- Cerr, H. *Tarihu'l-Felsefeti'l-Arabiyye*, Beyrut: 1993.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir usulü*. Ankara: 1976.
- Ceyhan, Semih. *Türkiye’de Tarikatlar (Tarih- Kültür)*. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Cheema, Ahmad. Syahid Mahmud. *Mukjijat-mukjijat Hazrat Mirza Ghulam Ahmad, Imam Mahdi A.S.* Bandung: Jemaat Ahmadiyah Indonesia. 1987.
- Cihan, A. Kamil. "Sühreverdi ve İsrakilik", ed.) M... Güneyt. Kaya İslam Felsefesi: Tarih ve Problemler, (İstanbul: İSAM Yay., 2013), 397-427; Eyüp Bekir Yazıcı, "Sühreverdi'nin Yaşadığı Dönemde Tarihsel ve Siyasi Koşullar", (ed.) M. Nesim Doru, Gökdağ, Kamuran. Kaplan, Yunus. Sühreverdi ve İşrafık Felsefesi, Ankara: Otto Yayınları, 2014.
- Cıralı, Osman. *Günümüz Dünya Dinleri*. Ankara: 1995.
- Collingwood, Robin Georg. *Tarih Tasarımı*. Çev. Kurtuluş Dinçer. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2007.
- Çağatay Neşet-Çubukçu, Ağâh. *İslâm Mezhepleri Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985.
- Çağlayan, H. Hilal. *Ekber Şah Döneminde Hindistan*. Ankara: Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi. 2005.
- Çalışkan, Göktuğ. Mehmet Seyfettin Erol, “Hindistan Şiiliği ve İran-Hindistan İlişkilerinde Şiilerin Yeri” *Bölgesel Araştırmalar Dergisi* Ankara: (2020), 149, 154, 179.
- Çelik, Selahattin. *Dinler Tarihi ve Dinlerin Kimliği*. İstanbul: Etiket Yayınları, 2020.
- Çınar, Aliye. *Paul Tilich’te Din Sembol İlişkisi*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa: 2004.

- Dard, A. R., *Life of Ahmad Founder of Ahmadiyya Movement*, UK: Islam International Publications, 2008.
- Demir, Abdullah. *İSNAD Atıf Sistemi 2. Edisyon*. Ankara: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019.
- Demirci Kürşat. “Hinduizm”, *DİA*, 18/112-116; Günay Tümer, “Budizm”, *DİA*, 6/352-360.
- Demirci, Kürşat. “Hindistan (Diğer Dinler)”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.18, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1998.
- Dickinson, Ross. *Bir Solukta Dünya Dinleri*, çev. Ramazan Kılıç, İstanbul: Say Yayınları 2022, 51.
- Dihlevî, Abdullah. *Melfûzât-ı Şerîfe* (drl. Gulâm Muhyiddin Kusûrî; nşr. M. İkbâl Müceddidî), Lahor: 1978.
- Doğan, Yasin. *Kadiyanilik ve Gulam Ahmed’in Dini-Siyasi İddiaları*, Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Doğrul, Ömer Rıza. *Cennet Fedaileri İslam Tarihinde Gizli ve Yıkıcı Teşekküller*. İstanbul: Asarı İlmiye Kütüphanesi, 1944.
- Durmuş, Arık. *Dinler Tarihi*, İlitam Kitabı. Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2013,
- Dölek, İlbey. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Beklenen Kurtarıcı (Mehdi) Algısı” 21/1 (Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2021
- Düzgün, Şaban. “Ali Evrensellik Düşüncesi ve İslam Dünyasındaki Yansımaları”. C.35 *Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1996), 523.
- Ebu Zehra, Muhammed. *İslam’da İtikâdi, Siyasî, Fıkhi Mezhepler Tarihi*. Çev. Sıbğatullah Kaya, İstanbul: Çelik Yayınevi, 2013; Ethem Ruhi Fığlalı, *Kadiyanilik: Ahediye Mezhebi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1986; Azmi Özcan, “Hindistan’da İngiliz Hâkimiyeti ve Ulemanın Tavrı”, *Divan İlmi Araştırmaları*, 17. (2005), 103.
- Ebu’l Ala el Mevdudi. *Kadiyanilik Nedir?* Tercüme Ahsen Batur. İstanbul: İhya Yayınları, 1975.
- EI-İraki, Ebu Muhammed Osman b. Abdullah b. el-Hasen el-Hanefi, *Sapıklarla Dinsizlerin Çeşitli Mezhepleri*. Çev. Yaşar Kutluay. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1962.
- Ekber Şah (1556-1605)’ın veziri Ebu’l Fazl’ın ‘Âine-i Ekbarî’ adlı eserinde kaydedildiğine göre Babür döneminde on dört tane tekke vardı. Fazal, A, *Âine-i Ekbarî*, Delhi: Low Price Publications, 1989, 423.

- El-Bağdadi. Abdulkadir. El-İmam Ebu Mansur Aldulkahir b. Tahir b. Muhammed. *Mezhepler Arasındaki Farklar*. Çev. Ethem Ruhi Fığlalı. İstanbul: 1979.
- El-Bağdadi. Abdülkâhiri b. Tâhir b. Muhammed. (429/1037), *Mezhepler Arasındaki Farklar*. Çev. Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara: TDV Yayınları, 2.Basım, 2001. 25/33.
- Ahmet Yöner, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/24 (2011/2), 187; el-Hac 22/53; el-Furkân
- El-hac Ata Ullah Kaleem. *Şimdi Yeni Bir Yüzyıldayız*. Çev. M.B. Fennioğlu İslam International Publication Ltd. 1994.
- El-Hakem Gazetesi*; 17 Mart 1905.
- Eliade, Mircea. “Sikhism”, *The Encyclopedia of Religion*, c.8, New York: 1987.
- El-Mevdudi Ebul A’la. *İslam Tarihinde İlk Defa Din Dışı İlan Edilen Mezhep Kadiyanilik Nedir?*, Çev. Ahsen Batur. İstanbul: İhya Yayınları, 1975.
- Emced Ali b. Cemâleddin b. Hudabahş, *Bahar-ı Şeriat*, 1, 122.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Marmara Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997.
- Farquhar, John Nicol. *Modern Religion Movements in India*, London: 1929.
- Fazlur Rahman. *İslâm*. Çev. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000.
- Fennioğlu, M.İ. *Kutup Yıldızı Şimdi Mekke Yolunu Gösteriyor*. Ankara: 1.Basım, 1993.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kadiyanilik>. Erişim 09.03.22;
- Fığlalı, Ethem Ruhi *Kadiyanilik*. 50
- Fığlalı, Ethem Ruhi. “Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine (Mezhepler Tarihi Açısından Bir Bakış)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 25, (1981),179-214.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. “Kâdiyânîlik”, *DİA*. 14/137-139.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Ahmediyye Mezhebi: Kadiyanilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doçentlik Tezi, 1976.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Ahmediyye Mezhebi*; B. Mahmud Ahmed. *Introduction to the study of the Holy Qur’an*. 138 vd. *İslamiyette Ahmediyye Cereyanı*. 52-58.; Nurettin Boyacılar *Hakses Mecmuası* 1970, Ö. R. Doğrul Tanrı Buyruğu 1/198 vd.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*. İstanbul: 1980.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2004.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *İslâm'a Karşı CereyanlarBabilik ve Bahaîlik*, Mecca: Muslim World League Yayınları. 1981.
- Fığlalı *Kadiyanilik*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 1986.: *Maneviyat Dergisi*, sayı

2/28. *Maneviyat Dergisi*, sayı, 1/26; *Maneviyat Dergisi*, 5/2; Ebu Davud; *Kitabü'l Fiten*.

Fıġlalı, Ethem Ruhi. 'Kadiyanilik', *DİA*, cilt 24 İstanbul: 2001.

Fıġlalı, Ethem Ruhi. *Kâdiyânîlik* (Ahmediye Mezhebi), Ankara: 1976.

Fıġlalı, Ethem Ruhi. *Kadiyanilik* (Ahmediyye Mezhebi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1986.

Fıġlalı, Ethem Ruhi. *Kâdiyânîlik* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Fıġlalı, Ethem Ruhi. *Kadiyanilik*. 190; Öz, *İslam Mezhepleri Tarihi*. 722; Korkmaz, “Kadiyanilik-Ahmedilik”, 551.

Fıġlalı, Ethem Ruhi. “Mehdi ve Mesih İnancı”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1982), 178-215.

Fıġlalı, Ethem Ruhi. *Mezhepler ve Tarikatlar Ansiklopedisi*, (Komisyon çalışması) Başkan: Ethem Ruhi Fıġlalı, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1987.

Flood, Gavin. *An introduction to Hinduism*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

Friedman, Yohanan. *Prophecy Aspects of Ahmadi Religious Thought and its Medieval Background*, New York: Oxford University Press, 2003.

Fuchs, Stephen. *Rebellious Prophets*, London: Asia Publication, 1965, 198.

Geaves, Ron A. “The Sufis of Deoband”, Sufis and Salafis, ed. Lloyd Ridgeon, London: Bloomsbury Press, 2015.

Gordon, Johnson. *Hint Dünyası Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi*, C.10, çev. Müfide Pekin, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998).

Görgün, Tahsin. “Tecdid”, *DİA*, İstanbul: 11/234.

Griswold H. D. *Mirza Gulam Ahmad, The Mehsi and Messiah od Qadian*, London:1902 (Ph. D)

Gulam Ahmed Kadiyanî. *İsa Mesih Hindistan'da*. Çev. Dr. Abdulgaffar Han. İstanbul: Ahmediye Yayınlar Müdürlüğü, 2008.

Gulam Ahmed, *I'câz-i Ahmadi, Rûhânî Khazâ'in*, c. 19, Islam International Publications, United Kingdom 2009.

Gül, Hasan. *Karizmatik Liderlik Ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi Üzerine Aksaray Ve Karaman Emniyet Müdürlüklerinde Yapılan Bir Araştırma*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora tezi, 2003.

Güler, İlhami. *Dine Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011.

Gümüşoğlu, Hasan. “İmâm-ı Rabbânî'nin Tecdid Hareketinde Ehl-i Sünnet İtikadının

- Önemi,” *FÜİFD* 18/2. Elazığ: (2013), 19.
- Gün, Faruk. “A Review on the Mahdi’s Belief”, 4 (1)/122. *Artuklu Akademi*, 2017.
- Günay Tümer-Abdurrahman Küçük. *Dinler Tarihi*, Ankara: Ocak Yayınları. 2002.
- Günaydın, Hüseyin Gazi. “İslam Tarihi Dersleri”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, (1988). 253.
- Gündüz, Şinasi. “Sih Dini”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz. İstanbul:2007, 376.
- Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları,1998.
- Güngör, Ali İsrâ. “Ölüm Ötesi” *Dinler Tarihi*, ed. Ahmet Hilmi Eroğlu, Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, (2013). 240.
- Hamidullah, Muhammed. *Resulullah Muhammed*, çev. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayınları, 1973.
- Han, Abdulgaffar. “Mehdi’nin Alameti: “Ay ve Güneş Tutulması”, *Maneviyat Dergisi*, 1/2 Frankfurt: 2011, yıl:1, 25-30.
- Han, Muhammed Zafrullah. "Re-Institution of Khilafat," Al-Nahl, Surrey: Islam International Publication, 2011, 2.
- Han, Sıddık Hasan. *Hicce’l Kirame, Fi Asari’l Keiyame*, H.1209
- Hançerlioğlu, Orhan. *İnanç Sözlüğü Dinler-Mezhepler-Tarikatler-Efsaneler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.
- Harman, Ömer Faruk. “Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler”, *İslam Tetkikleri Dergisi* İstanbul: (1984), 129
- Hatipoğlu, İbrahim. *Çağdaşlaşma ve Hadis Tartışmaları*; Hasan Gümüsoğlu, *Fıkhi Mezhepler Tarihi*, İstanbul: Ensar, 2016.
- Holley, Horace. *The Bahai Religion*. New York: 1925.
- Idara Tarsuman Al Sunnah. *Qadiyaniat an Analytical Survey*. (Kadiyanilerin Sözcüsü el-Fadl'dan), 7.
- Ihsanoglu, G.F. "Debates of Mîrzâ Ghulâm Aḥmad with Christian Missionaries and Muslim Scholars: An Analytical Study," *Islamic Studies*, 46/1 (2007),
- Ikram, S. M. *Muslim Civilization in India*, New York: 1969.
- Işık, Harun. “Hint Alt Kıtası’nda İlm-i Kelâm Çalışmaları” (Bibliyografik Bir Deneme), *Kader*,17/ 1, 2019,103- 119
- İkbal, Afzal. *Writings and Speeches of Maulana Mohamed Ali*, Lahor: 1962.
- İkram, Şeyh Muhammed. Mevc-i Kevser, 180; Zaferullah Daudi, *Şah Veliyullah Dehlevi’den Günümüze Pakistan ve Hindistan’da Hadis Çalışmaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.

- İmamoğlu,Vahit. “Din, Dindarlık ve Dini Hayat” *Din Psikolojisi*. 4/9 Erzurum: Atatürk Üniversitesi
- İnce,Abdullah.“Nakşîlik-Siyaset İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Dinî Gruplar ve Millî Görüş.” *Türkoloji Araştırmaları* 2017, 12/ 10, 148
- İslam Ansiklopedisi* 5/1
- İşcan, Mehmet Zeki. *Muhammed Abduh’un Dinî ve Siyasî Görüşleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.
- İşcan, Mehmet Zeki. *Selefilik*. İstanbul: Kitap Yayınları, 2006.
- Waardenburg, Jacques. “ Mesih”, *İslam Ansiklopedisi*, 8/124-125.
- Jenkins, Keith. *Tarihi Yeniden Düşünmek*. Çev. B.S. Şener. Ankara: Dost Kitabevi,
- Jenkins, Keith. *Tarihi Yeniden Düşünürken*. Çev. Ayhan Şahin, Birleşik Yayınevi, Ankara: 2011; Hasan Onat, “İslam Bilimleri ve Yöntem Açısından Tarihin Anlam ve Önemi”, 48-49
- Jung C.G. *Modern Man in Search of Soul*, London: Routledgeegan Paul; Köse Ali “Psikanaliz ve Din” *Atatürk Üniversitesi Din Psikolojisi Dersi*. 13/12 Erzurum: ATAAÖF Yayınları, 2016.
- Kausar, Ali. *A New History of Indo-Pakistan*, Karachi: Aziz Publishers, 1980.
- Kaan, Enver Osman. *Geçmişten Günümüze Dinler ve Mezhepler*. İstanbul: Rağbet Yayınları,2010.
- Kahraman, Ahmet. *Mukayeseli Dinler Tarihi*, İstanbul: Marifet Yayınevi,1990.
- Kaiser, Andreas. *Jesus Died in Kashmir*, New York: 1977.
- Kanık, Cengiz. “Batı’da Ortaya Çıkan YeniDini Hareketlere Bakış”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/17 2017/2
- Kara, Mustafa. *Dini Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*. İstanbul: 1977; D.S. Margoliouth, "Çiştîye", *İslam Ansiklopedisi*. 3/435-436; naz, Khawaja Mueen ed-Din Chishti. Lahore: 1970.
- Karaman, Esra. *Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamda Mesih İnancı*, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 2012.
- Karaman, Hayrettin .vd., ‘Kur’ân-ı Kerîm Ve Açıklamalı Meâlî’. Ankara: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 2007.
- Karaman, Hayrettin. -Özek, Ali Dönmez. -Çağrıcı, Kâfi İbrahim. -Gümüş, Mustafa. Turgut, -Sadrettin Ali. 'Kur'an- Kerim Açıklamalı Meali'. Ankara: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 2010.
- Karaman, Hüseyin. *İslam Felsefe Tarihi*, Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Yayınları, 2019.

Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları, 1998.

Kata, Mehmet. “Dinlerde Gümlük İbadet Uygulamaları”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 1/1 Ankara: 1998, 61.

Kaya, Vahap. *Toplumsal Değişme Açısından Karizmanın Şiddeti*, Ankara: Sis Yayınları, 1998.

Kehrer, 1996: 72; Günay. 1998: 294

Kehrer, Günter. “Din ve Toplum”. Çev. M. Emin Köktaş vd., *Din Sosyolojisi*, Der. Yasin Aktay, M. Emin Köktaş, Ankara: Vadi Yayınları, 1998, 17- 118; [www. itunesu-assets.itunes.apple.com](http://www.itunesu-assets.itunes.apple.com)

Keith, A. B. *The Religion and Philosophy of the Veda and Upanishads*, Delhi: 1989.

Beşir Ahmed. Kelimetu'l-Fasl, 120-124. “The Review of Religions” dergisinden aynen alınmıştır. Gulam Ahmet'in nutku kadiyanda çıkan el-hakem gazetesinde basılmış. (Kasım 1904).Kelimetü-‘l Fadl- *The Review of Religion* volume 14/158.

Keskin, Mustafa. *Hindistan Müslümanları'nın Millî Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınevi, 1991.

Khamidov, Odil. *Eşref Ali Tehânevî'nin Hayatı, Hadis İlmindeki Eserleri ve Görüşleri*, Fatih Sultan Mehmet Vakfı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: 2010.

Khan, Muhammad Zafrullah. Ahmadiyye. *The Renaissance of İslam*. London: Tabshir Publications, 1978.

Khan, Muhammad Zafrullah. *Wisdom of the Holy Prophet*. Surrey: The Gresham Press, 1981.

Klostermair, Klaus K. *Hinduism a Short History*; Mohammad Tarique, *Modern Indian History*, New Delhi: Tata Mac Gaw Hill Education, 2008.

Kılıçoğlu, Mehmet Erkan. “Hindistan’da Hindutva Söylemi’nin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi” *Politics and International Relations Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi* Volume 3/2 2021

Knott, Kim. *Hinduizmin Abs'si*. Çev. Medet Yolat. İstanbul: 2000.

Konukçu, Enver. “Ekber Şah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/542-544. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994.

Korkmaz, Sıddık. "Kadiyanilik-Ahmedilik", *İslam Mezhepleri Tarihi*, ed. Hasan Onat-Sönmez Kutlu, Grafiker Yayınları, Ankara: 2015.

Kosambi, Damodar Dharmanand. (İlk Basım 1956, 11. Basım 2008), *An Introduction to the Study of Indian History*, Mumbai, Hindistan: Popular Prakshan PVT. Ltd. Chapter 1.3, 12.

- Kubat, Mehmet. *İslam Mezhepleri, Tarihi*, İstanbul: Kitap Dünyası, 2017.
- Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Haz. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İ.Kafi Dönmez, Sadreddin Gümüş, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Kur'an-ı Kerim Meali. A'raf Suresi 7/73,158.
- Kur'an-ı Kerim Meali. Mümin suresi, ayetler 35-36; *Maneviyat Dergisi*.5/47.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011
- Kur'an-ı Kerim Meali. el-Ahzâb 33/40; <https://islamansiklopedisi.org.tr/hatm-i-nubuvvet>
- Kur'an-ı Kerim Meali. Furkan Suresi 25/1.
- Kur'an-ı Kerim Meali. Fussilet XLI 11-12; Zilzal XCIX 1-5.
- Kutlu, Sönmez. *İslam Mezheplerine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınevi, 2016.
- Kutlu, Sönmez. "İslam Düşüncesinde Tarihsel Din Söylemleri Olgusu" *İslâmiyat* 4/4 (2001).
- Kutlu, Sönmez. "Çağdaş Dini Hareketler, Vehhabilik, Kadiyanilik, Babilik-Bahailik", ed. Hasan Onat, *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*. Ankara: Ankuzem Yayınları, 2005.
- Kutlu, Sönmez. "Kadıyânîlik", *İslâm Düşünce Ekolleri Tarihi –İLİTAM-*. Ankara: 2006.
- Kutlu, Sönmez. *İslami İlimlerde Mezheplerde Metodoloji/Usul Mes'elesi*. İslami Araştırmalar Vakfı. İstanbul: İslami İlmi İhtisas Toplantılar Dizisi 1, 2005. 438.
- Kutlu, Sönmez. *Mezhepler Tarihine Giriş*. İstanbul: 2008.
- Kutluay, Yaşar. *Siyonizm ve Türkiye*. Bilge Karınca Yayınları, 2010.
- Kutluay, Yaşar. *Tarihte ve Günümüzde İslam Mezhepleri*. Konya: 1968.
- Kutlutürk, Cemil. "Hindu Dini Geleneğinde Rama Avatarasının Örnekliliği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 55/1 (2014), 20.
- Kutlutürk, Cemil. "Hindu Düşünür Dayananda Sarvasti'nin Kur'an'a Yönelik Eleştirileri", *Milel-Nihal Dergisi* 15/47.
- Kuzgun, Şaban. *Dinler Tarihi*. İstanbul: Bilge –Kültür-Sanat, 2022.
- Küçük, Abdurrahman - Günay Tümer- Küçük, M. Alparslan. *Dinler Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2010.
- Küçük, Abdurrahman. "Sihizm". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (1986), 391-417
- Küçüköner, Halide Rumeysa Korkusuz. *Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed ve Ahmediyeye Cemaati'ndeki Yeri*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Küçüköner, Halide Rumeysa. *Mirza Gulam Ahmed ve Ahmedilerin Mirza Gulam Ahmed*

Telakkisi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Laoust, Henry. *İslamda Ayrılıkçı Hareketler*. Çev. E. Ruhi Fırlı- Sabri Hizmetli. İstanbul: Pınar yayınları, 1999; Ismailliye hk. Bkz. W. Ivanov, IA, Supplement, 105-109, Abdel Eve, L'Esprit Critique des Fre res de la Pureté, Beyrut: 1948; Wilfred, Madelung das Imamat in der Fruher Ismailitise hen Lehre, Der Islam içinde, 1961.

Lavan, Spencer. *The Ahmadiyya Movement: A History and Perspective*, New Delhi: Manohar Book Service, 1974.

Lindsay, Jones. Encycolpedia of Religion,6/4008, GS Banhatti. *Life and Philosophy of Svami Vivekananda*, New Delhi: Atlantic Publishers, 1989; Cemil Kutlutürk "Milel ve Nihal" Hindu Düşünür Dayananda Sarvasti.

Lochtefeld, G. James. *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism*, Rosen Publishing Group, 2002,

Ludhyânevî, A. Aryon ka Kacha Chatta (Urduca). Matbaa Ahmadi, Delhi: 4/2-3.

M. Mujeeb, *The Indian Muslims*, New Delhi: 1985.

M. T. Titus, *Indian Islam*, New Delhi: 1979.

Mahmud, Halid. "Mutalaa-i Brelviyyat", 1/231; Zaferullah Daudi, *Şah Velîyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.

Mani b. Hammadel Cuheni. *Çağdaş İnançlar ve Düşünceler*. Çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2012.

Marcia, Eliade. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, İstanbul: Kabalacı Yayınevi.2003.

Marx, Karl. *Louis Bonaparte'nin 18 Brumaire'i*. Çev. Ahmet Acar. İstanbul: Yorum Yayınevi, 1993.

Masdusi, A Abdullah. *Yaşayan Dünya Dinleri*, İstanbul: 1981; Mazharüddin Sıddîkî, "eş-Şekāfetü'l-İslâmiyye fî Bâkistân ve'l-Hind", *el-İslâm eş-şırâţü'l-müstakîm* (ed. K. W. Morgan, trc. ve nşr. Mahmûd Abdullah Ya'kûb vd.), Bağdad: 1963,

Maulvi Sher Ali, B.A."The Mahdi" *The Review of Religions*, 174-188.

Mehta, J.M. *Arya Samaj*. Vijaya Kumar Govindram Hasananand, Delhi: 2010.

Mevdud. *Kadiyanilik Nedir?* Fadl. 14.2.1933 ilanı Merakibi'l Umuri'l Amme'den nakil)

Mevdudî. *Kadiyanilik Nedir*, çev. Ahsen Batur. İstanbul: ihya Yayınları, 1975.

- Mevdudi. *Kadiyanilik nedir?* (M. Gulam Ahmed, Kırklar Erbain 3/34'ten nakil).
- Mirza Gulam Ahmed's, *Hutbe-yi İlhamiye; Ruhanî Hazain*, 16/69-70.
- Mirza Nasır Ahmed. *Bir Tebliği ve Bir Uyarı*. Çev. Şinasi Siber. İstanbul: Vesta Ofset, 2009.
- Muhammed Rıza Iravani vd. "A Study of Social and Cultural in the Asna Ashari Shias", *Technical Journal of Engineering and Applied Sciences (TJEAS)*, 4(3), (2014) 156-164.
- Muhammed, Beşir. *Fietun Kafiraton*, 82; Zaferullah Daudi, *Şah Veliyullah Dehlevi'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Muhammad, Haneef Chundunnummal. *Bir Hindu Akımı Olan Arya Samaj İle Müslümanlar Arasındaki Dinî Diyalog ve Tartışmalar*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi 2019.
- Mujiburahman, Timur. *Gazneli Devletinden Babürlüler Devletine Kadar Bölgede Kurulan Hanedanlıklar*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya: 2012.
- Mutlu, İsmail. *Mezhepler Nasıl Ortaya Çıktı*. İstanbul: Mutlu Yayınları, 1994-2000.
- Nedvî, S. Ebul Hasan. *Ali Qadianism*, çev. Zafar Ishaq Ansari Lucknow: Academy of Islamic Research and Publications, 1965, 1980.
- Nedvî, S. Ebul Hasan. *Nebzetün Min İşrakâtı Bahâillâh*, 90-91; *Nevşehrevî*, 87; *Abdülmübîn Nedvî, Şenâ'ullâh Amritsarî*, 58-60.
- Nedvî, Abdülmübîn. *Şenâ'ullâh Amritsarî*, 58-60. *Nevşehrevî*, 87;
- Nedvî. Ebü'l-Hasan. *el-Kâdiyani ve'l-Kadiyaniyye*, (Beyrut 1387/1967).
- Niaz, Abdulkadir- Fazl-ı Omar. 193-4. Ayr. krs.: Brush, Ahmediyyat, MW XLV *Ahmediyye Topluluğunun Yönetimi*. Londra: 1955, 149.
- Nietzsche, Friedrich. *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*. Çev. Nejat Bozkurt. İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- Nikhilananda, Swami. "Hinduizm", *Religion in the Twentieth Century*, Ed. By Vergilius Ferm, NewYork: 1948.
- Nikhilananda, Swami. *Hinduizm*. çev. Ash Özer. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 2003.
- Nikhilananda, Swami. *Ruhun Kurtuluşunda Hinduizm*. Çev. Sedat Ümran. İstanbul: 1978.
- Obermeier, Siegfried. *İsa Keşmir'de mi Öldü?*, çev. Gül Öner (İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1996.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *İslam İnançlarında ve Hızır yahut Hızır İlyas Kült*. Ankara: 1985.

- Ojha, C. Clémentin. *The Hindu World*, ed. Sushil Mittal, Gene Thursby, New York: 2004.
- Onat, Hasan. “Adalet Olmadan İnsanlık Olmaz”, <http://www.hasanonat.net>, 06.02.2011.
- Onat, Hasan. “Bilim, Bilimsel Yöntem ve İslam-İlahiyat Bilimlerinde Yöntem Sorunu”. *Modern Dönemde Dini İlimlerin Temel Meseleleri Sempozyumu*, İstanbul: 2005.
- Onat, Hasan. “Dini Yayınlarda Bilimsellik Sorunu”, *Türkiye I. Dini Yayınlar Kongresi* Ankara: 2003.
- Onat, Hasan. “İnsan Bilimlerinde Yöntem ve İlahiyat Çalışmalarının Bilimselliği”, *İlahiyat Bilimlerinde Yöntem Sorunu Sempozyumu*, Kayseri: 2003.
- Onat, Hasan. “İslam Bilimleri ve Yöntemi Açısından Tarihin Anlam ve Önemi” *Kur’an ve İslam İlimlerinin Anlaşılmasında Tarihin Önemi*, ed. Mahfuz Söylemez, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Onat, Hasan. “İslam’ı Anlamada Yöntem Sorunları” *Gelenek ve Modernite Arasında İslam Yorumları Sempozyumu*, Konya: (6-7 Mayıs 2016).
- Onat, Hasan. “İslam’ı Nasıl Anlamalıyız”. Ankara: II. Din Şurası, 1998.
- Onat, Hasan. “Mezhep Kavramı ve Mezheplerin Doğuş Sebepleri”, Oş: *Oş İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005.
- Onat, Hasan. “Şiiliğin Doğuşu Meselesi (Birinci Hicri Asır)”. *AÜİFD*. 36/79-117 (1997),
- Onat, Hasan. “Türkiye’de İslâm Mezhepleri Târîhi’nin Gelişim Sürecinde Prof.Dr. Ethem Ruhi Fığlalı’nın Yeri”, Ethem Ruhi Fığlalı’ya Armağan, Ankara: Vadi Yayınları 2002.
- Onat, Hasan. *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*. Ankara: 1993.
- Onat, Hasan-Sönmez Kutlu. *İslam Mezhepleri Tarihi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- Öz Mustafa. *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.
- Öz, Mustafa. “Mehdeviye” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2011.
- Öz, Mustafa. “Mehdeviyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 28/368-369. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Öz, Mustafa. “Mirza Beşîrüddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 30/161-162. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Öz, Mustafa. *Ana Hatlarıyla İslam Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2018.
- Öz, Mustafa. *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- Özalp, Ahmet. “Kadiyânîlik”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, c.4 İstanbul: Şamil Yayınevi, 2000, 240-241.

Özcan, Azmi. “Hindistan/Tarih”, *TDV İslam Ansiklopedisi DİA* 28/75-81. Türkiye Diyanet Vakfı 1998.

Özcan, Azmi. *Pan-İslamizm Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere*. İstanbul: TDV İslami Araştırmalara Merkezi, 1992.

Özcan, Azmi. “Nedvetü’l-Ulemâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.32 İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Özkalp, E. *Sosyolojiye Giriş*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998.

Özşuca, Neyir. *Bahai Tarihi*. İstanbul: Özdemir Matbaası, 1987.

Paktürk, Mehmet Saffet. *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler*, İstanbul: 2013.

Paktürk, Raşit. (Sorumlu), *İslam Almanya'ya göre mi? Maneviyat Dergisi* 1/4. Frankfurt: (Ekim, Kasım, Aralık 2011).

Paktürk, Raşit. “Hatem Kelimesinin Kullanılışına Dair Örnekler”, *Maneviyyat Dergisi* 1/5. Frankfurt: (2012), 44-46.

Raşit Paktürk, *Fığlalıya Cevaplar*, 31 www.ahmediye.org.; Paktürk, Raşit. *Vadedilen Mesih'in Eserlerinden Seçmeler*, İstanbul: 2008.

Paktürk, Şaziye. “Müslüman Ahmediyye Cemaatini Tanıyalım” *Maneviyyat Dergisi* 1/1 Frankfurt: (2011). 13-15.

Panchanan, Saha. *Hindu-Muslim Relations in a New Perspective*. Biswabiksha, Calcutta: 2007.

Pandit, Vishun Lal Sharma. *Hand book of the Arya Samaj*. Allahabad: Indian Press, 1912.

Paul, N. Siegel. *Dünya Dinleri ve İktidar*. Çev. Selin Dingiloğlu. İstanbul: 2000.

Pistofoğlu, Ahmet. *Ahmediye Cemaati ve Türkiye'deki Faaliyetleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisan Tezi, 2014.

Preckel, Claudia. “Wahhabi or National Hero? Siddiq Hasan Khan.” *Isim Newsletter* 11:1 (2002):31.

Qamar, Uddin. “Palanpur as a Missionary Base of Mahdawis”, *Studies in Islam*, 5. New Delhi: (1968), 232-257.

Qureshi, M. Naeem. “Feraiziyye, İstanbul: TDV, 1995c.12, 365-366.

Rabbânî, İmâm-ı. *Mektûbât*, I, (36. Mektup).çev. Avdulbaki Akaçek. İstanbul: Merve Yayınları, 1/150.

Raju, P. T. “Hinduizm”, *Asya Dinleri*, çev. Abdullah Davudoğlu, İnkılab Yayınevi, İstanbul 2002.

- Ram, Lekh. "Risāla-yi Jihād ya'nī Muhammadī kī bunyād", Lahore: 1892.
- Razi, Fahrudin. "Mefatihü'l Gayb (et-Tefsirul Kebir)" 6. İstanbul: (1959), 48-349.
- Richards, J. F. *The New Cambridge History of India*. Cambridge: 1995.
- Rizvi, S. A. *Early Sūfism and its History in India to 1600 AD*, New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers, 1978.
- Rizvi, S. A. A. *Muslim Revivalist Movements in Northern India*, New Delhi: 1993.
- Sadık el-Hüseyni, eş-Şirazi. *el-Mehdi fi'l-Kur'ân*, Beyrut: tsz.
- Sarıçam, İbrahim Erşahin. Seyfettin. *İslam Medeniyeti Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2015.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Başlangıçtan Günümüze Kadar Dinler Tarihi*, İsparta: Fakülte Kitabevi, 2004.
- Sarıtoprak, Zeki. "İslam İnancı Açısından Nuzül-ü İsa Meselesi", İzmir: 1997.
- Saraswati, Dayananda. Satyart Prakaş. *The Light of Truth, İslam Doktrininin İncelenmesi, Lahor: 1908 (1), 2016(2)*.
- Sarwasti, Swami Dayanand. *Kur'an'a Yönelik Eleştirileri*, 15/1
- Sayım, Huzeyfe. "Sih Dini", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 37/166-168. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Sayım, Huzeyfe. "Sihizm' in Din Anlayışı" *Dinler Tarihi Araştırmaları* 2, Konya: (1998) 279, 282.
- Schimmel, Annemarie. *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara: 1955.
- Schimmel, Annemarie. *İslam'ın Mistik Boyutları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001.
- Shahid, Maulvi Dost Mohammad. "The Life of Hazrat Mirza Ghulam Ahmad", *The Muslim Herald*, July/August 1989, İng. çev. M.A.K. Gahuri, c. 29: 7/8, 11-73.
- Sheth, Noel. "Hindu Avatara and Christian Incarnation: A Comparison", *Philosophy East&West*, vol: 52, nu: 1, January 2002.
- Simmel, George. *Bireysellik ve kültür*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.
- Sofianto, Kunto. *Mirza Ghulam Ahmad*, Indonesia West Java: Minda Masagi Press and UIN SGD Bandung, 2016) . www.mindamas-journals.com/index.php/tawarikh
- Soyalan, Mehmet Yaşar. *Vahiy Savunması*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2008.
- Stein, Burton. *Hindistan Tarihi*, Çev. Müfit Günay, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2015.
- Swami, Hdgab. *Tanrının Şarkısı, Bhagavad Gita*, Çev-Ömer Cemal Güngören. (İstanbul: Yol Yayınları, 2001), 291.
- Şahin, Ahmetoğlu. "İslam Mezhepleri Tarihi'nde Karizmatik Liderlik Anlayışı": Hz. Ali Örneği, *Milel ve Nihal Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 7/3, (2010).

- Şakir, Ziya. *Mezhepler Tarihi*, İstanbul: Maarif Kütüphanesi, 1975.
- Şems, Muhammed Celal. *Eyyamü's Sulh; Ruhanî Hazain*, 14/323
- Şems, Muhammed Celal. *Müjde*. Islam International Publications Limited, 2009; *Mushaf-ül Medine-tün Nebeviye, Mecem-ül Melik Fahd*.
- Şems, Muhammed Celal. *Müjde*. Islam International Publications Limited, 2009; *Tabakât-1 Kebir*, Ibn-i Sa'd, 3/26.
- Şems, Muhammed Celal. *Müjde*. Islam International Publications Limited, U.K. 2009; *ibn-i Arabi Tefsiri*.
- Şems, Muhammed Celal. *Müjde*. Islam International Publications Limited, 2009; *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Ankara: 1973 Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, No:90.
- Şems, Muhammed Celal. *Müjde*. Islam International Publications Limited, 2009; *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlatımı*, Ötüken, 126.
- Şems, Muhammed Celal. *Müjde*. Islam International Publications Limited, 2009; Tefsir-i Hazin. 1/ 285.
- Şems, Muhammed Celal. *Müjde*. Islam International Publications Limited, 2009; Bahr-i Muhit Tefsiri, 4/ 61.
- Şems, Muhammed Celal. *Müjde*. Islam International Publications Limited 2009; *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 90, 1973.
- Şems, Muhammed Celal. *Müjde*. United Kingdom: Islam International Publications Limited, 2009; *Mecmeülbihar*, Imam Muhammed Tâhir, 1/86.
- Şems, Muhammed Celal. *Hateminnebiyyin Ayeti ve Hz. Resulüllah'ın (s.a.v.) Yüce Şanı*, United Kingdom: 1996; *İslâmi Uul Ki Filasafî; Ruhani Hazain*. 10/367.
- Şerati, Ali. *İman ve İslam* Ankara: Fecr Yayınları, 2012, 146.
- Şeybe, Abdulkadir. *Çağdaş Dünya Dinleri ve Mezhepleri*, (İstanbul: Umut yayıncılık 1995), 11-15. Şeyh Hücvîrî'nin Peygamber Efendimizden onun dönemine kadar olan sûfiler hakkında kaleme aldığı 'Keşfu'l Mahcûb' adlı kitabı, tasavvuf alanında yazılmış önemli bir eserdir.
- Tan, Muzaffer. "İsmailiyye" *İslam Mezhepleri Tarihi*, Editörler Hasan Onat- Sönmez Kutlu. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015, 262.
- Taplamacıoğlu, Mehmet. *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*. Ankara: 1966.
- Tara Charan Rastogi. *Muslim World: Islam Breaks Fresh Ground*, New Delhi: 1986.
- Taylor, Edward B. *Kültür Sosyolojisi*, ed. Ali Ertuygur, Emre Gökalp, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014, 29,

Teber, Ömer Faruk, “Ahmedilik” Atatürk Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi
Erzurum: , *İlahiyat Mezhepler Tarihi Yayınları*, 2010.

The Muslim Sunrise, Cilt 1, Highland Park ABD, (Temmuz 1921).

The Muslim Sunrise. 14/3-4. Highland Park ABD (July-December 1978) 6-10.

The Muslim Sunrise. Cilt 1. (Temmuz 1921-Ekim-1922).

The Review of Religions (October, 2020) sayısından çeviri; Shahzad Ahmad, *The Review of Religions*, ”Keşifler Çağı ve Avrupa Sömürgeciliği”, (2020 October).

The Review of Religions, “Heaven and Hell,” 19 Ocak 2022; *Kitab-ul-Bariyyah*, *Ruhani Khaza'in*.13/ 70-71.

The Review of Religions, “Heaven and Hell.” (Ocak-Mart, 2022); *Malfuzat*. 3/155-156

The Review of Religions, “Minan-ul-Rahman, Ruhani Khaza'in”. 9/150-152, dipnot

The Review of Religions, 2020 October sayısından çeviri; “Mirza Ghulam Ahmad”,
“The British Government and Jihad” Tilford, Surrey: Islam International Publications
Ltd. (2016). 15-30.

The Review of Religions, “Arapça Neden Diğer Dillerden Üstündür”? 9/250,320-
321.(Temmuz 2020). —*Dia-ul-Haq*, *Ruhani Khaza'in*,

The Review of Religions. 2/ 3-4, 148-154.(March-April 1903).

The Review of Religions, “Heaven and Hell”. (Ocak 2022); *Barahin-e-Ahmadiyya*,
Kısım 5. *Ruhani Khaza'in*. 21/387, dipnot.

Tosun, Necdet. “Sıddıkıyye”, *DİA*, 37/98. 2009.

Toulmin, S, E. *The Use of Argument*, Cambridge: Cambridge University Prss, 2003.

Türer, Osman. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Ataç Yayınevi, 2015; Lami
Çelebi, Nefehâtül-Üns Tercümesi; Şemseddin Sami, Kâmusul-Alâm 4/2703.

Uludağ, Süleyman. “Hücvîrî”, *DİA*. 18/458-460. İstanbul: 1998.

Ünsal, Hadiye. “Mevlâna Muhammed Ali'nin Meal-Tefsiri Bağlamında Kadiyanilik
(Ahmedilik) ve Kur'an”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1, Adana:
(2010). 124-160.

Ünsal, Hadiye. *Mevlana Muhammed Ali'nin “The Holy Qur'an” Adlı Meal- Tefsiri
Üzerine Bir İnceleme*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek
Lisans Tezi, 2010.

Waardenburg, Jacques. “Mesih”, c.29,Ankara: *DİA*, 2004.

Wallis, Roy. “Three Types of New Religious Movement”, in *Cults and New Religious
Movements*, ed. Lorne L.Dawson. UK: Blackwell Publishing Ltd., (2003), 36.

Walter Howard Arnold. “The Ahmadiya Movement”, *The Religious Life of India*,
Londra: Oxford Üniversitesi Yayınları, 1918.

- Watt W. Montgomery. *Dinlerde Hakikat*. Çeviren A. Vahap Taştan. Ali Kuşat. İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.
- Watt W. Montgomery. *Hız. Muhammed Mekke’de*. Çev. Rami Ayas- Azmi Yüksel, Ankara: 1986.
- Watt W. Montgomery. *Kur’an’a Giriş*. Çev. Süleyman Kalkan. Ankara Okulu Yayınları, 1998.
- Watt, W. Montgomery, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*. Çev. Ethem Ruhi Fırlıklı. İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 2. Basım, 1998.
- Weismann, Itzhak. *Nakşibendilik, Dünya Çapında Bir Sûfî Geleneğin Sünnî Tutum ve Faal Tavrı*, çev. İrfan Kelkitli, İstanbul: Litera Yayınları, 2015.
- Werner, Karel. *A Popular Dictionary of Hinduism*, London: 1994.
- Wilson, Brya. *Dini Mezhepler: Sosyolojik Bir Araştırma*. Çev. Ali İhsan Yitik- A. Bülent Ünal. İstanbul: İz Yayınları, 2004.
- Yapıcı, Ünal. *Cumhuriyet Döneminde Nakşibendilik ve Siyaset*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Mehdî: İslam İnancında Mehdi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 38, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003, 371-374, 670-677; <https://islamansiklopedisi.org.tr/hatm-i-nubuvvet> Yayınları, 2016.
- Yazır, M. Hamdi. “Hak Dini Kur’an Dili”2/1100.
- Yemenlioğlu, Mazhar Murat. *Dinler Tarihi*, İstanbul: Gelenek Yayınevi, 2016.
- Yenilmez, Fatih. *Kadiyanilerde Vahiy Algısı*, İsparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2018.
- Yeprem, M. Saim Hasan Güleç. *İslam’a Yönelen Yıkıcı Hareketler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1973.
- Yıldırım, A.,& Simsek, H.. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 11 Basım, 1999-2018
- Yitik, Ali İhsan. *Hint Dinleri*, 26, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2005.
- Yönem, Ahmet. “Kadiyanilik Bağlamında Mehdîlik”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2, (2011). 175-191
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi. *İslam Tarihi Dersleri*, Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları, 317.
- Yusuf el Kardavi - A.Cemmaz. “El-Tevhid” 2/207 (Trk.. N. Boyacılar, Haksess Mec. Eylül 19707 (6) 6- M.B. M. Ahmet, İslamiyet’te, 11-37.
- Zafar, Ali Khan. *His Holiness*. Lahore: Islamic Literature Publishing House, 1935.
- Zaferullah, Daudi. *Şah Veliyullah Dehlevi’den Günümüze Pakistan ve Hindistan’da*

Hadis Çalışmaları. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995. Ayrıntılar için bakınız: Zahir, İhsan ilahi, *el-Kadiyaniyye*, (Lahor: 1404/1983); Muhammed Beşir, *el-Kadiyaniyyetu Fi'etun Kafıratun*, (İslâmâbad, 1413/ 1992); Fığlalı, Ethem Ruhi, *Kadiyanilik* İzmir: 1986; Heyet, el-MevsUatu'l-Musayyara fi'l-Edyani ve'l-Mezâhibi'l-Ma'âsara (Riyad?); Berni, Prof. Muhammed İlyas, *Kadiyani Mezheb ka İlmi Muhâsıbe*, (Lahor?). 269 Zahir, el Kadiyaniyye, 107-108.

Zaheer, Ehsan Elahi. *Qadiyaniat - An Analytical Survey*, Lahore 1984.

Zahid, Aziz. *The Oadiani Violation of Ahmediyya Teachings* (Columbus: Ahmadiyya Anjuman Isha'at Islam Lahore, 1995). 34: Mirza Bashir al-Din Mahmud Ahmad, Barakat-i Hilafat (Kadyan: 1914), Anwar al-'Ulum, 2/220,

Zahir, İhsan İlahi. *İslam Dünyasında İngiliz Emperyalizmi Kadiyanilik*. Çev. Arif Aytekin, İstanbul: Bereket Yayınları, 151; El-Büşra, 3 cilt.

Zehra, Muhammed Ebû. *İslâm'da Siyâsî ve İtikadî Mezhepler Tarihi*. Arapçadan Çev. Fığlalı E. Ruhi - O. Eskicioğlu. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1970.

Zuhur, Muhammet. *Sihizm'in Oluşumuna İslam'ın Etkisi*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

İnternet Siteleri

Ahmadiyya Muslim Jemaat Deutschland, 'Bibliothek- Unsere aktuellen Bücher', <http://www.ahmadiyya.de/bibliothek/buecher/> erişim: 14.06.2018.

Ahmadiyya Muslim Jemaat Deutschland, 'İslamausstellungen', <http://www.ahmadiyya.de/events/islamausstellungen/> erişim: 12.06.2018.

Ahmadiyya Muslim Jemaat Deutschland, 'Jalsa Salana', <http://www.ahmadiyya.de/ahmadiyya/jalsa-salana-die-jaehrliche-versammlung/> erişim: 12.06.2018.

Ahmadiyya Muslim Jemaat Deutschland, 'Muslime spenden Blut', <http://www.ahmadiyya.de/events/muslime-spenden-blut/> erişim: 12.06.2018.

Ahmadiyya Muslim Jemaat Deutschland, 'Tag der Religionsstifter', <http://www.ahmadiyya.de/events/tag-der-religionsstifter/> erişim: 12.06.2018.

Ahmadiyya Muslim Jemaat Deutschland, 'Vorträge', <http://www.ahmadiyya.de/events/vortraege/> erişim: 12.06.2018.

[http:// islamansiklopedisi.org.tr](http://islamansiklopedisi.org.tr). Hindistan.

<http://aaiil.org/>

<http://www.ahmediye.org/>

<http://www.ahmediye.org/>

<http://www.ahmediye.org/ahmediyet/ahmediye-cemaatine-davet-neden-ahmedi-olmalym/864-biat-nedir.html>.

<http://www.ahmediye.org/ahmediyet/ahmediye-cemaatine-davet-neden-ahmedi-olmalym/863-yuece-allahn-verdii-biat-alma-emri.html>.

<http://www.ahmediye.org/ahmediyet/ahmediye-cemaatine-davet-neden-ahmedi-olmaliyim/861-ahmediye-cemaati-biat-artlar.html>.

<http://www.ahmediye.org/ahmediyet/cemaati-tanimak-icin/477-pakistann-kurulmasnda-Aamediyeye-cemaatinin-rolue.html>.

<http://www.ahmediye.org/ahmediyet/itirazlara-cevaplar/416-vahiy-kaps-kapanmamtr-imdi-bile-acktr.html>.

<http://www.ahmediye.org/ahmediyet/itirazlara-cevaplar/433-pakistan-huekuemetince-hazrlanan-26-nisan-1984-tarihli-ahmediye-cemiyeti-aleyhtar-kanun-hakknda.html>.

<http://www.ahmediye.org/kisiler/Mirza-masrur-Ahmed.html>.

<http://www.ahmediye.org/kutuphane.html>.

<http://www.ahmediye.org/makaleler/cuma-hutbeleri-halifenin-hutbe-konumalar/999-hutbe-21082015-cuma-ve-jalsa-salana.html>.

<http://www.ahmediye.org/makaleler/cuma-hutbeleri-halifenin-hutbe-konumalar/949-hutbe-26122014-Ahmediye-cemaati-ve-jalsa-salana.html>.

<http://www.ahmediye.org/makaleler/islami-konular/188-ilahi-cemaatin-hizmetleri.html>.

http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00islamlinks/txt_lajpatrai_1924/10part.html. Erişim Tarihi.10.06.2021.

<http://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/299548/almanyaya-uygun-islam-kadiyanilik-mi> erişim: 12.06.2018.

<http://www.reviewofreligions.org/8935/head-of-the-ahmadiyya-muslim-community-visits-germany/> erişim: 12.06.2018.

<http://www.timeturk.com/tr/2013/06/13/almanya-da-Ahmediye-cemaati-resmen-tanindi.html>. erişim: 12.06.2018.

<https://berkleycenter.georgetown.edu/quotes/kabir-songs-of-kabir-on-the-nature-of-god-c-1440-1518>, Erişim Tarihi 30.03.2019.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/cistiyye> Erişim 08.11.202.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hatm-i-nubuvvet>.Erişim Tarihi 24.03.2022

<https://islamansiklopedisi.org.tr/Mirza-gulam-Ahmed>. Erişim 30.06.2018.

<https://www.alislam.org/>

https://www.dunyadinleri.com/tr-TR/biyografiler/.../oku_Mirza-gulam-Ahmed. Erişim 30.06.2018.

<https://www.gzt.com.tr>.

<https://www.sabah.com.tr/sozluk/cografya/hindistan-hakkinda-buyuk-hindistan-tarihi>, Erişim tarihi 09.11.2021.

<https://www.sabah.com.tr/sozluk/cografya/hindistan-hakkinda-buyuk-hindistan-tarihi> Erişim 08.11.2021.

<https://www.sabah.com.tr/sozluk/cografya/hindistan-hakkinda-buyuk-hindistan-tarihi>. Erişim 09.11.2021.

Jalsa Salana Deutschland, 'Program', <http://www.ahmadiyya.de/jalsa-salana/programm/> erişim: 12.06.2018

Müslüman Ahmediyya Cemaati Almanya, 'Jalsa Salana 2015', http://www.ahmadiyya.de/fileadmin/user_upload/events/jalsa_salana_2015/jalsa_info-broschuere_2015_tuerkisch.pdf <erişim: 12.06.2018>

www.aislam.org.

www.forum.medineweb.net.

www.isamver.org.tr.

<http://www.wokingmuslim.org>

www.istiklal.com.tr.

www.milelnihal.org.

www.mislamansiklopedisi.org.tr.

www.Muhammetuysal.com.

İbrahim Yerlikaya, <https://www.istiklal.com.tr/kose-yazisi/hindistanin-dinamigi-cistiyye-tarikati-1/631938>. Erişim Tarihi: 19.05.2023s

Khalıq Ahmad Nızamı, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cistiyye>. Erişim Tarihi: 18.03.2023

